

LUND UNIVERSITY

Objekt i svenskans historia.

En studie av varierande objektsplacering i fornsvenska

Berger, Mikael

2022

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Berger, M. (2022). *Objekt i svenskans historia. En studie av varierande objektsplacering i fornsvenska*. [Doktorsavhandling (monografi), Svenska]. Lunds universitet, Media-Tryck .

Total number of authors:

1

Creative Commons License:
CC BY

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Mikael Berger

Objekt i svenskans historia

EN STUDIE AV VARIERANDE OBJEKTSPLACERING I FORNSVENSKA

Objekt i svenskans historia

Objekt i svenskans historia

En studie av varierande objektsplacering i fornsvenska

Mikael Berger

LUNDS
UNIVERSITET

DOCTORAL DISSERTATION

by due permission of the Faculty of Humanities and Theology, Lund University,
to be defended at LUX B152, December 16th 2022, 10.15.

Faculty opponent

Professor David Håkansson,
Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet

Organization: LUND UNIVERSITY

Centre for Language and Literature

Date of issue: December 16th 2022

Author: Mikael Berger

Sponsoring organization:

Title and subtitle: Objekt i svenskans historia. En studie av varierande objektsplacering i fornsvenska

Abstract:

This thesis focuses on the distribution of objects in the history of Swedish. The primary focus of the thesis is the distribution of objects relative to negation, and the secondary focus is varying order of nominal arguments in Old Swedish (1225–1526).

In Modern Swedish, objects may precede the negation, often referred to as Object Shift, OS, or precede a subject, often referred to as Long Object Shift, LOS, but both OS and LOS is restricted to finite main clauses and apply only if the object is an unstressed pronoun. In related languages, like Modern German, objects tend to precede sentential adverbs, and objects may precede the subject. This is often referred to as German Scrambling, which is not restricted to finite main clauses and applies to pronominal as well as full noun phrase objects.

This thesis examines if Old Swedish has the same type of OS as Modern Swedish does, and it examines what generates a construction in Old Swedish that shows similarity to LOS in Modern Swedish by testing and assessing three hypotheses.

The main findings are these: 1) Old Swedish does have the same type of OS as Modern Swedish in finite main clauses. OS seems to be absent in Old Swedish before 1350, but I argue that a negation word that undergoes sound change restricts the distribution of objects before 1350; 2) Old Swedish has German Scrambling in non-finite main clauses, and I argue that the construction in Old Swedish that show similarity to LOS in Modern Swedish is a type of German Scrambling in Old Swedish.

Key words: Swedish, Old Swedish, Early Old Swedish, Late Old Swedish, Object Shift, Long Object Shift, German Scrambling, Negation, historical linguistics,

Classification system and/or index terms (if any)   **Supplementary bibliographical information**

Language: Swedish

ISSN and key title: 0347-8971

Lundastudier i nordisk språkvetenskap

ISBN:

978-91-89415-49-2 (tryck)

978-91-89415-50-8 (digitalt)

Recipient's notes

Number of pages: 345

Price

Security classification

I, the undersigned, being the copyright owner of the abstract of the above-mentioned dissertation, hereby grant to all reference sources permission to publish and disseminate the abstract of the above-mentioned dissertation.

Signature

Date 2022-10-20

Objekt i svenskans historia

En studie av varierande objektsplacering i fornsvenska

Mikael Berger

LUNDS
UNIVERSITET

Copyright Mikael Berger

Humanistiska och teologiska fakulteterna
Språk- och litteraturcentrum

Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 83

ISBN 978-91-89415-49-2 (tryck)

ISBN 978-91-89415-50-8 (digitalt)

ISSN 0347-8971

Tryckt i Sverige av Media-Tryck, Lunds universitet

Lund 2022

Media-Tryck is a Nordic Swan Ecolabel certified provider of printed material. Read more about our environmental work at www.mediatryck.lu.se

MADE IN SWEDEN

Förord

Grammatik blev jag intresserad av att fördjupa mig i efter att ha läst svensk grammatik för Lars-Olof Delsing och Gunlög Josefsson för tio år sedan, men det var en ren tillfällighet att jag kom att intressera mig för just objekt. Jag skulle skriva en B-uppsats i svenska men hade inga idéer. Halldór Sigurðsson, som då var min handledare, hade några förslag. ”Objektsflytt” tyckte han verkade vara ett passande ämne. Han hade rätt, och det var så det började.

Det finns många som har haft stor betydelse för mig i arbetet med den här boken. Mitt största tack vill jag rikta till mina handledare, Lars-Olof Delsing och Gunlög Josefsson. Lars-Olof, som har varit min huvudhandledare, har följt mig även under tiden före forskarutbildningen. Nästan allt jag kan om svenskans historia har jag Lars-Olof att tacka för, och i detta arbete har det känts tryggt att ha Lars-Olof som vägvisare, såväl i den svårtolkade fornsvenska empirin, som i tanke- och skivrarbetet. Nästan allt jag kan om grammatik har jag Gunlög, som har varit min biträdande handledare, att tacka för. Gunlög har varit mycket generös med sin tid och sina kloka kommentarer under detta arbete. Hon har alltid tagit sig tid att diskutera med mig, vare sig det har gällt pronomenhopp i Erik Johan Stagnelius dikt ”Näcken” eller idéer om grammatik som jag inte på egen hand har kunnat nå djupare kunskap om. Jag vill tacka er båda, Lars-Olof och Gunlög, för allt tålmod, allt stöd, all generositet och alla upplysande och klocka kommentarer under arbetet med denna avhandling!

Jag vill också rikta ett speciellt tack till Halldór Sigurðsson, Váleria Molnar och Christer Platzack. Halldór och Váleria har följt mig länge, och när jag började som doktorand var Christer ofta på mina presentationer och uppmuntrade mig att söka vidare kunskap om objektsplacering i svenska. Halldór har lärt mig allt jag kan om isländsk syntax, och han har alltid tagit sig tid att svara på mina frågor om generativ grammatikteori. Váleria har stöttat mig på många sätt genom åren. Under min tid som student gav hon mig många kloka råd, och hon uppmuntrade mig ofta att delta i och presentera på aspektseminariet i Lund. Det var också tack vare Valéria som jag fick förmånen att åka och gästföreläsa om objektsplacering i äldre svenska för forskare och studenter vid universitetet i Tübingen. Tack Halldór, Váleria och Christer. Tack för allt stöd ni har gett mig. Tack också, Halldór och Váleria, för all hjälp med den isländska och tyska språkdatan i min avhandling!

Till min provopponent, Ida Larsson, vill jag också rikta ett särskilt tack. Jag tycker att slutseminariet var exemplariskt. Det fick mig att se helheten i ett mycket klarare

ljus, och alla kloka synpunkter som jag fick under och efter seminariet gav mig en rejäl skjuts i rätt riktning. Det var precis det jag behövde just då. Tack Ida!

Ett tack vill jag också rikta till mina kollegor på svenska/nordiska språk i Lund. Ni har alla bidragit på olika sätt i mitt arbete. Jag vill rikta särskilt tack till David Petersson. Du ska ha ett tack för att du har sporrat mig att cykla tio mil i veckan på gymmet i slutet av mitt avhandlingsarbete, och ett stort tack ska du ha för hjälpen med korrekturläsning av (delar av) denna avhandling. Jag vill också tacka Sanna Skärlund, som jag delade rum med när jag började som doktorand, och Kikki Nillasdotter. Er vill jag tacka för att ni lärde mig att skriva akademiska på en TSÖ-kurs för länge sedan. Jag vill också tacka Sandy Åkerblom, Katarina Lundin och Erik Bandh. Sandy och Katarina vill jag tacka för stöttande samtal i slutskedet, och Erik vill jag tacka för hjälpen med översättning av den engelska sammanfattningen till avhandlingen. Lena Larsson och Ermira Gervalla vill jag tacka för hjälpen att utveckla mina pedagogiska förmågor. Philippe Collberg och Pär Nilsson vill jag slutligen tacka för alla pingismatcher. Ni visade mig att det finns ett liv även utanför rum L311.

Jag vill också tacka Victor Bogren Svensson på lingvistikerna i Lund, samt Adrian Sangfelt och Jessica Holmlund i Uppsala. Jag vill tacka er för alla skojiga och givande diskussioner om grammatikteori och äldre svensk empiri. Diskussionerna har på olika sätt bidragit till att fördjupa mina kunskaper, och de har tagit mig vidare i arbetet med denna avhandling.

Under arbetet med denna avhandling har två personer som har betytt mycket för mig gått bort: Lars Thunell och Cecilia Falk. Lars var min lärare i gymnasiet, och jag är tacksam över att han var så principfast, att han stod upp för principen att alla studenter måste få en ärlig chans att klara av sin utbildning. Cecilia har varit en stor inspirationskälla för mig under mina universitetsstudier, och jag är tacksam över att hon på olika sätt har stöttat mig i avhandlingsarbetet.

Allra sist vill jag rikta ett hjärtligt tack till mina närmaste: min mamma, Monica, min syster, Jaqueline, mina mostrar, Jackie och Ditte, och min vän, Igor. Tack för allt stöd! Ett särskilt stort tack vill jag rikta till min kära sambo, Jeanette. Jag hade inte klarat av att skriva den här boken utan dig. Du har varit både mamma och pappa på kvällar och helger under det långa och mycket intensiva slutarbetet med denna avhandling. Nu får det vara min tur att vara pappa! Till Jeanette och mina barn, Atle, Ebbe och Melvin: den här boken är till er.

Mikael Berger

Lund, oktober 2022.

Innehåll

1	Inledning	13
1.1	Objekt i svenskans historia	14
1.2	Syfte och frågeställningar	17
1.3	Materialbeskrivning och periodindelning	18
1.4	Terminologiska val	22
1.5	Avhandlingens disposition	25
2	Teoretisk och empirisk bakgrund	27
2.1	Grammatikteoretisk inriktning	27
2.2	Generativ grammatikteori	28
2.2.1	X-bar-systemet	30
2.2.2	Kategorier och generering	31
2.2.3	Två positionstyper och EPP-märkning	33
2.2.4	Den tillämpade satsstrukturmodellen	34
2.3	Empiriska utgångspunkter	36
2.3.1	Satsadverbial och negation	37
2.3.2	Verbflyttning och OV/VO	40
2.3.3	Alternativ subjektspacering	43
2.4	Variation och förändring i äldre svenska	47
2.4.1	Från OV till VO	49
2.4.2	Framväxt av subjektstvång	53
2.4.3	Förlusten av fyrkasussystemet i två steg	57
2.4.4	Utbyte av negationsform och utvecklingen av <i>äy</i>	59
2.5	Sammanfattning av utgångspunkter	62
3	Object Shift	63
3.1	Objektspacering visavi satsadverbial i nutida nordiska språk	64
3.2	Objektspacering visavi satsadverbial i medeltida nordiska språk	68
3.3	<i>Object Shift</i>	71
3.3.1	OS – varianter och typindelning	72
3.3.2	OS – syntaktiska villkor	74
3.3.3	OS – begränsande eller drivande faktorer	82
3.4	<i>Object Shift</i> – obligatoriskt, optionellt, ovanligt, ogrammatiskt	88

3.4.1	OS i färöiska och isländska	89
3.4.2	OS i danska, norska och svenska dialekter	91
3.5	<i>Object Shift</i> – tre typer av analysförslag i litteraturen	94
3.5.1	Morfologi och syntax driver OS	94
3.5.2	Informationsstrukturell och/eller kognitiv status driver OS ...	96
3.5.3	Fonologi driver OS	98
3.6	<i>Object Shift</i> i norr och <i>German Scrambling</i> i söder	99
3.6.1	GS visavi OS – varianter och typindelning	100
3.6.2	GS visavi OS – syntaktiska villkor	103
3.6.3	GS visavi OS – begränsande eller drivande faktorer	106
3.6.4	GS visavi OS – utmärkande drag för OS	108
3.7	Sammanfattning av kapitlet	110
4	Long Object Shift	113
4.1	LOS och inbördes ordning för nominala satsled i nutida svenska ...	113
4.2	LOS-ledföljd i fornsvenska	116
4.3	LOS och LOS-ledföljd i varieteter av nordiska språk	119
4.3.1	LOS som en nutida svensk specialitet	119
4.3.2	LOS som ett specialfall av OS pro i nutida svenska	128
4.3.3	LOS som något annat än OS pro i nutida svenska	131
4.3.4	Två analysförslag: Josefsson (1992) och Egerland (1996) ...	137
4.3.5	LOS i nutida svenska – tre nya iakttagelser	142
4.4	Sammanfattning av kapitlet	146
5	Om objektsplacering i medeltida nordiska språk	148
5.1	Objekt före negation – OS och/eller GS?	149
5.1.1	Sundquist (2002) och Þráinsson (2013)	149
5.1.2	Pedersen (1993) och Heltoft (2019)	155
5.1.3	Delsing (1999) och Falk (2013)	159
5.2	Objekt före subjekt i fornsvenska – hur då?	164
5.2.1	Objektet som kil före subjektet	165
5.2.2	Oblikt subjekt före objekt i nominativ	170
5.2.3	Objekt före subjekt/objekt som följd av GS2	174
5.3	Sammanfattning av kapitlet	178
6	Objekt i förhållande till negation i fornsvenska	180
6.1	<i>Object Shift</i> i fornsvenska?	180
6.2	Material och sökmetod i undersökning A	181
6.2.1	Urval av fornsvenska texter till undersökning A	182
6.2.2	Sökmetod till undersökning A	187
6.3	Excerperingsprinciper och avgränsningar	189

6.3.1	Excerperingsprincip I – Ledföljdskrav	189
6.3.2	Excerperingsprincip II – Objektstatus.....	192
6.3.3	Excerperingsprincip III – Objektens struktur	198
6.3.4	Excerperingsprincip IV – Negationens status.....	203
6.3.5	Sammanfattning av excerperingsprinciper	207
6.4	Resultatredovisning – undersökning A.....	207
6.4.1	Delstudie A1, satser med finit huvudverb	208
6.4.2	Delstudie A2, satser med icke-finit huvudverb	213
6.4.3	Negationsformer i undersökning A	220
6.4.4	Särsorterade belägg i undersökning A.....	223
6.4.5	Delstudie A3, objektspronomen visavi negation i lagtexter	225
6.5	Sammanfattning av iakttagelser.....	230
7	Inbördes ordning mellan nominala argument i fornsvenska	233
7.1	Fornsvensk LOS-ledföljd – tre hypoteser.....	233
7.1.1	Hypotes 1 – Objektet som kil i huvudsats	234
7.1.2	Hypotes 2 – Oblikt subjekt + nominativobjekt.....	239
7.1.3	Hypotes 3 – German Scrambling, varianten GS2.....	243
7.2	Metod och material i undersökning B	248
7.2.1	Urval av fornsvenska texter, delstudie B1 och B2	248
7.2.2	Excerperingsprinciper och klassificering, delstudie B1, B2.....	250
7.2.3	Excerperingsprinciper och klassificering, delstudie B3	256
7.2.4	Sökmetod till delstudie B1, B2.....	259
7.2.5	Sökmetod till delstudie B3	262
7.3	Hypotesprövning	264
7.3.1	Delstudie B1, första hypotesprövningen.....	264
7.3.2	Delstudie B2, andra hypotesprövningen.....	268
7.3.3	Delstudie B3, tredje hypotesprövningen.....	275
7.4	Sammanfattning av iakttagelser.....	283
8	Diskussion och analys	286
8.1	Object Shift i fornsvenska	286
8.2	Varianter av German Scrambling i fornsvenska.....	292
8.2.1	Varianten GS1 = Obj > Neg > IV.....	294
8.2.2	Varianten GS2 = LOS- och DO-IO-ledföljd	297
8.3	Sammanfattande diskussion	300
9	Avslutning.....	301
9.1	Sammanfattning av avhandlingen	301
9.2	Utblick	307
10	Summary	308

11	Litteratur.....	316
	Bilaga 1 Excerperade och citerade texter	336
	Bilaga 2 Tabeller	340

1 Inledning

Den grammatiska kategorin **objekt** finns i svenska, liksom i alla andra språk, och man hittar objekt i satser som innehåller ett huvudord, oftast ett verb, som konstrueras med objekt: *jag gillar objekt*. I svenska står objekt oftast långt till höger i satsen (jfr Teleman m.fl. 1999, band III, s. 304ff), men vissa kategorier av objekt har fler placeringsmöjligheter än andra (se närmare i avsnitt 1.1). Inom modern syntaxforskning har mycket uppmärksamhet riktats mot objektens placeringsmöjligheter visavi satsadverbial i nutida nordiska språk, se exempel på svenska i (a) i (1.1) nedan (och se närmare i kapitel 3). Viss uppmärksamhet har också riktats mot objektens placeringsmöjligheter visavi subjekt/annat objekt, se exempel på svenska i (b) i (1.1) nedan (och se närmare i kapitel 4). Jag stryker under objekt.¹

- (1.1) a. Jag köpte inte den (Sv.)
b. Jag köpte den inte
c. Igår hjälpte läraren mig
d. Igår hjälpte mig läraren

Även inom syntaxhistorisk forskning om äldre svenska har objektens placering tilldragit sig uppmärksamhet, men i första hand har man där studerat objektens placering visavi huvudverb. I äldre svenska har objekt nämligen en placeringsmöjlighet som objekt i nutida svenska inte har. De kan stå före sitt styrande verb (se närmare i avsnitt 1.1). Andra placeringsmöjligheter för objekt i äldre svenska har inte fått lika mycket uppmärksamhet, och med denna avhandling vill jag bidra till att utreda hur objekt placeras dels i förhållande till satsadverbial, dels i förhållande till subjekt/annat objekt i fornsvenska (1225–1525).

---

¹ I avhandlingen hämtas språkdata från litteraturen eller citeras från texter i första hand. Om inget annat anges har nutida språkdataexempel konstruerats av mig. Inom parentes anges uppgift om språk/språkvarietet. Notera att jag använder förkortningar, t.ex. ”Sv.” för ”nutida svenska”.

1.1 Objekt i svenskans historia

I nutida svenska står objekt oftast direkt efter sitt styrande verb.² Exempelen i (1.2) illustrerar hur objekt får placeras i en bisats med ett icke-finit huvudverb. Jag stryker under objekt.³

- (1.2) a. om man måste placera det efter verbet
b. *om man det måste placera efter verbet
c. *om det måste man placera efter verbet

I huvudsats kan många objektskategorier placeras före det icke-finita huvud verbet, men i detta fall får de inte stå direkt före verbet, så som i (b) i (1.3) nedan, utan de måste då stå allra först i satsen, så som i (c) i (1.3) nedan. Denna placering är emellertid inte förbehållen objekt. I denna avhandling bortser jag från placering av objekt först.

- (1.3) a. Så här kan man alltid placera det
b. *Så här får man inte det placera
c. Det kan man göra ibland

I denna avhandling riktas uppmärksamhet specifikt mot följande objektsplacering: 1) före satsadverbial, samt 2) före ett postverbalt subjekt. Dessa två placeringar gäller en specifik delmängd objekt, främst obetonade pronominella, och de begränsas i nutida svenska framför allt av huvudverbets placering i satsen (se närmare i 3.3.2). Att obetonade pronominella objekt dels kan stå före ett satsadverbial, dels före ett postverbalt subjekt illustreras i (b) respektive (c) i (1.4) nedan.⁴ Jag stryker under det indirekta objektet, *oss*, i exemplen.

- (1.4) a. På fredagar visade Mikael aldrig oss några objekt
b. På fredagar visade Mikael oss aldrig några objekt
c. På fredagar visade oss Mikael aldrig några objekt

---

² Objekt kan, om än marginellt, också stå allra sist efter andra eventuella bestämmningar till huvud verbet,. Då hamnar objektet inte direkt efter verbet (se Teleman m.fl. 1999, band III, s. 305 angående "postponerade" objekt). Jag bortser från sådan placering av objekt i denna avhandling.

³ Ogrammatiska exempel markeras enligt praxis med "*".

⁴ Dessa två placeringsmöjligheter gäller även andra obetonade led i svenska, t.ex. reflexiva pronomen. Detta kommer jag att diskutera närmare i kapitel 3 och 4 nedan.

Att ett substantiviskt objekt, som ett ensamt substantiv som *handledarna*, däremot varken kan stå före satsadverbial eller före ett postverbalt subjekt illustreras i (1.5) nedan.⁵

- (1.5) a. På fredagar visade Mikael aldrig handledarna några objekt
- b. *På fredagar visade Mikael handledarna aldrig några objekt
- c. *På fredagar visade handledarna Mikael några objekt

I denna avhandling hänvisar jag till de två aktuella placeringsmöjligheterna i (1.4) med termerna *Object Shift*, OS, respektive *Long Object Shift*, LOS. Den förra syftar på placeringen i (b) i (1.4) respektive (1.5) ovan, medan den senare syftar på placeringen i (c) i (1.4) respektive (1.5) ovan. Dessa två placeringsmöjligheter tillägnar jag ett kapitel vardera: kapitel 3 respektive kapitel 4.

Satserna i (1.4) och (1.5) innehåller vardera två objekt, och i detta sammanhang ska det påpekas att objektens inbördes ordning är fast: *oss/handledarna* är indirekt objekt, IO, och *några objekt* är direkt objekt, DO, till verbet *visa*. IO måste stå före DO i nutida svenska, vilket illustreras i (1.6) nedan.

- (1.6) a. På fredagar visade Mikael aldrig oss några objekt
- b. *På fredagar visade Mikael aldrig några objekt oss

- c. På fredagar visade Mikael aldrig handledarna några objekt
- d. *På fredagar visade Mikael aldrig några objekt handledarna

Om man ser 800 år bakåt i svenskans historia upptäcker man att objekt har fler placeringsmöjligheter än de har idag. I fornsvenska, den varietet av svenska som talades och skrevs i Sverige under medeltiden, kan objekt stå direkt före icke-finita verb, vilket innebär att fornsvenska kan ha OV-ledföljd. Detta illustreras med ett exempel från Delsing (1999:184) i (a) i (1.7) nedan. Dessutom kan DO kan stå före IO, vilket illustreras med ett exempel från Falk (2013:201) i (b) i (1.7) nedan.⁶ Jag stryker under DO och kursiverar IO i (b)-exemplet.

---

⁵ Jag har tagit bort adverbet *aldrig* i (1.5c). Så har jag gjort därför att exemplet på så vis entydigt visar att *handledarna* inte kan tolkas som objekt i exemplet. Med *aldrig* kan man inte avgöra om satsen är ogrammatisk därför att *Mikael* tolkas som ett substantiviskt objekt, och som sådant inte får stå före satsadverbial, eller därför att *handledarna* inte kan tolkas som objekt.

⁶ Språkdata från äldre varieteter av nordiska språk som har hämtats från litteraturen förses med uppgift om språkvarietet och förkortning som hänvisar till originaltextens titel. Jag glossar aspekter som är relevanta för min diskussion. Min översättning av exemplen står inom enkla citattecken; andras översättningar står inom dubbla citattecken. Fornsvenska exempel som jag själv har excerperat förses endast med förkortning av originaltextens titel + sidnummer, eller balk, flock och eventuell paragraf vid lagtexter, inom parentes. Uppgift om originaltexternas ungefärliga tillkomstperiod finns i de avsnitt som behandlar materialurval (se närmre i kapitel 6 och 7).

- (1.7) a. Tho hafðhe han ey tungona atirfangit (Fsv., Jär)
Dock hade han NEG tungan.ACK återfått
 ‘Dock hade han inte återfått tungan’
- b. Nw giptir faður dottur sina wtlænskum manni (Fsv., DL)
Nu gifter fader dotter sin.ACK utländsk man.DAT
 ‘Nu gifter fadern bort sin dotter till en utländsk man’

Placering av objekt i förhållande till icke-finita verb i fornsvenska har behandlats ingående i tidigare syntaxhistorisk forskning, och iakttagelser från denna forskning diskuteras närmare i avsnitt 2.4.1. Den inbördes ordningen mellan två nominala objekt i fornsvenska har däremot inte ägnats lika mycket uppmärksamhet, men det finns iakttagelser av hur den utvecklats över tid. Dessa iakttagelser är relevanta för denna avhandling och diskuteras närmare i avsnitt 5.2.3.

Objektens placeringsmöjligheter, dels i förhållande till satsadverbial, dels i förhållande till subjekt, är tämligen utforskat i fornsvenska. Det har visserligen gjorts viktiga iakttagelser i litteraturen (se närmare därom i avsnitt 5.1.3), men iakttagelserna är få och har ofta gjorts vid smärre exkurser. Med andra ord saknas ingående undersökningar, och villkoren för de aktuella placeringsmöjligheterna kan knappast sägas vara klarlagda. I (1.8) nedan återges fyra exempel ur litteraturen. Exempel (a) är från Falk (2013:200) och illustrerar placering av ett pronominellt objekt, *þæt* (‘det’ i ackusativ), före en negation, *eig* (‘ej’). Exempel (b) är från Josefsson (1992:85) och illustrerar placering av ett substantiviskt objekt, *wan herra* (‘vår herre’ i ackusativ), före en negation och ett adverb, *ey længer* (‘ej längre’). Exempel (c) är från Falk (1997:35) och illustrerar placering av ett pronominellt objekt, *hanum* (‘honom’ i dativ), före ett postverbalt subjekt, *santus marcus* (‘S:t Marcus’). Exempel (d) är från Jörgensen (1987:133) och illustrerar placering av ett substantiviskt objekt, *brun* (‘brunnen’ i ackusativ), före ett postverbalt subjekt, *fleræ* (‘flera’).

- (1.8) a. Gaar maþær þæt eig (Fsv., ÄVgL)
Gör man det.ACK NEG
 ‘Gör man inte det’
- b. Sidhan sagh habraam wan herra ey længer (Fsv., ST)
Sedan såg abraham vår herre.ACK NEG ADV
 ‘Sedan såg Abraham inte längre vår herre’
- c. J samu stundh recte hanum sanctus marcus stang j hændher (Fsv., LegBill)
I samma stund räckte honom.DAT sankt Marcus stång i händer
 ‘I samma stund räckte S:t Marcus honom en stång i händerna’

d. æghu brun fleræ

(Fsv., UL)

äger *brunn.ACK flera*

‘Äger flera brunnen (tillsammans)’

Av dessa exempel att döma verkar objektsplacering före satsadverbial eller före postverbalt subjekt inte begränsas på samma sätt i fornsvenska som i nutida svenska. I denna avhandling redovisas två ingående undersökningar av dessa två placeringsmöjligheter i fornsvenska i kapitel 6 och 7, och i dessa två kapitel visar jag att de aktuella placeringsmöjligheterna inte begränsas så som i nutida svenska, så länge OV-ledföljd är möjlig i språket.

1.2 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet är att ur ett historiskt perspektiv utreda villkoren för objektsplacering före satsadverbial samt alternativ inbördes ordning mellan nominala argument, främst mellan objekt och subjekt, men också mellan två objekt i svenska.

För att kunna uppnå syftet är tre uppgifter nödvändiga att slutföra. Den första uppgiften är att kartlägga objektens distribution i utvalda fornsvenska texter från olika perioder. Det som ska kartläggas är alltså hur objekt placeras i förhållande till satsadverbial och i förhållande till subjekt/annat objekt. Denna uppgift drivs av följande:

FRÅGESTÄLLNINGAR

- 1) Hur placeras objekt visavi satsadverbial i fornsvenska?
- 2) Hur bör placering av objekt före satsadverbial analyseras?
- 3) Hur placeras nominala argument i förhållande till varandra i fornsvenska?
- 4) Hur bör alternativ inbördes ordning analyseras?

Den andra uppgiften är att utreda när och hur objektens distribution förändras under fornsvensk tid. Den tredje uppgiften, som också är den svåraste, är att söka svar på varför objektens distribution förändras under fornsvensk tid. Genom att söka svar på dessa frågor klarlägger jag villkoren för två objektsplaceringsmöjligheter i fornsvenska, och min förhoppning är att jag därmed ska kunna bidra till att dels fördjupa kunskapen om ledföljdsvariation i germanska språk mer allmänt, dels staka ut en väg framåt för framtida syntaxhistorisk forskning om äldre svenska mer specifikt.

1.3 Materialbeskrivning och periodindelning

Materialet som ligger till grund för denna avhandling utgörs av 18 fornsvenska texter. Jag har hämtat dessa från *Fornsvenska textbanken*, FsvTB (Delsing 2002a) i digitalt format. Jag exciperar alla texter i digitalt format, men jag citerar efter de senaste utgåvorna, utom i ett undantagsfall, som jag återkommer till strax. Nedan presenteras texterna i kronologisk ordning efter det svenska originalets datering tillsammans med uppgift om handskrifter, original och omfång. Observera att jag i mina undersökningar utgår från originaltextens tillkomstperiod, inte handskrifternas tillkomstperiod. För närmare uppgifter om urvalskriterier samt vilka handskrifter som använts i avhandlingens enskilda undersökningar, se avsnitt 6.2.1 och 7.2.1.

ÄVgL *Äldre Västgötalagen*. Detta är Sveriges äldsta lagbok. Originalen brukar antas vara från omkring 1225, och den finns bevarad i endast en medeltida avskrift, handskriften Holm B 59, som brukar dateras till ca 1280 (Holmbäck & Wessén 1946:xi–xxxvii). För mina exciperingar har jag använt Collin & Schlyters utgåva av denna handskrift i *Samling af Sweriges gamla lagar*, SSSL 1, (1827). Texten innehåller ca 15 000 ord.

ÖgL *Östgötalagen* är en fornsvensk lagtext som brukar anses vara från ca 1290. Den finns bevarad i sin helhet i två medeltida avskrifter: Holm B 50 från 1300-talet och Holm B 197 från slutet av 1500-talet (Holmbäck & Wessén 1933:3ff). För mina exciperingar har jag använt Collin & Schlyters utgåva av Holm B 50 i SSSL 2 (1830). Texten innehåller ca 54 000 ord.

YVgL *Yngre Västgötalagen* är en fornsvensk lagtext som brukar anses vara en bearbetning av *Äldre Västgötalagen*. Den yngre lagen brukar anses ha tillkommit omkring 1290, och den finns bevarad i en medeltida avskrift: Holm B 58. Handskriften brukar anses vara från mitten av 1300-talet (Holmbäck & Wessén 1946:xxxviii–xlv). I Holm B 58 finns ett antal tillägg, men dessa tillägg har jag inte exciperat, vilket innebär att jag har exciperat s. 1–74 i Collin & Schlyters utgåva av Holm B 58 i SSSL 1 (1827). Den exciperade texten innehåller ca 27 000 ord.

UL *Upplandslagen* är en fornsvensk lag som brukar anses vara från 1297, och den finns bevarad i flera medeltida avskrifter (Holmbäck & Wessén 1933:3f). För mina exciperingar har jag använt handskriften Ups B 12 från mitten av 1300-talet, utgiven av Collin & Schlyter i SSSL 3 (1834), (= UL-A), samt handskriften Holm B 199, från första halvan av 1300-talet,

utgiven av Henning i *Svenska fornskriftssällskapet samlingar*, SFSS 70 (1967) (= UL-B). Tillsammans innehåller texterna ca 95 000 ord.

- Leg *Fornsvenska legendariet* är fornsvensk bearbetning av Jacobus de Voragine *Legenda Aurea*, som är skriven på latin och som antas vara från slutet av 1200-talet. Den fornsvenska texten brukar antas vara tillkommen någon gång under perioden 1270–1307 (se t.ex. Wiktorsson 2020:12). För min excerpering har jag använt utgåvor av två medeltida avskrifter: handskriften Holm A 34, ofta benämnd Codex Bureanus (= LegBu), daterad till 1350–1370, utgiven av Stephens i SFSS 7 (1847), samt handskriften Ups C 528, ofta benämnd Codex Bildstenianus (= LegBil), daterad till 1400–1450, som citeras efter FsvTB eftersom den inte finns utgiven i sin helhet. LegBu innehåller endast en tredjedel av originaltexten, medan LegBil innehåller hela texten samt en rad andra legender. Tillsammans innehåller dessa texter ca 160 000 ord.
- SdmL *Södermannalagen* är en fornsvensk lag som stadfästes 1327 och som i stora delar bygger på *Upplandslagen*. Lagen brukar antas vara tillkommen under första halvan av 1300-talet, och den finns bevarad i sin helhet i två medeltida avskrifter, av Schlyter (1838:I–XII) benämnda handskrift A och handskrift B. För mina excerperingar har jag använt Collin & Schlyters utgåva av handskrift B i SSGL 4 (1838), en handskrift som brukar antas vara från ca 1330. Texten innehåller ca 39 000 ord.
- MB *Pentateuchparafrasen* är en bearbetning av Moseböckerna från latin till fornsvenska. Den fornsvenska texten finns bevarad i två fullständiga medeltida avskrifter, Codex Thott (= MBIA) respektive Holm A 1 (= MBIB). Båda handskrifterna brukar antas gå tillbaka på en och samma förlaga från ca 1330. Den förra handskriften brukar antas vara från första halvan av 1400-talet, medan den senare brukar antas vara från tidigt 1500-tal (Wollin 2001:232–239). För mina excerperingar har jag använt båda handskrifterna, dvs. Klemmings utgåva i SFSS 9 (1848–1853) och Thorells utgåva i SFSS 60 (1955–1959). Texterna innehåller ca 285 000 ord tillsammans.
- MEL *Magnus Erikssons landslag* är en fornsvensk lag som kom att bli en enhetlig lagstiftning för alla landskapen i det medeltida Sverige. Lagen, som i hög utsträckning bygger på tidigare lagar, bl.a. *Upplandslagen* och *Östgötalagen*, brukar antas vara tillkommen omkring 1350 (se närmare beskrivning i t.ex. Wendt 1997:12). Lagtexten finns bevarad i flera medeltida avskrifter. För min excerpering har jag använt Collin &

Schlyters utgåva av handskriften AM 51 i SSGL 10 (1862), som brukar antas vara från ca 1350. Texten innehåller ca 45 000 ord.

- Jär *Järteckensboken* är en samling med berättelser om mirakel som har översatts till fornsvenska från en latinsk förlaga, och den ursprungliga översättningen brukar anses vara tillkommen under 1300-talet (Håkansson 2008:19). Den fornsvenska översättningen finns bevarad i sin helhet i en medeltida avskrift, Holm A 110, ofta benämnd Codex Oxenstiernianus, som brukar anses vara skriven 1385 och är utgiven av Klemming i SFSS 22 (1877–1878). Denna har jag använt för mina excerperingar. Texten innehåller ca 29 000 ord.
- Greg *Gregorius av Armenien* är en översättning av legenden om helgonet Gregorius av Armenien till fornsvenska från latin. Översättningen anses ha tillkommit under slutet av 1300-talet (Hirvonen 1987:56). Den fornsvenska översättningen finns bevarad i två medeltida avskrifter. För mina excerperingar har jag endast använt handskriften Lund Mh 20, ofta benämnd Codex Bergmannius, som är daterad till 1420 och är utgiven av Klemming i SFSS 15 (1859–1860). Texten innehåller ca 19 000 ord.
- BU *Birgittas uppenbarelser* är en samling uppenbarelser vars original antas vara författade av Heliga Birgitta på fornsvenska under slutet av 1300-talet, men texterna har översatts, först till latin och sedan åter till fornsvenska omkring 1400 (se Hirvonen 1987:55 och Andersson 2014:19–29). För mina excerperingar har jag endast använt handskriften Holm A 33, vilken dateras till ca 1400, som är utgiven av Klemming i SFSS 9:1 (1848) och innehåller de tre första böckerna i samlingen (= BU 1). Den excerperade texten innehåller ca 106 700 ord.
- MP 1 *Den äldsta fornsvenska medeltidspostillan* består av en rad predikningar på fornsvenska. Originalen brukar antas vara från ca 1400, medan handskriften, AM 787, som finns utgiven av Klemming i SFSS 23:1 (1879), antas vara från början av 1400-talet (se Hirvonen 1987:55). Ungefär halva texten, som innehåller ca 43 000 ord, har excerperats.
- KrL *Kristoffers landslag* är en fornsvensk lagtext som stadfästes 1442 och brukar anses vara en bearbetning av *Magnus Erikssons landslag*. Lagtexten brukar antas vara tillkommen under första halva av 1400-talet (se t.ex. Hirvonen 1987:57 och Wendt 1997:12). För mina excerperingar har jag använt Colling & Schlyters utgåva av handskriften Holm B 23a, som brukar antas vara från 1440-talet, i SSGL 12 (1869). Texten innehåller ca 56 500 ord.

- Val *Namnlös och Valentin* är en fornsvensk bearbetning av ett tyskt prosaverk ("Valentin und Namlos", se Wolf 1943:vii). Den fornsvenska texten brukar antas vara från 1450-talet. För mina excerperingar har jag använt den äldsta, och enda fullständiga, handskriften, Holm D 4a, som är utgiven av Wolf i SFSS 52 (1934). Denna brukar antas vara några år yngre än originalet, ca 1457. Texten innehåller ca 15 000 ord.
- Did *Didriksagan* är en fornsvensk version av sagan om Didrik av Bern som brukar anses bygga på en fornnorsk förlaga. Den svenska versionen finns bevarad i två avskrifter, en äldre, Skokloster 115, 116 från 1480–1510, och en yngre, Holm A 45, från första halvan av 1500-talet (Hirvonen 1987:63). Den förra har två skrivare, och för mina excerperingar har jag använt mig av de partier som tillskrivs hand A, kap 1-268, utgivna av Hyltén-Cavallius i SFSS 10 (1850–1854). De excerperade partierna innehåller ca 53 900 ord.
- Regl *Constitutiones, St Augustini Regel, Lucidarium* är klosterregler för nunnor, översatta från latin till fornsvenska. Originalöversättningen och handskriften, Germ Fol. 726, som är utgiven av Klemming SFSS 9:5 (1883-1884), brukar anses vara från andra halvan av 1400-talet (se t.ex. Delsing 1999:153). Den excerperade texten innehåller ca 21 500 ord.
- Link *Linköpingslegendariet* är en samling legender som har översatts från latin och tyska till fornsvenska. Originalet brukar antas vara tillkommet under slutet av 1400-talet, och de första femton legenderna, som har översatts av Nils Ragvaldi (Bengtson 1947:237–241), finns avskrivna i handskriften Linc B 70a från ca 1520 (Hirvonen 1987:60), utgiven av Stephens SFSS 7:2 (1858). Jag excerperar de femton legender som är översatta av Nils Ragvaldi, och när jag citerar ur Stephens utgåva hänvisar jag till legendernas namn med förkortning. De aktuella legenderna finns som samlingsfil på FsvTB, och sammanlagt innehåller texten i denna fil ca 49 300 ord.
- HT *Historia Trojana* är en översättning av trojasagan från latin till fornsvenska, och den enda bevarade handskriften, Holm D 3a, som är utgiven av Geete i SFSS 29 (1892), är daterad till 1529 (Hirvonen 1987:63). Efter Ståhle (1967:121) brukar handskriften betraktas som en fornsvensk text, även om den är skriven efter 1526. Den excerperade texten innehåller ca 44 200 ord.

Till några av de texter som har presenterats ovan, nämligen de fornsvenska lagarna och *Fornsvenska legendariet*, finns det oberoende översättningar som jag använder mig av, dels för att underbygga min tolkning av språkdata, dels för att hjälpa läsaren vid citat. För lagarna finns Holmbäck & Wessén (1933; 1940; 1946; 1962), förkortat H&W när jag citerar, och för *Fornsvenska legendariet* finns Fogelklou, Lindblom & Wessén (1917), förkortat FLW när jag citerar, 1917, och Wiktorsson (2020).

Traditionellt brukar man utgå från att fornsvenska skrevs och talades från ca 1225 till ca 1526, och många utgår från två fornsvenska språkstadier, ett äldre under perioden 1225–1375, och ett yngre under perioden 1375–1525 (jfr t.ex. Rosenkvist 2004:8). Dessa traditionella avgränsningar används också i denna avhandling, och utgår man från texterna som har presenterats ovan dras gränsen för det äldre fornsvenska språkstadiet före *Järteckensboken*, 1385, medan gränsen för det yngre dras efter *Historia Trojana*, 1529. Efter Hirvonen (1987) brukar man inom syntaxhistorisk forskning emellertid dela in den fornsvenska tidsperioden i tre delperioder, en äldre och två yngre (se t.ex. Delsing 1999:154, Håkansson 2008:21), och på senare tid har bl.a. Sangfelt (2019:81f) föreslagit en indelning i fyra delperioder, två äldre och två yngre. I avhandlingens diakrona undersökningar utgår jag från en indelning av den fornsvenska tidsperioden i fyra delperioder. En närmare beskrivning av denna indelning ges i samband med att jag redogör för mina urvalskriterier (se närmare 6.2.1).

Avslutningsvis ska det påpekas att jag behandlar vanliga metodologiska problem inom språkhistorisk forskning, så som materialbrist, dateringsproblem, muntlig kontra skriftlig stil i äldre svenska texter (jfr t.ex. Magnusson 2007, Stroh-Wollin 2008, Håkansson 2008, Petzell 2011, Sangfelt 2019), i samband med de enskilda undersökningarna i kapitel 6 respektive 7.

1.4 Terminologiska val

Genomgående i denna avhandling tillämpas språkvetenskaplig terminologi som antingen hämtas från traditionell grammatisk beskrivning (Teleman m.fl. 1999, band I-IV) eller från generativ litteratur som är skriven på svenska (Platzack 1998; 2010). Jag har emellertid också behövt göra egna termavgränsningar av skäl som har att göra med följdriktighet, tydlighet, enkelhet eller försiktighet. I detta avsnitt presenterar jag centrala terminologiska val.

I denna avhandling reserverar jag termen *objekt* för nominala kategorier. En komplikation som jag har behövt hantera rör underkategorin reflexiva pronomen. I Teleman m.fl. (1999, band III, s. 302f) hittar man termen ”reflexiva objekt”, men det är inte uppenbart vad denna term betyder. Författarna använder termen ”reflexivt objekt” för verbförbindelser där reflexiven kan ersättas med objektspronomen, se (1.9), vilket kan tas som indikation på att reflexiven har grammatisk status som

objekt. De använder emellertid samma term för verbförbindelser där reflexiven inte kan ersättas med objektspronomen, se (1.10), vilket kan tas som indikation på att reflexiven inte har status som objekt.

- (1.9) a. Mamma tvättar sig
b. Mamma tvättar dig
- (1.10) a. Pappa latar sig
b. *Pappa latar dig

Eftersom reflexivernas grammatiska status generellt är svår att avgöra (se t.ex. Reinhardt & Reuland 1993, Reuland 2011) använder jag termen **nominala satsled** av försiktighetsskäl. Denna term använder jag när jag behandlar både placering av objekt och placering av reflexivt pronomen visavi subjekt i nutida svenska (kapitel 4). När jag undersöker objektsplacering visavi negation i fornsvenska räknar jag av praktiska skäl reflexiva pronomen till kategorin pronomina objekt, men jag redovisar enskilda pronomina kategorier genomgående och min sorteringsmetod syftar inte till att tillskriva reflexiverna grammatisk status som objekt i fornsvenska.

En term som jag också använder av försiktighetsskäl är **kandidat**. Denna term använder jag när man utifrån strängen inte kan vara säker på det aktuella satsledets grammatiska status. Till exempel kan jag använda termen subjektskandidat för att referera till led som *en hemsk syn* i (1.11). I detta fall skulle ledet, som ser ut att vara vanligt subjekt, kunna analyseras som egentligt subjekt i likhet med *en hemsk syn* i (1.11) (se närmare i avsnitt 4.3.1).

- (1.11) a. I hallen mötte mig *en hemsk syn*
b. Det mötte mig *en hemsk syn* i hallen

Termen subjektskandidat används också för vissa led som har en annan kasusform än nominativ men vars status, subjekt eller objekt, ändå är svår att avgöra i äldre svenska. Det rör sig närmare bestämt om sådana satsled som ser ut som s.k. oblika subjekt i nutida isländska (se närmare i 5.2.2, och se Sigurdsson 1989).

Av tydlighetsskäl har jag valt att glossa expletivt *það* ('det') i isländska på ett särskilt sätt jämfört med expletivt *det/der* i de övriga nordiska språken. Den isländska expletiven glossas **EXPL**, eftersom man kan visa att den snarare har status som betydelselös platshållare än som subjekt (se närmare i avsnitt 2.3.3, och se t.ex. Holmberg & Platzack 1995).

Vidare använder jag termerna **ordning** och **ledföljd** på delvis olika sätt. Den förra termen använder jag främst för strukturer, medan den senare främst används för strängar. Termen ordning kombineras ibland med förledet *bas-*, **basordning**, och denna term använder jag endast när jag diskuterar fall där två eller flera led har

startat i en viss strukturell position (se närmare om t.ex. OV- och VO-strukturer i avsnitt 2.3.2). Termen ledföljd använder jag ibland tillsammans med adjektiven *vanlig* och *alternativ*: 1) **vanlig ledföljd** och 2) **alternativ ledföljd**. Den förra knyter jag till frekvens. Vanlig ledföljd innebär altså den mest frekventa ledföljden. Alternativ ledföljd är en ledföljd som skiljer sig från den vanliga. Det kan t.ex. vara att ett objekt står före istället för efter subjektet i strängen.

I kapitel 3 diskuterar jag placering av olika objektskategorier i förhållande till satsadverbial i nordiska språk, och då använder jag termen **prosodisk prominens**, som innebär framhävnings genom betoning. Denna term använder jag t.ex. när jag illustrerar att objektet måste vara prosodiskt icke-prominent när de står före satsadverbial i nutida svenska (se närmare i avsnitt 3.3.3). Prosodisk prominens markeras med versal, prosodisk icke-pronominens med gemen, i (1.12).⁷

(1.12) a. Han såg {mig/*MIG} inte

I litteraturen om objektsplacering visavi satsadverbial i nutida nordiska språk gör man ibland en indelning av olika typer av **klitisering** som knyts till olika språkliga nivåer (se t.ex. Holmberg 1986:233). Detta blir relevant när jag i kapitel 3 behandlar tidigare analysförslag av objektsplaceringsmönster i nutida nordiska språk. I denna avhandling låter jag termen klitisering vara en samlingsterm för alla typer, och jag använder **prosodisk klitisering** för sådan klitisering där prosodiska faktorer har betydelse (se närmare i avsnitt 3.5.3).

I kapitel 4 diskuterar jag alternativ ordning mellan subjekt och objekt och mellan subjekt och reflexiver efter det finita verbet med utgångspunkt i nutida svenska. Placering av objekt eller reflexiv före subjekt i nutida svenska, se (1.4) ovan, brukar i den engelskspråkiga litteraturen diskuteras under beteckningen *Long Object Shift*, förkortat LOS, och i denna avhandling reserveras termen **LOS** för sådana placeringar i nutida svenska. För LOS-liknande strukturer i andra varieteter av nordiska språk, nutida såväl som äldre, använder jag termen **LOS-ledföljd**. Så här gör jag därför att LOS i nutida svenska inte begränsas på samma sätt som LOS-ledföljd i andra varieteter av nordiska språk. Någon enstaka gång används också termen LOS-liknande struktur.

För enkelhets skull samlar jag alla negerande adverb under termen **negation**, som glossas **NEG**, och alla övriga adverbialtyper glossas **ADV**. Det ska också nämnas i detta sammanhang att jag så långt som möjligt undviker exempel med negation när jag i kapitel 3 diskuterar objektsplaceringsmönster i nutida tyska. Så gör jag därför att det ofta är svårt att avgöra negationens grammatiska status (= satsnegation eller lednegation) i nutida tyska (se diskussion i t.ex. Jäger 2008:48f och referenserna

---

⁷ Markering med klammerparentes i språkdataexempel används enligt praxis för att med endast ett exempel visa att ett eller flera alternativ är möjliga. Klammerparentes används ibland för att spara plats i avhandlingen.

där). I diskussioner om objektsplacering i nutida tyska använder jag istället termen *VP-extern*. Denna term används för sådana adverbial som i linje med Frey (2003) kan antas ha sin strukturella plats utanför verbfrasen.

För följdriktighetens skull har jag valt att använda gruppbeteckningen *fastlandsnordiska* språk istället för fastlandskandinaviska språk, eftersom jag använder gruppbeteckningen nordiska språk, aldrig skandinaviska språk. Samma sak gäller när jag behandlar medeltida varieteter av nordiska språk. Då använder jag beteckningarna *fornisländska*, *fornnorska*, *fondanska* och *fornsvenska* (se närmare i avsnitt 5.1).

Avslutningsvis använder jag förkortningen *OS* för det fenomen som i den engelskspråkiga litteraturen ofta benämns *Object Shift* (Holmberg 1986), samt förkortning *GS*, för de varianter av *scrambling* (Ross 1967) som ofta benämns *German Scrambling* och som finns i västgermanska OV-språk (se närmare i avsnitt 3.3.1 och 3.6). Visserligen kan bruket av förkortningar göra att texten blir svår att förstå, men jag menar att det finns goda skäl att använda OS hellre än termerna *objektsskifte*, *objektsflytt* eller *pronomenhopp* som finns i den svenskspråkiga litteraturen (se t.ex. Platzack 1998; 2010). Genom att använda termen OS vill jag undvika en alltför vid eller alltför snäv definition av fenomenet (se diskussion och definition i avsnitt 3.3.1), och jag vill undvika associationer till fenomenet *subjektsskifte/Subject Shift* (se t.ex. Faarlund 1977, Holmberg 1993).

1.5 Avhandlingens disposition

Denna avhandling har totalt nio kapitel. Det första kapitlet har gett en kort introduktion till ämnet *objektsplacering* i svenska, presenterat avhandlingens syfte och frågeställningar, beskrivit undersökningsmaterialet, och presenterat centrala termavgränsningar. I andra kapitlet, som har fyra delar, redogör jag för avhandlingens teoretiska och empiriska utgångspunkter. Där behandlar jag framför allt grundläggande antaganden för avhandlingens teoretiska ramverk, generativ grammatik, samt empiriska utgångspunkter i ljuset av det tillämpade generativa ramverket. Sista delen av kapitlet förenar det tillämpade generativa ramverket med språkförändringsteori, och ger en beskrivning av språkförändringar som är relevanta för avhandlingen.

Kapitel 3 och 4 ger detaljerade beskrivningar av avhandlingens två undersökningsämnen. Där behandlas och jämförs objektsplaceringsmönster mellan varieteter nutida nordiska språk, vilka relateras till motsvarande mönster som har rapporterats för de medeltida nordiska språken. Objektsplaceringsmönster i nutida nordiska språk jämförs också med objektsplaceringsmönster i två nutida västgermanska OV-språk, tyska och nederländska. Utifrån litteraturen ger kapitlen en preciserad beskrivning för de villkor som gäller för delsfenomenen *Object Shift*,

OS, *Long Object Shift*, LOS, med tyngdpunkt på svenska, dels fenomenet *German Scrambling*, GS, med tyngdpunkt på tyska. Denna del ligger till grund för avhandlingens undersökning av objektsplaceringsmönster i fornsvenska (kapitel 6 och 7). Därutöver ger kapitlen en beskrivning av tidigare analysförslag av OS och LOS i litteraturen.

Kapitel 5, som har två delar, behandlar först tidigare syntaxhistorisk forskning om objektsplacering i förhållande till negation i medeltida nordiska språk. Denna del ligger till grund för en fördjupande diskussion av avhandlingens resultat i kapitel 8. I kapitlets andra del behandlas tre ledföljdsfenomen, nämligen kilkonstruktion, oblikt subjekt + nominativobjekt, samt GS, varianten GS2. Denna del ligger till grund för framtagning av tre hypoteser som prövas i kapitel 7.

Avhandlingens två undersökningar presenteras i kapitel 6 och 7. I kapitel 6, som har fyra delar, redogör jag för undersökningen av objektsplaceringsmönster i förhållande till negation i fornsvenska. Kapitlet syftar till att ge svar på hur objekt placeras i förhållande till satsadverbial i fornsvenska samt hur de fornsvenska objektsplaceringsmönstren bör analyseras. Undersökningen syftar alltså till att ge svar på avhandlingens första och andra frågeställning. Kapitel 7, som har tre delar, lägger fram tre hypoteser för prövning. Hypoteserna syftar till att ge svar på hur nominala argument placeras i förhållande till varandra i fornsvenska samt hur alternativ inbördes ordning mellan nominala argument bör analyseras. Den andra undersökning i avhandlingen innebär alltså hypotesprövningar som syftar till att ge svar på avhandlingens tredje och fjärde frågeställning.

I kapitel 8 diskuterar och analyserar jag resultaten från avhandlingens två undersökningar. Framför allt knyter jag an resultaten till avhandlingens syfte och frågeställningar och redogör för hur resultaten kan ge svar på avhandlingens frågeställningar. Här uppfylls alltså avhandlingens syfte. Avhandlingen avslutas sedan med kapitel 9, där jag genom att summera mitt arbete pekar ut avhandlingens bidrag till forskning om ledföljdsvariation i germanska språk mer allmänt och frågor som återstår för framtida syntaxhistorisk forskning om äldre svenska att utreda.

2 Teoretisk och empirisk bakgrund

I detta kapitel presenterar jag avhandlingens teoretiska och empiriska utgångspunkter. Kapitlet består av fyra delar. I den första diskuterar jag kort den grammatikteoretiska inriktningen inom nordisk syntaxhistorisk forskning. I Den andra presenterar jag avhandlingens teoretiska ramverk, den generativa grammatikmodellen. I den tredje delen behandlar jag avhandlingens empiriska utgångspunkter i ljuset av det tillämpade generativa ramverket. Sista delen förenar det tillämpade generativa ramverk med språkförändringsteori och behandlar fyra för avhandlingen relevanta språkförändringar i äldre svenska.

2.1 Grammatikteoretisk inriktning

Nordisk syntaxhistorisk forskning delas in i två grammatikteoretiska inriktningar, formalism och funktionalism, och jag uppfattar den förra som dominerande inom dagens forskning (se även Håkansson 2008:23). Inom formalistisk forskning skiljer man tydligt på språkbruk och språkssystem; man intresserar sig i hög grad för språket som system och utgår ofta från någon variant av generativ grammatikteori, vilken går tillbaka på Chomsky (1957; 1969; 1975; 1981; 1986; 1995; 2001 osv.). Inom funktionalistisk forskning är skillnaden mellan språkbruk och språkssystem inte lika viktig; man intresserar sig i hög grad för språkbruk, och utgår ofta från någon variant av den topologiska modell som går tillbaka på Diderichsen (1946; 1966).

De två grammatikteoretiska inriktningarna är oförenliga i vissa avseenden (se t.ex. Newmeyer 1998:78ff), men det finns flera punkter där de kan förenas (se t.ex. Bjerre m.fl. 2008:145–155). Denna avhandling knyter i hög grad an till den formalistiskt inriktade syntaxhistoriska forskningen om nordiska språk, eftersom det teoretiska ramverket som tillämpas är den generativa princip- och parameterteorin (se närmare i avsnitt 2.2). Min ambition är emellertid att så långt som möjligt tillgängliggöra min forskning även för forskare inom den funktionalistiskt inriktade syntaxhistoriska forskningen om nordiska språk.

2.2 Generativ grammatikteori

Under normala förhållanden tillägnar sig alla människor ett modersmål, och ett grundläggande antagande inom generativ grammatikteori är att förmågan att tillägna sig ett modersmål är medfödd (se t.ex. Chomsky 1981; 1986; 1995; 2000; 2001; 2005; 2008). Detta antagande brukar motiveras dels av det faktum att alla barn under normala omständigheter lär sig att automatiskt producera en infinit mängd strukturerade uttryck utifrån ett finit antal former, dels av det faktum att den språkdata som barnet kommer i kontakt med i sin omgivning under språkinläringen normalt inte omfattar tillräcklig evidens för att det ska kunna avgöra vad som är eller inte är grammatiskt i modersmålet som det tillägnar sig (jfr Platzack 2011:29–35).

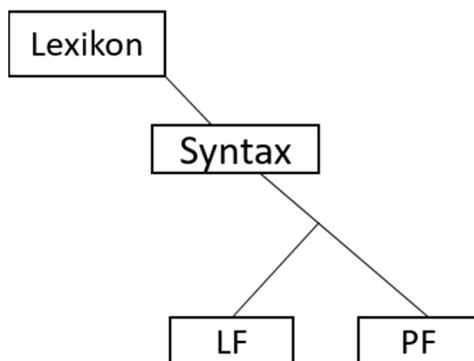
Antagandet om en medfödd språkförmåga ligger också till grund för det som ofta benämns den universella grammatiken (av eng. *Universal Grammar*, se t.ex. Chomsky 1995; 2001; 2005; 2008), ofta förkortad UG, och som i korta drag är en beskrivning av det initiala stadiet då varje individ tillägnar sig en mental inre grammatik. Av antagandena om UG följer att alla människor är biologiskt predisponerade att utveckla en inre grammatik, och om UG förenas med den variant av generativ grammatikteori som brukar benämnas princip- och parameterteorin (Chomsky 1986) kan språkinläring beskrivas på följande sätt: UG innehåller dels fasta principer för hur strukturer i mänskliga språk genereras (se närmare i avsnitt 2.2.1 och 2.2.2), dels parametrar som specificeras till språkspecifika värden under språkinläringen (för en utförlig diskussion om innehållet i UG, se t.ex. Roberts 2019:90–102). Detta perspektiv på språkinläring kommer jag att återvända till i avsnitt 2.4, där jag behandlar språkförändring i äldre svenska.

Begreppet *inre grammatik* är relativt och ställs ofta mot begrepp av typen *yttre grammatik* (Platzack 2011). Sådana begrepp definieras ofta så att det ena är en representation av det andra. Exempelvis skriver Platzack att den yttre grammatiken är ”den grammatik som kan abstraheras fram ur samlingar av språkprov [...] dvs. sparade och registrerade resultat av att olika språkbrukare använt sin inre grammatik” (Platzack 2011:19). I motsats till den inre grammatiken, som antas vara mental och individuell, antas den yttre grammatiken ofta vara ett socialt fenomen (jfr diskussion om I- och E-språk i t.ex. Østbø Munch 2013:7f eller Sangfelt 2019:21f). Den yttre grammatiken är inte det som den generativa syntaxforskningen intresserar sig för i första hand. Den yttre grammatiken har emellertid ett instrumentellt värde inom generativ syntaxforskning – genom att studera den yttre grammatiken strävar man efter att nå kunskap om den inre. Yttre grammatik är dessutom det enda man har tillgång till när man forskar om äldre språk.⁸

---

⁸ I studier av nutida språk kan man använda andra metoder än excerpering ur korpus, t.ex. introspektion, och på så vis komma närmare den inre grammatiken.

Generativ syntaxforskning brukar anta att individens inre grammatik är autonom och modulär. Autonom är den såtillvida att den antas utgöra en kognitiv förmåga skild från andra kognitiva förmågor – en språkförmåga varmed individen räknar ut hur fraser och satser genereras. Modulär är den såtillvida att den antas bestå av komponenter med olika regelsystem som står i förhållande till andra kognitiva förmågor. Utifrån dessa antaganden kan egenskaper som specifikt hör till språkssystemet betraktas som språkinterna, medan egenskaper som hör till andra kognitiva förmågor i sin tur kan betraktas som språkexterna. Många antar dessutom att syntaxen utgör en autonom komponent som står i förhållande till en innehållskomponent, som brukar benämnas LF (av eng. *Logical Form*), och en uttryckskomponent, som brukar benämnas PF (av eng. *Phonetic Form*) i litteraturen (se t.ex. Chomsky 1995:2). Av antagandet om en autonom syntax följer att egenskaper som hör till andra språkliga nivåer, t.ex. fonologi, kan betraktas som syntaxexterna (jfr Håkansson 2008:32f). Med Platzacks (2010:35) terminologi kan man säga att syntaxen antas vara som en brygga mellan olika mentala representationssystem, och schematiskt kan detta illustreras som i Figur 2.1 nedan (jfr Platzack 2011:53–62).

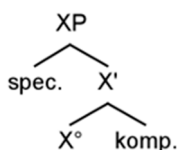
FIGUR 2.1 Den inre grammatiken (efter Platzack 2011:53–62)

Denna modell beskriver hur den inre grammatiken antas vara uppbyggd, och komponenterna förhåller sig till varandra på följande sätt. Elementen som ska användas för att generera en fras eller sats hämtas ur ett mentalt lexikon, kombineras och mappas mot semantisk form i LF och fonologisk form i PF, innan de slutligen realiserar som en fras eller sats. Hur denna modell kan förenas med språkförändringsteori återkommer jag till i avsnitt 2.4. I fortsättningen har jag denna modell i åtanke när jag beskriver hur syntaxen genererar fraser och satser.

2.2.1 X-bar-systemet

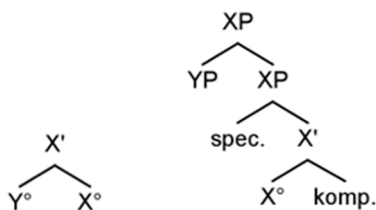
Ett grundläggande antagande inom generativ grammatikteori sedan Kayne (1984, 1995) är att syntaxen endast kan generera binära strukturer, och ett system som många använder sig av för att beskriva de binära strukturerna är det s.k. X-bar-systemet (Platzack 1998, 2010). Med detta system beskriver man satsen så att den byggs upp av fraser som i sin tur är uppbyggda enligt samma grundstruktur, vilken illustreras med i Figur 2.2 nedan.

FIGUR 2.2 Grundstruktur för fraser

Den minsta enheten i strukturen är X° , huvudet i en fras, och X står för huvud av obestämd kategori (se närmare om kategorier i avsnitt 2.2.2 nedan). Huvudet kan utvidgas med en annan fras som komplement (se *komp.* i Figur 2.2 ovan), och tillsammans utgör huvudet och komplementet en större enhet, X' . På samma sätt kan X' utvidgas med en fras i en specificerare (se *spec.* i Figur 2.2 ovan), och specificeraren, huvudet och komplementet utgör tillsammans den maximala frasen XP , där X står för någon typ av kategori och P för fras (av eng. *Phrase*). Denna utvidgning brukar benämnas **projektion** (jfr Platzack 1998:44).

En enhet kan också utvidgas genom s.k. **adjunktion**. Det innebär antingen att X° utvidgas med ett annat huvud eller att XP utvidgas med en annan fras (jfr Platzack 1998:44). Den förra typen illustreras i trädigrammet till vänster, och den senare i trädigrammet till höger, i Figur 2.3 nedan.

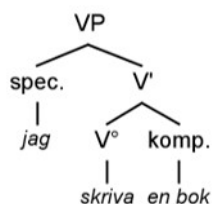
FIGUR 2.3 Adjunktion

Med X-bar-systemet kan man alltså beskriva hur en fras byggs upp genom projektion eller adjunktion.⁹ Systemet används emellertid också för att beskriva strukturella relationer mellan specificerare, huvud, och komplement, vilket kommer att framgå i nästa avsnitt, där jag introducerar ytterligare två begrepp, *kategorier* och *generering*, som är nödvändiga för att nå en djupare beskrivning av hur syntaxen bygger upp satsen.

2.2.2 Kategorier och generering

Fraser antas vara uppbyggda kring två typer av kategorier av huvuden, lexikala och funktionella. Verb, substantiv, adjektiv och prepositioner klassificeras som lexikala eftersom de har rik lexikal betydelse. När jag i fortsättningen talar om *lexikal* och *funktionell* fras menar jag en fras som är uppbyggd kring ett lexikalt respektive ett funktionellt huvud.

Om en fras är uppbyggd kring ett transitivt verb kan denna lexikala fras beskrivas så här med X-bar-systemet: huvudet V° utvidgas med en annan fras i V-komp, och denna fras får en särskild relation till huvudet. Den utgör ett *inre argument* till huvudet och är objekt till verbet. Enheten V' utvidgas i sin tur med en fras i en specificerare, och denna fras får också speciell relation till huvudet. Den utgör ett *yttre argument* och är (typiskt) subjekt till verbet. Frasen kategoriseras ”verbfras”, VP, eftersom huvudet är ett verb. En VP-struktur illustreras dels i ett trädidiagram, dels med hakparentesnotation, i Figur 2.4 nedan.

STRUKTUR = [^{VP} jag [^{V°} skriva en bok]]

FIGUR 2.4 En strukturell beskrivning av VP

Hittills har jag behandlat utvidgning av fraser utan att gå närmare in på de fasta principer i UG som antas generera en konstituent i syntaxen. De två mest

⁹ Notera att X-bar-systemet, och särskilt begreppet projektion, på senare tid har ifrågasatts i den generativa litteraturen (Chomsky 2013). I denna avhandling använder jag X-bar-systemet endast deskriptivt, och jag kommer inte att fördjupa mig i denna diskussion.

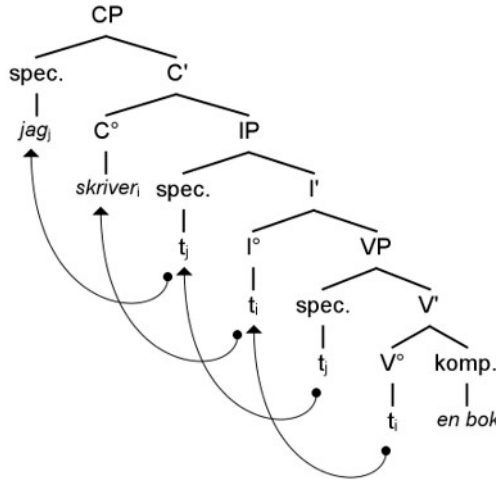
grundläggande av dessa principer är en som väljer ut element och en som kombinerar dem, och de benämns ofta *selektera* respektive *förbind* i litteraturen (av eng. *Select* och *Merge*, Chomsky 1995:226). Dessa principer säger något förenklat att element väljs ut från lexikon och att två element kombineras för att bilda en större enhet, en konstituent: $\{\alpha\} + \{\beta\} = \{\{\beta\} \{\alpha\}\}$. Språkligt fungerar det så att t.ex. ett verb som *skriva* kombineras med en nominalfras som *en bok* för att bilda konstituenten [^V skriva en bok] osv. I fortsättningen använder jag begreppet **basgenerering** för att beteckna att två element kombineras för första gången i syntaxen. Kombinationsprincipen *förbind* säger därutöver att ett element som står inuti en konstituent kan kombineras igen, vilket formellt kan skrivas $\{\alpha \{\{\beta\} \{\alpha\}\}\}$. När jag i fortsättningen talar om **flyttning** i syntaxen är det denna del av begreppet *förbind* som åsyftas.

I Figur 2.4 ovan skisserades en VP-struktur, och inom VP:n antar man bl.a. att semantiska roller utdelas, men för att generera en fullständig sats krävs att VP:n utvidgas med funktionella kategorier som dels uttrycker grammatiska betydelser, dels möjliggör anknytning till kontexten. Det minimala antagandet är att det finns två funktionella huvud som en VP kan utvidgas med, nämligen I° och C°. ¹⁰ Med I° projiceras den funktionella frasen IP (av eng. *Inflectional Phrase*), och genom IP knyts innehållet i VP:n till bl.a. tempus. Med C° projiceras den funktionella frasen CP (av eng. *Complementizer Phrase*), och genom CP knyts innehållet i IP:n och VP:n till bl.a. finithet (jfr Platzack 1998:60ff; 2010:79–82). Många, och så även jag, arbetar emellertid utifrån idén att CP, IP och VP inte utgör tre fraser utan snarare tre domäner, som var och en kan innehålla flera olika funktionella kategorier (se bl.a. Pollock 1989, Rizzi 1997 och Cinque 1999, och för fördjupad diskussion om domäner, se t.ex. Ramchand & Svenonius 2014).

Av den VP-struktur som illustrerades i Figur 2.4 ovan kan man nu generera en fullständig sats på nutida svenska: verbet *skriva*, som står i V°, flyttar via I°, där det knyts till bl.a. tempus, upp till C°, där verbet knyts till bl.a. finithet; pronomenet *jag*, som står i spec-VP, flyttar via spec-IP (på grund av ett särdrag som diskuteras närmare i avsnitt 2.2.3 nedan) till spec-CP, där det knyts till kontexten, se Figur 2.5 nedan. Märkningen "t" (av eng. *trace*) + indexering visar hur ett led har flyttat.

---

¹⁰ Det vanliga är att man talar om T° (av eng. *tense*) istället för I° inom modern generativ syntaxforskning, men jag kommer att använda mig av I°, eftersom I° är mer genomskinligt när man arbetar med språk eller språkvarieteter, t.ex. fornsvenska, där det finita verbet inte enbart böjs i tempus.

STRUKTUR = [CP jag_i [C skriver_i [IP t_j [I' t_j [VP t_j [V' t_j [V° t_j en bok]]]]]]]]

FIGUR 2.5 Satsens hierarkiska struktur

Figuren ovan illustrerar hur satsen byggs upp i syntaxen dels genom basgenerering, dels genom flyttning. I detta avsnitt har det framgått att olika grammatiska relationer etableras inom domänerna CP, IP och VP i det syntaktiska trädet. Ämnet för nästa avsnitt är indelningen i två positionstyper i X-bar-systemet som knyts till olika grammatiska relationer, samt en typ av särdragsmärkning som antas framtvunga flyttning i syntaxen.

2.2.3 Två positionstyper och EPP-märkning

Hittills har jag visat att X-bar-systemet har positioner för fraser, alltså specificerare och komplement, samt positioner för huvudord, X°, men man brukar också skilja på två typer av positioner, varav en är förbehållen argument till huvud. Därför brukar den benämnas **A-position** (A = *Argument*, jfr Platzack 2011:93ff). Den här typen av position uttrycker grammatiska betydelser för argument till huvud, och man brukar anta att fraser som basgenereras i en A-position får flytta till andra fraspositioner, oavsett positionstyp. Ett typiskt exempel på A-position är V-komp, där objekt till verb basgenereras i VP, och i nutida svenska definieras spec-IP som A-position, eftersom den är unikt förknippad med subjekt (se närmare om subjektets placeringsmöjligheter i nutida svenska i avsnitt 2.3.3).

Det finns också en specifik typ av särdragsmärkning som antas framtvunga flyttning i syntaxen, och denna märkning brukar benämnas EPP, vilket på svenska

kan översättas till utvidgad projektiionsprincip (av eng. *Extended Projection Principle*, se Chomsky 1995:55). Man kan jämföra begreppet EPP med den traditionella grammatikens begrepp *nexusförbindelse* (se t.ex. Teleman m.fl. 1999, band I, s. 51 och s. 251), men då måste det tilläggas att EPP har ett vidare användningsområde inom generativ grammatikteori (jfr Håkansson 2008:49). Vad EPP innebär mer specifikt är omdiskuterat i den generativa litteraturen (för fördjupad diskussion, se t.ex. Sigurðsson 2010), och i denna avhandling betecknar EPP endast att flyttning till en viss A-position eller till en viss huvudposition måste ske i syntaxen så att ett visst särdrag synliggörs.

Den andra typen av position i X-bar-systemet brukar benämnas *A-bar-position*, och sådana positioner är inte förbehållna argument till huvud utan kan rymma led som inte är knutna till ett specifikt huvud genom en semantisk roll. Vanligt är att anta dels att alla adjungerade led står i A-bar-position, dels att ett led som har basgenererats i A-bar-position endast får flytta till en annan A-bar-position. Ett exempel på en A-bar-position i nutida svenska är spec-CP – en position som kan rymma flera olika typer av led.

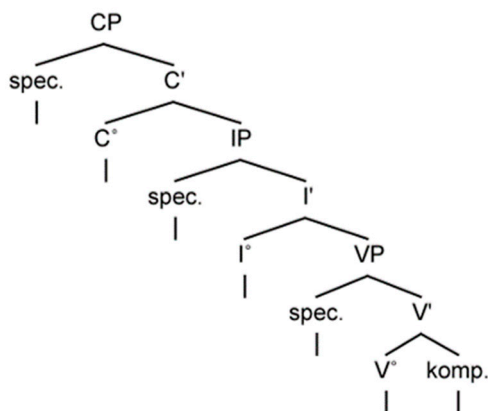
2.2.4 Den tillämpade satsstrukturmodellen

Tidigare illustrerades en huvudsatsstruktur, men i denna avhandling utgår jag från att alla satser, huvudsatser som bisatser, har samma hierarkiska grundstruktur: en kontextanknytningsdomän, CP, en satsgrammatisk domän, IP, och en innehållsdomän, VP: [CP [IP [VP]]]. Fokus i avhandlingen ligger på domänerna IP och VP, och jag arbetar utifrån principen att inte laborera med mer struktur än vad empirin eller mina resonemang kräver.¹¹

Idén att satser har samma hierarkiska grundstruktur går tillbaka på den Besten (1983) som visar att skillnaden mellan huvudsats- och bisatsledföljd i språk som tyska och nederländska kan beskrivas med en gemensam grundstruktur. Inom nordisk syntaxforskning har idén framför allt implementerats av Platzack (1986a, 1987a, 1987b), som också föreslår enkel topologisk modell för huvudsats och bisats. I Figur 2.6 nedan illustreras den gemensamma grundstrukturen för huvudsats och bisats, som jag i fortsättningen benämner den enhetliga satsstrukturmodellen, i ett trädidiagram, och senare kommer jag att visa Platzacks (1986; 1987a; 1987b) enkla satsschema.

---

¹¹ I avsnitt 2.3.3, där jag diskuterar alternativ subjektspacering i nutida isländska och svenska, behöver jag laborera med struktur ovanför spec-IP, eftersom empiri från tidigare forskning antagandet om en position för subjekt under C° men högre än spec-IP. Denna position kommer jag inte att precisera närmare än så, eftersom det inte är centralt för avhandlingens syften.

- a. Snuset_k glömde_i jag_j t_i t_j t_i t_k
 b. ... eftersom jag_i t_j glömde snuset

FIGUR 2.6 Enhetlig satsstrukturmodell (efter Platzack 2011:100)

Utifrån denna enhetliga satsstrukturmodell kan man beskriva skillnaden mellan huvudsats- och bisatsledföljd i språk som svenska så att huvudsats och bisats har olika innehåll i C°: verbet flyttar till C° i huvudsats på grund av ett EPP-märkt särdrag (se närmare i avsnitt 2.3.2), och i bisats elimineras samma särdrag genom att en bisatsinledare basgenereras i C°, och verbet kan då inte flytta till C° (jfr Platzack & Holmberg 1995:72–78).¹²

Två egenskaper i strukturen ovan behöver klargöras i detta sammanhang. Satsstrukturmodellen har två positioner, I° och spec-VP, som aldrig verkar realiseras i en sats på nutida svenska, och huvud verbet verkar kunna knytas till tempus utan att flytta till I° i svenska. Därmed kan man fråga sig om strukturen är motiverad. Som jag kommer att visa senare är såväl I° som spec-VP empiriskt motiverade (se avsnitt 2.3.2 och 2.3.3), men konceptuellt måste man anta att andra mekanismer än flyttning till eller via I° kan knyta ett verb till grammatiska betydelser som tempus.¹³

Utifrån den enhetliga satsstrukturmodellen föreslår Platzack (1986a; 1987a; 1987b) en enkel satsschemamodell för huvudsats och bisats, och i denna avhandling tillämpar jag hans satsschemamodell dels för att beskriva ledföljd, dels för att

¹² I kapitel 3 (fotnot 28) återkommer jag kort till en komplikation som i litteraturen brukar benämnas ”inbäddad V2” (se vidare Platzack 1986b).

¹³ En idé som har antagits i tidigare generativ syntaxforskning är att tempusaffix basgenereras i I° men flyttar nedåt till V° i bisatser i språk som nutida svenska (jfr t.ex. Falk 1993:30-34). Idag brukar man anta att flyttning nedåt är omöjligt, och det finns flera idéer om hur grammatiska betydelser i I° knyts till verb (för exempel på analys, se t.ex. Platzack 2011:133f).

klassificera belägg i en av mina undersökningar (se närmare i kapitel 7, avsnitt 7.2.2). I Figur 2.7 illustreras hur den enhetliga satsstrukturmodellen i Figur 2.6 ovan kan översättas till ett enkelt satsschema för svenska. Jag sätter in hjälpverb (som flyttar till C° i huvudsats med icke-finit huvudverb, se närmare i 2.3.2) i exemplen, eftersom slutfältet då inte lämnas tomt i (a)-exemplet.

INITIALFÄLT/CP		MITTFÄLT/IP		SLUTFÄLT/VP
Fund.	TYP	N1	A1	V + N2
a. Snuset	har	jag		glömt
b.	eftersom	jag		har glömt snuset

FIGUR 2.7 Satsschemamodell (efter Platzack 2011:99)

I denna modell svarar initialfältet mot kontextanknytningsdomänen, CP, och här finns fundamentet, förkortat Fund (jfr ”satsbas” i Teleman m.fl. 1999, band I, s. 183 och s. 222), som svarar mot spec-CP, samt TYP, som utläses *typplats* (eftersom platsen rymmer led som bestämmer satstyp, dvs. huvudsats och bisats) och svarar mot C°. Mittfältet svarar mot den satsgrammatiska domänen, IP, och N1 svarar mot spec-IP. Slutfältet svarar mot VP, och V + N2 svarar mot V° + V-komp. Som synes finns det också en A1-plats i satsschemamodellen, vilket är platsen för satsadverbial, och nästa avsnitt inleds med en närmare diskussion om hur satsadverbial genereras i satsen.

2.3 Empiriska utgångspunkter

Med utgångspunkt i några olika varieteter av germanska språk behandlar detta avsnitt tre för avhandlingen relevanta empiriska frågor i relation till den tillämpade satsstrukturmodellen. Först behandlas frågan hur satser med negation och andra typer av satsadverbial kan analyseras, och jag presenterar några i den generativa litteraturen vanliga argument för antagandet att alla negerade satser har en specificerad negationsfras, NegP. Därefter behandlas två frågor som rör verb och VP-strukturer, nämligen hur man kan analysera två typer av verbflyttning samt den inbördes ordningen mellan objekt och verb, dvs. OV eller VO. Sist behandlas hur skillnader med avseende på placeringsmöjligheter för subjekt i varieteter av nutida nordiska språk kan analyseras.

2.3.1 Satsadverbial och negation

Satsadverbial är satsled som på olika sätt modifierar eller kommenterar hela satsinnehållet (jfr definition i Teleman m.fl. 1999, band I, s. 21f, Andréasson 2007:27 och Platzack 2011:159), och i denna avhandling är satsadverbial viktiga därför att de kan användas för att identifiera den nedre/högra gränsen för IP.

Den gängse uppfattningen i den generativa litteraturen är att satsadverbial basgenereras inom IP-domänens gränser, och i språk som svenska kan man få stöd för denna uppfattning. Tre exempel på svenska som visar att satsadverbial varken får stå inom CP- eller VP-domänen ges i (2.1) nedan. I (a) står *alltså* mellan spec-CP och C°; i (b) står *alltså* inom IP, dvs. lägre än C° men högre än spec-VP; i (c) och (d) står *alltså* inom VP, dvs. lägre än V° men högre än V-komp (se Þráinsson 2001a:161; 2007:38f för liknande exempel på isländska).¹⁴ Notera att exemplen innehåller modala hjälpverb, och jag antar att VP:n i detta fall innehåller funktionella fraser för hjälpverb. I detta avsnitt bortser jag från flyttning av andra led än satsadverbial, men jag kommer att diskutera flyttning av verb och alternativ subjektsplicering närmare i avsnitt 2.3.2 respektive 2.3.3.

- (2.1) a. *Då alltså skulle vi ha köpt huset
 b. Då skulle vi alltså ha köpt huset
 c. *Då skulle vi ha alltså köpt huset
 d. *Då skulle vi ha köpt alltså huset

Utifrån den här typen av data är det rimligt att utgå från den grundstruktur som skisseras i (2.2) nedan, där satsadverbial basgenereras inom IP, och strukturen kan i sin tur översättas till ett satsschema med en A1-plats för satsadverbial som i (2.2).

- (2.2) a. [^{CP} Då [^{C°} skulle [^{IP} vi [^{XP} alltså [^{VP} ha köpt huset]]]]] = STRUKTUR
FUND	TYP	N1	A1	V + N2	
b.	Då	skulle	vi alltså	ha köpt huset	= LEDFÖLJD

En fråga som nu inställer sig är om *alltså* har syntaktisk status som fras eller huvud i svenska, och ett sätt att utreda denna fråga att testa topikaliserings av *alltså*, dvs. flyttning till spec-CP. Om *alltså* kan stå som ensamt led i spec-CP talar det för att *alltså* ska analyseras som fras.

¹⁴ Vissa satsadverbial, t.ex. *verkligen*, ser ut att kunna stå mellan spec-CP och C° i svenska och andra nutida nordiska språk: *Jag verkligen längtar efter att bli klar*. Jag kommer emellertid att bortse från sådana speciella fall i fortsättningen (för diskussion, se t.ex. Brandtler 2020:59-92)

- (2.3) a. Alltså skulle vi ha köpt huset då
 a' [^{CP} Alltså [^C skulle [^{IP} vi ... [^{XP} t_i [^{VP} ha köpt huset då]]]]]

Topikaliseringsstestet talar för att *alltså* ska analyseras som fras i svenska, och *alltså* borde således basgenereras i en XP inom IP, så som i (a') ovan. Med topikaliseringsstest kan man visa att många satsadverbial kan stå som ensamt led i spec-CP i svenska, men eftersom syntaktisk status som fras inte är det enda som avgör om ett led kan stå i spec-CP i svenska fungerar inte testet för alla satsadverbial (se Teleman m.fl. 1999, band IV, s. 99 angående obetonade adverb som *ju* och *väl*, samt s. 187-191 angående negationsberoende led som adverbet *heller*).

Satsadverbial brukar också delas in i olika typer utifrån de enskilda satsadverbialens betydelse, och forskare har observerat att olika typer har en mer eller mindre fast inbördes ordning i satsen (se t.ex. Frey 2003 för nutida tyska och Beijer 2004 för nutida svenska). Teleman m.fl. (1999, band IV, s. 84-90) delar in satsadverbial i fyra typer i svenska, och enligt författarna ordnas de på följande sätt i förhållande till varandra: Modala (1) > Konjunktionella > Modala (2) > Fokuserande > Negerande.¹⁵ I (2.4) återges ett exempel från Teleman m.fl. (1999, band IV, s. 90) som illustrerar denna ordning:

- (2.4) a. De har väl alltså tyvärr bara inte behagat gå
 a' **Mod.** (1), *väl* > **Konj.**, *alltså* > **Mod.** (2), *tyvärr* > **Fokus.**, *bara* > **Neg.** *inte*

I den generativa litteraturen går åsikterna emellertid isär angående hur satsadverbial basgenereras i satsen, vilket får konsekvenser för hur satsadverbialtypernas inbördes ordning analyseras. Det finns två dominerande analysvarianter. Den ena går tillbaka på Cinque (1999) och innebär något förenklat att satsadverbial basgenereras i specificerade funktionella fraser: ModP för modala satsadverbial, KonjP för konjunktionella satsadverbial osv. Den andra går tillbaka på Ernst (2002) och innebär något förenklat att satsadverbial adjungeras som ospecificerade adverbialfraser, AdvP. Satsadverbialtypernas inbördes ordning är strukturellt bestämd i den förra varianten, medan den är semantiskt bestämd i den senare (jfr Platzack 2011:161ff). I denna avhandling utgår jag från den senare analysvarianten, fortsättningsvis AdvP-analysen, för alla satsadverbialtyper utom de negerande.

I Pollock (1989) och Ouhallas (1990) efterföljd är det många inom dagens generativa syntaxforskning som antar att alla negerade satser innehåller åtminstone en specificerad funktionell fras för negerande satsadverbial, en negationsfras, NegP, och av såväl empiriska som konceptuella skäl gör även jag så i denna avhandling.

¹⁵ Teleman m.fl. (1999, band IV) delar in modala satsadverbial i två undergrupper på grundval av deras fonologiska form: obetonade modala satsadverbial som *ju* och *väl* förs till den första gruppen, medan alla övriga modala satsadverbial inbegrips i den andra gruppen.

Två empiriska skäl att anta en NegP är följande: 1) vissa negativa polaritetuttryck av typen *ett dugg* eller *ett dyft* (se t.ex. Platzack 2010:112f och Brandtler 2010:10–14 angående negativa polaritetsuttryck) kräver att det finns en satsnegation i en deklarativ sats, se (2.5), och det negativa polaritetsuttrycket måste stå inom satsnegationens räckvidd (Teleman m.fl. 1999, band 1, s. 220). Det senare betyder ofta att det måste stå efter negationen, se (2.5) och (2.5); 2) objekt som är negerande i sig, t.ex. *ingenting*, eller som negereras av ett attribut, kan inte placeras senare i satsen än på den plats där satsnegationen skulle stå, se (2.6) och (2.6).

- (2.5) a. *Han hörde ett dugg
 b. Han hörde inte ett dugg
 c. *Ett dugg hörde han inte
- (2.6) a. Vi har ingenting sett
 b. = Vi har inte sett någonting
 c. *Vi har sett ingenting
 d. *Vi har sett inte någonting

Det finns också konceptuella skäl att anta en NegP (se t.ex. Christensen 2005:36), och ett sådant är att negerande led tenderar att genomgå den typ av kontinuerliga förändring som efter Jespersen (1917) brukar benämnas **Jespersens cykel** i litteraturen (Platzack 2011:158). Något förenklat tänker man sig att Jespersens cykel har tre stadier som negerande led genomgår: 1) fras → 2) huvud → 3) Ø. I det andra stadiet tänker man sig att det äldre negerande ledet, som fått förändrad syntaktisk status, får förstärkning av ett nytt negerande led, en fras, och i det sista försvinner det äldre och ersätts av det nya som sedan genomgår samma förändringsprocess. Att negerande led genomgår den här typen av kontinuerliga förändring talar för att det finns en NegP.

Om man antar en NegP inställer sig frågan var NegP har sin plats i satsstrukturen, och jag antar i linje med Platzack (2011:156–163) att NegP basgenereras direkt ovanför VP:n. Jag antar dessutom att den för nutida svenska dominerande negationsformen, *inte*, har syntaktiskt status som fras, eftersom denna form, under rätt kontextuella förutsättningar, kan stå ensam i spec-CP (se t.ex. Brandtler & Håkansson 2014:113–122 och referenserna däri).¹⁶ I (2.7) ger jag två exempel, ett som endast har satsnegation och ett som har två andra satsadverbialtyper + satsnegation. I (a') och (b') presenterar jag den grundstruktur som jag i fortsättningen kommer att utgå från. I detta sammanhang använder beteckningen

---

¹⁶ Negationen kan också stå före subjekt som står i spec-IP i svenska, och jag tänker mig att negationen flyttar och adjungerar till IP i detta fall. Subjektsplacering efter satsadverbial i nutida svenska kommer att diskuteras närmare i avsnitt 2.3.3.

AdvP (istället för ” $[^{NegP} AdvP [^{NegP} Neg...]$ ”) för att synliggöra skillnaden mellan adjungerade satsadverbial och den specificerade negationsfrasen.

- (2.7) a. Vi ska inte köpa huset
 b. Vi ska alltså tyvärr inte köpa huset

STRUKTUR

- a' $[^{CP} Vi [^C ska [^{IP} [^{NegP} inte [^{VP} köpa huset]]]]]$
 b' $[^{CP} Vi [^C ska [^{IP} [^{AdvP} alltså [^{AdvP} tyvärr [^{NegP} inte [^{VP} köpa huset]]]]]]]$

Satsadverbial är en viktig kategori i min avhandling därför att de markerar gränserna för IP, och särskilt viktig är satsnegationen, eftersom den basgenereras lägst i en NegP direkt ovanför VP. Negationens olika former, t.ex. *inte* och *ej*, har därutöver en central roll i min avhandling, eftersom jag kvantifierar dem och mäter fördelningen av objekt före respektive efter negationen i en av mina undersökningar (se närmare i kapitel 6).

2.3.2 Verbflyttning och OV/VO

Alla nutida germanska språk utom engelska är V2-språk, vilket i korthet betyder att finita verb står på andra plats och kan högst ha ett satsled före sig i en huvudsats. Att finita verb placeras på detta sätt även i äldre varieteter av germanska språk har observerats av många inom syntaxhistorisk forskning (bl.a. Bernstein 1898, Nygaard 1900, Larsson 1931, Diderichsen 1941, van Kemenade 1987, Eyþórsson 1995, Rögnvaldsson 1995, Axel 2006, Magnusson 2007). I den enhetliga satsstrukturmodellen kan V2-egenskapen beskrivas i termer av verbflyttning: huvudet C° är försett med ett EPP-märkt finithetssärdrag, vilket framtvingar **verbflyttning** till C° (jfr Holmberg & Platzack 1995:73ff, Platzack 2011:97–110).

I huvudsatser med endast ett huvudverb är det huvud verbet som flyttar till C° , men i huvudsatser med mer än ett verb innehåller VP:n flera funktionella fraser för hjälpverb, och då flyttar det högsta av hjälpverben till C° som i (2.8) nedan.

- (2.8) a. Vi skulle inte ha köpt huset
 a' $[^{CP} Vi [^C skulle_i [^{IP} [^{NegP} inte [^{VP} t_i [^{VP} ha [^{VP} köpt huset]]]]]]$

Utifrån den enhetliga satsstrukturmodellen antar jag att det EPP-märkta finithetssärdraget i C° elimineras av bisatsinledaren i en bisats (jfr avsnitt 2.2.4 ovan, och för diskussion om olika bisatstyper, se Platzack 2011:120ff och referenserna där).

Verbflyttning i bisatser verkar emellertid inte vara uteslutet i alla varieteter av germanska språk. I isländska bisatser står det finita verbet i vanliga fall före satsadverbial, se exempel (2.9) som kommer från Þráinsson (2007:18) samt motsvarande exempel på nutida svenska i (2.9). Jag fetmarkerar det finita verbet. I avsnitt 3.2 nedan tar jag upp tidigare forskning som har visat att ordningen finit verb, FV, > satsadverbial som man finner i nutida isländska, även förekommer i äldre varieteter av danska, norska och svenska.¹⁷ Såväl äldre som nutida varieteter av nordiska språk verkar alltså ha verbflyttning i bisats som i (a'), och verbflyttning i bisats har analyserats som att verbet flyttar till I° därför att detta huvud har person- och numerussärdrag (jfr Holmberg & Platzack 1995:74–77).

- (2.9) a. hwort María **hefði** ekki lesið bókina (Isl.)
 b. om Maria inte **hade** läst boken (Sv.)

STRUKTUR

- a' ... [^{IP} María [^{I'} hefði_i [^{NegP} ekki [^{VP} t_i [^{VP} lesið bókina]]]]]]
 b' ... [^{IP} María [^{I'} [^{NegP} inte [^{VP} hade [^{VP} läst boken]]]]]]]

En analys där verbflyttning till I° drivs av morfologiska faktorer håller för varieteter av germanska språk som har person- och numerusböjning på verb + FV > satsadverbial i bisats, men analysen har ifrågasatts, bland annat på grundval av att germanska språk som tyska, ett språk där finita verb böjs efter satsens subjekt i person och numerus, i vanliga fall har det finita verbet efter satsadverbial i bisats.¹⁸ I denna avhandling antar jag att bisatsledföljden FV > satsadverbial återspeglar verbflyttning till I°, men jag lämnar frågan vad som triggar flyttningen öppen.

Germanska språk brukar indelas i två typer, **OV-** eller **VO-språk**, utifrån den inbördes ordningen mellan objekt och huvudverb i VP. Denna ordning syns i satser med icke-finit huvudverb, där ett hjälpverb flyttar till C° medan huvud verbet står i VP:n, som i (2.8) ovan. Objektet *huset* står efter det icke-finita huvud verbet *köpt* = VO-ledföljd. Svenskan och de övriga nordiska språken är VO-språk, medan västgermanska språk som tyska och nederländska (men inte engelska) är OV-språk: objekt står före verbet (= OV-ledföljd), så som i (2.10). I exemplen är de icke-finita huvudverben skrivna i fetstil och objekten understrukna.

¹⁷ Enligt Þráinsson (2001b, 2003, 2013) förekommer variation beträffande det finita verbets placering i färöiska bisatser: vissa språkbrukare föredrar FV > satsadverbial, medan andra föredrar det omvända, satsadverbial > FV. Jag bortser i fortsättningen från bisatsledföljd i färöiska.

¹⁸ För fördjupande diskussion om verbflyttning i bisats i olika varieteter av germanska språk, se t.ex. Þráinsson (2007:58–64) och Sangfelt (2019:173–179).

- (2.10) a. Mikael hat das Buch **gelesen** (Tys.)
 b. Mikael har **läst** boken (Sv.)

Under 1980-talet var det vanligt inom generativ syntaxforskning att analysera OV- och VO-ledföljd som två basgenererade ordningar inom VP:n, och det faktum att språk som tyska och svenska kan skilja sig åt analyserades som en följd av att en fast huvudparameter i UG specificerats som antingen final (= tyska) eller initial (= svenska). Utifrån Roberts (2019:3) visar jag i (2.11) hur en fast huvudparameter, en s.k. makroparameter, i UG kunde formuleras i tidigare generativ syntaxforskning. Under formuleringen skisserar jag hur (2.10) kan analyseras i termer av olika specificeringar av huvudparameterns ”värde”: final eller initial.

(2.11) MAKROPARAMETER

I konstituenten X' är X° {initial/final} i förhållande till komplement

Specificering, final > [komp. > X°] > [VP das Buch gelesen]
 Specificering, initial > [X° > komp.] > [VP läst boken]

På senare år har parameterbegreppet emellertid reviderats av Baker (2008) och andra, och istället för en fast makroparameter i UG, som den i (2.11) ovan, tänker man sig att makroparametrar är förbundna med mindre parametrar, s.k. mikroparametrar, som i sin tur är knutna till element i lexikon, t.ex. en kategori eller ett särdrag (se också Roberts 2019:72–77 och referenserna där). En modernare formulering av en parameter som kan ersätta den i (2.11) skulle kunna formuleras så här:

(2.12) MIKROPARAMETER

Kategorin V är {initial/final} i förhållande till komplement

Specificering, final > [komp. > V°] > [VP das Buch gelesen]
 Specificering, initial > [V° > komp.] > [VP läst boken]

Ett annat sätt att analysera OV-ledföljd blev också vanligt efter Richard Kaynes inflytelserika artiklar från mitten av 1990-talet. I sin bok från 1995 argumenterar Kayne för hypotesen att fraser har en universellt specificerad basordning: specificerare > huvud > komplement. Utifrån denna hypotes har fraser i alla världens språk alltså underliggande VO-struktur, och OV-ledföljd analyseras i termer av flyttning: objekt flyttar till en preverbal position i OV-språk, så som i (2.13).

(2.13) UNIVERSELL FRASSTRUKTUR

= Spec. > X° > komp.

- Basordning > [^{VP} [^V läst boken]]
Basordning > [^{VP} [^V gelesen das Buch]]
Flyttning > [^{VP} ... das Buch_i [^V gelesen t_i]]

De två analysvarianterna av OV-ledföljd som har beskrivits i detta avsnitt återkommer jag till dels i avsnitt 2.4.1, där jag behandlar tre tidigare syntaxhistoriska studier om OV-ledföljd i äldre svenska, dels i avsnitt 5.1, där jag behandlar tidigare syntaxhistorisk forskning om objektsplacering i förhållande till satsadverbial i äldre varieteter av nordiska språk.

2.3.3 Alternativ subjektspacering

Tidigare forskning, dels om den inbördes ordningen mellan satsadverbial och subjekt, dels om subjektspacering vid expletivkonstruktioner, har visat att subjekt har mer än en placeringmöjlighet i nutida nordiska språk. Subjekt verkar kunna stå i spec-VP, spec-IP eller i en högre position (nedanför C° men högre än spec-IP). Det har emellertid också konstaterats att de nutida nordiska språken skiljer sig åt beträffande villkoren för alternativ subjektspacering (Faarlund 1977, Jonas & Bobaljic 1993, Bobaljic & Jonas 1996, Holmberg 1993, Vagnsnes 2002, Þráinsson 2007, Bentzen 2014). I (2.14) ges åtta exempel, fyra på isländska från Þráinsson (2007:53f) samt fyra liknande exempel på svenska (för fler svenska exempel av den här typen, se t.ex. Teleman m.fl. 1999, band IV, s. 94, Platzack 2011:163–167, Andréasson 158–170).¹⁹ Jag kursiverar subjekt. Bedömningen av de isländska exemplen är Þráinssons.

- (2.14) a. Í fyrra höfðu *stelpurnar* auðvitað aldrei lesið þessa bók (Isl.)
b. *Í fyrra höfðu auðvitað aldrei *stelpurnar* lesið þessa bók
c. ?Í fyrra höfðu *einhverjar stelpur* auðvitað aldrei lesið þessa bók
d. Í fyrra höfðu auðvitað aldrei *einhverjar stelpur* lesið þessa bók
- e. I fjol hade *flickorna* tydligen inte läst den här boken (Sv.)
f. I fjol hade tydligen inte *flickorna* läst den här boken
g. I fjol hade *några flickor* tydligen inte läst den här boken
h. I fjol hade tydligen inte *några flickor* läst den här boken

¹⁹ Jag har valt att använda *inte* istället för *aldrig* i de svenska exemplen, även om *aldrig* svarar mot isländskans *aldrei*. Jag gör så eftersom jag bedömer att exemplen blir naturligare med *inte*.

Exemplen i (a), (b), (e) och (f), har ett enkelt substantiviskt subjekt i definit form, *stelpurnar/flickorna*, och det framgår att ett sådant subjekt får stå efter satsadverbial i svenska men inte i isländska, där det måste stå före satsadverbial. Exemplen i (c), (d), (g) och (h) har ett substantiviskt subjekt i indefinit form, *stelpur/flickor*, som är försett med kvantifierare, *einhverjar/några*, och det framgår att ett sådant subjekt får stå före eller efter satsadverbial i båda språken.

Frågan som inställer sig är var i satsen de två olika typerna av subjekt har sin plats. Under förutsättning att *aldrei* ('aldrig') och *inte* basgenereras i NegP ser det ut som att två typer av subjekt kan stå inom VP:n i svenska, medan endast subjekt i indefinit form verkar kunna stå inom VP:n i isländska. På flera sätt kan man emellertid visa att subjekt inte får stå inom VP:n i svenska, se (2.15) (och jfr exempel i Håkansson 2008:151).

- (2.15) a. Den här boken skulle *flickorna/några flickor* inte ha läst
 b. *Den här bok skulle inte ha *flickorna/några flickor* läst

STRUKTUR

- a' ... [^{IP} *flickorna/några flickor* [^{NegP} inte [^{VP} ha [^{VP} läst]]]
 b' *... [^{IP} [^{NegP} inte [^{VP} ha [^{VP} *flickorna/några flickor* läst]]]

Exemplen visar att ett led måste flytta till spec-IP i svenska, så subjekt måste stå där även om det står efter satsadverbial. Även i isländska finns det skäl att anta att ett ensamt substantiviskt subjekt i definit form, som *stelpurnar* ('flickorna'), måste stå utanför VP:n (se Þráinsson 2007:319–324 som hänvisar till bl.a. Milsark 1977 angående den s.k. definithetseffekten). Det är emellertid svårare att avgöra var subjekt av typen *einhverjur stelpur* har sin plats när de står efter satsadverbial, eftersom de under vissa omständigheter kan stå inom VP:n i isländska (Þráinsson 2007:314–316). Jag återkommer till detta strax.

Det är alltså rimligt att utgå från att definitiva subjekt av typen *stelpurnar/flickorna* står utanför VP:n i både svenska och isländska, men frågan är varför endast svenska kan ha ett sådant subjekt efter satsadverbial. Ett sätt att förklara detta är att i linje med t.ex. Holmberg (1993), Jonas & Bobaljik (1996), Egerland (1996), Sigurðsson (2000), Holmberg & Platzack (2005), Þráinsson (2007) och flera andra utgå från att det finns en högre position för subjekt lägre än C° men högre än spec-IP i nordiska språk. I en sådan modell kan skillnaden analyseras enligt följande: den aktuella typen av subjekt får stå kvar i spec-IP i svenska men måste flytta högre i isländska, och ledföljden ADV > SUBJ är tillåten i svenska men inte isländska därför att satsadverbial bara kan adjungeras inom IP-domänen, se (2.16) (och jfr Holmberg 1993:33–38).

- (2.16) a' ...[^C [^{XP} *stelpurnar*_i [^{IP} auðvitað [^{IP} t_i [^{NegP} aldrei [^{VP} t_i lesið ...]]]]]]]]
 b' ...[^C [^{XP} *flickorna*_i [^{IP} tydligen [^{IP} t_i [^{NegP} aldrið [^{VP} t_i läst ...]]]]]]]]
 c.' * ...[^C [^{XP} [^{IP} auðvitað [^{IP} aldrei [^{IP} *stelpurnar*_i [^{NegP} t_j [^{VP} t_i lesið ...]]]]]]]]]]
 d' ...[^C [^{XP} [^{IP} tydligen [^{IP} aldrið [^{IP} *flickorna*_i [^{NegP} t_j [^{VP} t_i läst ...]]]]]]]]]]

I svenska verkar indefinita subjekt av typen *några flickor* också kunna stå kvar i spec-IP, men i isländska är det, som sagt, svårare att avgöra om motsvarande subjekt står i spec-IP eller om de står inom VP. Om man ser närmare på olika expletivkonstruktioner kan man se att subjekt av typen *einhverjur stelpur* har flera placeringmöjligheter i isländska. I expletivkonstruktioner måste isländskans expletiv, *það*, stå preverbalt medan svenskans expletiv, *det*, kan stå antingen preverbalt eller postverbalt (se t.ex. Þráinsson 1979, Falk 1993, Holmberg & Platzack 1995, Vikner 1995, Svenonius 2000). Två exempel som bygger på exempel i Holmberg & Platzack (2005:434) ges i (2.17).

- (2.17) a. Það rigndi í gær (Isl.)
 b. Det regnade igår (Sv.)
 c. Í gær rigndi (*það) (Isl.)
 d. Igår regnade *(det) (Sv.)

Eftersom expletiven *það* ('det') inte får stå postverbalt i isländska, se (c)-exemplet, brukar ledet analyseras som en betydelsestom platshållare som står i en position högre än spec-IP, medan expletiven *det* i svenska brukar analyseras som ett subjekt i spec-IP (Holmberg & Platzack 2005). Av detta skäl använder jag EXPL som glossning för isländskans *það* i fortsättningen. Utifrån denna beskrivning ska placeringen av *það/det* i exempel som de i (2.18), där *það/det* står preverbalt i en bisats alltså analyseras på olika sätt. I det isländska (a)-exemplet från Þráinsson (2007:51) står *það* i en position mellan bisatsinledaren i C° och spec-IP, och i det svenska (b)-exemplet står *det* i spec-IP.

- (2.18) a. hwort það hefur verið einhver köttur í eldhúsinu (Isl.)
 b. om det har varit någon katt i köket (Sv.)

STRUKTUR

- a' [^C hwort [^{XP} það [^{IP} [^{I'} hefur [^{VP} verið einhver köttur ...]]]]]]
 b' [^C om [^{IP} det [^{VP} har varit någon katt ...]]]]

I (2.18) illustreras också placering av egentligt subjekt, *einhver köttur/någon katt*. Egentligt subjekt brukar antas ha sin plats V-komp i nutida nordiska språk (se t.ex.

Holmberg & Platzack 1995; 2005), men de antas också under vissa omständigheter kunna stå i spec-VP eller i spec-IP i isländska (se t.ex. Þráinsson 2007:314–317). I (2.19) ges två exempel från Þráinsson (2007:26 respektive s. 51). Notera att (b)-exemplet brukar beskrivas som en speciell typ av expletivkonstruktion med transitivt verb i isländska (se närmare i kapitel 4, där jag diskuterar placeringen av objekt före subjekt i den här typen av expletivkonstruktion i isländska, och se vidare i t.ex. Bobaljik & Jonas 1996 angående s.k. ”Transitive Expletive Construction”).

- (2.19) a. Það hefur alltaf einhver köttur verið í eldhúsinu (Isl.)
 EXPL har ADV *nágon katt varit i köket*
 'Det har alltid varit någon katt i köket'
- b. hwort það hafa einhverjir nemendur ekki lokið verkefninu
 om det har *några studenter NEG avslutat uppgiften*
 'om någon student inte har avslutat uppgiften'

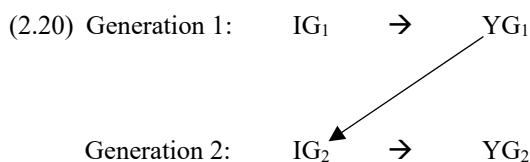
I det första exemplet står *einhver köttur* ('någon katt') före participet *verið* (' varit') men efter satsadverbialiet *alltaf* ('alltid'), och eftersom det inte går att avgöra om *alltaf* har adjungerats till IP eller VP i detta fall kan man inte heller avgöra om *einhver köttur* står i inom IP-domänen eller i spec-VP. I det andra exemplet står *einhverjir nemendur* ('några studenter') efter det finita verbet *hafa* ('har') men före negationen *ekki* ('inte'). Att *einhverjir nemendur* står före negationen talar för att ledet står utanför VP, men man kan inte vara säker på att det står i spec-IP eftersom det står efter bisatsens finita verb, som brukar antas stå i I° i isländska bisatser (se diskussionen i avsnitt 2.3.2).

Utifrån beskrivningen i detta avsnitt drar jag slutsatsen att subjekt i svenska har sin plats i spec-IP. Subjekt kan flytta till en högre position (lägre än C° men högre än spec-IP), men ett enkelt substantiviskt subjekt måste inte flytta högre upp än spec-IP i svenska. I isländska, däremot, måste motsvarande subjekt flytta högre upp än spec-IP, medan andra substantiviska subjekt, särskilt de som har indefinit form, får stå kvar i spec-IP eller spec-VP. Något förenklat kan man alltså säga att svenskan kan ha definitiva subjekt i spec-IP eller i en högre position. Isländskan har definitiva subjekt högre än spec-IP, men andra typer av subjekt kan stå i spec-IP eller spec-VP. I avsnitt 2.4.2 diskuterar jag tidigare forskning om framväxten av subjektstvång i äldre svenska, och denna forskning indikerar att subjektspaceringen i fornsvenska i två avseenden liknar subjektspaceringen i nutida isländska, men villkoren tycks inte vara precis desamma.

2.4 Variation och förändring i äldre svenska

På många sätt skiljer sig den svenska som talas och skrivs idag från den varietet av äldre svenska som talades och skrevs under medeltiden. I detta avsnitt diskuterar jag fyra för avhandlingen relevanta språkförändringar i äldre svenska: två syntaktiska förändringar, en morfologisk förändring, samt en förändring på lexikal nivå. Framställningen kräver emellertid en kort introduktion till språkförändringsteori, eftersom den generativa princip- och parameterteorin i sig inte är en teori om språkförändring (jfr diskussion i Håkansson 2008:22–25).

Inom syntaxhistorisk forskning har många förenat antagandena om en medfödd språkförmåga (= UG, se avsnitt 2.2 ovan, och se Chomsky 1995), princip- och parameterteorin och språkförändringsteori (Lightfoot 1979; 1991; 1999, Roberts & Rossou 1999, Roberts 2001; 2007; 2019). En viktig distinktion som brukar göras är den mellan förändringar i språksystem (= inre grammatik), och förändringar i språkbruk (= yttre grammatik). Man brukar anta att syntaktisk förändring innebär att olika individer i olika generationer får olika inre grammatiker. Denna förändring antas ske när språkinläraren tillägnar sig sitt modersmål. I (2.20) ställer jag upp en modell som ursprungligen kommer från Andersen (1973:767) och som brukar användas för att beskriva hur syntaktisk förändring blir möjlig.

Modellen illustrerar för det första att individers inre grammatik, IG_1 och IG_2 , ger upphov till deras yttre grammatik, YG_1 respektive YG_2 . För det andra illustrerar den att det inte finns någon direkt koppling mellan två individers inre grammatik, dvs. IG_1 respektive IG_2 . Därutöver illustrerar modellen att språkinläraren i generation 2 exponeras för den yttre grammatik som produceras av t.ex. en förälder eller ett äldre syskon i generation 1, och det är på grundval av denna yttre grammatik, YG_2 , som språkinläraren tillägnar sig sitt modersmål. Syntaktisk förändring antas bli möjlig därför att en inre grammatik inte överförs direkt från en generation till en annan utan måste tillägnas via yttre grammatik. Falk (1993) beskriver processen på följande sätt:

A child does not inherit parameter settings from his or her parents. Neither does (s)he have direct access to the grammar of the older generation. Instead, a child creates grammar afresh on the basis of the language generated by the grammar of the older generation [---] Each grammar has the same status as a grammar possible within the limits set of UG and created on the basis of certain input (Falk 1993:34)

Språktillägandet sker alltså genom att språkinläraren analyserar språkbruket (yttre grammatik) i den omgivande miljön och specificerar olika parametrar utifrån detta språkbruk. Syntaktisk förändring, t.ex. skiftat parametervärde från huvudfinal till huvudinitial kategori (se diskussion om parametrar i 2.3.2), antas ske genom att språkinläraren analyserar språkbruket på ett nytt sätt, och i Lightfoots (1979) efterföljd antar många (bl.a. Falk 1993 och Håkansson 2008) att den nya analysen orsakas av olika typer av syntaxexterna, dvs. från syntaxen oberoende, förändringar – förändringar i språkbruket eller förändringar på andra språkliga nivåer.

I sin avhandling från 1993 skriver Falk följande angående förändringar i språkbruket: "[L]anguage use is not solely dependent on the grammar, but also on factors outside of the grammar [e.g.] comprehensible factors ('easy to understand'), production factors ('easy to produce'), social and stylistic factors ('appropriate to use'), informational aspects (theme – rheme organization) etc." (Falk 1993:41). Här påpekas alltså att språkbruk är föränderligt, att det kan variera på flera sätt och att det kan förändras av faktorer som är oberoende av individens inre grammatik. Falk tar också upp exempel där förändring på olika språkliga nivåer antas leda till en ny analys och syntaktisk förändring: "a decline of overt morphology will make it difficult for the child to identify the grammar as a grammar where inflection has syntactic properties and syntactic consequences [...] a new grammar is chosen instead" (Falk 1993:47). Något förenklat kan man alltså säga att en förändring triggar en annan förändring.

Traditionellt brukar språkförändringsförlopp beskrivas i en S-kurva (se Atchison 1991:83, fotnot 17, som hänvisar till Chen 1972:474), och denna S-kurva verkar i förstone oförenlig med beskrivningen av syntaktisk förändring som abrupt. Som Håkansson påpekar i sin avhandling från 2008 är S-kurvan emellertid inte oförenlig med beskrivningen av syntaktisk förändring, om man utgår från att syntaktisk förändring sker i individens inre grammatik: "[d]ärmed kan en abrupt förändring av en individuell inre grammatik också avspegla sig som en graduell förändring i språksamhället eftersom det helt enkelt tar tid innan alla språkbrukare har skiftat parametervärde" (Håkansson (2008:64). Utifrån detta perspektiv beskriver S-kurvan alltså en tid av variation och spridning av förändring till flera språkbrukare (se närmare om spridning, av eng. *diffusion*, i t.ex. Hale 2007:27–47).

Mot bakgrund av beskrivningen i detta avsnitt diskuterar jag i avsnitt 2.4.1-2.4.4 nedan fyra för avhandlingen relevanta språkförändringar med tyngdpunkt på utvecklingen under fornsvensk tid: 1) övergången från OV- till VO-språk; 2) framväxten av subjektstvång; 3) förlusten av fyrkasussystemet, och 4) utbytet och utvecklingen av negationsformen *äy* ('ej').

2.4.1 Från OV till VO

Objekt kan, som nämnades förut (se avsnitt 1.1), stå direkt före sitt styrande icke-finita huvudverb i fornsvenska, vilket inte är möjligt i nutida svenska. Objekt kan emellertid också stå efter verbet i fornsvenska. Sedan Wenning (1930) är det känt att både OV och VO är möjliga ledföljder i fornsvenska, och sedan Platzack (1983) är det känt att OV-ledföljden förekommer i nysvenska ända fram till mitten på 1700-talet. Svenskans övergång från OV- till VO-språk verkar alltså vara en utdragen process. I detta avsnitt behandlas tre studier med generativ inriktning som har fördjupat vår kunskap om svenskans övergång från OV- till VO-språk: Delsing (1999), Petzell (2011) och Sangfelt (2019).

Delsing (1999) studerar OV- och VO-ledföljd i huvudsatser med icke-finit huvudverb i 16 äldre svenska texter, daterade mellan 1280 och 1580, och i inledningen av artikeln presenterar han sitt övergripande resultat på följande sätt:

Förändringen från OV-ordföljd till VO-ordföljd är ingen plötslig eller jämn övergång. Tvärtom strider denna språkförändring mot de vanliga språkförändringsmodeller som vi brukar anta. Vi tänker oss normalt att en språkförändring sker någorlunda jämt över tiden, gärna i form av en S-kurva [...] OV-ordföljden i svenskan ser ut att försvinna under 1300-talet, men tycks sedan återkomma under 1400-talet. (Delsing 1999:151f)

Delsing (1999:152) redovisar därefter sina resultat i diagramform, och med utgångspunkt i detta diagram kan man ställa upp en förenklad bild av OV-utvecklingen från 1300 fram till ca 1600:

(2.21) OV-utveckling i äldre svenska	(efter Delsing 1999:152)
Äfsv (1250–1300)	80 % OV
Äfsv (1300–1350)	20 % OV
Yfsv (1350–1400)	ca 9 % OV
Yfsv (1400v1450)	40 % OV
Änysv (1500–1550)	25 % OV
Änysv (1550–1600)	ca 5 % OV

Man kan alltså konstatera att syntaktisk variation med avseende på OV- och VO-ledföljd förekommer i högre eller lägre grad i fornsvenska. OV är den klart dominerande ledföljden i texter från andra halvan av 1200-talet, men andelen OV minskar kraftigt i texter under tidigt 1300-tal. Andelen OV ökar emellertid igen under första halvan av 1400-talet, och det är först under senare delen av 1500-talet som den blir ovanlig.

I sin artikel visar Delsing (1999:173–191) att man kan nå en djupare förståelse av OV-utvecklingen om man skiljer på objektskategorier. Placering av objekt före

icke-finit huvudverb gäller nämligen bara en viss typ av objekt efter 1375 – sådana objekt som Delsing (1999:189f) benämner typ II. Denna typ inbegriper framför allt objekt som utgörs av personliga pronomen och nominalfraser med olika attributiva pronomen. Att OV-ledföljd är möjligt med just sådana objekt, men inte med andra, efter 1375 beror enligt Delsing (1999:210–219) på framväxten av ett artikelsystem i fornsvenska. Något förenklat argumenterar Delsing för att objekt av typ II kan stå pre- eller postverbalt därför att de saknar utsatt artikel (se närmare i avsnitt 5.1.3), och han menar att förändring i språkbruket, dvs. ökat bruk av artiklar, leder till en övergång från OV-grammatik till variationsgrammatik, där både OV- och VO-ledföljd är möjligt med objekt av typ II.

Den ökningen av OV-ledföljd som syns under första halvan av 1400-talet i (2.21) gäller alltså främst objekt av typ II. Enligt Delsing (1999:210–219) speglar ökningen inte en förändring av den fornsvenska variationsgrammatiken utan en förändring i språkbruket som han menar beror på ökad språkkontakt med lågtyska under 1400-talet. Minskningen av OV-frekvens under 1500-talet ser Delsing (1999:210–219) som en indikation på att OV-ledföljd övergår till att bli ett skriftspråksfenomen, och han framlägger hypotesen att fornsvensk variationsgrammatik ersätts av renodlad VO-grammatik under äldre nysvensk tid, omkring 1600.

I Petzells artikel från (2011) studeras OV- och VO-ledföljd i äldre svenska ur ett vidare perspektiv än hos Delsing (1999). Petzell inleder artikeln genom att framhålla vikten av att nyansera bilden av OV-ledföljd i äldre svenska, dels eftersom tidigare forskning ofta endast studerar en typ av OV-ledföljd, främst sådana där objekt står mellan finit hjälpverb och icke-finit huvudverb, dels eftersom tidigare forskning ofta inte behandlar hela den period då OV-ledföljd förekommer i äldre svenska. Han påpekar också att den inom tidigare forskning gängse synen på verbfinala bisatser som ”en ordföljd hemmahörande i det skrivna språket men inte i det talade språket” (Petzell 2011:147) nästan helt saknar empiriskt stöd. Petzell efterlyser kunskap om flera typer av OV-ledföljd, och när Petzell (2011:173) i sin studie använder termen ”OV-utveckling” syftar han på flera typer av OV-ledföljd.

I 35 äldre svenska texter som täcker perioden 1250–1790 studerar Petzell (2011) flera typer av OV-ledföljd i förhållande till motsvarande typer av VO-ledföljd. Bland OV-typerna ingår alltså inte bara satser med objekt mellan finit hjälpverb och icke-finit huvudverb, dvs. den typ som tidigare forskning har ägnat mycket uppmärksamhet, utan också flera typer av OV-ledföljd i verbfinala bisatser. I resultatredovisningen ger han följande övergripande bild av OV-utvecklingen:²⁰

---

²⁰ Petzell (2011:161) har två ”kontrollposter” i sin korpus, Gustav Vasas bibel för tidigt 1500-tal samt Agneta Horns självbiografi och Samuel Columbus *Mål-roo* för tidigt 1600-tal. Dessa bortser jag från när jag behandlar Petzells resultat. Därtill använder Petzell de äldre texternas tillkomstperiod för sin indelning av perioder, och i min återgivning anger jag ungefärliga perioder för att underlätta jämförelse med Delsing (1999) och Sangfelt (2019).

(2.22) OV-utveckling i äldre svenska

(efter Petzell 2011:170)

Äfsv (1250–1350)	70 %	OV
Yfsv (1350–1450)	52 %	OV
Änysv (1500–1580)	42 %	OV
Änysv 1600–1680)	47 %	OV
Ynysv (1700–1780)	15 %	OV

Förutom att detta ger en bild av den diakrona OV-utvecklingen som sträcker sig fram till 1700-talet kan man här se en viss överensstämmelse med den bild av OV-utvecklingen som Delsing (1999) ger. OV-ledföljd är klart dominerande i äldre fornsvenska texter men andelen OV minskar i yngre fornsvenska texter. Till skillnad från den bild som Delsing (1999) ger ser man emellertid också att OV håller i sig fram till ca 1700, då OV blir ovanligt.

Alla typer av OV-ledföljd följer emellertid inte samma utvecklingskurva, vilket är en viktig poäng i Petzells artikel. Petzell (2011:171) visar att den typ av OV som bl.a. Delsing (1999) och andra främst har studerat är den dominerande typen i äldre och yngre fornsvenska texter, men under äldre nysvensk tid sker en förändring: andra typer av OV-ledföljd vinner mark, nämligen sådana som förekommer i verbfinala bisatser, och blir dominerande i nysvenska texter. Petzell beskriver detta som en förändring från fornsvensk till nysvensk OV-användning – en förändring i språkbruket som enligt Petzell orsakas av ökad svensk-tysk språkkontakt samt framväxten av nya stilideal (Petzell 2011:173–178). Enligt Petzell ger denna förändring i språkbruket så småningom också upphov till en förändring i den inre grammatiken i den meningen att OV genereras på ett annat sätt än förut (jfr Petzell 2011:178).

Med sin avhandling från 2019 bidrar Sangfelt med ytterligare insikter om OV-utvecklingen i äldre svenska. Liksom Petzell (2011) undersöker Sangfelt flera typer av OV-ledföljd, och den undersökta perioden är lika vidsträckt som den i Petzell (2011). Materialet, som utgörs av 43 äldre svenska texter, täcker perioden 1225–1750. I två övergripande avseenden utmärker sig Sangfelts undersökningar jämfört med undersökningarna i Delsing (1999) och Petzell (2011). För det första undersöks för första gången OV-ledföljd i satser med ett icke-finit hjälpverb, och för det andra undersöks också placeringen av andra argument än nominala objekt i förhållande till verb (se Sangfelt 2019:87–93 och s. 95ff).

Sangfelt (2019:112–114) redovisar först andel OV-ledföljd i satser med finit hjälpverb och satser med infinitiv hjälpverb. I (2.23) återger jag bara resultaten för de förra satserna, eftersom OV-utvecklingen är likartad i dessa syntaktiska kontexter:

(2.23) OV-utveckling i äldre svenska

(efter Sangfelt 2019:112)

Äfsv (1225–1300)	76 %	OV
Äfsv (1300–1350)	39 %	OV
Yfsv (1350–1450)	40 %	OV
Yfsv (1450–1500)	28 %	OV
Änysv (1500–1600)	34 %	OV
Änysv (1600–1700)	23 %	OV
Ynysv (1700-talet)	8 %	OV

Sangfelt visar alltså, liksom Delsing (1999) och Petzell (2011), att OV är den dominerande ledföljden i äldre fornsvenska texter. Liksom Delsing (1999) visar Sangfelt också att andelen OV minskar drastiskt i fornsvenska texter efter 1300. Till skillnad från Delsing (1999), men i likhet med Petzell (2011), visar Sangfelt att andelen OV ligger kvar på ungefär samma nivå ända fram till 1700-talet, då OV blir ovanligt.

De tre nämnda studierna visar alltså inte exakt samma OV-utveckling i äldre svenska, vilket beror på att de skiljer sig i flera undersökningstekniska avseenden, framför allt med avseende på vilka typer av OV-ledföljder som undersöks, men man kan se att studierna överensstämmer på följande punkt: andelen OV är mycket hög i äldre fornsvenska texter, men den når aldrig 100 %, utan OV och VO varierar i högre eller lägre utsträckning under lång tid. De nämnda författarna argumenterar alla för att variation mellan OV- och VO-ledföljd är möjlig inom ramen för en inre grammatik. Som nämndes förut rör det sig enligt Delsing (1999) om en variationsgrammatik där OV genereras genom att en viss typ av objekt flyttar till en preverbal position (se närmare om Delsings flyttningsanalys i avsnitt 5.1.3 nedan); Petzell (2011) argumenterar också för att OV genereras genom flyttning, men han menar att olika typer av OV-ledföljder genereras genom två olika typer av flyttning inom VP:n (se diskussion om analyser av OV i termer av flyttning i avsnitt 2.3.2 ovan, och se Petzell 2011:156–160). Det som förändras över tid är enligt Petzell (2011) argumentens flyttningsmöjligheter inom VP. Sangfelt (2019) argumenterar, däremot, för att OV och VO två möjliga basordningar därför att VP:n under lång tid varken är specificerad som huvudinitial eller huvudfinal (se diskussion om analys av OV i termer av parametrar i 2.3.2 ovan, och se Sangfelt 2019:257–261).

För min avhandling är frågan om hur OV i äldre svenska ska analyseras strukturellt, dvs. som flyttning eller basgenerering, inte central. I linje med Delsing (1999), Petzell (2011) och Sangfelt (2019) kommer jag i fortsättningen att utgå från att både OV- och VO-ledföljd i äldre svenska är möjligt inom ramen för en inre grammatik, åtminstone fram till 1700, och som jag kommer att visa i kapitel 6 och 7 har OV-ledföljd i fornsvenska betydelse för objektens placeringen, både i förhållande till satsadverbial och i förhållande till subjekt/annat objekt.

2.4.2 Framväxt av subjektstvång

I fornsvenska finns inget subjektstvång, så subjekt har friare placerings- och utelämningsmöjligheter än subjekt har i nutida svenska. Denna kunskap bygger på flera tidigare syntaxhistoriska studier om utelämnning och placering av subjekt i äldre svenska (se t.ex. Platzack 1985a; 1985b; 1987; 1990, Falk 1993, Magnusson 2005;2007, Håkansson 2008). I detta avsnitt behandlas framväxten av subjektstvång i svenska utifrån två tidigare syntaxhistoriska studier med generativ inriktning: Falk (1993), som undersöker placering och utelämnning av icke-referentiella subjekt, och Håkansson (2008), som undersöker placering och utelämnning av referentiella subjekt (se definition av referentiell/icke-referentiell i Teleman m.fl. 1999, band 3, s. 150).

I sin avhandling från 1993 undersöker Falk utelämnning och placering av icke-referentiella subjekt, dvs. subjekt som svarar mot betydelsestomma *det* i nutida svenska (se Falk 1993:67f). Undersökningsmaterialet består av 39 äldre svenska texter, fem fornsvenska och 34 nysvenska, och den undersökta perioden sträcker sig från tidigt 1300-tal fram till sent 1700-tal (se Falk 1993:332–338). Fokus ligger på perioden 1500-1800, dvs. äldre och yngre nysvenska, eftersom denna period är särskilt intressant för Falk. Hon utgår nämligen från hypotesen att utelämnning av icke-referentiella subjekt licensieras av kongruens mellan verb och subjekt i numerus (se Falk 1993:142–152 och referenserna där), en hypotes som säger att utelämnning ska begränsas parallellt med att kongruensböjningen på verb försvinner. Numerusböjningen finns i svenska fram till tidigt 1600-tal, då det finns skäl att anta att det har försvunnit i talspråket (se Falk 1993:155f som hänvisar till Larsson 1988). År 1600 blir därmed en viktig brytpunkt för Falk, eftersom författare som är födda under första halvan av 1600-talet kan antas tillägna sig en grammatik som saknar kongruens mellan verb och subjekt.

I de fornsvenska texterna finner Falk (1993:194 och 248f) att utsättning av icke-referentiella subjekt är sällsynt, och det som ser ut att vara utsättning av icke-referentiellt subjekt i fornsvenska är enligt Falk i själva verket utsättning av ett referentiellt subjekt eller utsättning av ett betydelsestomt *det* utan subjektstatus, vars distribution kan jämföras med *það* ('det') i nutida isländska (se diskussion i avsnitt 2.3.3). Falk (1993:266–269) redovisar därefter ett resultat som ger stöd åt hypotesen att utelämnning av icke-referentiella subjekt licensieras av kongruens mellan verb och subjekt i numerus. I de sena 1600-talstexterna finner hon att "the use of *det* generally increases, and [... that] *det* is found in a purely grammatical function [i.e. it is found in a post-verbal position] for the first time" (Falk 1993:269), och detta tolkar hon som att det sker en förändring i grammatiken under 1600-talet i det avseendet att svenskan får subjektstvång när numerusböjningen försvinner i tal. Falk (1993:266–269) finner emellertid variation mellan utelämnning och utsättning av icke-referentiellt subjekt även i texter som är skrivna efter 1650, och denna variation

beror enligt Falk på att utelämning av subjekt under denna tid licensieras genom andra strategier (se Falk 1993:275–296).

Håkansson undersöker också placering och utelämning av subjekt i äldre svenska i sin avhandling från 2008, men han undersöker referentiella subjekt, dvs. subjekt som typiskt svarar mot personliga pronomen. Tidigt påpekar Håkansson att sambandet mellan morfologi och syntax, så som kongruensböjning och subjektutelämning, har ifrågasatts av flera skäl i tidigare forskning (Håkansson 2008:25), och med sin undersökning visar han att förlusten av kongruensböjning i person inte kan förklara att utelämning av referentiella subjekt är begränsat redan i fornsvenska:

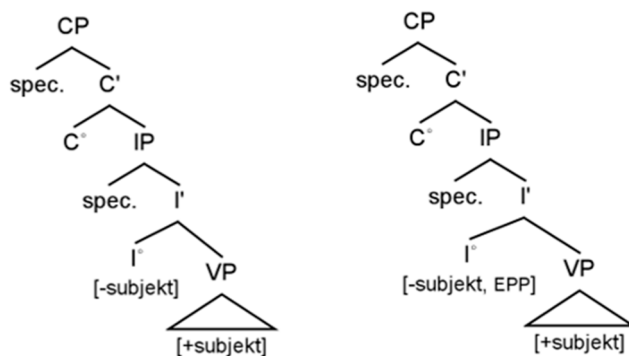
Om möjligheten att utelägna referentiella subjekt är relaterad till förekomst av personkongruens borde bruket av subjektlösa satser begränsas allra tidigast under 1400-talet, då personkongruensen kan antas ha försvagats till ett renodlat skriftspråksfenomen och resulterat i en ny grammatik bland senare generationer av skribenter. Vi skulle således ha väntat oss att andelen subjektlösa satser i de äldre fornsvenska texterna skulle överensstämma ganska väl med andelen subjektlösa satser i de tidiga yngre fornsvenska texterna, för att därefter ha minskat i de senare yngre fornsvenska texterna. Så är emellertid inte fallet [...] Andelen subjektlösa satser har således redan i de tidiga yngre fornsvenska texterna minskat på ett avgörande sätt i jämförelse med de äldre fornsvenska texterna. (Håkansson 2008:123)

Undersökningsmaterialet i Håkanssons avhandling består av 12 fornsvenska texter, fyra äldre, daterade mellan 1225–1375, och åtta yngre som fördelas på två perioder utifrån tillkomstperiod, 1375–1450 och 1450–1525. I detta material finner han alltså att möjligheten att utelägna referentiella subjekt begränsas redan i övergången från äldre fornsvenska till den tidigaste yngre fornsvenska perioden, 1375–1450, vilket motiverar utgångspunkten att den tidigare forskningens framställning av subjektstvångets framväxt i svenska behöver nyanseras.

Håkansson (2008) menar att subjektstvånget i svenska är en följd av att spec-IP börjar analyseras som en subjektspostion i fornsvenska. Håkansson (2008:139–155) bygger på Faarlund (2003) och utgår från hypotesen att spec-IP analyseras som en A-bar-position i äldre fornsvenska, vilket innebär att spec-IP under denna tid kan liknas vid spec-CP i nutida svenska (se diskussion om positionstyper i avsnitt 2.2.3). Hypotesen säger bl.a. att subjekt kan placeras i och utelämnas från flera positioner, att andra led än subjekt kan stå i spec-IP och att pragmatiska funktioner (som *topik* och *fokus*) kan uttryckas i flera strukturella positioner i äldre fornsvenska än i yngre varieteter av svenska. Enligt Håkansson avspeglar sig det senare förhållandet i tidigare forskning om innehållet i spec-CP i svenska över tid: subjekt är vanligare än adverbial i spec-CP i nutida svenska, medan fördelningen mellan subjekt och

adverbial har rapporterats vara jämnare i spec-CP i fornsvenska (se Håkansson 2008:159–162 och referenserna där).²¹

Håkansson (2008:164) understryker emellertid att relationen mellan finit verb och subjekt är densamma genom hela svenskans i historia. Skillnaden mellan äldre fornsvenska och yngre varieteter av svenska ligger endast i det att äldre fornsvenska saknar en synlig syntaktisk subjektspostion. I Figur 2.8 återger jag Håkanssons (2008:165) formaliserade beskrivning:

FIGUR 2.8 *Spec-IP som A-bar- respektive A-position* (Håkansson 2008:165)

Utifrån denna beskrivning kan man förstå avsaknaden av en synlig syntaktisk subjektspostion i äldre fornsvenska på följande sätt. Spec-IP är inte förbehållen subjekt, dvs. det är ingen renodlad subjektspostion, men det finns ett otolkbart ”subjektsdrag” på I°, såväl i äldre fornsvenska som i yngre varieteter av svenska, se [-subjekt] i båda strukturerna i Figur 2.8 ovan.²² Skillnaden mellan äldre fornsvenska och yngre varieteter av svenska är att endast äldre fornsvenska, se strukturen till vänster, saknar EPP-märkning (se definition i avsnitt 2.2.3) på detta subjektsdrag, vilket innebär att draget inte måste synliggöras genom flyttning av ett led till spec-IP (jfr Håkansson 2008:164f).

Under förutsättning att spec-IP analyseras som en A-bar-position i äldre fornsvenska väntar man sig att subjekt ska ha friare placeringsmöjligheter i äldre fornsvenska än i yngre varieteter av svenska, och Håkansson redovisar resultat som indikerar att denna prediktion överensstämmer med empirin (se Håkansson 2008:183–188). Vid intransitiva verbförbindelser begränsas inte finalplacering till

²¹ En komplikation med den jämförelse som Håkansson (2008:159-162) gör i detta sammanhang är att det inte framgår hur stor andel av de tidigare studiernas material som utgörs av icke-referentiella subjekt. Man kan alltså inte utesluta att sådana subjekt är överrepresenterade i materialet från de studier som behandlar nutida svenska.

²² Håkansson (2008:165f) preciserar inte *subjektsdrag* närmare.

(egentligt) subjekt i indefinit form (så som i nutida svenska, se Teleman 1999, band III, s. 386f), utan också subjekt i definit form kan stå finalt. Ett exempel på detta i äldre fornsvenska återges från Håkansson (2008:184) i (2.24). Subjekt till kopulaverb och transitiva verb, och särskilt till aktiva transitiva verb, placeras finalt i högre utsträckning i äldre fornsvenska än i yngre fornsvenska. Ett exempel på finalställt subjekt till ett aktivt transitivt verb i äldre fornsvenska återges från Håkansson (2008:186) i (2.24). Jag kursivererar subjekt i exemplen.

(2.24) a. ok sīpan fylgþo æfte þe cristno (Äfsv., LegBu)
 ok sedan följde efter de kristna
 'och sedan följde de kristna efter'

b. hwat mwn tik budha thænna drömbir (Äfsv., MBIB)
 vad må dig förkunna denna dröm
 'Vad ska denna dröm förkunna dig?'

Håkanssons undersökning av finalplacerade subjekt i fornsvenska ger visserligen ett ganska magert empiriskt underlag, och han påpekar att detta kan tolkas så att placeringsmöjligheten har begränsats redan före fornsvensk tid, men han påpekar också att resultaten pekar på en inskränkning även under fornsvensk tid (jfr Håkansson 2008:185ff).

Håkansson (2008:196–217) argumenterar för att en kombination av två förhållanden, ett syntaxinternt och ett syntaxexternt, ligger bakom att spec-IP får ändrad status under fornsvensk tid. För det första menar han att det finns en syntaktisk regel som, något förenklat, säger att endast ett nominalt argument får kvarstå inom VP:n när satsen har byggts upp (se Håkansson 2008:196–201 som i detta avseende bygger på Alexiadou & Anagnostoulou 2001). För det andra menar han att frekvensförskjutningar i den yttre grammatiken, från OV- till VO-ledföljd, under fornsvensk tid begränsar möjligheten för subjekt att kvarstå i VP, eftersom objekt, enligt honom, flyttar vid OV-ledföljd men kvarstår i VP:n vid VO-ledföljd (Håkansson 2008:201–217).

I ett första steg menar Håkansson att frekvensförskjutningarna i den yttre grammatiken leder till att spec-IP får status som A-position, vilket främst innebär en begränsning av placeringsmöjligheter för subjekt till transitiva verb. Dessa subjekt måste nu flytta till spec-IP (Håkansson 2008:219f). Nästa steg innebär enligt Håkansson (2008:225) att subjektflyttning till spec-IP generaliseras så att det gäller alla referentiella subjekt, och av detta följer så småningom att subjektsdraget på I° förses med EPP. Detta sista steg inträffar under 1600-talet och återspeglas av att icke-referentiella subjekt nu sätts ut nästintill obligatoriskt i spec-IP (Håkansson 2008:225).

Framväxten av subjektstvång i svenska har beskrivits på olika sätt i tidigare forskning. Falk (1993) beskriver det som en direkt följd av att svenskan förlorar kongruensböjning, medan Håkansson (2008) beskriver det som en utveckling som börjar med att spec-IP får ändrad status från A-bar-position till A-position, och därefter från A-position till renodlad subjektsposition (= EPP-märkning). I kapitel 7 bygger jag på Håkanssons (2008) analys av spec-IP som A-bar-position i äldre fornsvenska när jag prövar tre hypoteser som syftar till att svara på avhandlingens fjärde fråga: hur bör alternativ inbördes ordning mellan nominala argument i fornsvenska analyseras?

Avslutningsvis ska det också framhållas att Falk (1993) och Håkansson (2008) ger upplysning om subjektspaceringen i fornsvenska. Liksom i nutida isländska verkar ett icke-referentiellt subjekt inte kunna placeras postverbalt, dvs. i spec-IP, utan de kan endast stå preverbalt, vilket motiverar antagandet att det finns en högre position ovanför spec-IP för subjekt även i fornsvenska. Referentiella subjekt kan stå i spec-IP, men liksom i nutida isländska kan de också stå kvar inom VP:n. Exempel som de i (2.24) ovan talar emellertid för att placering av subjekt i spec-VP i fornsvenska inte begränsas på samma sätt som i nutida isländska. I fornsvenska kan ett referentiellt subjekt som står i spec-VP ha definit form, medan referentiella subjekt som har definit form generellt måste flytta ur VP:n i nutida isländska (se diskussion i avsnitt 2.3.3 ovan, men se Vangsnes 2002:49 för vissa speciella undantag). Det finns alltså skäl att anta att subjektspaceringen i fornsvenska liknar subjektspaceringen i nutida isländska men referentiella subjekt i definit form har friare placering i fornsvenska än i både nutida isländska och svenska.

2.4.3 Förlusten av fyrkasussystemet i två steg

Fornsvenska har samma typ av morfologiska fyrkasussystem som idag finns i t.ex. isländska och tyska. Med andra ord har fornsvenska ett nom-ack-system, vilket innebär att nominala kategorier böjs i följande fyra kasus: nominativ, genitiv, dativ och ackusativ. Nominativen är det typiska subjektsskuset, medan dativen och ackusativen är typiska objektskasus. Under fornsvensk tid förlorar svenskan emellertid sitt fyrkasussystem, vilket enligt Delsing (2014) sker i två steg. Det första steget innebär förenkling och sker omkring 1300, och det andra innebär i princip totalt sammanbrott och sker omkring 1450. I detta avsnitt behandlas förlusten av fyrkasussystemet i fornsvenska utifrån Delsing (2014).

I Delsing (2014) listas flera iakttagelser av förändringar i det fornsvenska kasusbruket, dels från tidigare forskning, dels från egna undersökningar (se Delsing 2014:44f för uppgift om undersökningsmaterialet). Alla pekar på att kasussystemet förenklas på flera sätt omkring 1300. Delsing (2014:29) menar att förenklingen orsakas av tidigare ljudförändringar och morfologisk utjämning, och som exempel tar han bl.a. upp att de pronominella dativformerna *mær*, *þær* och *sær* ('mig', 'dig'

och 'sig') ersätts av ackusativformerna *mik*, *pik* och *sik* och att genitiver, samt vissa typer av dativer, som styrs av verb försvinner omkring 1300 (se Delsing 2014:29f och referenserna där). Det senare är enligt Delsing en del av ett större mönster som "bidrar till att kasusmönstren för verb förenklas kraftigt" (Delsing 2014:32).

Kasusmönstren för verb förenklas enligt Delsing (2014:34) på två sätt omkring 1300: 1) dativ blir det enda kvarvarande kasuset som bestäms av enskilda verb, dvs. dativen är det enda kvarvarande lexikalt bestämda kasuset; 2) dativen är ofta förbunden med den semantiska rollen UPPLEVARE. Detta betyder att kasus efter 1300 främst bestäms strukturellt, dvs. av vilken position det nominala argumentet står i. Verb som tidigare styrde ackusativ (lexikalt) styr nu dativ (lexikalt), och verb som tidigare styrde genitiv (lexikalt) konstrueras nu med strukturell ackusativ (eller en prepositionsfrasformad bestämning). Efter 1300 kan man säga att systemet är lättare att lära sig eftersom kasus blir mer förutsägbart utifrån strukturen. Delsing benämner förenklingen "Lilla katastrofen" (Delsing 2014:29), och denna term lånar jag för att summera förenkling av fyrkasusystemet omkring 1300:

Första steget – "Lilla katastrofen"

Det fornsvenska kasussystemet förenklas omkring 1300. Bland annat försvinner distinktioner mellan vissa kasusformer. Dativen blir det enda kvarvarande lexikala kasuset och är ofta förbunden med den semantiska rollen UPPLEVARE. Genitiven får endast en funktion: possessivattribut (jfr Delsing 2014:29–36).

Förenklingen innebär också att kasussystemet i stort sett blir överflödigt: när strukturen avslöjar grammatisk funktion behöver inte ett morfologiskt fyrkasusystem också göra det. Ändå bibehålls det förenklade kasussystemet mer eller mindre intakt i över 100 år, och enligt Delsing är detta möjligt så länge "språket är relativt opåverkat av yttre inflytande" (Delsing 2014:36f).

Vid mitten av 1400-talet kan man enligt Delsing (2014) emellertid observera en genomgripande förändring i kasusbruket i det fornsvenska textmaterialet. Delsing skriver att "praktiskt taget all kasusböjning på substantiv, adjektiv och attributiva pronomen försvinner" i vissa yngre fornsvenska texter (Delsing 2014:37), och enligt honom börjar man också se "tecken på ett modernt bruk av genitiven" (Delsing 2014:38). Han tar dessa iakttagelser som en indikation på att det förenklade fornsvenska kasussystemet faller samman vid mitten av 1400-talet, en period som han benämner "Stora katastrofen" (Delsing 2014:37):

Andra steget – "Stora katastrofen"

Det fornsvenska kasussystemet faller samman omkring 1450. Nästan all kasusböjning försvinner. Dativen knyts hårdare till den semantiska rollen UPPLEVARE. Genitiven ser ut att övergå till att bli frasmärkt, så som i nutida svenska (jfr Delsing 2014:36f och referenserna där).

Sammanfallet sker emellertid inte samtidigt i alla fornsvenska texter. Delsing (2014:39–42) undersöker kasuskvot baserat på kasusformer av den reflexiva possessiven *sin* i äldre och yngre fornsvenska texter, och de yngre fornsvenska texterna grupperar han utifrån var de antas vara skrivna: Östergötland, Finland och Mälardalen. För jämförelse exciperar han också yngre fornsvenska texter från Kalmar, och en äldre nysvensk text som han knyter till Örebro.²³ I denna undersökning observerar han att texterna från Mälardalen utmärker sig på två sätt i förhållande till texterna från övriga områden: 1) texterna från tidigt 1400-tal har en relativt låg kasuskvot, och 2) nästan all kasusböjning har försvunnit i de texter som är skrivna efter 1450 (Delsing 2014:41ff). I texterna från Kalmar observerar han att kasusbruket minskar från över 40 % i texterna från första halvan av 1400-talet till under 10 % i texterna från senare halvan av 1400-talet. Detta tar Delsing som en indikation på att det förenklade fornsvenska kasussystemet faller samman först i Mälardalen och därefter i Kalmar. Eftersom sammanfallet sker tidigare i texter från Mälardalen och Kalmar än i texter från Östergötland, Finland och Örebro argumenterar Delsing (2014:42) för att andraspråksinläring i Hansastäderna, Mälardalen och Kalmar, leder till kraftigt förenklad morfologi, vilket så småningom sprider sig till andra delar av Sverige.

Från Delsing (2014) hämtar jag två riktmärken till min avhandling: årtalen 1300 och 1450. Det senare riktmärket ligger till grund för en glossningsprincip i kapitel 6 och 7. Denna innebär att jag glossar grammatisk funktion, inte kasusform, i texter som är daterade mellan 1450–1526. I kapitel 7 styr de aktuella riktmärkena också utformningen av två undersökningar, eftersom två av tre hypoteser som prövas kräver en varietet av fornsvenska där nominala kategorier böjs i distinkta kasusformer. I kapitel 3 och 4 diskuterar jag tidigare forskning där forskare har argumenterat för ett direkt samband mellan morfologiskt kasus och placeringsmöjligheter för objekt. Utifrån antagandet om ett sådant samband förväntar man sig att objektens placeringsmöjligheter i något avseende ska vara mindre begränsade i fornsvenska före 1300 och mer begränsade i fornsvenska efter 1450. Som jag kommer att visa i kapitel 6 och 7 verkar morfologiskt kasus inte vara avgörande för objektens placering visavi satsadverbial, men det verkar ha betydelse för objektens placering i förhållande till andra nominala argument, så som subjekt eller ett annat objekt.

2.4.4 Utbyte av negationsform och utvecklingen av *äy*

I nutida standardsvenska är *inte* den dominerande negationsformen, såväl i tal som i skrift, men före *inte* hade *äkke* ('icke') denna ställning, och dessförinnan var det

---

²³ Örebro representeras av en text, *Olaus Petris Krönika*, från 1530.

äy (‘ej’) som dominerade. I detta avsnitt behandlar jag, främst utifrån Brandtler & Håkansson (2014), utbytet av *äy* till *äkke*, samt utvecklingen av *äy* i fornsvenska.

Om negationsformen *äy* får man av grammatikor och ordböcker veta att den har bildats genom klitisering av en negationspartikel, <-gi> till ett adverb <e>, [*e=gi*], att *äy* har flera stavningsvarianter i fornsvenska, och att *äy* ersätts av *äkke* under äldre nysvensk tid (SAOB, *ej*, 1920, Collin & Schlyter, SSSL 1, 1827:384, Wessén 1965, § 64 s. 93f). Vad gäller formens syntaktiska egenskaper i fornsvenska är dessa tämligen utforskade inom syntaxhistorisk forskning, men man har noterat att *äy* sällan står satsfinalt i fornsvenska lagtexter och att satsinitial placering av *äy* i fornsvenska inte verkar begränsas på samma sätt som satsinitial placering av *inte* i nutida svenska (se t.ex. Jørgensen 1987:141f). På senare tid har Brandtler & Håkansson (2014) även visat att möjligheten att ha negationen satsinitialt i svenska begränsas samtidigt som *äy* ersätts av *äkke* under 1500-talet.

Brandtler & Håkansson (2014) studerar negationsinledda deklarativsatsers i äldre och yngre fornsvenska texter (se Brandtler & Håkansson 2014:125f för uppgift om undersökningsmaterialet). Genom att jämföra egna resultat med resultat från tidigare forskning kan författarna ge en bild av utvecklingen i svenska från ca 1225 fram till ca 1900: negationsinledda deklarativsatsers är aldrig vanliga i svenska, men i fornsvenska ligger andelen på ca 8 %, vilket minskar kraftigt parallellt med att bruket av *äkke* ökar i övergången mellan yngre fornsvenska och äldre nysvenska, dvs. under första halvan av 1500-talet (Brandtler & Håkansson 2014:112).

Brandtler & Håkansson (2014:101) redovisar inte enbart satsinitial placering av *äy*, också satsinitial placering av *änkte* (‘inte’), *äkke* och *ängalunda* (‘ingalunda’), och de framgår att det nästan enbart är *äy* som står satsinitialt i fornsvenska. Detta resultat analyserar de så att *äy* befinner sig mellan första och andra stadiet i Jespersens cykel, dvs. 1) fras → 2) huvud (se diskussion i avsnitt 2.3.1), och har dubbeltydig syntaktisk status i fornsvenska. Enligt författarna innebär detta att *äy* ”can be base generated either as a syntactic phrase or as a syntactic head” (Brandtler & Håkansson 2014:107f). Deras analys av satsinitial placering av *äy* går något förenklat ut på att under den tid då *äy* kan analyseras som huvud kan *äy* klitisera till verbet i C°. I (2.25) återger jag ett exempel från Brandtler & Håkansson (2014:108), och under exemplet skisserar jag en förenklad variant av deras analysförslag (jfr Brandtler & Håkansson 2014:108–110).

- (2.25) a. hwat ey giordhe iak thin wilia fiurtan aar (Fsv. Jär)
 vad NEG gjorde jag din vilja fjårton år
 ‘Gjorde jag inte din vilja i fjorton år’

STRUKTUR

a’ [^{CP} hwat [^C [ey=giordhe]_i [^{IP} iak [^{NegP} [^{Neg°} t_i [^{VP}...]]]]]]

Förklaringen till att andelen negationsinledda deklarativsätser minskar drastiskt under 1500-talet är enligt Brandtler & Håkansson (2014:108–112) att *äy* börjar analyseras som fras i analogi med *äkke*. Detta innebär dels att *äy* inte längre kan klitiseras till verbet i C°, dels att *äy* hindras från att gå från andra till tredje stadiet i Jespersens Cykel, dvs. 2) huvud → 3) Ø (se diskussion i avsnitt 2.3.1). Från andra halvan av 1500-talet menar Brandtler & Håkansson att *äy* och *äkke* begränsas på samma sätt som *inte* i nutida svenska: topikalisering av negationsformer som har syntaktisk status som fras är grammatiskt, men pragmatiska faktorer avgör när sådan topikalisering är möjlig (jfr Brandtler & Håkansson 2014:99 och s.113–122).

Enligt Brandtler & Håkansson (2014) utvecklas negationsformen *äy* alltså från syntaktiskt dubbeltydig, vilket betyder att språkbrukarna ibland analyserar den som huvud, ibland som fras, i fornsvenska, till syntaktiskt entydig, vilket betyder att språkbrukarna endast analyserar den som fras, i äldre nysvenska. I kapitel 8 blir denna beskrivning relevant för min analys, men jag menar att det finns skäl att nyansera beskrivningen. Brandtler & Håkansson (2014) ser nämligen inte närmare på fördelningen av olika stavningsvarianter av *äy* i negationsinledda sätser, och en fråga som därmed inställer sig är om någon stavningsvariant är särskilt vanlig i satsinitial ställning. I min undersökning noterar jag att *äy* har fem stavningsvarianter i äldre fornsvenska texter men endast **en** i yngre fornsvenska texter, och som jag kommer att visa i kapitel 6 har stavningsvariant betydelse för objektens placering visavi *äy* i äldre och yngre fornsvenska (se närmare i avsnitt 6.4.3). I min analys tar jag dessa resultat som en indikation på att *äy* genomgår en ljudförändring och har flera stavningsvarianter som av språkbrukarna analyseras på olika sätt (se kapitel 8).

Därutöver utelämnar Brandtler & Håkansson (2014) den yngre fornsvenska texten *Didriksagan* när de redovisar och jämför resultat, vilket motiveras av att denna text utmärker sig på två sätt i förhållande till alla de övriga fornsvenska texterna i deras undersökning: ”*äkke* accounts for no less than 86 % of the total number of sentential negation. It is also the adverb found most frequently in preverbal position [... in *Didriksagan*]” (Brandtler & Håkansson 2014:101, fonot 3). *Didriksagan* är text som också utmärker sig med avseende på objektsplacering, dels i Delsing (1999), dels i mina undersökningar. På vilka sätt den utmärker sig i Delsing (1999) återkommer jag till i avsnitt 5.1.3, och i kapitel 6 visar jag hur den utmärker sig i mina undersökningar. Eftersom *Didriksagan* utelämnas i Brandtler & Håkansson (2014) ser *äkke* (och dess olika stavningsvarianter) ut att vara en ovanlig negationsform i fornsvenska. Denna bild får stöd av mina undersökningar: *äkke* påträffas i äldre fornsvenska texter, men det är först i de yngre fornsvenska texterna *Didriksagan* och *Linköpingslegendariet*, dvs. under andra halvan av 1400-talet, som bruket av *äkke* ökar tydligt (se bilaga 2). Frågan som jag menar att man bör ställa sig är emellertid om det endast är *äkke* som ligger bakom att *äy* börjar analyseras som fras. I de fornsvenska texter där bruket av *äkke* ökar noterar jag också ökat bruk av andra negationer, så som *änkte* (’inte’) och *ängalunda/ängaledis* (’ingalunda/ingaledes’), samt negerande adverb som *aldre* (’aldrig’) (se bilaga 2). I

kapitel 8 argumenterar jag för att *äy* analyseras som fras i högre utsträckning i yngre fornsvenska än i äldre fornsvenska, eftersom *äy* börjar analyseras i analogi med andra negationer under yngre fornsvensk tid.

2.5 Sammanfattning av utgångspunkter

I detta kapitel har jag beskrivit grundläggande antaganden inom avhandlingens teoretiska ramverk, den generativa princip- och parameterteorin. I linje med Platzack (2011) har jag också visat hur den enhetliga sattsstrukturmodellen med tre domäner, CP, IP och VP, som tillämpas i denna avhandling, kan översättas till ett enkelt topologiskt sattschema med initialfält, mittfält och slutfält.

Vidare har jag argumenterat för följande utgångspunkter. Negationen har sin plats i en specificerad NegP direkt ovanför VP, och andra typer av satsadverbial adjungeras inom IP. V2-regeln samt följdén FV > satsarverbial i bisats kan analyseras i termer av verbflyttning. OV-ledföljd kan analyseras i termer av flyttning av objekt eller i termer av huvudfinalt parametervärde. Subjekt har tre placeringmöjligheter i nutida isländska men endast två i nutida svenska.

Slutligen har jag i detta kapitel beskrivit hur princip- och parameterteorin kan förenas med språkförändringsteori, och mot bakgrund av denna beskrivning har jag diskuterat fyra språkförändringar i äldre svenska., med tyngdpunkt på fornsvenska. De förändringar som har diskuterats är givetvis inte de enda förändringar som sker under fornsvensk tid, men alla fyra är av stor relevans för avhandlingen, och ger mig följande utgångspunkter: 1) OV- och VO-ledföljd är möjligt i fornsvenska, och i linje med Delsing (1999), Petzell (2011) och Sangfelt (2019) antar jag att båda ledföljderna är möjliga inom ramen för en inre grammatik under fornsvensk tid; 2) referentiella subjekt som har definit form kan stå i spec-IP eller i spec-VP i fornsvenska, och jag antar i linje med Håkansson (2008) att detta möjligt därför att spec-IP inte är en renodlad subjektspostition; 3) årtalen 1300 och 1450 blir viktiga riktmärken för mina undersökningar, och 4) negationsformen *äy* kan förväntas ha har dubbeltydig syntaktisk status i fornsvenska.

3 Object Shift

I detta kapitel behandlar jag avhandlingens första undersökningsämne: placeringen av objekt visavi satsadverbial. Inom generativ syntaxforskning brukar man generellt anta att ett objekt som står efter ett satsadverbial står i sin basposition i verbfrasen, VP, vilket svarar mot satsens slutfält i en linjär satsschemamodell, och om objektet står före ett satsadverbial brukar man anta att objektet har flyttat till IP-domänen, vilket svarar mot satsens mittfält.²⁴ I engelskspråkig litteratur brukar man använda termen *Object Shift*, förkortat OS, för sådana flyttningar av objekt i nordiska VO-språk, och termen *German Scrambling*, förkortat GS, brukar användas för sådana flyttningar av objekt i västgermanska OV-språk.²⁵ OS och GS skiljer sig förvisso åt på flera punkter, men fenomenen liknar varandra i det avseendet att båda innebär att objekt placeras före satsadverbial.

I min avhandling undersöker jag placeringen av objekt visavi negation i äldre varieteter av svenska, nämligen äldre och yngre fornsvenska. Det är därför naturligt att tyngdpunkten i detta kapitel ligger på OS och inte GS, även om GS också är relevant eftersom äldre varieteter av svenska i vissa grammatiska avseenden, nämligen möjligheten att ha OV-ledföljd samt närvaron av morfologiskt kasus, mer liknar nutida västgermanska OV-språk än nutida svenska. OS är synnerligen väl utforskat för nutida nordiska språk, men ur ett språkhistoriskt perspektiv förhåller det sig annorlunda. Vår kunskap om OS i äldre varieteter av nordiska språk är tämligen bristfällig. Hittills har endast ett tiotal språkhistoriska studier berört OS. Av dessa har endast ett fåtal haft OS som primärt undersökningsämne, och ingen tidigare studie har primärt undersökt OS i medeltida svenska, dvs. fornsvenska. Med min avhandling vill jag bidra till att fylla denna kunskapslucka.

Kapitel 3 är disponerat så här: avsnitt 3.1 ger en översiktlig beskrivning av objektsplaceringmönster visavi satsadverbial i standardvarieteter av nutida nordiska språk, och avsnitt 3.2 relaterar de nutida objektsplaceringmönstren till de

---

24 Objekt står självklart också före satsadverbial när det har flyttat till spec-CP, dvs. när det har flyttat till satsens fundament. Som nämndes inledningsvis (se avsnitt 1.1) är varken placering av objektet först (= spec-CP) eller allra sist efter andra verbbestämningar relevant för avhandlingen.

25 I litteratur på svenska förekommer några olika termer för Object Shift: objektsflytt eller *objektsskifte* används ibland som vidare termer när fenomenet behandlas i alla nutida nordiska språk, medan *pronomenhopp* ibland används som snävare term när fenomenet behandlas i de nutida fastlandsnordiska språken (se t.ex. Platzack 1998, 2011, Andréasson 2007, Sigurðsson 2013). De termer som används i denna avhandling diskuteras närmare i avsnitt 3.3.1.

motsvarande mönster som har rapporterats för de medeltida nordiska språken. Dessa två avsnitt syftar till att belysa objektsplaceringsmönster över tid i nordiska språk. I avsnitt 3.3 ges en preciserad beskrivning av fenomenet *Object Shift*, OS, med tyngdpunkt på svenska, och detta avsnitt ligger till grund för avhandlingens undersökning av objektsplacering visavi negation i fornsvenska (kapitel 6). I avsnitt 3.4 diskuteras skillnader inom och mellan varieteter av nutida nordiska språk med avseende på OS. Detta avsnitt är relevant för avhandlingen av tre skäl: 1) det ger en mer realistisk bild av språkbruket än den man får när man bara beskriver standardvarieteter, 2) det ger en aktuell bild av forskningsläget, och 3) det aktualiserar ett par komplikationer som jag behöver hantera i min undersökning. Avsnitt 3.5 redogör för tre olika förslag till analys av OS i litteraturen. Avsnitt 3.7 relaterar OS till fenomenet *German Scrambling*, GS, som beskrivs med utgångspunkt i två standardvarieteter av nutida västgermanska OV-språk. Detta avsnitt är relevant för avhandlingen därför att objektsplacering visavi satsadverbial i fornsvenska (och andra medeltida nordiska språk) i några centrala avseenden liknar motsvarande mönster i nutida västgermanska OV-språk. I avsnitt 3.7 sammanfattas kapitlet.

3.1 Objektsplacering visavi satsadverbial i nutida nordiska språk

I nutida nordiska standardspråk kan objekt placeras antingen före eller efter satsadverbial, t.ex. en negation, men placering av ett objekt före satsadverbial begränsas bl.a. av huvudverbets placering. Det får inte stå i VP:n. I satsschemat (se figur 3.1 nedan) betyder detta att V-platsen i slutfältet måste vara tom om ett objekt ska placeras före satsadverbial. Denna begränsning, som i litteraturen ofta går under beteckningen *Holmbergs generalisering*, HG (efter Holmberg 1986, se närmare i avsnitt 3.3 nedan), illustreras med isländska exempel i Figur 3.1 nedan, men begränsningen gäller också i övriga nutida nordiska språk (se t.ex. Vikner 2006:394f). Exempelen i Figur 3.1 nedan bygger på Þráinssons (2007:31) exempel. I exemplen är huvudverb skrivna med fetstil och objekt är understruken. I fortsättningen inbegriper termen *negation* alla negerande adverb och glossas *NEG* (se diskussionen i avsnitt 1.4).

INITIALFÄLT/CP		MITTFÄLT/IP			SLUTFÄLT/VP
FUND	TYP	N1		A1	V + N2A
(3.1) a.	Jón	hefur		aldrei	lesið þessa bók
	<i>Jon</i>	<i>har</i>		NEG	<i>läst denna bok.</i>
b.	*Jón	hefur	þessa bók	aldrei	lesið
	<i>Jon</i>	<i>har</i>	<i>denna bok</i>	NEG	<i>läst</i>

Avsedd betydelse: ‘Jon har aldrig läst denna bok’

INITIALFÄLT/CP		MITTFÄLT/IP			SLUTFÄLT/VP
FUND	TYP	N1		A1	V + N2A
c.	Jón	las		aldrei	þessa bók
	<i>Jon</i>	<i>läste</i>		NEG	<i>denna bok.</i>
d.	Jón	las	þessa bók	aldrei	
	<i>Jon</i>	<i>läste</i>	<i>denna bok</i>	NEG	

‘Jon läste aldrig denna bok’

FIGUR 3.1 Begränsning av objektsplacering visavi satsadverbial i nutida nordiska språk

Exemplen i figur 3.1 ovan visar att ett objekt som *þessa bók* (‘denna bok’) kan stå före negationen *aldrei* (‘aldrig’), i en isländsk huvudsats under förutsättning att huvud verbet flyttar från V-platsen: (a)- och (b)-exemplen har ett icke-finit huvudverb som står kvar på sin plats före objektet.²⁶ Då får objekt inte placeras före negationen, se (b)-exemplet. Exemplen i (c) och (d) har däremot ett finit huvudverb, och finita huvudverb flyttar till TYP-platsen i huvudsats (se diskussion i avsnitt 2.2.4 och 2.3.2). Då får objekt placeras före negationen, se (d)-exemplet. Ledföljden OBJ > satsadverbial begränsas alltså av huvudverbets placering.

²⁶ En kategori av objekt som utmärker sig i sammanhanget är kvantifierande, negerande, objekt, dvs. ingen/inget. Till skillnad från andra objektstyper står den här typen av objekt nästan uteslutande före icke-finit huvudverb (se t.ex. Teleman m.fl. 1999, band III, s. 306, Christensen 2005:75f och Bráinsson 2007:35). Det ser alltså ut som att nutida nordiska språk kan ha OV-ledföljd, men bara med en speciell kategori av objekt. Jag bortser från den här typen av objekt i fortsättningen.

De nutida nordiska standardspråken skiljer sig emellertid åt i tre viktiga avseenden vad gäller objektsplacering i förhållande till satsadverbial. För det första skiljer de sig åt med avseende på vilka kategorier av objekt som kan placeras före satsadverbial. För det andra skiljer de sig åt med avseende på huruvida placering av vissa objekt före satsadverbial är obligatorisk eller optionell. För det tredje skiljer de sig åt beträffande placeringen av finit huvudverb i bisats (se diskussion i avsnitt 2.3).

Vad gäller objektstyper kan isländskan ha substantiviska objekt före satsadverbial och obetonade pronominella objekt måste placeras före satsadverbial i detta språk. Det isländska placeringsmönstret illustreras i exempel (3.2) nedan. Danska, norska och svenska kan däremot som regel inte ha substantiviska objekt före satsadverbial (se undantagsfall i Nilsen 1997), men i danska och norska placeras obetonade pronominella objekt nästan uteslutande före satsadverbial, och svenska har ofta obetonade pronominella objekt före satsadverbial.²⁷ Placeringsmönstret i danska och norska illustreras med danska exempel i (3.2), och placeringsmönstret i svenska illustreras med svenska exempel i (3.2) nedan. Samtliga exempel i (3.2) nedan bygger på exempel från Þráinsson (2001a:150).

(3.2)	a.	Nemandin	las		ekki	{ <u>bókina</u> / <u>*hana</u> }	(Isl.)
	b.	Nemandin	las	{ <u>bókina</u> / <u>hana</u> }	ekki		
	c.	Studenten	læste		ikke	{ <u>bogen</u> / <u>*den</u> }	(Da)
	d.	Studenten	læste	{ <u>den</u> / <u>*bogen</u> }	ikke		
	e.	Studenten	läste		inte	{ <u>boken</u> / <u>den</u> }	(Sv.)
	f.	Studenten	läste	{ <u>den</u> / <u>*boken</u> }	inte		

Att isländskan kan ha substantiviska objekt före satsadverbial, som i (b)-exemplet ovan, medan danska, norska och svenska endast kan ha obetonade pronominella objekt före satsadverbial, så som i (d)- och (f)-exemplet ovan, har tidigare forskning tagit som stöd för en analys där kasus driver objektsplaceringen: formen avgör om objektet måste flytta eller om det får stå kvar (se närmare i avsnitt 3.5.1). På senare tid har forskningen emellertid framhävt flera komplikationer med en sådan analys, exempelvis:

- 1) Substantiviska objekt har kasusböjning och kan placeras före satsadverbial i isländska, men denna placeringsmöjlighet är begränsad (se närmare i avsnitt 3.3.3 och 5.1.1, och se t.ex. Þráinsson 2007, 2013).

²⁷ I litteraturen har man länge utgått från att färöiska, liksom danska, norska och svenska, som regel inte kan ha substantiviska objekt före satsadverbial, men Þráinsson (2013) visar att färöiskan, liksom isländskan, faktiskt kan ha detta, om än i mer begränsad utsträckning. Jag bortser tillfälligt från objektsplacering i färöiska men återkommer till det i avsnitt 3.4.1.

- 2) Obetonade pronominella objekt kasusböjs i de flesta fall och placeras ofta före satsadverbial i danska, norska och svenska, men pronominella objekt placeras efter satsadverbial i högre utsträckning i svenska än i danska och norska. Obetonat pronominellt *det* tenderar att placeras efter satsadverbial i högre utsträckning än andra pronominella objekt i danska, norska och svenska (se närmare i avsnitt 3.3.3, och se t.ex. Andréasson 2008, 2009, 2010, 2013, Bentzen m.fl. 2013, Ørsnes 2013).
- 3) Det finns en omfattande dialektal variation i danska, norska och svenska vad gäller placeringen av obetonade pronominella objekt visavi satsadverbial (se närmare i avsnitt 3.4.2, och se t.ex. Bentzen 2013, Erteschik-Shir & Josefsson 2017, Erteschik-Shir m.fl. 2021).

Dessa komplikationer indikerar dels att möjligheten att placera objekt före satsadverbial i de nordiska språken påverkas av flera faktorer samtidigt, dels att vissa faktorer är mer betydelsefulla i vissa varieteter än i andra (se närmare i avsnitt 3.3.3).

Placeringen av objekt före satsadverbial begränsas som bekant av huvudverbets placering. V-platsen ska vara tom (se exempel (3.1) i figur 3.1 ovan). I danska, norska och svenska bisatser med finit huvudverb står verbet i vanliga fall efter satsadverbial, dvs. på V-platsen, och objekt får inte placeras före satsadverbial i bisatser i dessa språk. I isländska bisatser med finit huvudverb, däremot, står verbet i vanliga fall före satsadverbial (se avsnitt 2.3.2), vilket innebär att V-platsen är tom, och objekt kan (eller måste, om det är ett obetonat, pronomen) stå före satsadverbial i bisatser i detta språk. För att kunna beskriva denna tvärspråkliga skillnad i den enkla satsschemamodellen behöver man en mittfältplats för verb, en VB-plats, vilken svarar mot I° i generativa trädidiagram. Det svenska och det isländska exemplet i (3.3) nedan bygger på Holmberg & Platzacks (1995:143f) exempel. Jag fetmarkerar det finita huvud verbet.

	TYP N1	VB		A1	V	+ N2A		
(3.3) a.	Det är troligt	att han		{* <u>henne</u> }	inte	känner	{ <u>henne</u> }	(Sv.)
b.	Það er trúlegt	að han		þekki	{ <u>hana</u> }	ekki	{* <u>hana</u> }	(Isl.)

I (a)-exemplet illustreras att ett obetonat pronominellt objekt som *henne* inte får placeras före ett satsadverbial som *inte* i en svensk bisats med finit huvudverb. Detsamma gäller i danska och norska.²⁸ I (b)-exemplet visas att ett obetonat

²⁸ En komplikation är att finita huvudverb ser ut att kunna flytta i satser som traditionellt betraktas som bisatser i danska, norska och svenska, och i detta fall kan obetonade pronominella objekt stå före satsadverbial: *Han sa att han gillar den inte*. Satser av den här typen brukar diskuteras under

pronominellt objekt som *hana* ('den') däremot måste placeras före satsadverbial i motsvarande fall på isländska. Utifrån dessa data kan man dra slutsatsen att ett villkor för följden OBJ > satsadverbial är att huvud verbet flyttar ut ur slutfältet/VP:n.

Objekt kan alltså stå före satsadverbial i alla de nutida nordiska standardspråken, men denna objektsplacering begränsas av huvudverbets placering. De nutida nordiska standardsspråken skiljer sig emellertid åt med avseende på vilka kategorier av objekt som får placeras före satsadverbial samt huruvida placering av obetonade pronominella objekt före satsadverbial är obligatorisk eller optionell.

Om det är så att isländskan kan ha substantiviska objekt före satsadverbial därför att nominala kategorier har kasusböjning väntar man sig att hitta substantiviska objekt före satsadverbial också i medeltida nordiska språk, eftersom sådana objekt har kasusböjning även i dessa varieteter. Man väntar sig därtill att hitta objekt före satsadverbial i bisatser med ett finit huvudverb i medeltida danska, norska och svenska, eftersom dessa varieteter har finita huvudverb före satsadverbial i bisats liksom nutida isländska, vilket kan analyseras i termer av verbflyttning (jfr diskussionen i avsnitt 2.3.2)

3.2 Objektsplacering visavi satsadverbial i medeltida nordiska språk

Tidigare forskning om medeltida nordiska språk har rapporterat ett objektsplaceringsmönster som i stora drag stämmer överens med det mönster som har rapporterats för de nutida nordiska standardspråken. Till exempel har man rapporterat att pronominella objekt, dvs. de som är obetonade idag, oftast står före satsadverbial i medeltida danska, norska och svenska (se närmare i avsnitt 5.1). Två exempel ges i ett satsschema i figur 3.2 nedan, ett på medeltida danska i (3.4a) och ett på medeltida norska i (3.4b); (a)-exemplet är från Heltoft (2019:182), och (b)-exemplet är från Sundquist (2002:170f).²⁹

---

beteckningen "inbäddad V2" i litteraturen (Platzack 1986b). I sin avhandling argumenterar Petersson (2014) emellertid för att satser som ser ut att ha "inbäddad V2" i själva verket är huvudsatser, och med denna utgångspunkt försvinner komplikationen: finita huvudverb står alltid efter satsadverbial i danska, norska och svenska bisatser; objekt får inte stå före satsadverbial i bisatser i dessa språk.

²⁹ Se närmare om placering av pronominella objekt visavi satsadverbial i medeltida danska i avsnitt 5.1.2 nedan, och se närmare om placering av pronominella objekt visavi satsadverbial i medeltida norska i avsnitt 5.1.1 nedan.

(3.4) a.

INITIALFÄLT/CP		MITTFÄLT/IP			SLUTFÄLT/VP
FUND	TYP	N1		A1	Övrigt
<i>iac</i>	seer		<u>thøm</u>	<i>thaa ey</i>	
<i>jag.NOM</i>	<i>ser</i>		<i>dem.DAT</i>	ADV NEG	

‘Jag ser dem dock inte’

b.

INITIALFÄLT/CP		MITTFÄLT/IP			SLUTFÄLT/VP
FUND	TYP	N1		A1	Övrigt
	fær	<i>ek</i>	<u>bet</u>	<i>ecke</i>	<i>attær</i>
	<i>får</i>	<i>jag.NOM</i>	<i>det.ACK</i>	NEG	<i>åter</i>

‘Får jag det inte tillbaka’

FIGUR 3.2 Placering av pronominella objekt visavi satsadverbial i medeltida nordiska språk

Det medeltida danska (a)-exemplet i figur 3.2 ovan har ett pronominellt objekt, *thøm* (‘dem’), före två satsadverbial, adverbet *thaa* och negationen *ey* (‘dock’ och ‘inte’), i en huvudsats med ett finit huvudverb (*seer*, ‘ser’) på TYP-platsen. Så placeras obetonade pronominella objekt än idag i motsvarande fall på standarddanska. Det medeltida norska (b)-exemplet har ett pronominellt objekt, *bet* (‘det’), före en negation (*ecke*, ‘icke’), och även om forskare har observerat att den vanliga placeringen av pronominella objekt i medeltida norska är före satsadverbial uppges medeltida norska under vissa perioder tillåta variation i högre utsträckning än nutida standardnorska (se Sundquist 2002:170–173). Placeringsmönstret är emellertid inte så förvånande om man tar hänsyn till den variation som har rapporterats för nutida norska dialekter: vissa tillåter variation, liksom nutida standardsvenska, medan andra oftast har obetonade pronominella objekt efter satsadverbial (se närmare i avsnitt 3.4, och se t.ex. Bentzen 2013, Østbø Munch 2013).

Tidigare forskning har också observerat att pronominella objekt kan stå före satsadverbial i bisatser med finit huvudverb i de medeltida nordiska språken. Detta är vad man förväntar sig eftersom de medeltida nordiska språken, liksom nutida isländska, har finita huvudverb före satsadverbial i bisatsens mittfält, och nutida isländska kan ha objekt före satsadverbial i bisatser med ett finit huvudverb (se exempel (3.3) ovan). Ett exempel på medeltida norska återges från Sundquist

(2002:171) i (3.5) nedan. Exemplet har ett pronominellt objekt, *oss*, före en negation i en bisats med ett finit huvudverb, *forthewffuer* (‘föväntar’).

- (3.5) om hann **forthewffuer** oss icke (Fno., DN 8)
om han.NOM förväntar oss.ACK NEG
 ‘om han inte väntar oss’

Avseende substantiviska objekt har den tidigare språkhistoriska forskningen endast funnit enstaka belägg med sådana objekt före satsadverbial i de medeltida nordiska språken. Substantiviska objekt står alltså nästan uteslutande efter satsadverbial, vilket är ett problem för de forskare (t.ex. Holmberg & Platzack 2005, se närmare i avsnitt 3.5.1) som argumenterar för att kasus driver objektsplacering. De medeltida nordiska språken har under vissa perioder omfattande kasusböjning för nominala kategorier, liksom isländskan har än idag, och man har därför förväntat sig att substantiviska objekt ska ha samma placeringsmöjligheter i de medeltida nordiska språken som de har i nutida isländska.

På senare tid har Þráinsson (2013) emellertid visat att placering av substantiviska objekt före satsadverbial är mycket sällsynt i isländskt skriftspråk (se närmare i avsnitt 5.1.1), och om man tar hänsyn till att skriftspråket är den primära källan för språkhistorisk forskning är det inte så förvånande att man endast har funnit enstaka belägg med substantiviska objekt före satsadverbial. Ett exempel på medeltida isländska som har ett substantiviskt objekt, egennamnet *Gísl*, före en negation, *eigi*, (‘icke’), i en huvudsats med ett finit huvudverb, *finna*, återges från Þráinsson (2013:158) i (3.6) nedan.³⁰

- (3.6) Nú leita þeir um skóginn og **finna** Gísla eigi (Fisl.)
nu leta.PL de.NOM om skogen och finna.PL Gísl.ACK NEG
 ‘Nu letar de i skogen och finner inte Gísl’

Den tidigare språkhistoriska forskningen har också observerat en viktig skillnad i förhållande till de nutida nordiska standardspråken vad gäller objektsplacering i satser med icke-finit huvudverb: i de medeltida nordiska språken kan nominala objekt stå före satsadverbial i satser med ett icke-finit huvudverb. Ett sådant exempel på medeltida danska återges från Pedersen (1993:303) i (3.7) nedan.

- (3.7) tho mughe the hanum æi forköp **göra** (Fda., JL)
dock må de.NOM honom.DAT NEG förköp.ACK göra
 ‘dock må de ej göra förköp åt honom’

30 Þráinsson (2013:158) har hämtat exemplet från Rögnavaldsson & Helgadóttir (2011:73). I de nämnda artiklarna anges emellertid inte varifrån exemplet har excerperats.

Exemplet har ett pronominellt objekt, *hanum* ('honom'), före en negation, *æi/æy* ('ej'), i en sats där det icke-finita huvud verbet *gøra* ('göra') står på V-platsen. Satsen har emellertid synlig OV-ledföljd. Objektet *forkøp* ('förlöp') står nämligen efter negationen men före det icke-finita huvud verbet. Objektet står alltså på N2A-platsen före verbet som står på V-platsen. OV-ledföljd är inte längre möjlig i de nordiska språken, och placeringsmöjligheten som illustreras i exempel (3.7) ovan har därför liknats vid placeringsmönstret för objekt i nutida västgermanska OV-språk (se närmare därom i avsnitt 5.1.1).

Mycket tyder alltså på att placeringsmönstret för objekt visavi satsadverbial i sig är konstant över tid i de nordiska språken, men förändring av huvudverbets placering samt förändring från OV- till VO-ledföljd har begränsat objektens distribution: 1) obetonade pronominella objekt kan inte längre placeras före satsadverbial i bisatser med ett finit huvudverb i danska, norska och svenska därför att det finita huvud verbet inte längre flyttar ut ur slutfältet/VP:n i bisats i dessa språk, och 2) objekt kan inte längre placeras före satsadverbial i satser med ett icke-finit huvudverb i något av de nordiska språken därför att det icke-finita huvud verbet i de nutida språken står före objektet i slutfältet/VP:n (=VO-ledföljd).

Det finns emellertid ett par obesvarade frågor och ett par punkter som det råder oenighet om i den språkhistoriska litteraturen. Till exempel är det inte klarlagt om placering av objekt före satsadverbial begränsas till pronominella objekt i satser med finit huvudverb i fornsvenska, vilket motiverar vidare undersökning. Därtill råder det oenighet dels vad gäller placeringsmönstret för pronominella objekt i medeltida danska, dels vad gäller objektsplacering visavi satsadverbial i satser med ett icke-finit huvudverb i de medeltida nordiska språken. Diskussionen om medeltida danska behandlas närmare i avsnitt 5.1.2, och diskussionen om objektsplacering visavi satsadverbial i satser med ett icke-finit huvudverb behandlas i två avsnitt, nämligen 5.1.1 och 5.1.3. Innan jag redogör närmare för tidigare forskning om objektsplacering visavi satsadverbial i medeltida nordiska språk ska jag emellertid rikta uppmärksamhet mot det som brukar benämnas *Object Shift*, dvs. placering av objekt före satsadverbial, i nutida nordiska språk.

3.3 *Object Shift*

Inom generativ grammatikforskning har mycket uppmärksamhet ägnats åt objektsplacering visavi satsadverbial i nutida nordiska språk, och efter Holmberg (1986) brukar placering av nominalt objekt före satsadverbial benämnas *Object Shift*, förkortat OS. I detta avsnitt ges en preciserad beskrivning av OS med utgångspunkt i standardvarieteter av nutida nordiska språk, med tyngdpunkt på nutida standardsvenska. Om inget annat anges utgår beskrivningen i detta avsnitt från Pråinsson (2001a) och Vikner (2006). I avsnitt 3.3.1 beskrivs varianter av OS,

vilket syftar till att etablera en för avhandlingens undersökningar tillämpbar typindelning. Därefter beskriver jag syntaktiska villkor för OS i avsnitt 3.3.2, och i avsnitt 3.3.3 diskuterar jag faktorer på andra språkliga nivåer som av forskare inom tidigare forskning anses påverka OS.

3.3.1 OS – varianter och typindelning

I en sats där huvud verbet flyttar ut ur verbfrasen, VP, har de nutida nordiska standardspråken en typ av flyttning som efter Holmberg (1986) brukar benämnas *Object Shift*, fortsättningsvis OS. Holmberg (1986:165) beskriver OS som ”a rule operating in all the Scandinavian languages [that] moves an object leftwards” (Holmberg 1986:165). I danska, norska och svenska gäller OS endast obetonade pronominella objekt, medan OS omfattar såväl obetonade pronominella objekt som substantiviska objekt i isländskan (se avsnitt 3.1). Exemplet i (3.8) nedan illustrerar OS i nutida svenska och isländska. De isländska exemplen har hämtats från Þráinsson (2001a:161). I (b’) och (d’) visas hur strukturen ofta analyseras i den generativa litteraturen.

- (3.8) a. Johan läste aldrig den (Sv.)
 b. Johan läste den aldrig
 c. Jón las aldrei bókina (Isl.)
 d. Jón las bókina aldrei

STRUKTUR

b’ Johan läste ... den_i [VP aldrig ... [VP t_j]]

d’ Jón las ... bókina_i [VP aldrei ... [VP t_j]]

Exemplen i (3.8) ovan är representativa för OS i de nutida nordiska standardspråken, och man brukar dela in (b)- och (d)-exemplen i två varianter på grundval av objektets form. Den första varianten, som ibland förkortas OS pro i litteratur på engelska (se t.ex. Þráinsson 2001a, 2007), innebär att ett obetonat pronominellt objekt, t.ex. *den*, flyttar från en position efter satsadverbial, se (a)-exemplet, till en position före ett satsadverbial, se (b)-exemplet. Den andra, som ofta förkortas NPOS i litteratur på engelska (se t.ex. Þráinsson 2001a; 2007), innebär att ett substantiviskt objekt, t.ex. *bókina* (‘boken’), flyttar på samma sätt. Varianten OS pro förekommer i alla de nordiska standardspråken, medan den andra varianten, som jag för enhetlighetens skull betecknar OS NP, endast förekommer i isländska (och färöiska, om än i mer begränsad utsträckning, se närmare i avsnitt 3.4.1). Jag antar fortsättningsvis följande typindelning och definitioner för OS i nordiska språk:

TYPINDELNING OS

- OS pro Alternativ ordning mellan ett pronominellt argument och ett satsadverbial som beskrivs i termer av flyttning:
ARG flyttar så att ADV > ARG blir ARG > ADV
- OS NP Alternativ ordning mellan ett substantiviskt argument och ett satsadverbial som beskrivs i termer av flyttning:
ARG flyttar så att ADV > ARG blir ARG > ADV

I den generativa litteraturen har både OS pro och OS NP analyserats så att ett inre argument flyttar ur en lexikal fras till en funktionell fras (se t.ex. Holmberg 1986, 1999, Holmberg & Platzack 1995, Josefsson 1992, 1993). I (3.8b') och (3.8d') ovan illustrerades standardanalyser av (3.8) respektive (3.8) ovan. Ett objekt, *den* respektive *bókina*, som står före ett satsadverbial, t.ex. *aldrig/aldrei*, antas ha flyttat från sin basposition i VP:n till en position i IP-domänen. Vilka faktorer som driver OS och vilken slags flyttning det rör sig om har diskuterats livligt i litteraturen, och jag återkommer till detta i avsnitt 3.5, där jag redogör för tre typer av förslag till analys av OS i litteraturen. Innan dess redogör jag i avsnitt 3.3.2 för de syntaktiska villkor som gäller för OS oavsett variant, och i avsnitt 3.3.3 redogör jag för hur faktorer på olika språkliga nivåer har påståtts påverka OS.

Slutligen ska det också nämnas att det utöver de två varianterna OS pro och OS NP också finns speciella svenska exempel, som av många brukar anses vara en svensk specialvariant av OS pro, och i denna avhandling tillägnas hela kapitel 4 åt denna specialvariant, som ofta betecknas *Long Object Shift*, förkortat LOS (se t.ex. Holmberg & Platzack 1995). Denna typ behandlar jag i kapitel 4. Där tittar jag närmare på LOS i svenska och LOS-liknande strukturer i äldre och nutida varieteter av nordiska språk, och jag beskriver likheter/skillnader mellan OS pro och LOS i svenska. I kapitel 7 undersöker jag sedan LOS-liknande strukturer i fornsvenska, s.k. fornsvensk LOS-ledföljd.³¹ Tills vidare sätter jag LOS åt sidan.

---

31 I kapitel 5 diskuteras tre analyser som kan generera fornsvensk LOS-ledföljd och i kapitel 7 testas jag tre hypoteser: Hypotes 1, fornsvensk LOS-ledföljd är kil i huvudsats; Hypotes 2, det som ser ut att vara objekt i en fornsvensk LOS-ledföljd är i själva verket ett oblikt subjekt som står före ett nominativobjekt; Hypotes 3, fornsvensk LOS-ledföljd är en variant av *German Scrambling*, GS, i fornsvenska (se närmare om varianter av GS i avsnitt 3.6.1). Hypotes 3 kommer att visa sig vara den starkaste av de tre.

3.3.2 OS – syntaktiska villkor

Ett grundläggande syntaktiskt villkor för OS är att huvud verbet måste flytta från sin basposition. Huvudverb står som regel kvar före objekt i VP:n i danska, norska och svenska bisatser samt i huvudsatser om verbet är icke-finit, och denna ordning blockerar OS. I huvudsatser, och isländska bisatser, med finit huvudverb flyttar huvud verbet däremot ut ur VP:n, och då är OS möjligt.³² Inom det generativa paradigmet uppmärksammades detta villkor först av Holmberg (1986), varför det brukar gå under beteckningen *Holmbergs generalisering*, fortsättningsvis HG, i litteraturen. I (3.9) nedan illustreras HG med exempel på svenska, och dessa exempel bygger på Holmbergs (1999:1) exempel. Jämför exemplen i (3.1) i figur 3.1 samt exemplen i (3.3) i avsnitt 3.1 ovan. Jag fetmarkerar huvudverb.

- (3.9) a. Anders har inte **kysst** henne (Sv.)
b. *Anders har henne inte **kysst**
c. att Anders inte **kysste** henne
d. *att Anders henne inte **kysste**
e. Anders **kysste** inte henne
f. Anders **kysste** henne inte

STRUKTUR

- b' *Anders har henne_i [^{NegP} inte ... [^{VP} kysst t_i]]
d' *att Anders henne_i [^{NegP} inte ... [^{VP} kysste t_i]]
f Anders [^C kysste_i henne_i [^{NegP} inte ... [^{VP} t_i t_j]]]

I (3.9) visas att det pronominella objektet *henne* inte får genomgå OS pro på svenska om huvud verbet *kysst/kysste* står kvar i VP, se strukturen i (b') och (d') ovan. Exemplen visar därtill att objektet däremot får genomgå OS pro om huvud verbet flyttar ur VP, se strukturen i (f') ovan. Till (3.9) ovan kan man också lägga Holmbergs (1999:7) speciella svenska exempel där ett icke-finit huvudverb (*kysst*) topikaliserar, dvs. flyttar till satsens förstaposition, i en kontrastiv kontext, se (3.10) nedan.³³

32 Notera att verb flyttar även i vissa typer av infinitivfraser i isländska, och enligt Bráinsson (2007:421) är OS tillåtet i sådana fall. Detta indikerar att det räcker att huvud verbet flyttar ut ur VP:n, dvs. huvud verbet måste inte flytta till en särskild position utanför VP:n.

33 Märkningen ”#” betyder att satsen kräver en specifik pragmatisk kontext. Notera också att topikalisering av ett icke-finit huvudverb, så som i (3.10) ovan, accepteras i varierande utsträckning av svenska modersmålstalare (jfr diskussionen i Holmberg 1999:12).

- (3.10) a. #**Kysst** har jag henne inte (bara hållit henne i handen)
 a' **Kysst_i** har jag henne_i; [^{NegP} inte [^{VP} t_i t_j]]

Med detta exempel visar Holmberg (1999) att OS pro inte är omöjligt i en sats med icke-finit huvudverb på svenska, men det förutsätter att det icke-finita verbet flyttar, så som i (a') ovan. (För en diskussion om sådan verbflyttning som illustreras i (3.10) ovan, se Engels & Vikner 2013:225ff).

Enligt Holmberg (1986) blockeras OS emellertid inte endast av utebliven flyttning av huvud verbet: "the rule [dvs. OS] does not apply unless the object NP and S-adv are 'phonetically adjacent'" (Holmberg 1986:165). Villkoret för OS, som Holmberg benämner "phonetic adjacency condition" (Holmberg 1986:167), innebär alltså något förenklat att nominala objekt måste stå direkt intill satsadverbialt. Annars blockeras OS.

Holmberg (1986) visar med svenska exempel att OS också blockeras av partiklar vid löst sammansatta verbpartikelförbindelser, dvs. när huvud verbet flyttar medan partikeln står kvar i VP. Denna blockering sker emellertid endast i svenska och inte i de övriga nordiska språken, och i litteraturen brukar man anta att det beror på att svenska är det enda av de nutida nordiska standardspråken där objekt som regel måste stå efter partikeln (se t.ex. Vikner 2006:397ff, samt Engels & Vikner 2013:226, fotnot 8).³⁴ Exempelen i (3.11) nedan bygger till viss del på Holmbergs (1986:200) exempel och illustrerar dels blockering av OS pro vid en löst sammansatt verbpartikelförbindelse på svenska, dels utebliven blockering i motsvarande fall på danska (se liknande isländska exempel med utebliven blockering av OS NP i Collins & Þráinsson 1996:434f). Jag fetmarkerar partiklar.

- (3.11) a. Jag skrev faktiskt **upp** det (Sv.)
 b. *Jag skrev det faktiskt **upp**
 c. *Jeg skrev faktisk **op** det (Da.)
 d. Jeg skrev det faktisk **op**

STRUKTUR

- b' *...det_i [^{VP} faktiskt ... [^{VP} upp t_i]]
 d' ... det_i [^{VP} faktisk ... [^{VP} t_i op]]

³⁴ I den generativa litteraturen brukar man analysera placering av objekt före partikel i nordiska språk så att objektet flyttar förbi partikeln (se t.ex. Þráinsson 2007:14, samt Engels & Vikner 2013:228). Ett olöst problem är emellertid att flyttningen tycks vara obligatorisk (i danska), optionell med vissa typer objekt (i färöiska, isländska och norska) eller nästintill frånvarande (i svenska). För min avhandling är frågan hur objektets placering visavi partikel bör analyseras inte avgörande, så jag bortser från den i fortsättningen.

VP-struktur i (a)-(c): [X° > ARG]

VP-struktur i (d)-(f): [ARG > X°]

De svenska exemplen i (a)-(c) ovan visar att OS pro blockeras av partiklar, så som *upp*, som står mellan satsadverbial, så som *faktiskt*, och objekt, så som *det* (se strukturen i (c') ovan). De danska exemplen i (d)-(f) illustrerar att blockeringen uteblir i motsvarande fall på danska, där partiklar, så som *op*, står efter objekt, så som *det*. Jämför strukturen i (c') och (f') ovan.

Holmberg (1997, 1999) visar att OS pro emellertid inte är omöjligt vid löst sammansatta verbpartikelförbindelser på svenska. Det svenska exemplet i (3.12) har hämtats från Holmberg (1999:17) och visar att OS pro blir möjligt i svenska om partikeln, t.ex. *ut*, topikaliseras i en kontrastiv kontext. Jämför exempel (3.10) ovan där OS pro blir möjligt av att det icke-finita huvud verbet (*kysst*) topikaliseras i en kontrastiv kontext.

- (3.12) a. #UT kastade de mig inte (bara ned för trappan) (Sv.)
a' UT_i kastade de mig_i [^{NegsP} inte [^{VP} t_i t_j]]

Holmberg (1986) tar också upp några svenska undantagsfall som indikerar att ordningen partikel > objekt, dvs. huvud, X°, > argument, ARG, ligger bakom den tvärspråkliga skillnaden som illustreras i (3.11) ovan, där svenska utmärker sig gentemot danska (och norska). Exemplet i (3.13) nedan bygger till viss del på Holmbergs (1986:201) exempel och visar ett undantagsfall där det pronominella objektet *den* kan stå antingen före eller efter partikeln *ut* som i sin tur står före en prepositionsfras, *genom fönstret*, och framför allt visas att OS pro inte blockeras i den här typen av fall på svenska, se (c)-exemplet.³⁵

- (3.13) a. Vi kastade **ut** den genom fönstret
b. Vi kastade den **ut** genom fönstret
c. Vi kastade den genast **ut** genom fönstret

STRUKTUR

c'. ... den_i [^{VP} genast [^{VP} t_i ut genom fönstret]]

---

³⁵ Notera att *ut* inte nödvändigtvis bör analyseras som partikel i (3.13). Larsson & Lundquist (2022) diskuterar ett liknande exempel med *upp*, nämligen (ii) *Hon kastade honom upp i luften*, och författarna argumenterar för att *upp* inte bör analyseras som partikel i sådana här fall, utan som attributivt adverb till prepositionsfrasen i luften. Samma analys kan man tänka sig för *ut + genom fönstret* i (3.13). Hur *ut* bör analyseras i (3.13) är emellertid inte centralt i sammanhanget, och jag ger entydigare exempel på svenska i (3.14) med en partikel som måste ta objektet framförställt.

Till (3.13) ovan kan man lägga liknande undantagsfall på svenska från Teleman m.fl. (1999, band III, s. 418 samt s. 424ff), för vissa av dessa partiklar, t.ex. *åt*, måste ta objektet framförställt. Jämför (a)- och (b)-exemplen i (3.14) nedan. Dessa partiklar kan därmed antas ha samma struktur som danska (och norska) partiklar, så som i (3.11) ovan, dvs. objekt, ARG > partikel, X°, och man väntar sig då att OS pro ska vara möjligt på svenska. Jag bedömer själv att detta stämmer:

- (3.14) a. *Föräldrarna skiljde aldrig åt dem
 b. Föräldrarna skiljde aldrig dem åt
 c. Föräldrarna skiljde dem aldrig åt

STRUKTUR

c' ... dem_i [^{NegP} aldrig [^{VP} t_i åt]

Holmberg (1986) visar därutöver att OS blockeras av prepositioner. De svenska exemplen i (3.15) nedan bygger på Holmbergs (1986:168f) exempel; (b)-exemplet visar att en preposition som *på* blockerar OS pro, och (c)-exemplet visar att OS pro inte blockeras vid utelämnning av prepositionen i prepositionsfrasen (= PP).³⁶ Jag fetmarkerar prepositionen.

- (3.15) a. Jag tror inte **på** det
 b. *Jag tror det inte **på**
 c. Jag tror det inte

STRUKTUR

b' * ... det_i [^{NegP} inte [^{VP} [^{PP} på t_i]]]

c' ... det_i [^{NegP} inte [^{VP} [^{PP} (på) t_i]]]

I detta sammanhang kan man också lägga till en specialkonstruktion på svenska där prepositionen måste ta objektet framförställt. Det rör sig närmare bestämt om en konstruktion med ett verb som vanligtvis är intransitivt + ett objekt som kan utelämnas + en prepositionsfras (jfr andra, liknande, specialfall i Teleman m.fl. 1999, band III, s. 294ff). Om ordningen huvud, X°, > argument, ARG, ligger bakom blockeringen av OS pro i (3.15) ovan, väntar man sig att OS pro ska vara möjligt i sådana svenska specialfall där prepositionsfrasen kan antas ha den omvända ordningen, dvs. ARG > X°. Jag bedömer att också detta stämmer, se (c)-exemplet i (3.16) nedan.

---

36 Holmberg (1986:165f) skriver så här angående (c)-exemplet i (3.13): "[c]onceivably [the example] contains an empty preposition". Jag tolkar detta så att realiseringen av preposition före objekt inom ramen för en prepositionsfras, PP, blockerar OS.

- (3.16) a. Handledarna kommer troligen **till** undsättning
 b. Handledarna kommer troligen honom **till** undsättning
 c. Handledarna kommer honom troligen **till** undsättning

STRUKTUR

c' ... honom_i [^{VP} troligen [^{VP} [^{PP} t_i till undsättning]]]

Hur specialkonstruktionen i (3.16) bör analyseras mer i detalj är en omdiskuterad fråga (se t.ex. Holmberg & Platzack 1995:201–214, Bråinsson 2007:219, fotnot 58, Wood 2015:210–213 angående s.k. ”fria dativer”, på eng. *free benefactives*), och jag har inga djupare insikter att bidra med i sammanhanget mer än att OS pro förefaller vara möjligt i detta fall på svenska.

Holmberg (1986), Holmberg & Platzack (1995) och Holmberg (1999) diskuterar därutöver blockering av OS vid particip/adjektiv. Holmberg (1986) diskuterar specifikt participet *tillgiven* och Holmberg & Platzack (1995) ger exempel på OS pro med adjektivet *trogen* (se också Holmberg 1999:20). Participet *tillgiven* och adjektivet *trogen* kan dels ta objekt och dels ha objektet framförställt på svenska, och Holmberg (1986) visar att OS pro inte blockeras för objekt till *tillgiven* på svenska. I (3.17) ges sex exempel på svenska som bygger på Holmbergs (1986:168f) respektive Holmberg & Platzacks (1995:150–153) exempel, och exemplen visar att OS pro inte blockeras av participet *tillgiven* eller adjektivet *trogen*. Jag fetmarkerar particip/adjektiv i exemplen nedan.

- (3.17) a. Hunden var inte **tillgiven** honom
 b. Hunden var inte honom **tillgiven**
 c. Hunden var honom inte **tillgiven**
 d. Maken var inte **trogen** henne
 e. Maken var inte henne **trogen**
 f. Maken var henne inte **trogen**

STRUKTUR

c' ... honom_i [^{NegP} inte... [^{PartP} t_i tillgiven]

f' ... honom_i [^{NegP} inte... [^{AdjP} t_i trogen]

Till de sex exemplen i (3.17) ovan lägger jag ytterligare tre exempel med adjektivet *skyldig*, ett adjektiv som tar två objekt som båda måste stå efterställt visavi adjektivet på nutida svenska (se Teleman m.fl. 1999, band III, s. 216), och Jag bedömer att OS pro inte är möjligt med objekt till *skyldig* på svenska:

- (3.18) a. Grannen är inte **skyldig** honom pengar
 b. *Grannen är inte honom **skyldig** pengar
 c. *Grannen är honom inte **skyldig** pengar

STRUKTUR

c' *... honom_i [^{NegP} inte... [^{AdjP} skyldig t_i pengar]

Liksom exemplen i (3.11)-(3.16) ovan indikerar exemplen i (3.17) och (3.18) att ordningen huvud, X°, > argument, ARG, blockerar OS. Objektet *honom* kan stå före participet *tillgiven* och adjektivet *trogen*, se (3.17) respektive (3.17) ovan, och det får genomgå OS pro i svenska, se exempel (3.17) och (3.17) ovan. Objektet *honom* till adjektivet *skyldig* måste stå efter adjektivet, se (3.18) ovan, och jag bedömer att det inte får genomgå OS pro, se (3.18). Av detta kan man dra slutsatsen att OS blockeras vid sådana particip/adjektiv som bara kan ha ordningen X° > ARG men inte vid sådana som kan ha omvänd ordning, ARG > X°.

Enligt Holmberg (1986) inbegriper HG emellertid inte endast att huvud, så som verb, partiklar, prepositioner eller adjektiv, blockerar OS, utan han menar att HG också inbegriper att andra argument, ett annat objekt eller ett subjekt, blockerar OS. Med andra ord menar Holmberg (1986) att det första argumentet (ARG₁) i ordningen ADV > ARG₁ > ARG₂ blockerar OS för det andra argumentet (ARG₂). Denna begränsning illustrerar Holmberg (1986) med en bitransitiv verbförbindelse på svenska. De svenska exemplen som ges i (3.19) nedan bygger på Holmbergs (1986:205) exempel. Jag stryker under både indirekt objekt, IO, och direkt objekt, DO.

- (3.19) a. Jag gav inte honom den
 b. Jag gav honom inte den
 c. Jag gav honom den inte
 d. *Jag gav den inte honom
 d' *... den_i [^{NegP} inte ... [^{VP} honom [^V t_i]]

Exemplen i (3.19) ovan visar att både det första argumentet (ARG₁), dvs. det indirekta objektet *honom*, och det andra argumentet (ARG₂), dvs. det direkta objektet *den*, får genomgå OS pro på svenska, se (c)-exemplet. Exemplet i (d) indikerar, däremot, att OS pro är ogrammatiskt om ordningen mellan två objekt, dvs. IO > DO, ändras. Till (3.19) lägger jag ett exempel i (3.20) nedan som bygger på Holmberg (1999:17) och som visar att OS pro inte blockeras för DO i satser där IO, efterfrågas, eftersom IO i detta fall flyttar till satsens förstaposition, se strukturen i (a') nedan.

- (3.20) a. Henne visade jag den inte
 a' Henne_i visade jag den_j [^{NegP} inte ... [^{VP} t_i [^V t_j]]

Den empiri som har presenterats hittills i (3.9)-(3.20) ovan har tolkats så att ordningen $X^0 > \text{argument}$, och ordningen $\text{argument 1, ARG}_1, > \text{argument 2, ARG}_2$, inom en lexikal fras, t.ex. verbfrasen, VP, blockerar OS i de nordiska språken. Holmberg & Platzack (1995) och Holmberg (1997) utgår från en sådan tolkning när de formulerar HG på följande sätt:

HG (1995): Object Shift does not apply across any phonological material in the predicate except predicate adjuncts such as the negation word or other adverbs (Holmberg & Platzack 1995:165)

HG (1997): Object shift is blocked by any visible category preceding/c-commanding the object position within VP (Holmberg 1997:208)

Uttryck som ”in the predicate” och ”within VP” ovan preciserar att OS blockeras av huvud och andra argument **inom** en lexikal fras, men det finns skäl att anta att begränsningen inte endast gäller inom en lexikal fras.

Josefsson (2003; 2010) undersöker bedömningen av svenska satser som har ett pronominent DO före ett pronominent IO. Hon testar satser med $\text{DO} > \text{IO}$ både före och efter satsadverbial, och i satser där både DO och IO står före satsadverbial är det rimligt att anta att båda har genomgått OS pro och därmed står utanför VP. I Josefssons (2003; 2010) enkätundersökning deltog totalt 29 svenska informanter, och Josefsson observerar att exempel som har ordningen $\text{DO} > \text{IO}$ genomgående bedöms vara ogrammatiska på svenska, oavsett objektens placering visavi satsadverbial (Josefsson 2003:205).³⁷ I (3.21) nedan återges två exempel med $\text{DO} > \text{IO}$, samt bedömningen av exemplet, från Josefssons undersökning:

- (3.21) a. *Jag gav inte den honom
 b. *Jag gav den honom inte

STRUKTUR

- a' *... [^{NegP} inte [^{VP} den_i [^{VP} honom [^V t_j]]]]
- b' *... den_i honom_i [^{NegP} inte [^{VP} t_i [^V t_j]]]

I litteraturen hittar man liknande bedömning av exempel på isländska med OS NP (se närmare i avsnitt 3.6.4, och se vidare i t.ex. Collins & Þráinsson 1996:409 och Vikner 2006:427), och detta indikerar att DO varken får genomgå OS pro eller OS

³⁷ I Holmberg (1986:207), och på flera andra ställen i litteraturen (se t.ex. Josefsson 1992:73 och Egerland 1996:73), bedöms liknande exempel på svenska, t.ex. (i) Jag gav den henne inte, vara markerade men ”not totally unacceptable” (Holmberg 1986:207). Bedömningen av sådana här exempel är emellertid ofta författarnas egna, så jag kommer i fortsättningen att utgå från att Josefssons (2003; 2010) enkätundersökning gäller, åtminstone för standardsvenska.

NP förbi IO, oavsett om IO står före eller efter ett satsadverbial, dvs. oavsett om IO står i en position utanför eller inom vP. Utifrån denna observation tycks Holmbergs (1999) reviderade formulering av HG vara mer adekvat än formuleringarna av HG från Holmberg & Platzack (1995:165) eller Holmberg (1997:208) ovan:

HG (1999): Object Shift cannot apply across a phonologically visible category asymmetrically c-commanding the object position except adjuncts. (Holmberg 1999:16)

Holmberg (1999) kommenterar formuleringen ovan på följande sätt: "[t]he formulation here entails that Object Shift is blocked (a) by any VP-internal constituent (on the assumption that there are no VP-internal adjuncts) asymmetrically c-commanding the object, and by VP-external constituents which are not adjuncts" (Holmberg 1999:16). Med andra ord menar Holmberg (1999) att HG gäller såväl inom som utanför VP, och därmed inbegrips också exempel som har DO före IO där båda står före ett satsadverbial, så som i (3.21) ovan. Jag kommer i fortsättningen att utgå från Holmbergs formulering av HG från 1999, som jag tolkar enligt följande. OS i nordiska standardspråk är endast möjligt under förutsättning att **inget annat satsled** står direkt före objektet, utom om satsledet är ett adjungerat satsadverbial eller en negationsform som kan analyseras som fras.

Hur HG i sig bör analyseras mer i detalj inom ett generativt ramverk är en mycket omdiskuterad fråga i litteraturen, och exempel som det i (3.21) ovan tycks tala för analyser av den typ som t.ex. Fox & Pesetsky (2005) föreslår. Något förenklat är HG i Fox & Pesetskys (2005) analys en följd av en mekanism som stegvis bevarar hierarkisk ordning när hierarkiska strukturer linjäriseras i en sträng: OS är endast möjligt under förutsättning att OS inte förändrar den ursprungliga ordningen mellan huvud och argument eller mellan två argument. Med denna analys innebär HG alltså att OS inte får ändra ordningen mellan huvudverb och objekt ($V > O$), subjekt och objekt ($S > O$) eller indirekt objekt och direkt objekt ($IO > DO$) i nordiska språk. Det finns emellertid empiriska såväl som konceptuella komplikationer med Fox & Pesetskys (2005) analys av HG, och eftersom frågan hur HG bör analyseras sträcker sig bortom ramarna för min avhandling kommer jag i fortsättningen att bortse från den.³⁸

Slutligen begränsas OS också av satsens yttersta gräns. OS är nämligen satsbundet (av eng. *clause-bound*), vilket betyder att OS endast får ske inom ramen för en finit sats, dvs. inom en CP. Þráinsson (2001a) illustrerar detta med att jämföra OS NP med topikalisering på isländska. Þráinsson (2001a) ger tre exempel, och han skriver att OS "cannot move constituents out of clauses, in contrast to Topicalization" (Þráinsson 2001a:169). Jag återger Þráinssons (2001a:168f)

---

³⁸ För fördjupande diskussion, se t.ex. Müller (2007).

isländska exempel med OS NP respektive topikalisering i (3.22) nedan, eftersom motsvarande jämförelse mellan OS pro och topikalisering på svenska inte blir lika entydig.³⁹

- (3.22) a. *María telur ekki [CP að Harald vanti penninga] (Isl.)*
Maria tror NEG att Harald.ACK behöver pengar.ACK
 ‘Maria tror inte att Harald behöver pengar’
- b. **María telur Harald_i ekki [CP að t_i vanti penninga]*
Maria tror Harald.ACK NEG att behöver pengar.ACK
 Avsedd betydelse: ‘Maria tror inte att Harald behöver pengar’
- c. *Harald_i telur María ekki [CP að t_i vanti penninga]*
Harald.ACK tror Maria NEG att behöver pengar.ACK
 ‘Maria tror inte att Harald behöver pengar’

Exemplen i (3.22) ovan visar att ett argument inte får flytta ur en bisats till en position direkt före satsadverbial i den överordnade huvudsatsen: (b)-exemplet är ogrammatiskt, därför att *Harald* har genomgått OS NP ur bisatsen till en position direkt före negationen *ekki* (‘inte’) i huvudsatsen. Att topikalisering, däremot, inte är satsbundet och därmed kan ta ett argument ur bisatsen till huvudsatsens förstaposition visas i (c)-exemplet.

OS i de nordiska standardspråken kräver alltså att inget annat satsled, utom satsadverbial, står i en position direkt före objektet. Utöver det är OS satsbundet, vilket något förenklat innebär att objektet inte får flytta från en sats till en annan. Man rör sig följaktligen inom ramen för en finit sats, dvs. inom en och samma CP, när man undersöker OS i nordiska språk. Undersökningsområdet ligger närmare bestämt mellan positionerna C° och V°, vilket svarar mot TYP-platsen respektive V-PLATSEN i satsschemat.

3.3.3 OS – begränsande eller drivande faktorer

Det har observerats att faktorer på flera språkliga nivåer påverkar OS i de nordiska standardspråken på olika sätt, men vilken eller vilka faktorer som är begränsande eller drivande har länge varit föremål för en livlig debatt i litteraturen. I detta avsnitt redogör jag för hur forskare har kunnat observera att morfologiska, fonologiska, semantiska och pragmatiska faktorer påverkar OS. Jag börjar med att lista fyra

---

³⁹ Detta test fungerar på isländska, men inte på danska, norska och svenska, eftersom verb inte flyttar ur VP i bisats på danska, norska och svenska (se diskussion i avsnitt 2.3.2 ovan).

typiska egenskaper hos argumentet som genomgår OS. I prototypiska OS-fall är/har...

- a) argumentet en nominal kategori.
- b) det nominala argumentet prosodiskt icke-prominent.
- c) det nominala argumentet formellt definit eller semantiskt specifikt.
- d) det nominala argumentet informationsstrukturell status som topik.

Den första punkten ovan innebär att morfologiska faktorer påverkar OS. En del forskare, bl.a. Holmberg (1986) och Holmberg & Platzack (1995), har tagit detta som utgångspunkt i sina analyser av OS (se närmare om dessa analysförslag i avsnitt 3.5.1). Som bekant (se avsnitt 2.3.3) har alla nominala kategorier morfologiskt kasus på isländska, medan endast pronomen har det i danska, norska och svenska. Det ligger därmed nära till hands att anta att avsaknad av kasusböjning ligger bakom att OS begränsas till pronomen, i danska, norska och svenska.

Det har emellertid framhållits språkdata som indikerar att morfologiskt kasus inte kan vara den enda faktorn som påverkar OS. Som framgår av andra punkten i listan ovan är det nominala argumentet prosodiskt icke-prominent i prototypiska OS-fall, men i danska, norska och svenska begränsas OS till den delmängd av pronomina kategorier som alltid är prosodiskt icke-prominenta, nämligen **obetonade pronomen**. Flera forskare, t.ex. Holmberg (1986), Josefsson (1992, 1993, 1994, 2003, 2010), Erteschik-Shir (2005), Hosono (2013), Erteschik-Shir & Josefsson (2017), och Erteschik-Shir m.fl. (2021), har tagit detta som utgångspunkt i sina förslag till analys av OS (se närmare om några av dessa förslag i avsnitt 3.5.3).

Forskare har därtill framhävt att faktorn prosodisk pronomins verkar påverka OS på olika sätt i olika varieteter av nordiska språk. Som bekant (se avsnitt 3.1) måste obetonade pronomina objekt genomgå OS på isländska, men enligt bl.a. Þráinsson (2007) kräver inte OS i isländska att det pronomina objektet är obetonat. I (3.23) nedan ger jag två exempel, ett isländskt från Þráinsson (2007:67) samt motsvarande exempel på svenska.

- (3.23) a. Hún sá {mig/MIG/mig og þig/þennan á hjólinu} ekki (Isl.)
b. Hon såg {mig/*MIG/*mig och dig/*honom på cykeln} inte (Sv.)

Det isländska (a)-exemplet visar att det pronomina objektet *mig* kan genomgå OS på isländska även om det är prosodiskt prominent: *mig* kan ha en extra framhävande betoning (=MIG) eller ingå i en fras (så som *mig og þig*, 'mig och dig', eller *þennan á hjólinu*, 'honom på cykeln) och därmed inte vara obetonad; (b)-exemplet visar att det pronomina objektet måste vara obetonat vid OS på svenska. Detsamma gäller i danska och norska. Denna observation talar dels för att inte bara morfologiska faktorer, t.ex. kasusböjning, utan även andra faktorer, t.ex. prosodisk prominens,

begränsar OS, dels för att en faktor, så som prosodisk pronominens, kan vara mer betydelsefull i ett språk, t.ex. svenska, men mindre betydelsefull i ett annat, t.ex. isländska.

I litteraturen har man också diskuterat exempel på OS pro-liknande flyttning med ett argument som inte är nominalt utan **adverbiellt**, vilket har tagits som indikation på att OS inte enbart begränsas av morfologiska faktorer. Särskilt i danska kan man se att de obetonade adverbiala argumenten *her/der* ('här/där') flyttar på OS pro-liknande sätt (se t.ex. Vikner 2006:422 och Ørsnes 2013:257f), och utifrån detta har flera forskare, bl.a. Josefsson (1994; 2003), Holmberg & Platzack (1995) och Vikner (2006), hävdats att OS pro i danska, norska och svenska inte bara gäller nominala argument utan även adverbiala, så länge de är obetonade. De svenska exemplen i (3.24) nedan bygger på Josefssons (1994:117, 2003:203) exempel (jfr exempel i Telemann m.fl. 1999, band IV, s. 21, fotnot 1), och de visar dels att ett obetonat adverbialt argument, t.ex. *där*, kan flytta på samma sätt som ett obetonat pronominent objekt i svenska (om än huvudsakligen i sydsvenska dialekter, därav märkningen "%"), dels att en prepositionsfras med motsvarande betydelse, t.ex. *i Lund*, inte får flytta på samma sätt i svenska. Jag stryker under de argument som flyttar, oavsett kategori.

- (3.24) a. Därför vill Sten inte längre bo där (Sv.)
b. *Därför vill Sten där inte längre bo
c. %Därför bor Sten där inte längre

d. Därför vill Sten inte längre bo i Lund
e. *Därför vill Sten i Lund inte längre bo
f. *Därför bor Sten i Lund inte längre

Det finns åtminstone två skäl att analysera (c)-exemplet som OS pro: 1) flyttning av *där* begränsas av huvudverbets placering, se (b)-exemplet, och 2) prosodisk icke-prominens verkar ha betydelse; det obetonade adverbet *där* får flytta men inte prepositionsfrasen *i Lund*, se (f)-exemplet. Bråinsson (2001a:197, fotnot 7 och 2007:35, fotnot 9) diskuterar emellertid en komplikation som uppstår om (c)-exemplet ovan analyseras som OS pro: under samma förutsättning, dvs. att huvudverbet flyttar, får motsvarande obetonade adverb, dvs. *þar* ('där') flytta på samma sätt i isländska, men ett obetonat pronominent objekt måste genomgå OS pro medan flyttning av *þar* är optionellt på isländska. Det är inte helt klart hur denna komplikation bör tolkas (se Bråinsson 2007:35, fotnot 9), men en möjlighet, förutsatt att det obetonade adverbet *þar* är fonologiskt likvärdigt med ett obetonat pronominent objekt, t.ex. *þér* ('dig'), är att morfologiskt kasus är mer betydelsefullt än prosodisk icke-prominens vid OS pro på isländska.

Den tredje punkten, dvs. att det nominala argumentet är formellt definit eller semantiskt specifikt i det prototypiska OS-fallet, innebär att inte bara morfologiska och prosodiska faktorer utan även semantiska faktorer påverkar OS. Formellt indefinita objekt har morfologiskt kasus i isländska, men sådana objekt genomgår OS i mer begränsad utsträckning än formellt definitiva objekt (se Þráinsson 2007:75f). Sedan Diesing (1992, 1996, 1997) är det välkänt att OS inte är helt uteslutet med ett formellt indefinit objekt men att det i så fall måste få tolkning +**specifik** – det är alltså den semantiska kategorin specificitet som är betydelsefull. Med hänvisning till Diesing (1996) uttrycker sig Þráinsson (2007) så här angående OS NP med indefinita objekt på isländska: ”indefinite NP objects can only be shifted in Icelandic when they receive a special interpretation or under certain circumstances having to do with stress and intonation – or when they can have a specific interpretation” (Þráinsson 2007:75). Ett exempel på isländska återges från Þráinsson (2007:76) i (3.25) nedan.

- (3.25) a. *Ég las aldrei þrjár bækur* (Isl.)
jag läste NEG tre böcker.ACK
 ‘Det var aldrig så att jag läste tre böcker’
 ‘Det finns tre böcker som jag aldrig läste’
- b. *Ég las þrjár bækur aldrei*
jag läste tre böcker.ACK NEG
 ‘Det finns tre böcker som jag aldrig läste’

Exemplen i (3.25) illustrerar att ett substantiviskt objekt som är formellt indefinit kan genomgå OS NP på isländska, men detta objekt, t.ex. *þrjár bækur* (‘tre böcker’), får i så fall bara tolkningen +specifik. Det kan alltså bara vara tre specifika böcker som avses. Samma objekt kan få tolkningen +specifik eller -specifik i (a)-exemplet, dvs. man kan avse tre specifika böcker eller vilka böcker som helst. Þráinsson (2007) skriver att ”the fronted constituent [...] can only have a specific interpretation whereas the non-fronted one [...] is ambiguous with respect to specificity” (Þráinsson 2013:76). Med andra ord är tolkningen +specifik hos det formellt indefinita objektet tillgänglig oavsett om objektet flyttar eller inte, vilket talar för att semantisk specificitet snarare begränsar än driver OS. Mot denna bakgrund framhäver Þráinsson (2013) också en för denna avhandling viktig insikt, nämligen: ”there is no one-to-one relationship between formal definiteness/indefiniteness and ‘shiftability’ of objects” (Þráinsson 2013:76). OS gäller alltså inte endast formellt definitiva objekt utan även formellt indefinita objekt, förutsatt att sådana objekt får tolkningen +specifik.⁴⁰

40 Gunlög Josefsson (p.k) påpekar att samma begränsning borde visa sig vid OS pro med det prosodiskt icke-prominenta och generiska objektspronomenet *en* i danska, norska och svenska,

Tidigare forskning har därutöver observerat att OS pro i danska, norska och svenska påverkas av semantisk referenstyp hos pronomen. En del forskare, bl.a. Andréasson (2008, 2009, 2010, 2013) samt Anderssen & Bentzen (2012), har tagit som utgångspunkt i sina förslag till analys av OS (se närmare om dessa analysförslag i avsnitt 3.5.2). Att OS pro påverkas av referenstyp har man kunnat observera genom att jämföra placeringsmönster för obetonade pronomina objekt som har nominal referens, fortsättningsvis *N-referens*, med placeringsmönster för obetonade pronomina objekt som har propositionell referens, fortsättningsvis *P-referens*. Två svenska exempel ges i (3.26) och (3.27) nedan. Exempelen bygger på exempel från Bentzen m.fl. (2013:116), och bedömningen av dessa exempel är min egen.

- (3.26) a. Såg du läraren på gymmet? (Sv.)
 b. Nej, jag såg inte honom
 c. Nej, jag såg honom inte (honom = läraren)
- (3.27) a. Agnes har ju köpt boken.
 b. Förstod läraren inte det?
 c. ??Förstod läraren det inte? (det = att Agnes har köpt boken)

Exempelen i (3.26) ovan illustrerar att det pronomina objektet *honom*, som har N-referens, dvs. syftar på *läraren*, kan placeras före eller efter negationen *inte* på svenska. Exempelen i (3.27) ovan illustrerar att det pronomina objektet *det*, som har P-referens, dvs. syftar på satsen *att Agnes köpte huset*, har mer begränsad distribution i svenska.⁴¹ Andréasson (2008, 2009, 2010) samt Bentzen m.fl. (2013) observerar att när *det* har P-referens, så som i (3.27) ovan, placeras *det* efter satsadverbial i högre utsträckning än obetonade pronomina objekt som har N-referens i danska, norska och svenska. Bentzen m.fl. (2013) observerar detta placeringsmönster när de undersöker danska, norska och svenska talspråkskorpusar, ett material som består av ca 210 000 yttranden av vuxna (se Bentzen m.fl. 2013:123). Resultaten från Bentzen m.fl. (2013:133) återges i Tabell 3.1 nedan.⁴²

---

men så vitt jag vet har ingen undersökt om *en* genomgår OS pro i samma utsträckning som andra obetonade pronomina objekt samt om *en* måste få +specifik tolkning vid OS pro. Anderssen & Bentzen (2012:6ff) hävdar visserligen att *en* inte kan genomgå OS pro på norska, men i det exempel som de diskuterar talar kontexten för att det snarare rör sig om artikeln *en* + utelämnat substantiv än om objektspronomenet *en*. Jag bortser i fortsättningen från OS pro med indefinita pronomenet *en*.

- 41 Min bedömning är att exemplet blir bättre om subjektet utgörs av ett pronomen, (i) *Förstod han det inte?*, men mest naturligt för mig är att *det* står efter negationen.
- 42 "Pronomina objekt" i tabellrubriken inbegriper följande pronomen i kategorierna N- och P-referens: 1 person singular och plural, objekt inkl. reflexiv, 2 person singular och plural, objekt inkl. reflexiv, samt 3 person singular och plural, objekt inkl. reflexiv ingår i kategorin N-referens,

TABELL 3.1 *Pronominella objekt visavi ADV i Da., No. och Sv.* (efter Bentzen m.fl. 2013:133)

	N-referens		P-referens	
	+OS pro	-OS pro	+OS pro	-OS pro
Danska	95 % (21/22)	5 % (1/22)	15 % (14/93)	85 % (79/93)
Norska	87 % (41/47)	13 % (6/47)	5 % (12/237)	95 % (225/237)
Svenska	64 % (30/40)	36 % (17/40)	1 % (2/258)	99 % (256/258)

Ur Tabell 3.1 ovan kan man utläsa två saker. För det första kan man se att OS begränsas för sådana *det* som har P-referens. De står oftast efter satsadverbial. Obetonade pronomina objekt som har N-referens står däremot oftast före satsadverbial. Skillnaden syns i danska, norska och svenska (jfr +OS pro i kategorin N-referens med -OS pro i kategorin P-referens), och observationen talar för att inte bara morfologisk kasus, prosodisk prominens, och semantisk specificitet utan även referens begränsar OS. För det andra kan man utläsa att svenska utmärker sig i förhållande till danska och norska i den meningen att svenska har en jämnare fördelning av pronomina objekt som har N-referens före och efter satsadverbial, vilket indikerar att de faktorer som begränsar OS kan vara mer eller mindre betydelsefulla i de olika språken. Det bör också understrykas att det av Bentzens m.fl. (2013:128–132) undersökning framgår att vissa pronomina kategorier med N-referens placeras på samma sätt i danska, norska och svenska: 3 persons reflexiva pronomen står oftare än alla andra pronomina kategorier före satsadverbial (se också Larsson & Lundquist, inskickad, s. 20, för nutida svenska).

Slutligen har forskare också framhållit att pragmatiska faktorer påverkar OS på olika sätt i de nordiska språken, eftersom a) det nominala argumentet har informationsstrukturell status som **topik** och är prosodiskt icke-prominent i prototypiska OS-fall, b) olika kontexter kan ha mer eller mindre betydelse för OS (se diskussion om huvudflyttning vid kontrastiva kontexter i avsnitt 3.3.2 ovan, och se närmare om kontextens betydelse vid OS NP i avsnitt 3.4.1), och c) OS NP med substantiviskt objekt som har satsformat attribut bedöms vara onaturligt på isländska (se t.ex. Holmberg & Platzack 1995:144).

Med avseende på objektets informationsstrukturella status kan man något förenklat säga att det nominala objektet prototypiskt kan anses vara en del av satsens bakgrundsinformation (=topik) som inte framhävs (=prosodiskt icke-prominent), och Holmberg (1999) tar detta som utgångspunkt i sitt förslag till analys av OS (se närmare i avsnitt 3.5.2). Þráinsson (2007:33) skriver att "Object Shift is

---

medan endast 3 person singular neutrum ingår i P-referens. Notera slutligen också att totalt antal anges inom parentes i tabellen.

incompatible with focus (and new information)”, men flera har påpekat att informationsstruktur snarare begränsar än driver OS, eftersom objektets informationsstrukturella status inte är beroende av OS. Exempelvis diskuterar Andréasson (2013) två isländska exempel från Þráinsson (2007:32 och s. 67), och hon visar att objektet har samma informationsstrukturella status oavsett om det flyttar eller inte. Andréasson (2013) uttrycker sig så här: ”when an Icelandic object pronoun has contrastive interpretation, it does not have to remain in situ [i.e. after the sentential adverb]” (Andréasson 2013:194). Exempelen i (3.28) nedan bygger på de exempel som Andréasson (2013:193) diskuterar.

- (3.28) a. Jón las aldrei HANA (Isl.)
Jon läste NEG den
 ‘Jon läste aldrig DEN (men han läste en annan bok)’
- b. Hún sá MIG ekki
Hon såg mig NEG
 ‘Hon såg inte MIG (men hon såg en annan person)’

I exemplen har de pronominella objekten, *HANA* (‘den’) respektive *MIG*, samma informationsstrukturella status, dvs. topik, och exemplen visar att pronominella objekt kan vara framhävda i en kontrastiv kontext, oavsett om de står före eller efter satsadverbial (dvs. *aldrei* ‘aldrig’ respektive *ekki* ‘inte’). Två saker bör emellertid understrykas i sammanhanget: 1) placering av ett framhäft objekt före satsadverbial är möjligt på isländska men inte i de övriga nordiska språken, och 2) det rör sig oftast om ett framhäft pronominellt objekt före ett satsadverbial. Oaktat det talar observationerna för att pragmatiska faktorer, så som informationsstrukturell status, snarare begränsar än driver OS (jfr liknande resonemang i Þráinsson 2013:161).

3.4 *Object Shift* – obligatoriskt, optionellt, ovanligt, ogrammatiskt

I olika dialektala varieteter av nordiska språk har OS rapporterats vara obligatoriskt, optionellt, ovanligt eller ogrammatiskt. I detta avsnitt ska jag kort redogöra för forskning om OS i varieteter av nutida nordiska språk, vilket syftar till att dels ge en mer realistisk bild av språkbruket än den man får när man endast tar hänsyn till standardspråk, dels ge en aktuell bild av forskningsläget. Det som diskuteras i dagens forskning är följande tre punkter. OS NP verkar vara möjligt i nutida färöiska men det verkar vara mer kontextbundet i nutida färöiska än i nutida isländska. OS pro är optionellt i standardsvenska men har påståtts vara ogrammatiskt i vissa

svenska dialekter. OS pro är obligatoriskt i standarddanska och standardnorska, men forskare har visat att OS pro är optionellt i vissa danska dialekter och ovanligt i vissa norska dialekter.

3.4.1 OS i färöiska och isländska

Färöiska och isländska liknar varandra i det avseendet att OS pro är obligatoriskt (se t.ex. Þráinsson 2007:66f och Lundquist 2020:22). Avseende OS NP har det sedan Barnes (1992) varit vanligt att utgå från att isländska och färöiska skiljer sig åt, trots att de har liknande förutsättningar, dvs. har omfattande morfologiskt kasus. I litteraturen brukar OS NP anses vara optionellt i isländska: ”Icelandic is exceptional among the Scandinavian languages in that Object Shift applies freely to full definite DPs [dvs. substantiviska objekt i definit form] provided the DPs are not in focus” (Holmberg & Platzack 2005:430). I färöiska, däremot, ser OS NP i förstone ut att vara ogrammatiskt. Jämför det isländska exemplet i (3.29) nedan, i vilket objektet *bókina* (‘boken’) kan antas ha genomgått OS NP eftersom det står före negationen *ekki* (‘inte’), med motsvarande exempel på färöiska i (3.29) nedan. Exempelen har hämtats från Þráinsson (2007:66f).

(3.29) a. Nemandinn las bókina ekki (Isl.)
Studenten läste boken.ACK NEG
 ‘Studenten läste inte boken’

b. *Næmingurin las bókina ikki (Fär.)
Studenten läste boken.ACK NEG
 Avsedd betydelse: ‘Studenten läste inte boken’

En observation som har gjorts på senare tid är emellertid att OS NP är möjligt också i färöiska (se Þráinsson 2013 och Lundquist 2020), så morfologiskt kasus verkar vara betydelsefullt för OS NP. Utgångspunkten i Þráinssons (2013) undersökning om OS NP i färöiska är att tidigare studier är bristfälliga i följande två avseenden: 1) man har inte i tillräckligt hög utsträckning tagit hänsyn till att pragmatiska faktorer påverkar OS, och 2) man har bortsett från OS NP med objekt som ingår i satsförkortningar, t.ex. objekt med infinitiv (se Þráinsson 2013:170). I sin undersökning testar Þráinsson (2013) en pragmatisk faktor, nämligen kontext, och han inbegriper OS NP med objekt som ingår i två olika typer av satsförkortningar, även om sådana konstruktioner komplicerar undersökningen såtillvida att de kan vara dubbeltydiga: ”some examples of this type will be ambiguous since an adverb

following an object can belong to the infinitival clause rather than the matrix clause” (Þráinsson 2013:182, fotnot 8).⁴³

Avseende pragmatiska faktorer har Þráinsson (2013) kontext till sina testexempel när han undersöker OS NP, och han jämför bedömningen av dessa exempel med bedömningen från en tidigare studie (Þráinsson m.fl. 2012) där samma testexempel helt saknar kontext och därmed kan betraktas som s.k. ”out of the blue”-exempel. Jämförelsen syftar till att testa vilken inverkan kontexten har på bedömningen av OS NP i färöiska. I Þráinsson m.fl. (2012) deltog 243 färöiska informanter, och i Þráinsson (2013) deltog 24 färöiska och 13 danska informanter. Från Þráinsson (2013) återger jag i (3.30), (3.31) och (3.32) nedan fem testexempel med OS NP, tre på färöiska och två på danska, samt informanternas bedömning av dessa exempel (se Þráinssons 2013:172–175). Det första färöiska exemplet i (3.30) är ett ”out of the blue”-exempel med OS NP på färöiska och bedömningen av detta exempel kommer från Þráinsson m.fl. (2012). Notera att jag tolkar bedömningarna ”Yes”, ”?” samt ”No” som ”acceptabelt”, ”tveksamt”, samt ”oacceptabelt”. Kontextuell information är översatt till svenska.

- (3.30) Jens hjálpti Zakaris aldri afaná tað. (Fär.)
Jens hjálpte Zakaris NEG efter det
 ‘Jens hjälpte aldrig Zakaris efter det’

BEDÖMNING (3.30): ”YES” = 5,3 %   ”?” = 8,7 %   ”NO” = 86 %

- (3.31) KONTEXT ”Jens och Zakaris/Lars blev ovänner...”

- a. Jens hjálpti Zakaris aldri afaná tað. (Fär.)
 b. Jens hjalp Lars aldrig efter det. (Da.)

BEDÖMNING (3.31a): ”YES” = 8,3 %   ”?” = 25 %   ”NO” = 66,7 %

BEDÖMNING (3.31b): ”YES” = 0 %   ”?” = 7,7 %   ”NO” = 92,2 %

- (3.32) KONTEXT (dialog):

- ”Jag tror att hunden kanske har bitit barnet”
 – ”Det tror inte jag...”

- a. Vit hoyrdu barnið ongatið gráta. (Fär.)
 b. Vi hørte barnet aldrig græde. (Da.)

BEDÖMNING (3.32a): ”YES” = 20,8 %   ”?” = 16,7 %   ”NO” = 62,5 %

BEDÖMNING (3.32b): ”YES” = 0 %   ”?” = 15,4 %   ”NO” = 84,6 %

---

43 Hur denna komplikation hanteras i min undersökning diskuterar jag närmare i avsnitt 6.3.2.

Bedömningarna av (3.30)-(3.32) ovan indikerar att acceptansen för OS NP på färöiska påverkas av kontext: 86 % av totalt 243 färöiska informanter bedömer att "out of the blue"-exemplet i (3.30) är oacceptabelt, och endast 8,7 % är osäkra. När det finns en lämplig kontext till samma exempel, så som (3.31) ovan, ser man emellertid att fler informanter blir osäkra, 25 %, och färre, 66,7 %, bedömer exemplet som oacceptabelt. Bedömningarna av exemplen i (3.31) och (3.32) visar också att de danska informanterna genomgående bedömer OS NP som oacceptabelt, även om andelen osäkra svar ökar vid objekt som ingår i en satsförkortning. Jämför bedömningen av exempel (3.31) som har "vanligt" objekt, dvs. ett objekt till huvud verbet *hjälpa*, med bedömningen av (3.32) som har ett objekt som ingår i objekt med infinitiv: *barnet græde* ('barnet gråta'). (Ökad osäkerhet kan emellertid bero på dubbeltydigheten med avseende på satsadverbiallets placering vid satsförkortningar, jfr diskussion i Þráinsson 2013:175–177).

Þráinsson (2013) landar i slutsatsen att OS NP inte är ogrammatiskt i färöiska utan snarare mer begränsat, dvs. mer kontextbundet, än OS NP i isländska: "NPOS appears to be more dependent on the proper context in Faroese than it is in Icelandic, witness the fact that speakers of Icelandic presented with NPOS examples 'out of the blue' typically agree that they are fine" (Þráinsson 2013:178). Þráinssons (2013) resultat talar alltså för att en faktor, t.ex. kontext, kan vara mer betydelsefull i ett språk, t.ex. färöiska, än i ett annat, t.ex. isländska, och samtidigt indikeras att morfologiskt kasus har betydelse: varianten OS NP är möjlig i de nordiska språk som har kasusböjning för substantiviska objekt.

3.4.2 OS i danska, norska och svenska dialekter

Den gängse uppfattningen i litteraturen är att OS pro är obligatoriskt standardvarieteter av danska och norska men optionellt i standardsvenska (jfr diskussion i avsnitt 3.1). En mer komplicerad bild av OS pro i danska, norska och svenska framträder emellertid om man också beaktar dialektala varieteter av dessa språk. Nedan listas några avvikande mönster som har rapporterats i litteraturen:

- 1) OS pro verkar vara optionellt i de danska dialekter som talas på öarna Lolland och Falster (se t.ex. Pedersen 1993, 2019 och Østbø Munch 2013 angående sydsmål).
- 2) OS pro verkar vara optionellt i vissa men ovanligt i andra norska dialekter (se t.ex. Endresen 1988 och Østbø Munch 2013 angående skaugdalenmål och trøndermål).

- 3) OS pro uppges vara ogrammatiskt i vissa svenska dialekter (se t.ex. Garbacz 2010, Garbacz & Johannessen 2015 angående älvdalsmål och Østbø Munch 2013 angående österbottniska).

Gemensamt för sydömål, trøndermål och älvdalsmål är att de har en annan negationsform än standardspråken, och man kan i vissa fall misstänka att negationsformen ligger bakom de avvikande mönster som har rapporterats. I (3.33), (3.34) och (3.35) nedan återges sju exempel, tre på den danska dialekten sydömål, två på norska dialekten trøndermål, samt fyra på den svenska dialekten älvdalsmål, och som vi ska se får placeringen av objekt före negation olika bedömning vid olika negationsformer. Exempelen och bedömningarna i (3.33) samt (3.34) har hämtats från Østbø Munch (2013:86, 149 och s. 175); exemplen och bedömningarna i (3.35) nedan återges från Garbacz (2010). I exemplen stryker jag under obetonade pronomina och kursiverar negationsformerna.⁴⁴

- (3.33) a. Hun gav *ne* ham dem (Da., sydömål)
hon gav NEG honom dem
- b. Hun gav ham *ne* dem
hon gav honom NEG dem
- c. Hun gav ham dem *ne*
Hon gav honom dem NEG
 ‘Hon gav honom inte dem’
- (3.34) a. Hu gjord *itj* dæm i går (No., trøndermål)
Hon gjorde NEG dem igår
- b. ??Hu gjord dæm *itj* i går
Jag gjorde dem NEG igår
 ‘Hon gjorde dem inte igår’
- (3.35) a. An såg *int* mig (Sv., älvdalsmål)
 b. An såg *it* mig
Han såg NEG mig
 ‘Han såg mig inte’

⁴⁴ Observera att Garbacz (2010:79) rapporterar ”?” som bedömning för (3.35c) med negationsformen *inte*, vilket också Østbø Munch (2013:179) gör utifrån egna undersökningar. Garbacz & Johannessen (2015:22) anger emellertid bedömningen ”??”, dvs. att det aktuella exemplet bedöms vara sämre än vad Garbacz (2010) angett, och Garbacz & Johannessen hänvisar till Garbacz (2010). Jag använder samma märkning som Østbø Munch (2013) och noterar att hon uttrycker sig så här angående bedömningen av det aktuella exemplet: ”OS is marginally accepted [i älvdalsmål] across the full form marker *inte*” (Østbø Munch 2013:175).

- c. ?An såg mig *inte*
 d. *An såg mig *it*
Han såg mig NEG
 Avsedd betydelse: ‘Han såg mig inte’

Exemplen i (3.33) visar tre ledföljdsalternativ mellan de pronominella objekten och negationsformen *ne* (‘inte’) som är en fonologiskt reducerad form (från *enne* → *ne*, enligt Østbø Munch 2013:85): 1) båda objekten, dvs. det indirekta objektet *ham* (‘honom’) och det direkta objektet *dem*, kan stå efter negationen, som i (a)-exemplet; 2) *ham* (‘honom’) kan placeras före medan *dem* står kvar efter negationen, som i (b)-exemplet, eller 3) båda objekten kan placeras före negationen, som i (c)-exemplet ovan.

Exemplen i (3.34) visar två ledföljdsalternativ mellan det pronominella objektet *dæm* (‘dem’) och den för trøndermål vanliga negationsformen *itj*, som också är en reducerad form (från *int(e)* → *itj*, enligt t.ex. Østbø Munch 2013:18f som hänvisar till Dalen m.fl. 2008): 1) *dæm* kan stå efter *itj*, som i (a)-exemplet, eller placeras före *itj*, som i (b)-exemplet. På trøndermål föredrar man, enligt Østbø Munch, emellertid placering av objektspronomen efter negationsformen *itj*.⁴⁵

De sista exemplen, dvs. de i (3.35) ovan, indikerar att endast en ledföljd är möjlig vid den älvdalska negationsformen *it* som är en obetonad form (enligt Åkerberg 2012:324f, som menar att *int* är en variant av *it*): bedömningarna av (b)- och (d)-exemplet indikerar att objektet *mig* inte får stå före *it*. Det ser därmed ut som om OS pro är ogrammatiskt i den svenska dialekten älvdalsmål. Samma bedömning får man emellertid inte vid den andra älvdalska negationsformen *inte*. Jämför bedömningen av (3.35) och (3.35) ovan som kommer från Garbacz (2010) (och se också Åkerberg 2012:223 och s. 324f, angående placering av pronominella objekt före *inte* i älvdalsmål).

Det har i flera studier alltså rapporterats avvikande mönster i dialektala varieteter av danska, norska och svenska med avseende på OS pro, men i vissa fall har man diskuterat exempel med olika speciella negationsformer, så som i (3.33)-(3.35) ovan. Att vissa negationsformer begränsar OS pro har föreslagits av bl.a. Østbø Munch (2013), Erteschik-Shir & Josefsson (2017), och Erteschik-Shir m.fl. (2021), och exemplen (3.33)-(3.35) ger stöd åt en sådan tolkning. Både (3.33) och (3.34) innehåller visserligen en fonologiskt reducerad negationsform, *ne* respektive *itj*, men det rör sig om två olika negationsformer, och exemplen indikerar att objektens distribution är friare vid *ne* än vid *itj*; exemplen i (3.35) har två negationsformer, och exemplen indikerar att objektets distribution är begränsad vid den obetonade formen. De dialektala förhållanden som jag har beskrivit här blir relevanta för min

---

45 Notera att trøndermål enligt Østbø Munch (2013:150) emellertid skiljer sig med avseende på OS pro i norra och södra delarna av dialektområdet.

analys i kapitel 8. I kapitel 6 redovisar jag nämligen ett resultat som indikerar att negationsformen *äy* ('ej') begränsar objektens placering i fornsvenska.

Exemplen i (3.33)-(3.35) ovan aktualiserar därutöver frågan om sydomål, trøndermål och älvdalsmål också har avvikande mönster med avseende på OS pro vid andra negationsformer eller andra satsadverbial. Østbø Munch (2013) hävdar att man på trøndermål accepterar OS pro i högre utsträckning vid den standardnorska negationsformen *ikke* än man gör vid den för trøndermål vanliga negationsformen *itj* (se Østbø Munch 2013:149f och s. 154f), och Erteschik-Shir m.fl. (2021:740) hävdar med hänvisning till Åkerberg (2012) att älvdalsmål har OS pro vid andra satsadverbial än den svaga negationen. Det verkar alltså vara så att de aktuella dialekterna har OS pro vid andra negationsformer eller andra satsadverbial. Jag överlåter härmed åt framtida forskning att utreda detta närmare.

3.5 *Object Shift* – tre typer av analysförslag i litteraturen

Detta avsnitt redogör för tre typer av förslag till analys av OS i den generativa litteraturen. Den första typen tar sin utgångspunkt i morfologiska faktorer, och den här typen gäller både OS NP och OS pro; den andra typen utgår från pragmatiska faktorer, och även den här typen gäller både OS NP och OS pro. Den tredje tar sin utgångspunkt i fonologiska faktorer, och den här typen gäller främst OS pro. Den första typen av analys var dominerande inom generativ syntaxforskning på 80- och 90-talet, medan de två senare typerna är dominerande idag.

3.5.1 Morfologi och syntax driver OS

I Holmbergs (1986), samt Holmberg & Platzacks (1995), förslag till analys av OS är morfologiska faktorer centrala. Deras analysförslag bygger framför allt på två antaganden. För det första antar de att endast nominala kategorier som har morfologisk kasusböjning får genomgå OS, vilket bl.a. motiveras empiriskt av att isländska har OS NP och OS pro medan danska, norska och svenska endast har OS pro. För det andra bygger deras analyser på följande antagande om kasuslicensiering i syntaxen. Ett huvud som realiseras inom en lexikal fras måste licensiera kasus, medan ett huvud som inte realiseras inom den lexikala frasen, t.ex. därför att det har flyttat, kan men måste inte licensiera kasus (jfr Holmberg & Platzack 1995:166, och se Holmberg 1999:2). Ett verb i V° måste alltså ha sitt objekt i V-komp, medan ett verb som har flyttat kan men måste inte ha objektet i V-komp. I (3.36) nedan illustreras två strukturer, med respektive utan ett realiserat verb i V° inom VP. I den första är OS otillåtet, medan OS är tillåtet i den andra:

- (3.36) a. Jag ska inte ... [^V köpa den]] (Sv.)
 b. Jag köpte_i inte ... [^V t_i den]]

Enligt Holmberg (1986) och Holmberg & Platzack (1995) måste kasuslicensiering alltså ske oavsett om argumentet har morfologiskt kasus eller inte, och författarna menar att detta licensieringskrav hindrar objektet från att flytta till IP i (a) i (3.36). När huvudet är tomt, däremot, som i (b) i (3.36), där huvud verbet har flyttat, behöver det tomma huvudet inte licensiera kasus till argument som har morfologiskt kasus.

Holmberg (1986) och Holmberg & Platzack (1995) argumenterar för att kasuslicensiering driver OS när huvudet inte realiseras inom VP. Deras analyser skiljer sig visserligen åt i en del tekniska avseenden, men analyserna går i korthet ut på att formen hos nominala kategorier avgör om ett objekt kan kasuslicensieras i sin basposition eller om det måste flytta (jfr Holmberg 1986:231–234 samt Holmberg & Platzack 1995:160–165). I båda analyserna har obetonade pronomina objekt en form som gör att de måste flytta. Holmberg (1986:233f) tänker sig att sådana objekt måste kasuslicensieras, antingen genom adjungering till I° eller genom klitisering till det huvud som blockerar adjungering.⁴⁶ Holmberg & Platzack (1995:160–165) tänker sig kasuslicensiering i termer av särdragsmatchning och att kasuslicensiering av obetonade pronomina objekt kräver att objektet adjungerar till en XP nedanför det huvud som bär kassus särdraget. I (3.37) nedan ges tre exempel på svenska.

- (3.37) a. att jag inte köpte den
 b. Jag köpte inte den
 c. Jag köpte den inte

STRUKTUR

- a' ... [^Catt [^{IP} jag [^{NegP} inte [^{VP} [^V [^V köpte=den_i] t_i]]]]]]]]
 a'' ... [^Catt [^{IP} jag [^{NegP} inte [^{VP} [^V [^{Kasus}] köpte_v [^{VP} den_i [^V t_v t_i]]]]]]]]]]
 b' Jag [^C köpte_v [^{IP} [^I t_v [^{NegP} inte [^{VP} [^{VP} den]]]]]]]]]]
 b'' Jag [^C köpte_v [^{IP} [^I t_v [^{NegP} inte [^{VP} [^V [^{Kasus}] t_v [^{VP} den_i [^{VP} t_i]]]]]]]]]]]]
 c' Jag [^C köpte_v [^{IP} [^I t_v den_i [^{NegP} inte [^{VP} [^{VP} t_i]]]]]]]]]]
 c'' Jag [^C köpte_v [^{IP} [^I [^{Kasus}] t_v [^{NegP} den_i [^{NegP} inte [^{VP} [^{VP} t_i]]]]]]]]]]]]

Exemplet i (a) kan analyseras så att *den* kasuslicensieras genom att det klitiserar till verbet *köpa* i V°, se (a')-analysen (men se också Holmberg 1986:234–237 för

46 Holmberg (1986) skiljer på tre olika typer av klitisering: "we have cliticization in three components, the lexicon, the syntax [...] and PF" (Holmberg 1986:233f). De olika klitiseringstyperna är inte centrala för resonemanget, så jag bortser från dem.

diskussion om problem som följer av denna analys), eller så att kasuslicensiering blir möjligt genom att *den* adjungeras till VP:n nedanför det huvud som bär kasussärdraget, se (a'')-analysen. Exemplet i (b) kan antingen analyseras så att *den* i själva verket inte är ett obetonat pronomen (Holmberg 1986:233), eller så att *den* har adjungerats till VP:n, trots att detta inte syns i strängen, se (b'')-analysen (Holmberg & Platzack 1995:167). Exemplet i (c) kan analyseras så att *den* har adjungerat antingen till I°, så som i (c')-analysen (Holmberg 1986:233), eller till NegP, så som i (c'')-analysen (Holmberg & Platzack 1995:164). I dessa analyser är det alltså krav på kasuslicensiering i syntaxen som tvingar vissa objektskategorier att genomgå OS i nordiska språk.

3.5.2 Informationsstrukturell och/eller kognitiv status driver OS

I sitt förslag till analys av OS argumenterar Holmberg (1999) emot bl.a. Holmberg (1986) och Holmberg & Platzack (1995), eftersom det enligt Holmberg (1999) inte följer av deras analyser att OS endast gäller för en specifik delmängd nominala kategorier. Holmberg uttrycker sig så här: "Object Shift affects only a subcategory of nominal categories, namely definite, light, nonfocused, nominals, and in the case of pronouns, only weak pronouns" (Holmberg 1999:23).

Holmberg (1999) bygger sin analys på idén att satsens domäner svarar mot olika informationsstrukturella domäner, och han argumenterar för att ett argument som är en del av satsens bakgrundsinformation måste flytta ut ur VP:n, eftersom VP svarar mot satsens "focus domain" (Holmberg 1999:23–32). Liksom i Holmberg & Platzack (1995) analyserar Holmberg (1999) OS i termer av särdragsmatchning, men enligt Holmberg triggas OS inte av kasussärdrag utan av ett pragmatiskt/fonologiskt särdrag (Holmberg 1999:23–32). Holmberg benämner detta särdrag [-Foc], och något förenklat går Holmbergs analys ut på att argument som har [-Foc] måste stå intill ett huvud eller ett annat argument som har särdraget [+Foc] så att särdragen kan matchas. Enligt Holmberg (1999:23) finns [-Foc] inherent hos obetonade pronomen, och ett obetonat pronominellt objekt måste följaktligen flytta ut ur VP:n om varken huvud verbet, som har [+Foc], eller ett annat argument, som har eller kan förses med [+Foc], finns kvar i VP:n. I (3.38) nedan ges två exempel på svenska.

- (3.38) a. Köpte Anders inte den?
 b. Köpte Anders den inte?

STRUKTUR

- a' Köpte [^{IP} Anders [^{NegP} inte ... [^{VP} den [_{+Foc}]]]]
 b' Köpte [^{IP} Anders [_{+Foc}] [^{XP} den [_{-Foc}] [^{NegP} inte ... [^{VP} t_j]]]]

Exemplen i (3.38) ovan skulle analyseras på följande sätt utifrån Holmberg (1999:23–32): i (a)-exemplet måste det röra sig om ett framhävt *den* som har [+Foc], eftersom *den* står kvar i VP:n. I (b)-exemplet, däremot, rör det sig om ett obetonat *den* som har [-Foc] och som har flyttat ut ur VP:n till en position intill ett subjekt som har särdraget [+Foc]. På så vis matchas pronomenets särdrag [-Foc] mot subjektets särdrag [+Foc]. Av denna analys följer att OS endast gäller en specifik delmängd nominala kategorier: ”[n]on-focused arguments have to move out of VP, the focus domain, into the presupposition domain, i.e. the space between C and VP” (Holmberg 1999:23).

Anderssen & Bentzen (2012) analyserar OS pro i standardnorska, och deras analys bygger på samma grundidé som Holmberg (1999): OS drivs av argumentets informationsstrukturella status. Anderssen & Bentzen (2012:10) argumenterar emellertid emot Holmbergs (1999) idé att särdraget [-Foc] triggar OS, eftersom det enligt författarna i så fall inte följer att referenstyp påverkar OS (jfr diskussion i avsnitt 3.3.3). Anderssen & Bentzen (2012:10–20) föreslår istället att OS är topikalisering inom IP, och deras analys går i korthet ut på att två olika varianter av topikalisering av objekt inom IP är förbundet med kognitiv status som mer eller mindre tillgängliga för en läsare/lyssnare. De menar att pronomina objekt med N-referens genomgår ofta OS pro därför att sådana objekt klassificeras som ”familjar topic”, en typ av topik som är kognitivt tillgänglig, medan pronomina *det* som har P-referens hellre placeras allra först eller allra sist i satsen därför att sådana pronomina objekt klassificeras som ”aboutness topic”, en typ av topik som inte är lika kognitivt tillgänglig (jfr Anderssen & Bentzen 2012:10–20).

Anderssen & Bentzens (2012) analysförslag bygger delvis på Andréasson (2008; 2009; 2010), och Andréasson argumenterar också för att argumentets informationsstrukturella och kognitiva status driver OS. I sin artikel från (2013) analyserar Andréasson OS pro inom ramen för optimalitetsteorin (se t.ex. Prince & Smolensky 1993, Sells 2001, Legendre, Grimshaw & Vikner 2001), och hennes analys går i korthet ut på att flera faktorer, bl.a. syntaktiska, pragmatiska och semantiska, tolkas som villkor som rankas i förhållande till varandra, och OS pro är ett resultat av att en ledföljd med ett objekt före ett satsadverbial rankas som den mest optimala ledföljds-kandidaten (se närmare i Andréasson 2013:197–210). Andréasson (2013:209f) argumenterar dessutom för att villkoren rankas på olika sätt i olika varieteter av nordiska språk, eftersom vissa faktorer tycks ha mer betydelse i vissa varieteter än i andra.

Utifrån Andréassons (2013) analysförslag kan de svenska exemplen med eller utan OS pro i (3.38) ovan analyseras på följande sätt: 1) *den* har N-referens, t.ex. *Mikaels bok*, en referent som har nämnts tidigare i kontexten; 2) *den* är kognitivt tillgänglig och förväntas därför genomgå OS pro, så som i (b)-exemplet, men något annat villkor, möjligen kontrastiv framhävnings (av verbet eller pronomenet), rankas högre än kognitiv tillgänglighet, och därför stannar *den* kvar i VP:n i (a)-exemplet. Med den här typen av analys förklaras distributiva skillnader mellan obetonade

pronominella *det* som har P-referens och obetonade pronominella objekt som har N-referens på följande sätt: den förra referenstypen är kognitivt mindre tillgängliga än den senare, och kognitiv tillgänglighet rankas högre än t.ex. prosodisk icke-prominens, vilket ligger bakom att obetonade pronominella objekt med P-referens ofta stannar kvar i VP.

3.5.3 Fonologi driver OS

Utgångspunkten i de förslag till analys av OS i litteraturen som tar fasta på prosodiska faktorer är ofta att OS NP och OS pro bör ges separata analyser.⁴⁷ En sådan utgångspunkt har Holmberg (1991) som argumenterar för att OS pro bör analyseras som klitisering av obetonade pronomen. Josefsson (1992) bygger vidare på Holmbergs (1991) idé, och hennes analys går i korthet ut på att OS pro är en typ av klitisering som gör att pronomenet kasusidentifieras strukturellt.

OS pro analyseras som klitisering också i Josefsson (1993, 1994, 2003, 2010), men hon argumenterar för att pragmatiska faktorer, dvs. informationsstrukturell status, samt fonologiska faktorer, dvs. prosodisk icke-pronominens, driver OS pro snarare än kasusidentifiering i syntaxen (se också Erteschik-Shir 2005 och Hosono 2013). Josefsson (2010:13) anger två argument för en sådan analys: 1) enstaviga pronomen får bättre bedömningar än OS pro med tvåstaviga pronomen, och 2) obetonade, adverbiala *där/här*, kan genomgå OS pro (se diskussion i 3.3.3).

Erteschik-Shir, Josefsson och Köhnlein (2021), fortsättningsvis Erteschik-Shir m.fl. (2021), bygger vidare på framför allt Josefsson (1992, 1993, 1994, 2003, 2010), Erteschik-Shir (2005) och Erteschik-Shir & Josefsson (2017). Erteschik-Shir m.fl. (2021) argumenterar för att fonologi driver OS pro: "OS in Mainland Scandinavian [dvs. OS pro i min terminologi] follows from the requirement that a phonologically weak pronoun must prosodically incorporate into a legitimate host." (Erteschik-Shir m.fl. 2021:714). Något förenklat går författarnas analys ut på att obetonade pronomen måste genomgå klitisering i gränssnittet mellan syntax och uttryckskomponenten, PF (se diskussion i avsnitt 2.2 angående PF), och skälet uppges vara att "a weak pronoun cannot form its own phonological phrase" (Erteschik-Shir m.fl. 2021:731). Vidare räknar de alla kategorier utom adverb som "legitimate hosts" (jfr Erteschik-Shir m.fl. 2021:731), men i varieteter av nordiska

---

47 Med hänvisning till Vikner (1990) föreslår Josefsson (1992:84f) att OS NP kan vara "an instance of scrambling, i.e. a NP movement, which adjoins the NP to VP". Emot en sådan analys av OS NP talar emellertid det faktum att *German Scrambling* verkar förutsätta huvudfinala strukturer (se närmare därom i avsnitt 3.6.2 nedan), och VP är huvudinitial i isländska.

språk som har tonaccent kan tonaccenten enligt författarna göra ett adverb till en ”legitimate host”. I (3.39) nedan ges två exempel på svenska.⁴⁸

- (3.39) a. Köpte Anders inte den
b. Köpte Anders den inte

PROSODISK KLITISERING

- a' Köpte Anders [inte=den]
b' Köpte [Anders=den] inte

Exemplen i (3.39) ovan skulle analyseras på följande sätt utifrån Erteschik-Shir m.fl. (2021:731). Standardsvenska har tonaccent, och därmed följer två placeringmöjligheter nämligen 1) *den* kan klitiserat till negationen *inte*, som i (a'), eller 2) *den* kan klitiserat till subjektet *Anders*, som i (b'). Vad som avgör vilken av de två möjliga ledföljderna som blir den slutgiltiga är en fråga som författarna lämnar öppen (jfr Erteschik-Shir m.fl. 2021:734).

Analysförslaget i Erteschik-Shir m.fl. (2021) påminner om Holmbergs (1986) förslag till analys av OS pro i det avseendet att obetonade pronomen antas genomgå klitisering, men skillnaden är att det obetonade pronomenet inte antas genomgå klitisering till ett huvud på grund av krav på kasuslicensiering utan det antas genomgå klitisering till vilken kategori som helst, utom adverb i varieteter som saknar tonaccent. Med den här typen av analys kan man dels förklara varför OS pro endast gäller obetonade pronomen, dels varför OS pro är obligatoriskt i dialektala varieteter som saknar tonaccentdistinktionen men optionellt i dialektala varieteter som har detta (se diskussionen i avsnitt 3.4.2).

3.6 *Object Shift* i norr och *German Scrambling* i söder

Inom generativ grammatikforskning har mycket uppmärksamhet ägnats åt ett fenomen i de nutida västgermanska OV-språken som i ett par viktiga avseenden liknar OS i de nordiska språken, nämligen *German Scrambling*, förkortat GS (se t.ex. Þráinsson 2001a, Vikner 2006 eller Haider 2010 för översikt). I detta avsnitt relaterar jag GS till OS med utgångspunkt i standardvarieteter av nutida tyska och nederländska, å ena sidan, och standardvarieteter av nutida nordiska språk, å andra sidan. I avsnitt 3.6.1 beskrivs varianter av GS, vilket syftar till att etablera en typindelning för GS som kan tillämpas i avhandlingens undersökningar av

---

⁴⁸ Termen prosodisk klitisering innebär att prosodiska faktorer har betydelse vid klitisering (se diskussion i avsnitt 1.4 ovan)

objektsplacering i fornsvenska. I avsnitten som följer belyser jag beröringspunkter mellan GS och OS i tre steg. I avsnitt 3.6.2 beskriver jag syntaktiska villkor för GS, vilket relateras till syntaktiska villkor för OS. I avsnitt 3.6.3 tar jag upp några faktorer som tidigare forskning har ansett påverka GS, vilket relateras till avsnittet om faktorer som tidigare forskning anser påverka OS. Dessa avsnitt syftar till att framhålla beröringspunkter mellan fenomenen. I det sista avsnittet, dvs. 3.6.4, beskriver jag utmärkande drag för OS i jämförelse med GS.

3.6.1 GS visavi OS – varianter och typindelning

OV-språk som har morfologiskt kasus för nominala kategorier brukar också ha till synes ganska fri placering av argument, ett samband som har diskuterats livligt inom den generativa grammatikforskningen sedan Ross (1967). Ross studerade till synes fri placering av argument i bl.a. latin, och han myntade då termen *scrambling* (Ross 1967:71–80), som enligt Ross är en stilistisk snarare än en syntaktisk regel (jfr liknande resonemang hos Chomsky 1995:324). I korthet innebär scrambling att olika kategorier av argument, t.ex. nominalt objekt till verb, kan placeras i varierande ordning visavi andra satsled. De västgermanska OV-språken utmärker sig jämfört med andra språk som har scrambling i så måtto att scrambling begränsas till en finit sats (se närmare i avsnitt 3.6.2).⁴⁹ Av detta skäl brukar man använda en speciell term, *German Scrambling*, förkortat GS, för scrambling i västgermanska OV-språk. I exempel (3.40) nedan återges tre exempel från Chocano (2007:16f), och dessa exempel illustrerar GS på nutida tyska, ett västgermanskt OV-språk där nominala kategorier har distinkta kasusformer. Jag stryker under objekt.

- (3.40) a.   daß   Peter   gestern   das Buch   gelesen hat   (Tys.)
           att   Peter   ADV   boken.ACK   läst   har
- b.   daß   Peter   das Buch   gestern   gelesen hat   (= GS1)
           att   Peter   boken.ACK   ADV   läst   har
- c.   daß   das Buch   Peter   gestern   gelesen hat   (= GS2)
           att   boken.ACK   Peter   ADV   läst   har
- ‘att Peter har läst boken igår’

Exemplen i (3.40) ovan är representativa för GS i de västgermanska OV-språken, och (b) och (c) brukar betraktas som två varianter av GS: 1) ett argument placeras före en adverbialtyp som brukar betraktas som VP-extern (för diskussion om olika typer av adverbial i tyska, se Frey 2003), eller 2) två argument står i alternativ

---

⁴⁹ Att scrambling endast är möjligt inom ramen för en finit sats, vilket gäller i alla germanska språk som har scrambling, observerades redan av Bierwisch (1963).

ordning (jfr t.ex. Grewendorf & Sternefeld 1990, Corver & van Riemsdijk 1994, Müller & Sternefeld 1994, Müller 1995, 1999, Chocano 2007, Jäger 2008, Zwart 2011).⁵⁰ Den ena varianten av GS, fortsättningsvis **GS1**, innebär att ett argument placeras före istället för efter adverbial, så som i (b)-exemplet i (3.40) ovan, där objektet *das Buch* ('boken'), står i en position före det VP-externa adverbialet *gestern* ('igår'). Såväl nutida tyska som nutida nederländska har denna variant av GS. Den andra varianten, fortsättningsvis **GS2**, innebär att argument står i alternativ ordning visavi ett annat argument, så som i (c)-exemplet i (3.40) ovan, där objektet *das Buch* har flyttat till en position före subjektet *Peter*. Tyskan har denna variant, medan nederländskan endast har den i speciella undantagsfall (se närmare i avsnitt 3.6.3).

Hur varianten GS1 bör analyseras har diskuterats livligt i den generativa litteraturen (se t.ex. Haider 2010:184–187). Enstaka forskare (t.ex. Haider & Rosengren 1998, Haider 2010, 2013) har argumenterat för att det rör sig om alternativ placering av olika adverbialtyper i exempel som (3.40) och (3.40) ovan, men det vanliga är att exemplen som betraktas som en variant av GS, och att denna variant analyseras som flyttning av ett inre argument ut ur en lexikal fras till en funktionell fras (se t.ex. Bráinsson 2001a:156f). Något förenklat har många analyserat exemplen så att objektet flyttar ut ur VP:n och adjungeras ovanför det VP-externa adverbialet (se t.ex. Grewendorf & Sternefeld 1990, Webelhuth 1990, Müller & Sternefeld 1994, Vikner 1994, och Müller 1995). Jag kommer i fortsättningen att utgå från denna analys av GS1.

Varianten GS2 är många forskare oeniga om, eftersom den ofta kan analyseras på flera sätt. Exempel som det i (3.40) ovan, där objektet står före subjektet som i tur står före ett VP-externt adverbial, har många forskare analyserat så att objektet flyttar ut ur VP:n och adjungeras till IP ovanför subjektet (se t.ex. Grewendorf & Sternefeld 1990, Fanselow 1990, Müller & Sternefeld 1994, Vikner 1994, men se t.ex. också Chocano 2007 för en annan analys). I fortsättningen benämner jag denna undervariant **GS2a**, och jag kommer att diskutera adjungeringsanalysen närmare i avsnitt 5.2.3.

På tyska finns emellertid speciella fall som av många anses vara GS, dvs. GS2 i min terminologi, och Chocano (2007:217–223) visar med några sådana tyska exempel från bl.a. Frey (2000) att man i dessa fall inte kan avgöra huruvida det rör sig om flyttning ut ur en lexikal fras eller om alternativ basgenerering inom en lexikal fras. I Chocanos (2007:220f) exempel rör det sig om placering av direkt objekt före indirekt objekt när båda står inuti en topikaliserad verbfras på tyska, och enligt henne kan man i dessa fall inte avgöra huruvida ordningen DO > IO bör

---

50 Notera att OV-ledföljd i sig också har betraktats som en variant av scrambling (se t.ex. Diesing 1997 och Zwart 1993, 1997, 2011). Detta synsätt bortser jag från i det här sammanhanget, men jag återkommer till det i avsnitt 5.1 nedan, därför att analyser av OV-ledföljd i termer av flyttning kan ses som en variant av scrambling i medeltida nordiska språk.

analyseras som flyttning av DO förbi IO inom VP:n eller som alternativ basgenerering, dvs. att DO och IO har fri inbördes ordning i förhållande till varandra inom VP:n. För enhetlighetens skull kommer jag att utgå från en flyttningsanalys i dessa fall, (se närmare i 7.3.3), och i fortsättningen använder jag beteckningen **GS2b** för GS2 inom en lexikal fras.

Varianten GS2 verkar alltså inte endast innebära flyttning av ett argument ut ur en lexikal fras till en funktionell fras, utan också flyttning eller alternativ basgenerering inom en lexikal fras (se t.ex. Neeleman 1994, Fanselow 2003 för analys av GS i termer av alternativ basgenerering). Denna insikt har betydelse senare i avhandlingen när jag undersöker varierande ordning mellan nominala argument till verb, dvs. subjekt visavi objekt samt IO visavi DO, i äldre svenska, eftersom det understryker att man behöver beakta placeringen av andra satsled i analysen, och helst hitta belägg med olika typer av adverbial för att kunna identifiera frasgränser. Till detta återkommer jag i kapitel 6. Mot bakgrund av diskussionen ovan antar jag följande typindelning och definitioner för GS.

TYPINDELNING GS

- GS1 Alternativ ordning mellan ett nominalt argument och ett VP-externt adverbial, ADV, som beskrivs i termer av flyttning:
- i) ARG flyttar så att $ADV > ARG$ blir $ARG > ADV$
- GS2 Alternativ ordning mellan nominala argument som beskrivs i termer av flyttning a) över frasgränsen IP/VP eller b) inom en lexikal fras:
- i) ARG_2 flyttar över både ADV och ARG_1 i strängen $ADV > ARG_1 > ARG_2$
  - ii) ARG_2 flyttar bara över ARG_1 i strängen $ADV > ARG_1 > ARG_2$

I min indelning av GS utgår jag från att det huvudsakligen finns två varianter av GS, GS1 och GS2, samt två undervarianter av GS2. I detta sammanhang ska jag påminna om att det också huvudsakligen finns två varianter av OS: OS pro och OS NP. Därtill kan det noteras att GS1 definieras på samma sätt: GS1, OS pro och OS NP innebär alla att ett inre argument flyttar från en lexikal fras till en funktionell fras, vilket genererar ledföljden $ARG > ADV$ (se diskussion i avsnitt 3.3.1).

I de två följande avsnitten diskuteras flera beröringspunkter mellan GS och OS. Först diskuteras syntaktiska villkor för GS, och då visar jag att GS och OS begränsas på liknande sätt syntaktiskt. Därefter diskuteras faktorer på andra språkliga nivåer som påverkar GS och OS på liknande sätt. Sist diskuteras utmärkande drag för OS jämfört med GS.

3.6.2 GS visavi OS – syntaktiska villkor

I litteraturen om GS är många forskare överens om att ordningen argument, ARG, före huvud, X°, inom ramen för en lexikal fras är ett villkor för GS (se t.ex. Haider 2010:160–166).⁵¹ Verbfrasen har denna ordning i OV-språk, vilket innebär att man inte ser att GS begränsas till huvudfinala fraser vid argument till verb i tyska eller nederländska. Exempel (a) och (b) i (3.40) från avsnitt 3.6.1 ovan återges i (3.41) nedan. Jag fetmarkerar huvud.

- (3.41) a.   daß   Peter   gestern   das Buch   **gelesen** hat
           att   Peter   ADV   boken.ACK läst   har
       b.   daß   Peter   das Buch   gestern   **gelesen** hat
           att   Peter   boken.ACK ADV   läst   har
           ‘att Peter har läst boken igår’

STRUKTUR

- a’ ...   [^{VP} gestern ... [^{VP} [^{V°} das Buch gelesen]]]
 b’ ... [^{VP} das Buch_i [^{VP} gestern ... [^{VP} [^{V°} t_i   gelesen]]]]

Basordning i VP: [ARG > X°]

I tyska finns emellertid fler kategorier än verb som är huvudfinala, t.ex. adjektivfraser och postpositionsfraser, och tyskan har dessutom kategorier som är huvudinitiala, dvs. har den omvända ordningen X° > ARG, t.ex. nominalfraser och prepositionsfraser. Om det är riktigt att GS begränsas till huvudfinala kategorier förväntar man sig att GS ska vara möjligt för t.ex. argument till adjektiv men inte för argument till substantiv på tyska. Haider & Rosengren (1998, 2003) ger flera exempel som indikerar att förväntningarna stämmer, och jag återger fyra exempel på tyska från Haider & Rosengren (1998:27) i (3.42) nedan. De två första illustrerar GS2 med ett prepositionsfrasformat argument till ett adjektiv, medan de två senare illustrerar GS2 med ett prepositionsfrasformat argument till ett substantiv.⁵²

51 Vissa forskare har invänt mot detta villkor därför att GS ser ut att finnas också i jiddisch, ett språk som brukar antas vara huvudinitialt, dvs. ha VO-struktur i VP (se t.ex. Diesing 1997). Haider & Rosengren (1998:78-81) samt Haider (2010:161) menar emellertid att jiddisch kan ha både OV- och VO-struktur i VP och att jiddisch därmed felaktigt har klassificerats som VO-språk när det bör klassificeras som OVO-språk. Frågan huruvida det finns en tredje språktyp, ett OVO-språk, har jag inte möjlighet att fördjupa mig i, men se Sangfelt (2019:219-223), som argumenterar för att äldre varieteter av svenska bör kunna klassificeras som ett sådant språk.

52 Müller (1995) diskuterar ett specialfall där GS2 ser ut att gälla argument till substantiv inom NP, men han menar att dessa fall skiljer sig på ett sätt som indikerar att det rör sig om ett annat fenomen än GS. Jag bortser därför från sådana specialfall i fortsättningen.

- (3.42) a. ein jedem an Kraft **überlegener** Sportler
en alla i kraft överlägsen idrottare
- b. ein an Kraft jedem **überlegener** Sportler
en i kraft alla överlägsen idrottare
 ‘en idrottare som är överlägsen alla i styrka’
- c. die **Versendung** von Briefen an Verwandte
 ART *vidarebefordran av breven till släktingar*
 ‘vidarebefordran av brevet till släktingar’
- d. *die **Versendung** an Verwandte von Briefen
 ART *vidarebefordran till släktingar av breven*
 Avsedd betydelse: ‘vidarebefordran av breven till släktingar’

STRUKTUR

a' ... [^{AdjP} jedem [^{Adj'} an Kraft überlegener]]

b' ... [^{AdjP} an Kraft_i [^{AdjP} jedem [^{Adj'} t_i überlegener]]

c' ... [^{D'} Versendung_i [^{NP} von Briefen [^{N'} t_i an Verwandte]]]

d' *... [^{D'} Versendung_i [^{NP} an Verwandte_j [^{NP} von Briefen [^{N'} t_i t_j]]]]

Basordning i AdjP: [ARG > X°]

Basordning i NP: [X° > ARG]

Exemplen ovan är visserligen inte helt likvärdiga, eftersom adjektivet i (*überlegener*, ‘överlägsen’) i (a)- och (b)-exemplet har ett pronominent argument (*jedem*, ‘alla’) + ett prepositionsfrasformat argument (*an Kraft*, ‘i kraft’) medan substantivet (*Versendung*, ‘vidarebefordran’) i (c)- och (d)-exemplet har två prepositionsfrasformade argument (*von Briefen*, ‘av breven’ + *an Verwandte*, ‘till släktingar’), men exemplen har tolkats så att GS2 gäller argument till adjektiv eftersom adjektivfrasen, AdjP, är huvudfinal på tyska, se i (a') och (b') ovan, medan GS2 inte gäller argument till substantiv därför att nominalfraser, NP, är huvudinitial på tyska, se (c') och (d') ovan (jfr Haider & Rosengren 1998:27). En sådan tolkning får dessutom stöd av att samma begränsning visar sig om man jämför GS med argument till andra kategorier, så som argument till preposition kontra argument till postposition: endast i de fall då frasen kan antas vara huvudfinal tillåts GS i tyska (se vidare i t.ex. Haider & Rosengren 1998, 2003, Chocano 2007 och Haider 2010). Jag ansluter mig till bl.a. Haider & Rosengren (1998, 2003) i det avseendet att jag i fortsättningen antar att GS begränsas av ordningen mellan argument och huvud. Endast huvudfinala fraser tillåter GS.

OS begränsas på ett liknande sätt av ordningen mellan argument och huvud. Som nämnts tidigare finns OS i VO-språk, och kravet vid OS är att huvudet flyttar eller utelämnas, men OS är också möjligt när objektet startar i en position före huvudet, dvs. vid huvudfinal ordning, så som i danska och norska verbpartikelförbindelser (se diskussion om HG i avsnitt 3.3.2). Från avsnitt 3.3.2 ovan upprepas två exempel i (3.43) nedan för att tydliggöra att GS och OS begränsas på liknande sätt av huvudinitial ordning, dvs. $X^\circ > \text{ARG}$.

- (3.43) a. *Jag skrev det faktiskt **upp** (Sv.)
 b. Jeg skrev det faktisk **op** (Da.)

STRUKTUR

- a' *... det_i [VP faktiskt ... [VP upp t_i]]
 b' ... det_i [VP faktisk ... [VP t_i op]]

Basordning i VP i a': [$X^\circ > \text{Arg}$]

Basordning i VP i b': [$\text{ARG} > X^\circ$]

Þráinsson (2001a) visar därtill att GS liksom OS är begränsat till den finita satsen, dvs. både OS och GS är satsbundna. I avsnitt 3.3.2 återgav jag Þráinssons (2001a:169) jämförelse mellan OS NP och topikalisering, men han jämför inte bara topikalisering och OS NP, utan också topikalisering och GS, eller närmare bestämt, den variant som jag benämner GS1. I (3.44) nedan återges Þráinsson (2001a:168f) tyska exempel. Jag stryker under objektet.

- (3.44) a. Ich glau~~be~~ nicht [CP daß jeder den Max kennt] (Tys.)
Jag tror NEG att alla.NOM ART Max.ACK känner
 'Jag tror inte att alla känner Max'
- b. *Ich glau~~be~~ den Max_i nicht [CP daß jeder t_i kennt]
Jag tror ART Max.ACK NEG att alla.NOM känner
 Avsedd betydelse: 'Jag tror inte att alla känner Max'
- c. Den Max_i glau~~be~~ ich nicht [CP daß jeder t_i kennt]
ART Max.ACK tror jag NEG att alla.NOM känner
 'Jag tror inte att alla känner Max'

Exemplen visar att GS1 inte kan flytta ett argument, t.ex. ett objekt, ur en bisats till en position i den överordnade huvudsatsen. Exempel (b) ovan är ogrammatiskt, därför att objektet *den Max* har genomgått GS1 ur bisatsen till en position före negationen *nicht* ('inte') i huvudsatsen. Att topikalisering däremot inte är satsbundet

och därmed kan innebära att argumentet flyttar ur bisatsen till huvudsatsens förstaposition visas i (c)-exemplet ovan. I både OS och GS rör man sig med andra ord inom ramen för en finit sats.

GS och OS begränsas alltså på liknande sätt syntaktiskt: 1) GS finns i OV-språk och kräver huvudfinal ordning inom den lexikala frasen; OS finns i VO-språk och kräver att huvudet flyttar eller utelämnas ur den lexikala frasen; 2) GS och OS får endast ske inom ramen för en finit sats.

3.6.3 GS visavi OS – begränsande eller drivande faktorer

Tidigare forskning har observerat att faktorer på flera språkliga nivåer påverkar GS på olika sätt (se t.ex. Müller 1999:795–804 eller Haider 2010:173–181), och några faktorer påverkar GS och OS på liknande sätt. Till exempel begränsas GS vid avsaknad av morfologiskt kasus. I tyska men inte nederländska är varianten GS2 tillåtet med två substantiviska argument.⁵³ Fyra nederländska exempel återges i (3.45) nedan; (a) och (b) är från Haider & Rosengren (1998:2f), och (c) och (d) är från Neeleman (1994:416). Jag stryker under de direkta objekten.

- (3.45) a. dat Sofie dat artikel vandaag moet leest (Ned.)
 att Sofie denna artikel ADV måste läst
 ‘att Sofie måste ha läst denna artikel idag’
- b. *dat dat artikel Sofie vandaag moet leest
 att denna artikel Sofie ADV måste läst
 Avsedd betydelse: ‘att Sofie måste ha läst denna artikel idag’
- c. dat Jan de mannen deze film toont
 att Jan DEF-män denna film visar
 ‘att Jan visar männen denna film’
- d. *dat Jan deze film de mannen toont
 att Jan denna film DEF-män visar
 Avsedd betydelse: ‘att Jan visar männen denna film’

Av (a)-exemplet framgår att substantiviska objekt, så som *dat artikel* (‘denna artikel’), får placeras före ett VP-externt adverbial, så som *vandaag* (‘idag’), i nederländska, vilket innebär att substantiviska objekt får genomgå GS1. Ett

---

53 Notera att även om GS2 är friare i tyska än i nederländska begränsas GS2 av morfologiska faktorer även i tyska. Werner Frey och Valéria Mólnar (p.k.) påpekar att GS2 med två substantiviska argument i tyska begränsas dels vid vissa verb som tar två akkusativobjekt, så som *lehren* ‘lära’ (Neeleman 1994:421), dels om argumenten är två egennamn som båda saknar kasusböjd artikel.

substantiviskt DO, så som *dat artikel* ('denna artikel') eller *deze film* ('denna film'), får emellertid varken placeras före ett substantiviskt subjekt, så som *Sofie*, se (b)-exemplet, eller före ett substantiviskt IO, så som *de mannen* ('männen'), se (d)-exemplet ovan, i nederländska.⁵⁴ Exempelen visar alltså att GS1 är tillåtet men inte GS2 med två substantiviska argument i nederländska.

Eftersom begränsningen som illustreras i (3.45) inte gäller tyskt GS har många forskare utgått från att avsaknad av morfologiskt kasus ligger bakom skillnaden. Substantiviska argument böjs i kasus i tyska, och tyska har, som bekant, både GS1 och GS2 (se avsnitt 3.6.1). I nederländska, däremot, saknar substantiviska argument kasusböjning (se t.ex. Zwart 2011:261f), och substantiviska argument får genomgå GS1 medan GS2 inte gäller sådana argument i detta språk. (för en fördjupad diskussion om GS i nederländska, se t.ex. Zwart 1993, 1997, Neeleman 1994, Neeleman & Reinhart 1998, och Broekhuis 2020). Som tidigare nämnts (se avsnitt 3.3.3) begränsas OS på ett liknande sätt vid avsaknad av morfologiskt kasus. I de varieteter av nordiska språk där substantiviska argument saknar kasusböjning begränsas OS till argument som har kasusböjning, nämligen pronomen.

Därutöver har det observerats att GS påverkas av fonologiska och pragmatiska faktorer. Exempelvis är det välkänt att argumentet i prototypiska GS-fall är prosodiskt icke-prominent och har informationsstrukturell status som topik, och ofta rör det sig om ett obetonat pronominent argument (Haider & Rosengren 1998:70–78, Chocano 2007: 42-49). Det ligger därmed nära till hands att anta att fonologiska och pragmatiska faktorer driver GS, men forskare har framhållit att GS inte är omöjligt med ett argument som är prosodiskt prominent och informationsstrukturellt framhävt på tyska (se t.ex. Rosengren 1993:293–297). Samma sak verkar gälla OS i isländska (se diskussion i avsnitt 3.3.3). Både OS och GS tycks alltså begränsas av fonologiska och pragmatiska faktorer, men varken isländskt OS eller tyskt GS är omöjligt med ett argument som är prosodiskt prominent och informationsstrukturellt framhävt.

Vidare har forskare visat att den semantiska kategorin specificitet begränsar GS. Det är välkänt att GS flyttar argument som är formellt definitiva oftare än argument som är formellt indefinita, och med hänvisning till bl.a. Diesing (1997) skriver t.ex. Chocano (2007) följande: "[i]ndefinites cannot scramble if they must receive an existential interpretation." (Chocano 2007:103f). För att illustrera hur man har kunnat observera att semantisk specificitet begränsar GS ger jag två exempel på

---

54 Notera att det inte är helt omöjligt att placera ett substantiviskt objekt före ett substantiviskt subjekt i nederländska. Neeleman (1994:395f) menar att det i sådana fall rör sig om en viss typ av specialfall som han benämner "focus scrambling", och Chocano (2007:53) påpekar att "focus scrambling and regular scrambling differ in one essential characteristic, namely their (non) clause-bound nature". Eftersom "focus-scrambling" utmärker sig på det här sättet bortser jag från dem.

tyska som bygger på exempel från Chocano (2007:103) i (3.46) nedan.⁵⁵ Jag stryker under det formellt indefinita objektet.

- (3.46) a. weil ich selten eine einzige Katze gestreichelt habe (Tys.)
 eftersom jag ADV en enda katt.ACK klappat har
 ‘eftersom jag sällan har klappat någon katt’
- b. weil ich eine einzige Katze selten gestreichelt habe
 eftersom jag en enda katt.ACK ADV klappat har
 ‘eftersom det finns en enda katt som jag sällan har klappat’

Exemplen har ett formellt indefinit objekt, *eine einzige Katze* (‘en enda katt’), efter respektive före frekvensadverbialiet *selten* (‘sällan’), och detta visar att när ett sådant objekt genomgår GS1 kan det endast få tolkningen +specifik. I (a)-exemplet kan man avse vilken katt som helst, medan det måste vara en specifik katt som avses i (b)-exemplet. Att OS NP begränsas på samma sätt visades i avsnitt 3.3.3 ovan, men precis som OS NP finns den specifika betydelsen hos formellt indefinita argument tillgänglig oavsett om det flyttar eller inte. Haider (2010) uttrycker sig på följande sätt angående att GS begränsas av semantisk specificitet: ”[s]crambling may cancel a reading available in the canonical order [...] but it does not provide a new one” (Haider 2010:176). Detta påminner om hur Þráinsson (2007) uttrycker sig angående hur specificitet begränsar isländskt OS NP: ”the fronted constituent [...] can only have a specific interpretation whereas the non-fronted one [...] is ambiguous with respect to specificity” (Þráinsson 2007:76). Med andra ord gäller varken OS eller GS endast formellt definita utan även formellt indefinita argument, så länge de har tolkningen +specifik.

I det här avsnittet framhöll jag att morfologiska, fonologiska, pragmatiska och semantiska faktorer påverkar GS och OS på liknande sätt. Det finns emellertid också drag som skiljer OS från GS, och detta är ämnet för nästa avsnitt.

3.6.4 GS visavi OS – utmärkande drag för OS

Ett utmärkande drag för OS i relation till GS är att OS nästan enbart gäller olika typer av nominala kategorier (se avsnitt 3.3.3 ovan angående undantag med adverbiala argument). Så begränsas inte GS, utan GS gäller flera andra kategorier

---

55 Notera dels att Chocanos (2007:103) exempel ursprungligen kommer från Diesing (1992), dels att jag har bytt ut negationen nicht (‘inte’) mot adverbialiet selten (‘sällan’) i Chocanos exempel. Så har jag gjort eftersom *nicht* ofta tolkas som lednegerande, framhävande i en position före argument på tyska (se diskussion i t.ex. Jäger 2008:48f). Med *selten* får man inte samma dubbeltydighet i fråga som status, enligt Valéria Molnar och Werner Frey (p.k).

av argument utöver de nominala. I (3.47) nedan ger jag fyra exempel, två på tyska och två på isländska, som illustrerar att ett prepositionsfrasformat argument får genomgå GS1 men inte OS.⁵⁶ De tyska exemplen bygger på exempel från Vikner (2006:403), och de isländska exemplen har jag hämtat från Vikner (Ibid).⁵⁷ Jag stryker under de prepositionsfrasformade argumenten.

- (3.47) a. Ich habe tatsächlich für die Bücher bezahlt (Tys.)
Jag har ADV för böckerna betalat
- b. Ich habe für die Bücher tatsächlich bezahlt
Jag har för böckerna ADV betalat
 ‘Jag har faktiskt betalat för böckerna’
- c. Ég borgaði ekki fyrir bókina (Isl.)
Jag betalade NEG för boken
 ‘Jag betalade inte för boken’
- d. *Ég borgaði fyrir bókina ekki
Jag betalade för boken NEG
 Avsedd betydelse: ‘Jag betalade inte för boken’

Exemplen ovan visar att ett prepositionsfrasformat argument som *für die Bücher* (‘för böckerna’) får genomgå GS1 på tyska, se (b)-exemplet ovan, medan motsvarande är ogrammatiskt på isländska: *fyrir bókina* (‘för boken’) får inte genomgå OS, se (d)-exemplet ovan. OS utmärker sig alltså i förhållande till GS på så vis att OS gäller färre kategorier än GS.⁵⁸

OS blockeras dessutom om ett annat argument står direkt före det objekt som ska flytta. Som bekant får DO inte placeras före IO vid OS (se diskussion i avsnitt 3.3.2). Så begränsas inte GS. GS2 innebär enkelt uttryck att två argument placeras i alternativ ordning visavi varandra (se diskussion i avsnitt 3.6.1). Två tyska exempel

56 Notera att bedömningar av OS NP vid bitransitiva verbförbindelser på isländska påverkas av prosodi, enligt Collins & Þráinsson (1996:460). Som synes har författarna gett (c)-exemplet bedömning ”?”, vilket betyder att exemplet inte bedöms vara helt naturligt. Poängen i det här sammanhanget är emellertid endast att (c)-exemplet bedöms vara möjligt, medan (d)-exemplet bedöms vara ogrammatiskt.

57 Återigen har jag bytt ut negationen *nicht* (‘inte’) mot ett annat adverbial i de tyska exemplen. I det här fallet har jag också bytt ut *das Buch* (‘boken’) mot *die Bücher* (‘böckerna’) i Vikners exempel. Så har jag gjort eftersom placeringen av *die Bücher* visavi adverbial är mindre begränsat av pragmatiska faktorer än placeringen av *das Buch* visavi adverbial, enligt Valéria Molnar och Werner Frey (p.k.).

58 En del forskare har hävdats att GS gäller alla argument oavsett kategori, men det finns flera komplikationer (se diskussion i t.ex. Chocano 2007:64 och referenserna där). Eftersom dessa komplikationer inte är centrala för min avhandling kommer jag i fortsättningen att bortse från dem.

återges från Haider (2010:14) i (3.48) nedan. Till dessa exempel lägger jag i (3.48) och (3.48) nedan två exempel på isländska, inklusive bedömningar av dessa exempel, från Collins & Þráinsson (1996:420 och s. 460). Jag stryker under de direkta objekten.

- (3.48) a. Er hat einigen Studenten dieses Problem erklärt (Tys.)
Han har några studenter.DAT detta problem.ACK förklarar
- b. Er hat dieses Problem einigen Studenten erklärt
Han har detta problem.ACK några studenter.DAT förklarar
 ‘Han har förklarar det här problemet för några studenter’
- c. ?Ég lána Maríu bækurnar ekki (Isl.)
Jag lånar Maria.DAT böckerna.ACK NEG
 ‘Jag lånar inte ut böckerna till Maria’
- d. *Ég lána bækurnar Maríu ekki
Jag lånar böckerna.ACK Maria.DAT NEG
 Avsedd betydelse: ‘Jag lånar inte ut böckerna till Maria’

De båda tyska exemplen ovan är grammatiska, och i (b)-exemplet står *dieses Problem* (‘detta problem’), som är DO, före *einigen Studenten* (‘några studenter’), som är IO. I detta fall går det inte att avgöra huruvida det rör sig om GS2a eller GS2b (se diskussion i avsnitt 3.6.1). De isländska exemplen visar att *Maríu* (‘Maria’), som är IO, och *bækurnar* (‘böckerna’), som är DO, får genomgå OS NP, så som i (c)-exemplet, men OS NP är ogrammatiskt om ordningen IO > DO ändras till DO > IO, så som i (d)-exemplet.

Utifrån beskrivningen i detta avsnitt kan det konstateras att OS utmärker sig på minst två sätt i förhållande till GS: 1) OS gäller färre kategorier än GS, och 2) OS blockeras om ett annat argument står före objektet, medan GS2 per definition innebär att argument flyttar till eller basgenereras i en position före ett annat argument. Detta blir viktigt i avsnitt 5.2.3, där jag relaterar GS2 till alternativ inbördes ordning mellan nominala argument i fornsvenska.

3.7 Sammanfattning av kapitlet

I detta kapitel har jag behandlat objektsplaceringsmönster i förhållande till satsadverbial, främst i standardvarieteter av nutida nordiska språk men också i standardvarieteter av nutida tyska och nederländska. Inledningsvis beskrev jag

objektsplaceringsmönster visavi satsadverbial i nordiska språk utifrån litteraturen, och av denna beskrivning framgick att placering av objekt före satsadverbial, dvs. det som i den generativa litteraturen brukar benämnas *Object Shift*, OS, begränsas på olika sätt i de nordiska språken.

I anslutning till den inledande beskrivningen framhöll jag att resultat från tidigare syntaxhistorisk forskning tyder på att objekt placeras enligt ungefär samma mönster i medeltida varieteter av danska, isländska, norska och svenska som de gör än idag i de enskilda språken. I detta avsnitt framgick emellertid också två viktiga skillnader i objektsplaceringsmönstret: 1) objekt kan placeras före satsadverbial i satser med icke-finit huvudverb, och 2) objekt kan placeras före satsadverbial i bisats i medeltida danska och norska, vilket är omöjligt i nutida danska och norska. Därutöver påpekade jag i denna del att det saknas ingående studier av objektsplacering visavi satsadverbial i satser med finit huvudverb i medeltida svenska, och att man har analyserat objektsplacering före satsadverbial i satser med icke-finit huvudverb på två olika sätt. Tidigare forskning om objektsplacering visavi satsadverbial i medeltida danska, norska och svenska diskuterar jag närmare i kapitel 5.

I den andra delen av detta kapitel gav jag en noggrannare beskrivning av villkoren för OS i de nutida nordiska standardspråken utifrån litteraturen. Här framgick att man brukar dela in OS i två varianter/typer, OS med obetonade pronomen, objekt inklusive reflexiver, (= OS pro) och OS med substantiviska objekt (= OS NP), och tidigare forskning har konstaterat att båda varianterna begränsas på samma sätt syntaktiskt: 1) OS blockeras om något annat satsled, utom adjungerade fraser, står direkt före objektet (= *Holmbergs generalisering*), och 2) OS kan inte flytta ett objekt från en sats till en annan. Av litteraturgenomgången i detta kapitel kan det emellertid konstateras att faktorer på andra språkliga nivåer än syntax också har inverkan på OS.

För att nå en så realistisk bild av OS i nutida nordiska språk som möjligt har jag i detta kapitel också tagit upp några senare studier som handlar om eller berör OS i färöiska och OS i nutida nordiska dialekter. I denna del av kapitlet framgick att färöiskan, liksom isländskan, har båda OS-varianterna, men OS NP verkar vara mer begränsat av kontexten i färöiska än i isländska. Det framgick också att åtminstone tre fastlandsnordiska dialekter utmärker sig i förhållande till standardvarieteterna med avseende på OS pro, och OS pro verkar begränsas av speciella negationsformer i två av dem, nämligen trøndermål och älvdalsmål.

Vidare har jag i detta kapitel presenterat tre typer av analysförslag av OS från den tidigare forskningen. Den första typen tar sin utgångspunkt i morfologiska egenskaper hos objekt, och i denna analys drivs OS-varianterna av morfologi och syntax. Den andra typen tar sin utgångspunkt i pragmatik, och i denna analys drivs OS-varianterna av informationsstrukturell och/eller kognitiv status hos objekt. Den tredje tar sin utgångspunkt i fonologi, och i denna analys drivs OS pro av prosodi och fonologiska egenskaper hos pronominella objekt. Denna sista variant gäller

alltså endast för OS pro, medan de andra två syftar till att förklara båda i en analys. Den första typen var dominerande under slutet av 1900-talet, medan de senare två är de som dominerar i dagens generativa syntaxforskning.

Med utgångspunkt i standardvarieteter av nutida tyska och nederländska riktade jag i kapitlets sista del uppmärksamhet mot fenomenet *German Scrambling*, GS. Av litteraturgenomgången framgick att GS liksom OS brukar delas in i två varianter/typer. Den ena innebär att bland annat objekt hamnar före satsadverbial, och denna variant brukar analyseras i termer av flyttning (= GS). Den andra innebär att två argument placeras i alternativ ordning, t.ex. objekt > subjekt istället för subjekt > objekt (= OS). En del forskare brukar dela in den senare i två undervarianter, där det som skiljer dem åt är var i satsen argumenten står. I den ena undervarianten står ett eller båda argumenten i IP-domänen, och sådana fall brukar analyseras i termer av flyttning (= GSA). I den andra undervarianten står båda argumenten inom VP, och i sådana fall är två analyser ofta likvärdiga – flyttning inom VP:n eller alternativ basgenerering inom VP.

I kapitlets sista del beskrev jag också två syntaktiska villkor för GS, samt faktorer som på olika sätt har inverkan på GS. I dessa avsnitt framhöll jag att man kan urskilja vissa likheter mellan GS och OS: 1) GS blockeras liksom OS av huvudordets placering. GS kräver huvudfinalitet, t.ex. OV-struktur i VP:n, och detta syns om man ser närmare på kategorier som är huvudinitiala i tyska, t.ex. nominalfraser eller vissa adjektivfraser, där GS är omöjligt. OS förekommer i VO-språk och kräver att verbet flyttar ut ur VP. Huvud kan med andra ord blockera både OS och GS. Dessutom har det framgått att varken OS eller GS kan flytta ett objekt från en sats till en annan, så man kan säga att båda är satsbundna. Allra sist visade jag också två viktiga utmärkande drag för OS i relation till GS: 1) OS gäller färre kategorier, främst nominala, och 2) OS blockeras om ett annat argument står för objektet. Dessa begränsningar gäller inte GS.

4 Long Object Shift

I det förra kapitlet beskrevs objektsplacering visavi satsadverbial med tyngdpunkt på *Object Shift* i svenska. Där satte jag det fenomen som i litteraturen om OS i nordiska språk ofta går under beteckningen *Long Object Shift*, LOS, åt sidan. Detta fenomen, som innebär att ett obetonat pronominellt objekt eller reflexivt pronomen placeras före ett substantiviskt subjekt (eller ett betonat subjektspronomen), har rönt ganska lite uppmärksamhet i litteraturen. LOS innebär alltså en alternativ ordning mellan två nominala satsled.⁵⁹ I detta kapitel behandlas LOS i nutida svenska samt LOS-liknande strukturer i äldre och nutida varieteter av nordiska språk. Särskild uppmärksamhet riktar jag mot LOS-liknande strukturer i äldre varieteter av svenska, dels eftersom den gängse uppfattningen i litteraturen om nordiska språk är att LOS förekom i alla nordiska språk under medeltiden men över tid har kommit att begränsas till svenska, dels eftersom min avhandling har som delsyfte att utreda hur de LOS-liknande strukturerna i fornsvenska, fortsättningsvis *fornsvensk LOS-ledföljd*, bör analyseras.

Kapitel 4 är disponerat så här: avsnitt 4.1 ger en kort beskrivning av LOS och inbördes ordning mellan nominala satsled, ett pronominellt (objekt eller en reflexiv) och ett substantiviskt, i det nutida svenska mittfältet/IP. Avsnitt 4.2 relaterar LOS i nutida svenska till de fornsvenska LOS-ledföljder som tidigare forskning har observerat. Dessa två avsnitt syftar till att belysa inbördes ordning mellan objekt och subjekt över tid i svenska. Avsnitt 4.3 behandlar LOS i nutida svenska och LOS-liknande strukturer i andra nordiska språk. I avsnitt 4.4 sammanfattas kapitlet.

4.1 LOS och inbördes ordning för nominala satsled i nutida svenska

Inom det nutida svenska mittfältet/IP kan två nominala satsled ibland byta plats. Detta förutsätter emellertid dels att huvud verbet flyttar ut ur slutfältet/VP:n (jfr avsnitt 3.3.2 ovan, och se närmare i avsnitt 4.3.2), dels att ett av de nominala satsleden är ett obetonat pronomen, typiskt en reflexiv, REFL, (se korpusen Nordic

---

⁵⁹ Termen ”nominala satsled” inbegriper reflexiver (se diskussion i avsnitt 1.4 ovan).

Word Order Database, NWD, Lundquist m.fl. 2019), medan det andra är substantiviskt, dvs. en utbyggd eller enkel nominalfras/ betonad pronomenfras (Josefsson 1992:85, Teleman m.fl. 1999, band III, s. 308). I Figur 4.1 nedan illustreras två möjliga ordningar inom det nutida svenska mittfältet/IP, först den ordning som enligt Teleman m.fl. (1999, band III, s. 308) är den vanliga, SUBJ > REFL, respektive den alternativa, REFL > SUBJ (jämför liknande exempel i Holmberg 1986:3 och Heinat 2010:70f).⁶⁰ Att subjektet inte får vara obetonat i det senare fallet illustreras i (4.2b) samt (4.2d) i figuren nedan.⁶¹

INITIALFÄLT/CP		MITTFÄLT/IP				SLUTFÄLT/VP
FUND	TYP		N1/SPEC-IP		A1	
(4.2) a.	Därför	latar	Mikael/han	<u>sig</u>	alltid	efteråt
b.	Därför	latar	<u>sig</u>	Mikael/*han		alltid efteråt
c.		Tvättade	Mikael/han	<u>sig</u>	inte	efteråt?
d.		Tvättade	<u>sig</u>	Mikael/*han		efteråt?

FIGUR 4.1 Två möjliga ordningar mellan subjekt och reflexivt pronomen

Vissa obetonade personliga pronomen, nämligen de som har morfologiskt distinkt objektsform, kan också stå före ett substantiviskt subjekt i det nutida svenska mittfältet/IP, men det är mindre vanligt än med reflexiva pronomen (se NWD, Lundquist m.fl. 2019). Teleman m.fl. skriver att "[e]tt objekt hamnar framför ett subjekt bara [...] när ett obetonat kasusmarkerat (helst enstavigt) objekt flyttas framför ett intillstående subjekt" (Teleman m.fl. 1999, band IV, s. 79). Detta betyder att tredjeperson singular, *den/det*, samt talspråksformen i tredjeperson plural, *dom*, inte få stå före subjekt i svenska (se närmare i avsnitt 4.3.3). Till detta kan läggas

60 Notera att Teleman m.fl. (1999, band III, s. 308) hänvisar till ordningen REFL > SUBJ som "omkastad ordning". Detta uttrycket kan få en att tro att SUBJ > REFL är den vanliga ordningen. Som vi ska se i avsnitt 4.3.1 verkar emellertid REFL > SUBJ vara vanligare än SUBJ > REFL i nutida svenska.

61 Notera att de två verben i (4.2) är av olika typ: reflexiven *sig* kan bytas ut mot ett objektspronomen vid verbet *tvätta*, men inte vid verbet *lata*: (i) *Tvättade Mikael honom inte efteråt?*, men (ii) **Latade Mikael honom alltid efteråt?*. Det är därmed oklart om det reflexiva pronomenet har objektstatus i båda fallen eller bara i det förra fallet (jfr Teleman m.fl. 1999, band III, s. 302ff angående reflexivens status).

att ordningen personligt objektspronomen, OBJ.PRON, före subjekt tycks begränsas av verbets semantik (se närmare i avsnitt 4.3.3). I Figur 4.2 nedan illustreras två möjliga ordningar mellan SUBJ och OBJ.PRON vid två olika verb, nämligen *ta* och *möta*. Jämför liknande exempel i Teleman m.fl. (1999, band IV, s. 21, fotnot 2, samt band IV, s. 79). Att ordningen OBJ.PRON > SUBJ är utesluten med sådana personliga pronomen som saknar distinkt morfologisk objektsform illustreras i (4.3d) och (4.3h) nedan.

INITIALFÄLT/CP		MITTFÄLT/IP				SLUTFÄLT/VP	
FUND	TYP		N1/SPEC-IP		A1		
(4.3) a.	Sen	tog		tränaren	<u>oss</u>	alltså	avsidet
b.	Sen	tog	<u>oss</u>	tränaren		alltså	avsidet
c.	Sen	tog		tränaren	<u>den</u>	alltså	avsidet
d.	*Sen	tog	<u>den</u>	tränaren		alltså	avsidet
e.	Där	mötte		diplomat	<u>oss</u>	alltid	efteråt
f.	Där	mötte	<u>oss</u>	diplomat		alltid	efteråt
g.	Där	mötte		diplomat	<u>den</u>	alltid	efteråt
h.	*Där	mötte	<u>den</u>	diplomat		alltid	efteråt

FIGUR 4.2 Grammatiska och ogrammatiska ordningar mellan subjekt och objektspronomen

Också vid bitransitiva verbförbindelser, så som prototypiska *giva*, kan ett obetonat objektspronomen stå före ett substantiviskt subjekt i mittfältet/IP. Den vanliga ordningen är SUBJ > IO > DO men den kan alternativt vara IO > SUBJ > DO.⁶² Dessa två illustreras i Figur 4.3 nedan. Den vanliga ordningen illustreras i exempel (4.4a), och den alternativa, och mer begränsade, ordningen illustreras i (4.4b).

62 Det tycks vara så att endast IO kan placeras före subjektet vid bitransitiva verbförbindelser i det nutida svenska mittfältet/IP, men detta är svårt att testa, dels eftersom *den/det* inte får placeras före subjekt, dels eftersom *dom* inte får placeras före subjekt i talspråk (se närmare i 4.3.3). Som jag kommer att visa i avsnitt 4.3.5 kan man emellertid få en fingervisning om att det finns en sådan begränsning genom att genomföra ett topikaliserings-test.

INITIALFÄLT/CP		MITTFÄLT/IP				SLUTFÄLT/VP	
FUND	TYP		N1/SPEC-IP		A1		
(4.4) a.	Därför	gav		läraren	<u>dig</u>	inte	den nya boken
b.	Därför	gav	<u>dig</u>	läraren		inte	den nya boken

FIGUR 4.3 Alternativa ordningar i vid bitransitiva verbförbindelser

Inbördes ordning mellan nominala satsled är alltså inte helt fixerad i det nutida svenska mittfältet/IP utan kan variera under förutsättning att huvud verbet flyttar från slutfältet/VP:n och att ett av satsleden är ett obetonat pronomen med morfologiskt distinkt form, typiskt den särskilda reflexiven *sig* men också objekt, medan det andra är substantiviskt (= typiskt subjekt).

Som tidigare har nämnts (se avsnitt 3.3.1) har placering av ett obetonat pronomen före ett subjekt i den engelskspråkiga litteraturen om OS i nordiska språk diskuterats under beteckningen *Long Object Shift*, LOS (se t.ex. Holmberg & Platzack 1995:156), men LOS har inte rönt lika stort intresse som OS. Forskare har noterat dels att LOS i vissa centrala avseenden liknar och i vissa avseende avviker i jämförelse med OS pro i nutida svenska, dels att LOS, eller åtminstone LOS-liknande strukturer, tycks ha förekommit i alla de nordiska språken under medeltiden, men att LOS idag är begränsat till svenska (Þráinsson 2007:71f). Termen *LOS-ledföljd* används i fortsättningen för sådan placering som liknar nutida svenskt LOS i andra varieteter av nutida nordiska språk. Det utgör alltså inte något ställningstagande i fråga om analys av de aktuella fallen.

4.2 LOS-ledföljd i fornsvenska

I flera språkhistoriska studier om fornsvenska har forskare noterat varierande ordning mellan ett argument i typiskt objektskasus, dativ eller akkusativ, och ett argument i typiskt subjektskasus, nominativ, i fornsvenska. Med andra ord har man observerat LOS-ledföljd, och denna uppges ha varit både sällsynt och ålderdomlig. Exempelvis skriver Delsing (1999:208) att objekt ”praktiskt taget aldrig står före subjektet” i fornsvenska, vilket grundar sig i att han endast finner objekt före subjekt i 18 fall i ett material som består av ca 1000 belägg (på OV-ledföljd i huvudsats). I 17 av de 18 beläggen rör det sig om ett ensamt pronomen före ett substantiviskt

subjekt, och 15 av 18 belägg finner Delsing i de allra äldsta fornsvenska texterna som han undersöker. Ett exempel från Delsing (1999:209) återges i (4.5) nedan.

- (4.5) a. vil os gudh hiälpa (Fsv., MBIB)
vill oss.DAT gud.NOM hjälpa
 ‘Vill Gud hjälpa oss’
- b. Vill Gud hjälpa oss (Sv.)
- c. *Vill oss Gud hjälpa
- d. Så hjälper oss Gud

Delsings (1999) undersökning inbegriper emellertid endast huvudsatser med icke-finit huvudverb (se närmare i avsnitt 5.1.3), så i samtliga 18 belägg rör det sig om en syntaktisk kontext där LOS vore omöjligt i nutida svenska. Jämför (a)-, (b)- och (c)-exemplet ovan. LOS blir ogrammatiskt i nutida svenska eftersom LOS, liksom OS pro, kräver att huvud verbet flyttar ut ur VP:n, så som i (d)-exemplet (se diskussionen i 3.3.2). Exemplet i (a) ovan kan likväl sägas likna nusvenskt LOS med avseende på argumentens inbördes ordning. Ett pronominellt argument i dativ, dvs. *os* (‘oss’), står före ett substantiviskt argument i nominativ, dvs. *gudh* (‘Gud’).

I Falks (1997) uppsats om fornsvenska upplevarverb hittar man emellertid några exempel på LOS-ledföljd i sådana syntaktiska kontexter där LOS vore möjligt också i nutida svenska, nämligen huvudsatser med finit huvudverb (se också Berger 2015). Falk (1997) skriver att man i fornsvenska huvudsatser, bortsett från topikalisering, kan finna ”lätta led, såsom lätta adverb och pronominella objekt” före subjektet (Falk 1997:36), men i linje med Delsing (1999) påpekar hon att placering av ”pronominellt objekt framför subjekt är en ganska sällan utnyttjad möjlighet” (Falk 1997:37). Ett exempel återges från Falk (1997:92) i (4.6) nedan.

- (4.6) förbødh os gud at vroa them (Fsv., MBIB)
förbjöd oss.DAT gud.NOM att oroa dem
 ‘förbjöd oss Gud att oroa dem’

I sin undersökning av fornsvenska lagtexter noterar också Jörgensen (1987) LOS-ledföljd med pronomen, såväl i huvudsatser med finit huvudverb som i huvudsatser med icke-finit huvudverb: ”[i] satser med inversion [dvs. finit verb före subjekt] kan ibland en satsdel ha placerats mellan verbet och subjektet” (Jörgensen 1987:132). Han skriver angående objekt som står före subjekt att det i lagtexterna mestadels rör sig om ”anatoriskt *þæt* [...] vilket är speciellt vanligt i UL [och någon] gång kan objektet utgöras av icke-pronominellt tematiskt led” (Jörgensen 1987:133). Jörgensen (1987) observerar alltså att LOS-ledföljd dels var möjligt med pronomenet *þæt* (‘det’), dels var möjligt, om än endast i begränsad utsträckning,

med ett substantiviskt objekt i de fornsvenska lagtexterna. Dessa två observationer överensstämmer inte med vad som är möjligt vid nusvenskt LOS. Exempelen i (4.7) nedan har hämtats från Jörgensen (1987:72 respektive s. 133), och motsvarande exempel på nutida svenska lägger jag till i (c) respektive (d).

- (4.7) a. taki   bæt   malsæghande   (Fsv., DL)
           ta.KONJ det.ACK målsägande.NOM
           ‘Tar målsäganden det’
- b. æghu   brun   fleræ   (Fsv., UL)
           äger.PL brunn.ACK flera.NOM
           ‘Äger flera brunnen (tillsammans)’
- c. *Tar det målsäganden   (Sv.)
- d. *Äger brunnen flera

Exempelen i (4.5)-(4.7) ovan indikerar att LOS-ledföljd i svenska är en placeringmöjlighet som har kommit att begränsas på två sätt sedan medeltiden. LOS-ledföljd har begränsats dels till satser med ett finit huvudverb, dvs. syntaktiska kontexter där verbet flyttar ut ur VP:n och därmed oftast är finit, dels till obetonade pronomen som har morfologiskt distinkt form – den särskilda reflexivformen samt objektsform av övriga personliga pronomen.

Under stora delar av den fornsvenska perioden är de grammatiska förutsättningarna för LOS-ledföljd emellertid radikalt annorlunda jämfört med nutida svenska: 1) OV-ledföljd kan genereras i VP; 2) nominala kategorier böjs i fyra kasus; 3) det finita verbet böjs i numerus och person efter ett argument i nominativ, och 4) det saknas subjektstvång (se diskussion i avsnitt 2.4.2). Någon analys genererar också fornsvensk LOS-ledföljd, och svenskan tycks än idag ha denna möjlighet, om än i mer begränsad utsträckning. En fråga som därmed inställer sig är den forskningsfråga som ställdes i 1.2 ovan, nämligen: hur bör den typ av LOS-ledföljd som tidigare forskning har observerat i fornsvenska analyseras? I kapitel 5 närmar jag mig denna fråga genom att rikta uppmärksamhet mot tre analyser som kan generera fornsvensk LOS-ledföljd, och i kapitel 7 prövas tre hypoteser.

4.3 LOS och LOS-ledföljd i varieteter av nordiska språk

I det här avsnittet presenterar jag empiriska observationer som rör LOS och LOS-ledföljd i varieteter av nordiska språk. Det mesta tyder på att den i litteraturen vanliga uppfattningen att LOS är en nutida svensk specialitet är korrekt, och detta behandlas närmare i avsnitt 4.3.2. En i litteraturen vanlig utgångspunkt är också att LOS är en specialvariant av OS pro i nutida svenska, och observationer som motiverar denna utgångspunkt behandlas närmare i avsnitt 4.3.1. Observationer som motiverar en annan utgångspunkt, nämligen att LOS är något annat än OS pro i nutida svenska, behandlas närmare i avsnitt 4.3.3. De två olika utgångspunkterna ligger bakom två analysförslag av LOS i litteraturen, och dessa två diskuteras närmare i avsnitt 4.3.4. Sist, i avsnitt 4.3.5, bidrar jag med tre nya iakttagelser som rör LOS i nutida svenska.

4.3.1 LOS som en nutida svensk specialitet

En utbredd uppfattning i litteraturen är att LOS är ogrammatiskt i alla nutida nordiska språk utom svenska (Holmberg 1986, Josefsson 1992, Holmberg & Platzack 1995, Þráinsson 2001a, Vikner 2006). Det har emellertid noterats att LOS-ledföljd förekom i äldre varieteter av alla nordiska språk och att LOS-ledföljd förekom i danska och norska fram till relativt nyligen (Þráinsson 2001a; 2007, Platzack u.å). Vissa forskare hävdar dessutom att LOS finns i isländskan (Hellan & Platzack 1995). Frågan om LOS av nutida svenskt snitt är möjligt i de andra nutida nordiska språken är alltså inte entydigt besvarad i litteraturen, och det är därför motiverat att granska frågan närmare. Slutsatsen som jag i detta avsnitt kommer att landa i är att endast svenska har LOS, medan LOS-ledföljd som har observerats i övriga nordiska språk och som ofta har diskuteras i litteraturen är skenbara fall av LOS.

Statistiken från korpusen NWD (Lundquist m.fl. 2019) visar att LOS-ledföljd nästan enbart produceras av informanter från Sverige, vilket ger stöd åt uppfattningen att LOS-ledföljd endast finns i nutida svenska. NWD visar till exempel att LOS med reflexivt pronomen före subjekt, dvs. ordningen REFL > SUBJ, så som i (b)-exemplet i (4.8) nedan, produceras oftare än SUBJ > REFL, så som i (a)-exemplet i (4.8) nedan, av de svenska informanterna. Informanterna från de andra nordiska länderna, däremot, producerar i princip aldrig ordningen REFL > SUBJ. Exempel från danska respektive norska informanter ges i (c)-(f) i (4.8) nedan.⁶³ Jag stryker under reflexiverna.

---

⁶³ Statistiken till exemplen i (4.8) har jag fått fram genom att fylla i funktionerna i NWD på följande sätt, och notera att jag endast har ändrat den första för danska och norska: "Swedish" i "Language", "NP" i "TypeElement1", "Refl_pro" i "TypeElement2", "Refl-Los" i "ExactCategory", samt "RS" + "SR" + "OTHER" i "ProducedWordOrder". Det sista, dvs. klassificeringen "OTHER", innebär

- (4.8) a. Igår ställde läraren sig på bordet. STATISTIK FRÅN NWD: SV.
= 43 av 265, dvs. 16, 3 %
b. Igår ställde sig läraren på bordet. = 222 av 265, dvs. 83, 7 %
STATISTIK FRÅN NWD: DA.
c. I går skyndte læreren sig hjem fra arbejde. = 142 av 142, dvs. 100 %
d. I går skyndte sig læreren hjem fra arbejde.. = 0 av 142, dvs. 0 %
- STATISTIK FRÅN NWD: NO.
e. Etter møtet satte politimannen seg i den andre bilen. = 298 av 299, dvs. 99, 6 %
f. Etter møtet satte seg politimannen i den andre bilen. = 1 av 299, dvs. 0, 4 %

I en opublicerad artikel observerar Platzack (u.å.) emellertid att LOS-ledföljd verkar ha förekommit i danska och norska fram till relativt nyligen. Platzack ger fyra exempel på äldre danska, varav två har hämtats från Jensen (1929:291), och dessa två återges i (a) respektive (c) i (4.9) nedan. Till dessa exempel lägger jag ett exempel med LOS-ledföljd på äldre danska från Hellan & Platzack (1995:58) i (b) i (4.9) nedan. Platzack (u.å s. 8, fotnot 8) hänvisar också till Falk & Torp (1900) som skriver att objektspronomen kunde placeras före subjekt i danska och norska under författarnas samtid, dvs. under tidigt 1900-tal: ”Saaledes oftere endnu: til denne kreds sluttede sig ogsaa presten [min understrykning]” (Falk & Torp 1900:290). Jag stryker pronominella satsled i (4.9) nedan.

- (4.9) a. mod Aften inbøde ham nogle Kiøbmænd i deres Telt (Da., ca 1800)
mot aftonen inbjød honom några köpmän i deras tält
‘På kvällen bjöd några köpmän in honom till deras tält’
- b. Derfor forekommer mig maske det hele mere betydningsfuldt (Da., ca 1850)
Därför förefaller mig ADV det hela mera betydelsefullt
‘Därför förefaller mig det hela kanske vara mera betydelsefullt’
- c. og fra [...] strækker sig Haven ned til den bugtede Fjord (Da., ca 1900)
och från ... sträcker sig trädgården ned till den buktande fjorden
‘och från ... sträcker sig trädgården ned till den buktande fjorden’

Mot bakgrund av dessa exempel föreslår Platzack (u.å. s. 8ff) att det omkring 1900 skedde en språkförändring i danska och norska, men inte i svenska, vilket bland annat har medfört att LOS inte längre är grammatiskt i danska och norska. Om detta är riktigt vore det inte förvånande om LOS fortfarande är möjligt, om än i begränsad

---

att informanten har frångått instruktionerna och producerat avvikande språkdata. Sådana exempel är sällsynta och har räknats bort ur statistiken.

utsträckning, i danska och norska dialekter samt i danskt och/eller norskt skriftspråk. Statistiken från NWD (Lundquist m.fl. 2019) ovan talar visserligen emot förekomst av LOS av nutida svenskt snitt i nutida danska och norska dialekter, men någon större studie om LOS-ledföljd i nutida danskt och/eller norskt skriftspråk har inte genomförts, så vitt jag vet.⁶⁴

Med exempel från Nygaard (1905:357) samt äldre svenska texter visar Platzack (u.å. s. 8) och Þráinsson (2007:71) att LOS-ledföljd också förekom i fornisländska och fornsvenska (se diskussion om fornsvensk LOS-ledföljd avsnitt 4.2). Sådana exempel indikerar att LOS är en arkaisk konstruktion, och det är därför förvånande att det inte verkar förekomma i nutida isländska i NWD (Lundquist m.fl. 2019). Isländskan har ju bevarat så många andra drag som en gång var möjliga i de nordiska språken. Till exempel fanns kilkonstruktion i alla de medeltida nordiska språken, och den finns än idag i isländska och färöiska, medan den endast finns som arkaism i de övriga nutida nordiska språken, t.ex. i uttryck som (a) *som sagt var* istället för (b) *som det var sagt* (se närmare om kilkonstruktionen i avsnitt 5.2.1, och se vidare i Wessén 1965 §§ 202f, se Maling 1980, samt Engdahl 2012).

Det finns emellertid forskare som mer eller mindre explicit hävdar att LOS finns än idag i isländskan. Hellan & Platzack (1995:59) skriver att "LOS is also found in Icelandic", men de ger inga exempel utan hänvisar till två informanters bedömningar. Þráinsson (2007) utesluter inte förekomst av LOS i nutida isländska, men han skriver så här: "[a]lthough there are some examples of this kind of 'long pronominal OS' in modern Swedish and even older Icelandic and Danish, it is either heavily restricted or impossible in the modern languages" (Þráinsson 2007:71). I ett exempel från Þráinsson (2007:71) på nutida isländska i (4.10), samt motsvarande exempel på nutida svenska i (4.10) nedan, ger stöd för att LOS är "heavily restricted" i nutida nordiska språk, eftersom båda exemplen är ogrammatiska.

- (4.10) a. *Las hana Maria ekki? (Isl.)
b. *Läste den Maria inte? (Sv.)

Exemplen i (4.10) ovan är emellertid ogrammatiska av olika skäl. LOS i nutida svenska är, som bekant (se avsnitt 4.1), endast möjligt med sådana pronomen som har morfologiskt distinkt form, vilket utesluter bl.a. *den* (=3 pers.sg.utr) i det svenska (b)-exemplet. Det isländska (a)-exemplet kan, däremot, inte vara

---

64 Med hänvisning till Faarlund m.fl. (1997:711 och 882) skriver Helge Lødrup (p.k.) att LOS generellt är omöjligt i norska, utom i enstaka undantagsfall med reflexiven *seg*: "Helt generelt er det slik at langt objektskift er umulig i norsk. Avvikene er små og marginale, og gjelder vel primært innholdstomt 'seg'". Helge Lødrup (p.k.) hänvisar också till en studentuppsats, Thomlevold Tennøe (2019), där författaren inte finner några belegg för LOS-ledföljd, dvs. *seg* före subjekt, i den norska delen av dialektkorpuset Nordic Dialect Corpus, NDC (se Johannessen m.fl. 2009 angående NDC).

ogrammatiskt av samma skäl, eftersom pronomenet *hana* är morfologiskt distinkt (=3 pers.sg.ack.fem).

Skälet till att (a)-exemplet är ogrammatiskt har istället att göra med subjektet *María*. Þráinsson (2007) skriver så här: "[i]f the object is an unstressed pronoun and the subject **quantified** [...] it is possible to get crossing arguments [min fetmarkering]" (Þráinsson 2007:69). Ett objekt kan alltså flytta förbi ett subjekt och ge upphov till ordningen OBJ.PRON > SUBJ, dvs. LOS-ledföljd, på nutida isländska, men i så fall krävs enligt Þráinsson dels att objektet är ett obetonat pronomen, dels att subjektskandidaten är av en viss typ, nämligen en sådan som antingen är kvantifierande i sig eller är försedd med en kvantifierare, t.ex. *alla*, *många*, *några* el. dyl. Det isländska (a)-exemplet uppfyller endast det första av de två villkoren: objektet är ett obetonat pronomen, men subjektet är ett egennamn, alltså inte en kvantifierad fras.⁶⁵

Þráinsson (2007:69) ger tre exempel som illustrerar det som han benämner "crossing arguments", dvs. LOS-ledföljd, på nutida isländska, och hans exempel återges i (4.11) nedan.⁶⁶ Lagg märke till att det rör sig om en typ av expletivkonstruktion som innehåller expletiven *það* ('det'), som ofta analyseras som en betydelsestom platshållare snarare än ett formellt subjekt i nutida isländska (se diskussion i avsnitt 2.3.3), samt att de postverbala subjektskandidaterna är kvantifierande i sig eller försedda med kvantifierare. (Jag återkommer till dessa subjektskandidater strax.) Notera också att dessa expletivkonstruktioner är speciella i det avseendet att de är konstruerade med transitiva verb (*lesa*, 'läsa' och *panta*, 'beställa'), den typ av expletivkonstruktion som brukar gå under beteckningen "Transitive Expletive Construction", fortsättningsvis TEC, i litteraturen (Jonas & Bobaljik 1996). Många forskare antar att TEC inte finns i något annat nutida nordiskt språk än isländska (Þráinsson 2007:336, men se också Håkansson 2017, som menar att TEC i viss mån också finns i nutida svenska).

65 Sigurðsson (p.k.) menar också att LOS förekommer i nutida isländska, men han hävdar, precis som Þráinsson (2007), att "möjligheterna är mycket begränsade". Sigurðsson anger inga detaljer beträffande begränsningarna, men han ger två exempel, se (i) och (ii) nedan. Lagg märke till att det grammatiska exemplet har ett subjekt som är försett med kvantifieraren *neitt* ('något'), så båda villkoren för "crossing arguments" uppfylls i detta exempel. I det ogrammatiska exemplet uppfylls bara ett av villkoren, eftersom subjektet har definit form (eller definit betydelse, som vid egennamnet *Mikael*).

(i) Hvers vegna skemmtir sér aldri neitt fólk herna? (Isl.)
Vilka.GEN skäl roar sig ADV något folk här?
 'Av vilka skäl roar sig aldrig något folk här?'

(ii) *Hvers vegna skemmtir sér aldri {Mikael/hann/fólkið} herna?
Vilka.GEN skäl roar sig ADV {Mikael/han/folket} här?
 Avsedd betydelse 'Av vilka skäl roar sig aldrig {Mikael/*han/folket} här'

66 Exempel (4.11c) kommer ursprungligen från Sigurðsson (2000:82).

- (4.11) a. það lásu hana enginn (Isl.)
 EXPL *läser*.PL *den*.FEM.ACK *ingen*.NOM
 ‘Ingen läser den’
- b. það pöntuðu þetta stundom allir gestirnir
 EXPL *beställde*.PL *detta*.NEU.ACK ADV *alla gäster*.DEF.NOM
 ‘Alla gästerna beställde detta vid något tillfälle’
- c. það lásu hana þá sennilega ekki margir stúdentar fyrir profið
 EXPL *läser*.PL *den*.FEM.ACK ADV ADV NEG *många studenter*.NOM *före provet*
 ‘Den läser troligen inte många studenter före provet’

I (4.11) ovan illustreras alltså att LOS-ledföljd är möjligt på nutida isländska. Att placeringen av de pronominella objekten, dvs. *hana* (‘den’) och *þetta* (‘detta’), före en postverbal subjektscandidat i dessa exempel skulle vittna om LOS av nutida svenskt snitt är emellertid tveksamt. Det finns nämligen inga krav vid LOS i nutida svenska på att subjektscandidaten ska vara kvantifierande i sig eller förses med en kvantifierare, utan den kan mycket väl vara ett ensamt egennamn, så som *Mikael*, eller ett ensamt, omodifierat, substantiv i definit form, så som *läraren* (se t.ex. (4.8) ovan från NWD). Denna skillnad indikerar att subjektscandidaten inte står i samma position vid ”crossing arguments” i nutida isländska som subjektet vid LOS på nutida svenska.

Vid LOS i nutida svenska är det rimligt att anta att det rör sig om placering av ett pronominellt objekt eller ett reflexivt pronomen före ett vanligt subjekt i spec-IP, därför att subjektscandidaten får ha definit form och mycket väl kan stå före ett satsadverbial, så som i (a) i (4.12) nedan. I nutida isländska, däremot, blir LOS-ledföljd ogrammatiskt om subjektet har definit form och står före ett satsadverbial, t.ex. en negation, dvs. om det rör sig om ett vanligt subjekt i spec-IP. Ett isländskt exempel från Josefsson (1992:85) återges i (b) i (4.12) nedan.

- (4.12) a. Igår tvättade sig barnen inte (Sv.)
 b. *Í gær þvoðu sær börnin ekki (Isl.)

STRUKTUR

- a' ... [C° tvättade [XP sig [IP barnen [NegP inte [VP ...]]]]]]]]
 b' *...[C° þvoðu [XP sær [IP börnin [NegP ekki [VP ...]]]]]]]]

Exempelparet ovan talar emot att nusvenskt LOS finns i nutida isländska. I (b)-exemplet visas att reflexiven *sér* (‘sig’ i dativ) inte får placeras före ett subjekt i definit form, dvs. *börnin* (‘barnen’), eller före satsadverbial, t.ex. negationen *ekki* (‘inte’), på nutida isländska.

Þráinsson (2007:316) visar visserligen att en subjektscandidat vid TEC kan stå i spec-IP och fungera som vanligt subjekt, men i (4.11) ovan talar två aspekter för att subjektscandidaterna snarare står i spec-VP och fungerar som egentliga subjekt, nämligen formen på subjektscandidaterna samt deras placering visavi satsadverbial. Som tidigare nämnts kan subjektscandidater antas ha tre placeringsmöjligheter nedanför CP i nutida isländska, spec-IP, spec-VP och V-komp, men placering i dessa positioner ställer olika krav på subjektscandidatens form (se diskussion i avsnitt 2.3.3). En subjektscandidat i indefinit form får stå i alla tre, medan en subjektscandidat i definit form måste flytta upp till CP, utom i vissa speciella undantagsfall. Ett undantagsfall som Þráinsson (2007:316–322) preciserar utifrån Vangsnes (2002) är följande. En subjektscandidat i definit form får stå i spec-VP om den är allkvantifierande eller är försedd med en allkvantifierare. Om man tittar närmare på subjektscandidaterna i (4.11) ser man att det i dessa fall rör sig om 1) en negativ allkvantifierare, dvs. *enginn* ('ingen'), i (a)-exemplet, och 2) en subjektscandidat som är försedd med en allkvantifierare, dvs. *allir* ('alla'), i (b)-exemplet. I (b)- och (c)-exemplet står subjektscandidaten dessutom efter ett eller flera satsadverbial, vilket talar för att dessa subjektscandidater står inom VP. Mot denna bakgrund drar jag slutsatsen att det i (4.11) rör sig om skenbara LOS-fall. Det pronomina objektet har inte genomgått LOS till en position före ett subjekt i spec-IP, utan det har genomgått OS pro till en position före ett egentligt subjekt som står kvar i spec-VP:⁶⁷

STRUKTUR

- (4.13) a' ... [^C lásu [^{XP} hana_i [^{VP} enginn [^{VP} t_i ...]]]]
 b' ... [^C pöntuðu [^{XP} þetta_i [^{VP} stundom [^{VP} allir gestirnir [^{VP} t_i ...]]]]
 c' ... [^C lásu [^{XP} hana_i ... [^{NegP} ekki [^{VP} margir stúdentar [^{VP} t_i ...]]]]]]

Man kan också hitta skenbara LOS-fall med subjektscandidater som sannolikt fungerar som egentliga subjekt i nutida danska och norska vid en speciell typ av verbförbindelse, nämligen sådana som kan konstrueras med eller utan expletiv, dvs. med eller utan ett formellt subjekt. Utifrån Vangsnes (2002) forskning om

67 Man skulle alternativt kunna tänka sig att objekten och subjektscandidaterna i de isländska TEC-exemplen står i en hög respektive låg position i inom CP-domänen, vilket Sigurðsson (2000) argumenterar för. Med en sådan analys måste man emellertid överge antagandet att satsadverbial markerar gränserna inom IP. Oavsett analys prediceras att ordningen objekt > subjekt endast ska vara möjlig om huvud verbet har flyttat ur VP. Enligt Sigurðsson (p.k.) stämmer detta, vilket kan visas genom att lägga till ett hjälpverb till exempel (4.11c), som då blir ogrammatiskt, se (i) nedan.

(i) *það hafa hana þa sennilega ekki margir stúdentar lesið fyrir prófið (Isl.)
 EXPL *har den* ADV ADV NEG *många studenter.nom läst före provet*
 Avsedd betydelse: 'Den har många studenter då sannolikt inte läst före provet'

definithetseffekter (som bygger på Milsark 1974, 1977) kan man visa att det rör sig om skenbara LOS-fall på danska och norska, men samma analys verkar emellertid inte kunna förklara LOS i nutida svenska.

Mikkelsen (2002:14) och Julien (2009:103f) hävdar att det finns verb som är skenbart transitiva i nutida danska och norska, dvs. verb av den aktuella typen ser ut att ta yttre + inre argument när de i själva verket tar två inre argument, och författarna tar upp två verb som exempel: *vente* ('vänta') och *møte* ('möta'). Två exempel med expletiv + *vente* respektive expletiv + *møte* ges i (4.14) nedan. Det danska (a)-exemplet har hämtats från Mikkelsen (2002:12) och det norska (b)-exemplet har hämtats från Julien (2009:103).

- (4.14) a. Der ventede meg en ubehagelig aften hjemme (Da.)
 b. Det møtte Marit nokre studentar utanfor kontoret (No.)

På ett av de två följande sätten kan man i satser med verb av den aktuella typen uppfylla kravet på utsatt subjekt i fastlandsnordiska språk (dvs. EPP, se diskussion i avsnitt 2.3.3): 1) sätt ut ett expletivt pronomen, dvs. ett formellt subjekt (*det/der*), eller 2) flytta upp ett av de inre argumenten till spec-IP, dvs. ett inre argument lyfts till subjektsposition. Exempelen i (4.14) ovan illustrerar den förra strategin, medan (a)- och (b)-exemplet i (4.15) nedan illustrerar två varianter av den senare strategin på nutida norska.⁶⁸

- (4.15) a. Utanfor kontoret hade [^{IP} nokre studentar_i [^{VP} møtt Marit t_i]
 c. Utanfor kontoret hade [^{IP} Marit_i [^{VP} møtt t_i nokre studentar]

Även om danska, norska och svenska har krav på utsatt subjekt kan ett formellt subjekt under vissa omständigheter utelämnas utan att det triggar flyttning av ett inre argument upp till spec-IP i dessa språk. Enligt Falk (1987, 1993) måste den här typen av utelämnning licensieras genom vissa strategier, såsom topikalisering av ett rumsadverbial. I (4.16) nedan återger jag ett välkänt exempel från Falk (1993:270), där rumsadverbialet *I gräset* antas licensiera utelämnning av expletivt *det* i svenska, och vid sidan av (a)-exemplet ställer jag i (b)-exemplet upp ett

---

68 Notera att den andra strategin, enligt min bedömning, är mer begränsad i svenska vid vänta än vid möta. Vid *möta* verkar det inte spela någon roll vilket av de inre argumenten som flyttar till subjektspositionen, så som i (4.15), men vid *vänta* kan endast ett av de inre argumenten flytta upp, se (i) och (ii). Denna begränsning talar för att verbet *vänta* inte har samma typ av reciproka betydelse som *möta* och att verben därför bör behandlas som två olika, om än speciella, verb.

- (i) Där skulle en rejäl utmaning vänta statsministern
 (ii) *Där skulle statsministern vänta en rejäl utmaning

likvärdigt exempel från Platzack (u.å, s. 10). Möjlig utelämnning markeras inom parentes i exemplen.

- (4.16) a. I gräset kan (det) finnas ormar (Sv.)
b. På det här hotellet har (det) bott många kungligheter

Mikkelsen (2002:50–62) hävdar att samma licensieringsstrategi kan tillämpas i nutida danska för att utelämnas ett formellt subjekt. I (4.17) nedan ger jag två danska exempel som motsvarar de svenska exemplen i (4.16) och som bygger på flera liknande exempel i Mikkelsen (2002:50–61).⁶⁹

- (4.17) a. I døren kan (der) åbnes en lille luge (Da.)
b. I skoven har (der) boet mange trolde

Tillämpas topikaliserings av ett rumsadverbial kan utelämnings av det formella subjektet licensieras också vid konstruktioner med verb av typen *möta* eller *vänta*. Om det första av de inre argumenten är ett obetonat objektspronomen och det andra är ett substantiv kan det i en sats där huvud verbet har flyttat ur verbfrasen i förstone se ut som ett belägg för LOS på nutida danska och norska. Det danska exemplet i (4.18) nedan bygger på exempel från Mikkelsen (2002:55), och det norska exemplet i (4.18) nedan bygger på exempel från Julien (2009:103).

- (4.18) a. I mørket ventede hende en slem overraskelse (Da.)
b. Utanfor kontoret møtte henne nokre studentar (No.)

Den här typen av fall kan emellertid analyseras så att den aktuella verbtypen tar ett osynligt (dvs. utelämnat) formellt subjekt, och när det formella subjektet är osynligt maskeras det faktum att satsleden som syns i den linjära strängen är ett objekt och ett egentligt subjekt som står kvar i verbfrasen. Det kan med andra ord röra sig om en dold expletivkonstruktion där ett osynligt formellt subjekt står före ett objekt (pronomen) som i sin tur står före ett egentligt subjekt (substantiv).

STRUKTUR

- (4.19) a' ...[C^o ventede [IP (der) [VP hende [VP en slem overraskelse]]]]
b' ...[C^o møtte [IP (det) [VP henne [VP nokre studentar]]]]

I nutida svenska kan man fråga sig om en LOS-ledföljd vid verb som *vänta* eller *möta* också kan analyseras som dolda expletivkonstruktioner, och därför är det rimligt att särbehandla svenska LOS-ledföljder med sådana verb. Det är emellertid

---

⁶⁹ Tvärt emot Mikkelsen (2002) hävdar Platzack (u.å.) att formella subjekt inte får utelämnas på danska. Vem som har rätt i denna fråga kan jag inte avgöra, och jag lämnar frågan öppen för vidare undersökning.

förhastat att utesluta LOS helt och hållet i sådana fall, eftersom man utifrån bl.a. Milsark (1977) kan testa om det rör sig om en dold expletivkonstruktion, dvs. osynligt formellt subjekt + objekt + egentligt. Utifrån bl.a. Milsark (1977) visar Vangsnes (2002) att egentliga subjektet inte får ha definit form vid expletivkonstruktion i nordiska språk. Ett exempel på svenska som bygger på Platzack (u.å) ges i (4.20) nedan.

- (4.20) a. På det här hotellet bor det en kungafamilj (Sv.)
b. *På det här hotellet bor det kungafamiljen

Parafrasering till definit form på subjektskandidaten i (4.18) ovan bör alltså medföra samma typ av effekt om det finns ett osynligt formellt subjekt i en LOS-ledföljd med verbet *möta*. Så är det i danska och norska, men inte i svenska, vilket illustreras i (4.21) nedan. Det danska (a)-exemplet bygger på exempel från Mikkelsen (2002:55), och det norska (b)-exemplet bygger på exempel från Julien (2009:103).⁷⁰

- (4.21) a. *I mørket ventede hende den slemme overraskelse (Da.)
b. *Utanfor kontoret møtte henne den usikre studenten (No.)
c. I mørkret väntade henne den obehagliga överraskningen (Sv.)
d. Utanför kontoret mötte henne den förvirrade studenten

I de danska och norska exemplen, men inte i motsvarande exempel på svenska, uppstår den förväntade effekten. Subjektskandidaten har definit form, och LOS-ledföljd blir ogrammatiskt. Det är därmed troligt att det i de danska och norska exemplen rör sig om en dold expletivkonstruktion, dvs. att det finns ett osynligt *det/der* i strukturen och att de synliga satsleden är ett objektspronomen som står före ett egentligt subjekt, se struktur i (4.19). Frånvaron av samma typ av effekt i de svenska exemplen indikerar, däremot, att en LOS-ledföljd med speciella verb som *vänta* och *möta* inte nödvändigtvis har ett osynligt *det* i svenska.

Sammanfattningsvis tyder det mesta på att LOS, definierat som flyttning av ett obetonat objektspronomen inklusive reflexiv, till en position före subjekt i spec-IP, endast finns i nutida svenska. Argumenten för en sådan tolkning är följande. LOS-ledföljd produceras nästan aldrig i något annat nutida nordiskt språk än svenska i NWD, och LOS begränsas på andra sätt i nutida svenska jämfört med LOS-ledföljd i övriga nutida nordiska språk. Jag landar därför i slutsatsen att LOS är en nutida

---

⁷⁰ Exemplet som (4.21a) bygger på är följande: (a) **I mørket ventede den lille pige den slemme overraskelse* (Mikkelsen 2002:55). Mikkelsen (2002:55) menar att (a) är ogrammatisk därför att den slemme overraskelse har definit form. Följande sats är nämligen grammatisk på danska, enligt Mikkelsen: (b) *I mørket ventede den lille pige en slem overraskelse* (Mikkelsen 2002:55). Jag utgår från att Mikkelsens (2002) bedömning gäller även om *den lille pige* ersätts med objektspronomenet *hende*. Bedömningen av den norska satsen i (4.21b) kommer från Helge Lødrup (p.k.).

svensk specialkonstruktion, men jag vill här också understryka behovet av vidare forskning. Som Platzack (u.å) har visat förekom LOS-ledföljd fram till relativt nyligen i danska och norska, och LOS-ledföljder har, så vitt jag vet, inte har undersökts systematiskt i nutida isländska, danska eller norska skriftspråkskorpusar.

4.3.2 LOS som ett specialfall av OS pro i nutida svenska

I flera beskrivningar av OS i nordiska språk är det tydligt att man utgår från att LOS är en specialvariant av OS pro i nutida svenska. Till exempel kommer detta till uttryck i Holmberg (1999:16), Þráinsson (2001a:154, 2007:68, fotnot 38) samt Vikner (2006:414f och 431, fotnot 8). Nedan återger jag några exempel på formuleringar som är talande i sammanhanget.

Holmberg (1999): [...] there are varieties of Swedish where Object Shift may apply across the subject under certain conditions (Holmberg 1999:16)

Þráinsson (2001a): All the examples of pronominal OS so far are also instances of ‘short’ OS. Although this is the general rule, there are some examples of ‘long pronominal OS’ in Modern Swedish dialects and in older Scandinavian texts (Þráinsson 2001a:154).

Þráinsson (2007): I am abstracting away from the special instances of long pronominal OS of the type *Gav dej snuten körkortet tillbaka?* (Sw. – lit- ‘Gave you the cop the driver’s license back’) (Þráinsson 2007:68, fotnot 38)

Vikner (2006): To complicate matters even further, pronominal-object shift in Swedish is different both from pronominal-object shift in the other Scandinavian languages [...] in that both options are possible. The shifted pronoun may occur either left of the subject [...] or right of the subject (Vikner 2006:414f och 431, fotnot 8).

Holmberg & Platzack (1995) använder beteckningen *Long Object Shift*, LOS, och denna beteckning i sig ger uttryck åt utgångspunkten att LOS är ett specialfall av OS pro, eftersom den antyder att det finns två varianter av samma fenomen, en kort och en lång. Av två skäl antar jag att författarna avsiktligt använder den beteckningen: 1) LOS liknar OS pro i vissa centrala avseenden; 2) tidigare forskning, dvs. framför allt Josefsson (1992), som mest utförligt har utrett villkoren vid nusvenskt LOS, har gett LOS och OS pro en enkel analys (och denna analys diskuteras närmre i 4.3.4).

Likheter mellan LOS och OS pro är att *Holmbergs generalisering*, HG, dvs. så som den formuleras i Holmberg (1997, 1999), i ett avseende gäller båda. Huvud

(t.ex. verb eller partiklar) blockerar både LOS och OS pro (jfr diskussionen i 3.3.2). Blockeringen illustreras i exempel (4.22) nedan. Jag fetmarkerar huvud.

		LOS		OS pro			
(4.22) a.	I så fall	skulle		Helge	inte		hjälpa mig
b.	*I så fall	skulle		Helge	inte	mig	hjälpa
c.	*I så fall	skulle		Helge	mig	inte	hjälpa
d.	*I så fall	skulle	mig	Helge	inte		hjälpa
e.	I så fall	kastar		Helge	inte		ut mig
f.	*I så fall	kastar		Helge	inte	mig	ut
g.	*I så fall	kastar		Helge	mig	inte	ut
h.	*I så fall	kastar	mig	Helge	inte		ut
i.	I så fall	går		Helge	inte		med mig
j.	*I så fall	går		Helge	inte	mig	med
k.	*I så fall	går		Helge	mig	inte	med
l.	*I så fall	går	mig	Helge	inte		med

Exempel (a)-(d) ovan visar att både LOS och OS pro blockeras om ett huvudverb (t.ex. *hjälpa*) står kvar före objektet. Med andra ord kan varken OS pro eller LOS förekomma i satser med hjälpverb, eftersom huvud verbet då kommer att stå före objektet i VP, se (a')-strukturen i (4.23). Exempel (e)-(l) i (4.22) illustrerar att också verbpartiklar (t.ex. *ut*) eller prepositioner (t.ex. *med*) blockerar LOS och OS pro, se strukturer i (e') respektive (i') i (4.23). Jag fetmarkerar blockerande huvud i (4.23) nedan.

STRUKTUR

- (4.23) a'. ... [C° skulle_i [IP Helge [$NegP$ inte [VP t_i [VP **hjälpa mig**]]]]]]
 e'. ... [C° kastar_i [IP Helge [$NegP$ inte [VP t_i [VP **ut mig**]]]]]]
 i'. ... [C° går_i [IP Helge [$NegP$ inte [VP t_i [PP **med mig**]]]]]]

Det kan därmed konstateras att huvud blockerar både LOS och OS pro. Till detta kan läggas att inte bara OS pro utan även LOS är möjligt i speciella fall där pronomenet kan stå före huvud i svenska. I avsnitt 3.3.2 ovan visades några sådana exempel med verbpartiklar, prepositioner och adjektiv på svenska, och i (4.24) nedan har jag konstruerat ytterligare några exempel. De första exempelparen har konstruerats med verbet *göra* + partikeln *bort*, en förbindelse som endast tar efterställt reflexivt pronomen. De andra exempelparen har konstruerats med verbet *bryta* + partikeln *ut*, en förbindelse som endast tar reflexivt pronomen framförställt, och de sista exempelparen har konstruerats med verbet *hålla* + partikeln *kvar*, en

förbindelse som kan ta objekt antingen framförställt eller efterställt. Jag fetmarkerar partiklar i (4.24) nedan.

			LOS		OS pro	
(4.24) a.	I så fall	gör		Mikael	inte	bort <u>sig</u>
b.	*I så fall	gör		Mikael	inte	<u>sig</u> bort
c.	*I så fall	gör		Mikael	<u>sig</u> inte	bort
d.	*I så fall	gör	<u>sig</u>	Mikael	inte	bort
e.	*Efter det	bröt		fångarna	aldrig	ut <u>sig</u>
f.	Efter det	bröt		fångarna	aldrig	<u>sig</u> ut
g.	Efter det	bröt		fångarna	<u>sig</u> aldrig	ut
h.	Efter det	bröt	<u>sig</u>	fångarna	aldrig	ut
i.	Varför	håller		läraren	alltid	kvar <u>mig</u> efter lektionen?
j.	Varför	håller		läraren	alltid	<u>mig</u> kvar efter lektionen?
k.	Varför	håller		läraren	<u>mig</u> alltid	kvar efter lektionen?
l.	Varför	håller	<u>mig</u>	läraren	alltid	kvar efter lektionen?

En rimlig tolkning av dessa data är att flyttning av ett objektspronomen eller ett reflexivt pronomen ut ur VP:n kräver att pronomenet basgenereras före huvudet, så att basordningen är ARG > X°, se (4.25) nedan.

STRUKTUR

(4.25) a' ...	[^{VP} bort <u>sig</u>]	(OS pro/LOS = *)
b' ...	[^{VP} <u>sig</u> ut]	(OS pro/LOS = OK)
c' ...	[^{VP} <u>mig</u> kvar]	(OS pro/LOS = OK)

Man kan således konstatera att HG (Holmberg 1997, 1999) gäller såväl LOS som OS pro i det avseendet att huvud som står före pronomenet blockerar flyttning. Som bekant menar Holmberg (1997, 1999) emellertid att det inte bara är huvud som blockerar flyttning av ett objekt ut ur VP:n (se avsnitt 3.3.2), och detta kommer jag att diskutera närmare i avsnitt 4.3.3.

LOS liknar också OS pro i två andra avseenden. För det första är LOS liksom OS pro endast möjligt med ett enkelt obetonat pronomen, dvs. ett icke-utbyggt, personligt pronomen eller ett reflexivt pronomen. För det andra kan LOS innebära att pronomenet hamnar före olika typer av satsadverbial i mittfältet/IP, vilket har påpekats av flera, bl.a. Holmberg (1993:31, fotnot 3), Holmberg & Platzack (1995:156f) och Platzack (2011:167). Utifrån Platzacks (2011) exempel illustreras i (4.26) nedan dels att ett obetonat personligt pronomen kan stå före ett satsadverbial också när det står före ett subjekt, jfr (b)- respektive (c)-exemplet nedan, dels att ett substantiviskt objekt, t.ex. egennamnet *Pär*, däremot, varken kan stå före

satsadverbial eller ett subjekt i det nutida svenska mittfältet/IP, se (e)- respektive (f)-exemplet nedan.

	LOS			OS pro		
(4.26) a.	Då	hjälper	troligen läraren	inte	<u>oss</u>	med uppgiften.
b.	Då	hjälper	troligen läraren	<u>oss</u>	inte	med uppgiften.
c.	Då	hjälper	<u>oss</u> troligen läraren	inte		med uppgiften.
e.	Då	hjälper	troligen läraren	inte	<u>Pär</u>	med uppgiften.
f.	*Då	hjälper	troligen läraren	<u>Pär</u>	inte	med uppgiften.
g.	*Då	hjälper	<u>Pär</u> troligen läraren	inte		med uppgiften.

Så här långt kan det alltså konstateras att LOS liknar OS pro i åtminstone tre avseenden, vilket motiverar antagandet att LOS och OS pro är två varianter av samma fenomen:

- I. LOS/OS pro förutsätter att huvud inte står direkt före pronomenet
- II. LOS/OS pro gäller endast enkla obetonade pronomen
- III. LOS/OS pro tycks innebära flyttning av ett pronomen från VP till IP

I nästa avsnitt redogör jag för några observationer som motiverar en annan utgångspunkt, nämligen LOS är något annat än en variant av OS pro i nutida svenska.

4.3.3 LOS som något annat än OS pro i nutida svenska

En central skillnad mellan OS pro och LOS rör HG, såsom den formuleras av Holmberg (1997, 1999): "Object Shift is blocked (a) by any VP-internal constituent [...] and by VP-external constituents which are not adjuncts" Holmberg (1999:16). På samma sida skriver Holmberg att "[a]n example of the latter is the subject in specIP, which would block Object Shift" (Ibid). Enligt Holmberg är det alltså inte bara huvud, utan även andra argument, subjekt eller objekt, oavsett om de står inom eller utanför VP, som blockerar OS. Att IO blockerar OS pro för DO har jag visat i avsnitt 3.3.2 ovan, men, som vi har sett i detta kapitel, blockerar inte LOS i nutida svenska av ett subjekt i spec-IP, vilket Holmberg är medveten om: "[t]his is correct for Danish and Norwegian, where an object can never shift across the subject, but not for Swedish" (Ibid). Mot denna bakgrund tillägger Holmberg följande: "[the formulation of HG] may thus have to be slightly modified to allow for such cases"

(Ibid). I (4.27) ges ett exempel på LOS som bygger på Holmbergs (1999:16) exempel och som illustrerar att ett vanligt subjekt i spec-IP inte blockerar LOS.⁷¹

- (4.27) a. Därför gav mig Marit inte någon present
a' [^{CP} Därför [^C gav [^{XP} mig_i [^{IP} Marit_i [^{NegP} inte [^{VP} t_i [^{VP} t_j någon present]]]]]]]

LOS utmärker sig också på flera andra sätt i förhållande till OS pro (se framför allt Josefsson 1992, 1993, 2003, 2010). Till exempel är egenskaper hos subjektet betydelsefulla vid LOS men inte vid OS pro. Josefsson (1992:80) visar att LOS är grammatiskt om både objektet och subjektet är obetonade pronomen. I (4.28) ges två exempel som bygger på exempel från Josefsson (1992:80).

- (4.28) a. Därför tvättade jag mig inte igår (OS pro)
b. *Därför tvättade mig jag inte igår (LOS)

Josefsson (2003:204) menar därutöver att subjektets referens har betydelse vid LOS, vilket inte gäller OS pro: "[a] structure with animate objects and inanimate subjects also seem to promote Long OS, an observation that points in the direction of some kind of animacy restriction or tendency, which, however, yet awaits its full description" (Josefsson 2003:204). Med andra ord verkar LOS underlättas om subjektet är substantiviskt, och det verkar som att LOS begränsas av subjektets referens vid LOS.

Ett visst stöd för att LOS begränsas av de nominala ledens referens finns i NWD (Lundquist m.fl. 2019). I denna korpus finns visserligen inga exempel på LOS med ett subjekt som har inanimat referens, men man kan se att LOS-ledföljd produceras betydligt oftare när de nominala leden är semantiskt ekvivalenta, dvs. har samma referens, så som vid reflexiv + AGENT-subjekt, än när de nominala leden har olika referens, dvs. vid objektspronomen + AGENT-subjekt. Fyra exempel med statistik från NWD återges i (4.26) och (4.27) nedan:⁷²

	STATISTIK FRÅN NWD: SV.
(4.26) a. Igår ställde läraren <u>sig</u> på bordet.	= 43 av 265, dvs. 16, 3 %
b. Igår ställde <u>sig</u> läraren på bordet.	= 222 av 265, dvs. 83, 7 %

71 Notera att Holmberg (1999:16) använder talspråksformen *mej* i sitt exempel. Notera också att Holmberg (1999) markerar sitt exempel "%", vilket betyder att exemplet bedöms på olika sätt av olika språkbrukare. Denna bedömning får i efterhand stöd av statistiken från NWD, se (4.27b).

72 Statistiken till exemplen i (4.27b) har jag fått fram genom att fylla i funktionerna i NWD på följande sätt: "Swedish" i "Language", "NP" i "TypeElement1", "1st_PRO" i "TypeElement2", "Los" i "ExactCategory", samt "OS" + "SO" i "ProducedWordOrder".

- (4.27) a. Igår gav läraren mig en ny bok. = 228 av 253, dvs. 90,1 %
 b. Igår gav mig läraren en ny bok. = 25 av 253, dvs. 9,9 %

LOS utmärker sig också i förhållande till OS pro i det avseendet att LOS kräver att pronomenet har distinkt morfologisk form, dvs. objektsform vid personligt pronomen, vilket är en observation som går tillbaka på Holmberg (1991) och Josefsson (1992). Detta innebär, som bekant (se avsnitt 4.1), att varken *den* eller *det* får genomgå LOS, eftersom båda saknar distinkt morfologisk objektsform i nutida svenskt tal- och skriftspråk. Fyra exempel återges från Josefsson (1992:68) i (4.28) och (4.29), vilka visar att LOS men inte OS pro begränsas av objektets form.⁷³

- (4.28) a. Varför sköt Lena inte den?
 b. Varför sköt Lena den inte? (OS pro)

- (4.29) a. Varför sköt Lena den inte ?
 b. *Varför sköt den Lena? (LOS)

I sammanhanget påpekar Josefsson (1992:69) att obetonade personliga pronomen som i vardagligt talspråksbruk saknar distinkt objektsform, dvs. *han* och *hon*, inte heller får genomgå LOS. Hellan och Platzack (1999:133) skriver att samma sak gäller den icke-distinktiva talspråksformen *dom*. Två exempel från Josefsson (1992:68) återges i (4.30). Bedömningen av dessa exempel är Josefssons. Till Josefssons exempel lägger jag två exempel i (4.31), ett med skriftspråksformen *dem* som jag har hämtat ur korpus, samt motsvarande exempel som jag har konstruerat med den icke-distinktiva talspråksformen *dom*. Min bedömning är att (a)-exemplet inte är fullt naturligt men att det åtminstone är klart bättre än (b)-exemplet (jfr Hellan & Platzack 1999:133).⁷⁴

⁷³ Exempel (4.28a, b) kommer ursprungligen från Holmberg (1991:157). Notera att (4.28b) bara är ogrammatiskt om den ska tolkas som objekt. Exemplet är alltså grammatiskt om den tolkas som subjekt. Detsamma gäller naturligtvis också *han* i (4.30b) och *dom* i (4.31b).

⁷⁴ Exemplet i (4.31a) har jag hämtat ur språkbankens databas, Korp (Borin, Forsberg & Roxendal 2012). Exemplet hittades genom sökning i alla (moderna) korpusar utom "sociala medier" med strängen {subjunktion/preposition/adverb > verb > dem > substantiv/determinerare/egennamn}. I denna sökning får jag också en del träffar som kommer från finlandssvenska texter, och eftersom distinktivt *dem* används i finlandssvenskt talspråk har jag rådfrågat Charlotta af Hällström Reijonen på insitutet för de inhemska språken i Finland per mejl om hennes bedömning av några av de exemplen. Hon bedömer att exemplet i (4.31a) inte är naturligt: "Den för mig naturliga ordföljden är: Till straff hotade Herakleios dem med tvångsdop". Två andra exempel, ett med giva och ett med det speciella verbet vänta, se (i) och (ii) nedan, får en bättre bedömning av henne. Om (i) nedan skriver hon att hon "skulle ha föredragit" omvänd ordning mellan dem och gubben, och "[d]en här meningen är okej" skriver hon om (ii).

(i) "Sen gav dem gubben var sin plåttallrik och var sin sked" (SUC-romaner)
 (ii) "Om de klarar sig upp väntar dem en hård strid mot rövare på sjön" (FNB 2000)

- (4.30) a. Därför glädde honom Maria med beskedet om pengarna
 b. *Därför glädde han Maria med beskedet om pengarna.

- (4.31) a. ??Till straff hotade dem Herakleios med tvångsdop (Webbnyheter 2006)
 b. *Till straff hotade dom Herakleios med tvångsdop

Till detta kan man också lägga Heinats (2010) observation att LOS vid reflexiva verbförbindelser bara är möjligt med den särskilda reflexivformen *sig*; OS pro begränsas inte på detta sätt. Fyra exempel återges från Heinat (2010:69–73) i (4.32) nedan. Det är Heinats bedömningar som återges till hans exempel, men jag gör samma bedömning. Betoning markeras med versaler.

- (4.32) a. Förra veckan gifte han sej
 b. Förra veckan gifte sej HAN
 c. *Förra veckan gifte mej JAG
 d. *Förra veckan gifte dej DU

Exempel som dessa visar att LOS-ledföljd är möjligt med den särskilda reflexivformen *sig/sej* + ett betonat subjektspronomen i tredje person, *HAN*, men inte med reflexiv i första- eller andraperson, *mig/mej* respektive *dig/dej*, + ett betonat *JAG* eller *DU*.

Heinat (2010) observerar därtill att LOS är möjlig med den särskilda reflexivformen *sig/sej* + ett subjektspronomen i första eller andra person, men han understryker att denna inkongruens, tredjepersons reflexiv + subjekt i första eller andra persons, kräver att subjektet byggs ut på ett sådant sätt att ett tredjepersonssärdrag impliceras i kontexten: ”*sej* can never precede antecedents that fail to imply a 3rd person” (Heinat 2010:76). Heinat benämner sådana fall ”Quirky LOS” (Heinat 2010:70) och understryker att reflexiven i dessa fall måste stå före subjektet. Fyra exempel återges från Heinat (2010:72) i (4.33) nedan.

- (4.33) a. *Igår latade inte bara du sej (alla gjorde det)
 b. Igår latade sej inte bara du (alla gjorde det)
 c. Igår latade inte bara du dej (alla gjorde det)
 d. *Igår latade dej inte bara du (alla gjorde det)

Heinats (2010) exempel indikerar att LOS är en obligatorisk kongruensform när subjektskandidaten byggs ut på ett sådant sätt att personsärdraget impliceras i kontexten, och att LOS vid reflexiva verbförbindelser är omöjligt med andra former än *sig/sej*.

Slutligen hävdar Josefsson (1992, 2010) att LOS begränsas av verbsemantik, vilket inte gäller OS pro. Josefsson (1992) skriver att LOS verkar accepteras i högre utsträckning om huvud verbet inte har agentuell betydelse, dvs. att det inte tar ett subjekt som har den semantiska rollen AGENT (se definition i Platzack 2011:74ff): "[i]t seems as though it is more difficult to raise an object over an AGENT subject than over subjects assigned other theta-roles" (Josefsson 1992:66). I (4.34) återger jag dels de testexempel som Josefsson (1992) använder i en mindre undersökning med sex informanter, dels den bedömning som Josefsson (1992) anger att de sex informanterna gav testexemplen.

- (4.34) a. Plötsligt slog honom en fruktansvärd misstanke (= utan AGENT)
 b. Då slog honom den rödbrusiga karlen (= med AGENT)

BEDÖMNING (a): OK, OK, OK, OK, OK, ?

BEDÖMNING (b): OK, ?, ?, ?, ??, *

I (a)-exemplet har satsen en subjektskandidat som har en typ av TEMA-roll (se definition av "Tema" i Platzack 2011:71–76,) och inanimat referens efter det pronominella objektet, medan (b)-exemplet ovan har en subjektskandidat med AGENT-roll och animat referens efter det pronominella objektet. Tydligt är att (a)-exemplet bedöms vara bättre än (b)-exemplet.

Också i en mer omfattande studie från 2010 testar Josefsson bedömning av LOS-ledföljd med subjektscandidater som har olika semantiska roller, och hon tolkar resultaten så att LOS-ledföljd vid icke-agentiella verb accepteras i högre utsträckning än LOS-ledföljd vid typiskt agentiella verb. Till skillnad från Josefsson (1992) använder Josefsson (2010) inte testexempel med två varianter av *slå*, med eller utan AGENT-subjekt, så som i (4.34) ovan, utan använder istället testexempel med verbet *möta* utan AGENT-subjekt samt med verbet *slå* utan AGENT-subjekt. Josefssons (2010) testexempel återges i (4.35) samt (4.36). Notera att samtliga exempel kan sägas ha det som Josefsson kallar TEMA-subjekt.

- (4.35) a. I hallen mötte honom en hemsk syn
 b. I hallen mötte en hemsk syn honom

- (4.36) a. I det ögonblicket slog henne en skrämmande tanke
 b. I det ögonblicket slog en skrämmande tanke henne

Totalt deltog 26 informanter i Josefssons (2010) studie, och (b)-exemplet i (4.35) bedöms vara bättre än (b)-exemplet i (4.36): [t]he difference between the mean value of the shifted and non-shifted alternatives for *slå* [...] is smaller than the corresponding figures for the verb *möta*" (Josefsson 2010:11). Även om skillnaden inte är statistiskt signifikant hävdar Josefsson att LOS begränsas av verbsemantik:

”[LOS seems to be] optional for those verbs that allow it [...and] whether the shifted or unshifted variant is preferred seems to be at least to a certain extent a lexical question, i.e. dependent on the verb” (Josefsson 2010:11).

Exemplen i (4.34), (4.35) och (4.36) är emellertid inte helt tillförlitliga, så man kan invända att de inte ger stöd åt Josefssons (1992, 2010) påstående att LOS begränsas av verbsemantik. Som tidigare nämnts (se närmare i avsnitt 4.3.1), kan *möta* ta ett formellt subjekt + objekt (pronomen) + ett egentligt subjekt (substantiv), så länge (det egentliga) subjektet har indefinit form. Enligt min bedömning kan också verbet *slå* konstrueras på detta sätt. I (4.37) nedan ges tre exempel, ett med expletiv + verbet *möta* samt två med expletiv + verbet *slå*.

- (4.37) a. I hallen mötte det honom en hemsk syn
 b. I det ögonblicket slog det henne en skrämmande tanke
 c. Plötsligt slog det honom en fruktansvärd misstanke

Exemplen i (4.37) ovan visar att (4.34), (4.35) och (4.36) ovan kan ha formellt subjekt, vilket betyder att det inte nödvändigtvis rör sig om LOS. I de aktuella exemplen finns det inte heller några satsadverbial som kan ge vägledning med avseende på subjektskandidaternas placering, så vi kan i dessa fall ha att göra med skenbara LOS-fall med ett dolt formellt subjekt:

STRUKTUR

- (4.38) a' ... [^C mötte [^{IP} (det) [^{VP} honom [^{VP} en hemsk syn]]]]]
 b' ... [^C slog [^{IP} (det) [^{VP} honom [^{VP} en skrämmande tanke]]]]]
 c' ... [^C slog [^{IP} (det) [^{VP} honom [^{VP} en fruktansvärd misstanke]]]]]

I (4.34) ovan rör det sig emellertid sannolikt om ett AGENT-subjekt i spec-IP, eftersom subjektskandidaten, *den rödbrusige karlen*, har definit form. Bedömningen är min egen:

- (4.39) a. *Då slog det honom den rödbrusige karlen
 a' ... [^C slog [^{IP} det [^{VP} honom [^{VP} den rödbrusige karlen]]]]]
 b. ??Då slog honom den rödbrusige karlen
 b' ... [^C slog [^{XP} honom [^{IP} den rödbrusige karlen [^{VP} ...]]]]]

Om det är så att agentiell betydelse hos verbet påverkar bedömningen av LOS väntar man sig alltså att LOS ska accepteras i högre utsträckning vid verb med TEMA-subjekt än vid verb med AGENT-subjekt. I (4.40) nedan lägger jag till två exempel som jag har hämtat ur korpus, först ett exempel med LOS + TEMA-subjekt och

därefter ett exempel med LOS + AGENT-subjekt.⁷⁵ Jag bedömer att (a)-exemplet som har TEMA-subjekt är klart bättre än (b)-exemplet som har AGENT-subjekt.

- (4.40) a. Först nu slår mig likheterna (Twittermix)
b. ??Nu slog mig mamma (Familjeliv)

Man kan alltså konstatera att LOS utmärker sig i förhållande till OS pro i några viktiga avseenden, vilket ger stöd åt uppfattningen att LOS är något annat än OS pro i nutida svenska (se t.ex. Egerland 1996):

- I. LOS men inte OS pro kräver ett personligt pronomen med distinkt form
- II. LOS men inte OS pro kräver formen *sig* vid reflexiva verbförbindelser
- III. LOS men inte OS pro påverkas av semantiken hos verb och subjekt

Avslutningsvis ska det understrykas att det behövs mer forskning för att nå djupare kunskap om hur och varför vissa semantiska egenskaper hos verb och subjekt begränsar LOS i nutida svenska.

4.3.4 Två analysförslag: Josefsson (1992) och Egerland (1996)

I detta avsnitt granskas två artiklar, Josefsson (1992) och Egerland (1996), där författarna analyserar LOS antingen med utgångspunkt i likheter eller i skillnader mellan LOS och OS pro i nutida svenska.

Den analysen av LOS som Josefsson (1992) argumenterar för tar sin utgångspunkt i likheter mellan LOS och OS pro i nutida svenska. I artikeln hämtar Josefsson inspiration dels från Chomsky (1981) och hans idéer om identifiering av grammatisk status i syntaxen, dels från Kaynes (1975, 1991) undersökningar av klitiska pronomen i romanska språk, och det centrala i Josefssons analys är att LOS och OS pro endast gäller obetonade pronomen. Hon föreslår att obetonade pronomen i nutida svenska är huvuden vars distribution liknar klitiska pronomen i andra språk, t.ex. franska: obetonade pronomen placeras liksom klitiska pronomen gärna i närheten av ett annat led, ofta ett finit verb (se Kayne 1991, och jfr Cardinaletti & Starke 1999). Enligt Josefsson (1992) genomgår obetonade pronomen samma slags flyttning, dvs. de flyttar, i likhet med klitiska pronomen, antingen till huvudet C°, dvs. det som Josefsson benämner position 1, eller till huvudet I°, dvs. det som Josefsson benämner position 2.

---

⁷⁵ Exempelen i (4.40) har hämtats ur språkbankens databas, Korp (Borin, Forsberg & Roxendal 2012), och jag har hittat exemplen genom att göra en avancerad sökning i alla korpusar med strängen {adverb > slå/slog > mig > substantiv}.

I claim that object pronouns in position 1 and 2 should be classified alike, since they exhibit the same degree of clitic-hood. In section 2, I argued that object pronouns in position 1 are heads; it thus follows that object pronouns in position 2 are to be classified as heads, too. Raising of object pronouns to position 2 is in principle the same kind of movement as raising of object pronouns to C that is head-to-head-movement. (Josefsson 1992:71f)

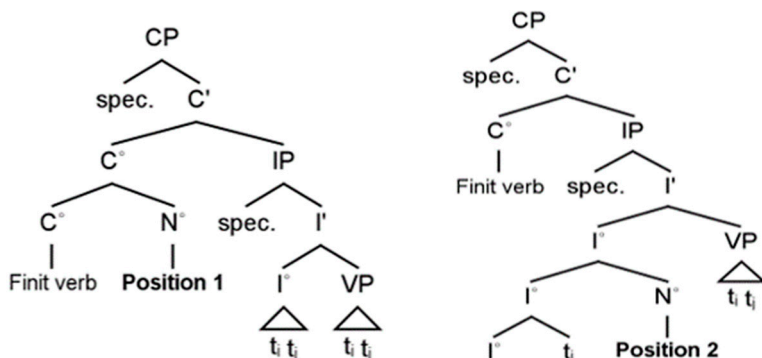
Josefsson (1992) utgår i grunden från att obetonade pronomen i nutida svenska är huvuden, N° i Josefssons terminologi, och om verbet flyttar ur verbfrasen menar Josefsson att N° också måste flytta, antingen till I° eller till C°, dvs. genomgå OS pro respektive LOS. Enligt Josefsson är det ett specifikt förhållande som triggar denna flyttning, nämligen identifiering av kasus hos N° i syntaxen, dvs. identifiering av grammatisk status. Nedan återger jag de kriterier för kasusidentifiering hos N° i nutida svenska som Josefsson (1992:68) anger:

- a. Weak pronouns in Swedish need to be identified.
- b. Identification can be satisfied by means of
  - a) Incorporation (head-to-head-movement) or by
  - b) Case licensing.
- c. A weak object pronoun may not move out of the domain of a potential Case licenser, unless the Case licenser itself moves.

Överst står ett identifikationskrav: (a) alla N° måste identifieras i syntaxen, dvs. de måste identifieras som subjekt eller objekt. Identifikationskravet följs av två mekanismer för denna identifiering, vilka Josefsson hämtar från Baker (1988). 1) inkorporering genom huvudflyttning eller 2) positionering av t.ex. verb gentemot N°, vilket kan licensiera kasus i syntaxen. Sist föreslår Josefsson en omformulering av HG (jfr diskussion i 3.3.2): (c) N° kan inte flytta förbi huvud, t.ex. verb eller partikel, därför att huvud licensierar kasus. Josefssons (1992) förklaring till denna begränsning är att "the Case licensing capacity of the verb particle blocks the raising of the pronouns out of the VP, just as do verbs and prepositions" (Josefsson 1992:78). Med hjälp av två träddiagram från Josefsson (1992:70 och s. 72) i (4.41) nedan illustrerar jag hur kasusidentifiering av N° via huvudflyttning går till i Josefssons (1992) analys.

(4.41) A. Position 1 = LOS

B. Position 2 = OS pro

FIGUR 4.4 *Analys av LOS respektive OS pro i nutida svenska (efter Josefssons 1992:70–72)*

Enligt Josefsson (1992) kan N° inte flytta om verbet inte flyttar, men om verbet flyttar till C° via I°, så som i (A) ovan, måste N° också flytta därför att identifiering av N° som objekt i dessa fall inte kan ske inom VP: "the pronoun is dependent upon its Case licenser, and is unable to move out of its domain, unless the Case licenser itself moves and thus loses Case licensing capacity" (Josefsson 1992:78). När verbet har flyttat sker identifiering av N° som objekt genom att N° genomgår huvudflyttning till I°, dvs. till Position 2 i träddiagrammet ovan, där N° inkorporeras i verbet. Samma process upprepas sedan vid verbflyttning upp till C°. N° följer efter och inkorporeras i verbet i C°, dvs. Position 1 i träddiagrammet ovan. Att LOS är omöjligt om subjektet också är ett obetonat pronomen, dvs. ett N°, förklarar Josefsson (1992) så att kasus inte kan identifieras två gånger från samma huvud: C° kan bara identifiera ett N°.

LOS och OS pro är alltså i Josefssons (1992) analys huvudflyttning, vilket triggas av krav på att N° måste kasusidentifieras som objekt i syntaxen. I Josefssons (1992) analys innebär OS pro att pronomenet identifieras som objekt genom att det inkorporeras i verbet, och därefter sker exkorporering, dvs. N° frigör sig från verbet när verbet flyttar vidare till C° (se Josefsson 1992:70). LOS innebär samma sak, men vid LOS flyttar klustret [verb=pronomen] tillsammans till C°. Vid LOS sker alltså ingen exkorporering. Med denna analys får man en förklaring till varför LOS och OS pro endast gäller obetonade pronomen: endast huvud kasusidentifieras genom inkorporering.

Josefssons (1992) analys är teoretiskt attraktiv eftersom den förklarar flera likheter mellan LOS och OS pro, men en invändning som kan göras mot analysen är att den kräver att pronomenet kan frigöra sig, dvs. exkorporera, från klustret [verb=pronomen] i huvudet I° när verbet flyttar vidare upp till huvudet C°. Under 1990-talet pågick en debatt om huruvida exkorporering är möjligt eller inte i

världens språk. Baker (1988) och Kayne (1991) argumenterade emot exkorporering, medan Josefsson (1992) med utgångspunkt i Roberts (1991) argumenterade för att exkorporering inte borde uteslutas som en teoretisk möjlighet. Josefssons (1992) poäng var att man bör skilja på inkorporering som skapar ett ord (vilket var fallet i Bakers 1988 modell) och inkorporering som inte skapar ett ord (vilket antas vara fallet vid OS pro), och att exkorporering borde vara möjligt i det senare fallet. Varför exkorporering, dvs. OS pro, verkar föredras framför flyttning av klustret [verb=pronomen] till C°, dvs. LOS med objektspronomen, är en fråga som lämnas obesvarad i Josefssons (1992) artikel. En annan fråga som Josefsson (1992) också lämnar obesvarad är varför semantiska egenskaper hos subjekt (animat kontra inanimat referens) och verbet (agentiell kontra icke-agentiell betydelse) verkar begränsa LOS (se diskussion i 4.3.3). Slutligen påpekar Holmberg (1993:31, fotnot 3) dessutom att satsadverbial kan stå mellan verbet och pronomenet, vilket talar emot en analys där verbet och pronomenet bildar ett klitiskt kluster.

Ett förslag till analys av LOS som tar sin utgångspunkt i skillnader mellan LOS och OS pro finner man hos Egerland (1996). I sin artikel hämtar även Egerland (1996) inspiration från Kayne (1991) och hans forskning om klitiska pronomen i romanska språk. Enligt Egerland rör det sig emellertid inte om klitisering av pronomen vid LOS, utan om att flyttning av en enkel pronomenfras som kan matcha ett personsärdrag i en personfras, förkortat PersP. Centralt i Egerlands (1996) analys är att subjektskandidaten måste vara substantiviskt vid LOS. Om subjektet och objektet är pronomen menar Egerland att LOS är omöjligt därför att "the weak subject pronouns and the weak object pronouns are in competition for the same position" (Egerland 1996:77), och subjektspronomen har företräde därför att det är syntaktiskt mer prominenta.

Egerland (1996) utgår i grunden från Holmbergs (1993) förslag att nutida svenska har två positioner för postverbala subjekt, spec-AgrSP och spec-IP (dvs. spec-TP i Egerlands 1996 modell), men Egerland lägger till en högre position, spec-PersP.⁷⁶ Egerland menar nämligen att två positioner är otillräckligt: "there is no principled explanation at hand as for why AgrSP is associated with pronouns and TP with R-expressions [dvs. substantiviska satsled], nor why movement to Spec-AgrS is optional for R-expressions" (Egerland 1996:81).⁷⁷ Något förenklat lyder Egerlands alternativa svar på dessa frågor enligt följande. Substantiviska subjekt flyttar från spec-IP till spec-AgrSP men inte högre än så. Obetonade subjektspronomen **måste** flytta till en position högre upp, nämligen spec-PersP, för att matcha personsärdrag,

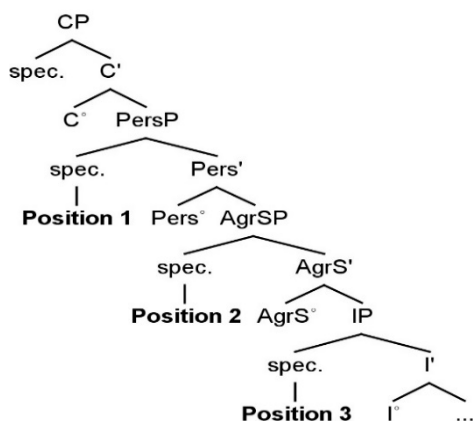
---

76 Ett skäl till att Holmberg (1993) antar två subjekspositioner i svenska är att substantiviska subjekt kan placeras både före och efter satsadverbial (se diskussion i avsnitt 2.3.3, och se t.ex. Andréasson 2007).

77 Begreppet "R-expression" (Chomsky 1981) översätts till "referentiella uttryck" i Platzack (1998:229ff). Jag översätter det till ett substantiviskt satsled som inte syftar på ett annat satsled inom ramen för en mening.

och substantiviska subjekt har varierande distribution visavi satsadverbial därför att satsadverbial adjungeras till AgrSP eller IP (jfr Egerland 1996:79–82). I (4.42) illustreras Egerlands tre positioner för subjekt i nutida svenska, dvs. spec-PersP, spec-AgrSP och spec-IP, i ett trädidiagram.

- (4.42)   Position 1 = obetonat pronominellt subjekt/objekt
                       Position 2 = substantiviskt subjekt
                       Position 3 = substantiviskt subjekt

FIGUR 4.5 Satsstruktur i nutida svenska (efter Egerland 1996:88)

Enligt Egerland (1996) kan spec-PersP (dvs. Position 1 i trädidiagrammet ovan) vara tillgänglig även för objekt, om följande villkor uppfylls samtidigt. Objektet är ett obetonat pronomen som har personsärdrag, medan subjektet är substantiviskt och saknar personsärdrag.⁷⁸ Egerland uttrycker sig så här: ”If there is no pronominal subject in the clause, but a weak object pronoun, this object pronouns can optionally move to PersP” (Egerland 1996:82). Att *den* eller *det* är uteslutna, trots att de är obetonade personliga pronomen, förklarar Egerland så att dessa pronomen inte har samma personsärdrag som andra personliga pronomen: ”[s]uppose, in brief, that an item can be specified for *person* if and only if it is also specified for *human*. As the pronoun *den* ‘it’ cannot refer to human beings its presence in PersP would be excluded” (Egerland 1996:79f).

78 Egerland förklarar inte i detalj vad han menar när han skriver att ”R-expressions carry ϕ -feature specification for number and gender but not for person” (Egerland 1996:79). Jag tolkar detta så att han antar att tredjepersonsärdrag hos substantiviska led räknas som grammatisk icke-person (jfr Sigurdsson 2000:87 som hänvisar till bl.a. Anderson 1982, och se närmare om Sigurdsson 2000 i avsnitt 7.1.2 nedan).

I Egerlands (1996) analys är LOS alltså en flyttning som triggas av personsärdrag: ett obetonat objektspronomen flyttar till spec-PersP därför att subjektet saknar personsärdrag och kan därmed inte matcha personsärdraget. Enligt Egerland (1996) rör det sig alltså inte om klitisering av huvuden vid LOS i svenska, så som i Josefssons (1992) analys, utan om flyttning av en enkel pronomenfras till en specificerare, spec-IP. Med denna analys får man också en förklaring till varför LOS endast gäller pronomen.

Egerlands (1996) analys är teoretiskt attraktiv därför att den kan svara på varför semantiska egenskaper hos subjektet verkar begränsa LOS, men en invändning som kan göras mot analysen är att den predicerar att LOS även ska gälla icke-distinkta talspråksformer som *han*, *hon* och *dom*. De två första formerna, dvs. *han* och *hon*, är nämligen ”specified for *human*”, dvs. de har mänsklig referens, och *dom* kan ha mänsklig referens. Därmed väntar man sig att dessa former, kontra faktum, ska kunna flytta till spec-PersP för att matcha personsärdrag. Egerland (1996:80, fotnot 9) medger att analysen behöver vidareutvecklas för att kunna förklara varför LOS inte gäller *han*, *hon* (använda som objektsform) eller *dom*.⁷⁹

I detta avsnitt har jag diskuterat två förslag till analys av LOS i nutida svenska som tar sin utgångspunkt i antingen likheter eller skillnader mellan LOS och OS pro i svenska. Josefsson (1992) analyserar både LOS och OS pro som klitisering, medan Egerland (1996) analyserar LOS som flyttning av en pronomenfras till en specificerare. Deras analyser bidrar med en fördjupad kunskap om LOS i svenska: fonologiska, morfologiska och semantiska faktorer verkar ha betydelse vid LOS i svenska. Samtidigt lämnar analyserna några centrala frågor obesvarade som behöver utredas närmare i framtida forskning.

4.3.5 LOS i nutida svenska – tre nya iakttagelser

Innan jag lämnar uppgiften att närmare utreda LOS i nutida svenska bidrar jag i detta avsnitt med tre nya iakttagelser. Syftet är att ge en fylligare bild av LOS i nutida svenska. Två av de begränsningar som jag finner i detta avsnitt finner jag dessutom inte vid mina undersökningar av LOS-ledföljd i fornsvenska (se närmare kapitel 7), vilket ger en fingervisning om att LOS i nutida svenska och fornsvensk LOS-ledföljd är två olika fenomen. Att utreda hur LOS-ledföljden har utvecklats efter fornsvensk tid måste jag av tids- och utrymmesskäl överlämna åt framtida forskning.

Som bekant visar statistiken från NWD (Lundquist m.fl. 2019) att LOS är möjligt, om än ovanligt, vid bitransitiva verbförbindelser i nutida svenska (se avsnitt 4.1).

---

⁷⁹ Om man förenar Egerlands (1997) analys med Sigurðssons (2000, 2004, 2010, 2014a, 2014b) idéer om personsärdragsmatchning och kontextlänkning för pronomen skulle man möjligen kunna komma längre.

Exemplen i NWD visar mer specifikt LOS-ledföljd med ett obetonat pronominellt IO före substantiviskt subjekt, dvs. IO > SUBJ > DO. Två exempel från NWD som illustrerar vanlig ledföljd respektive LOS-ledföljd med obetonat pronominellt IO före substantiviskt subjekt upprepas i (4.43) nedan.

- (4.43) a. Igår gav läraren mig en ny bok
b. Igår gav mig läraren en ny bok

Eftersom IO > SUBJ > DO verkar vara möjligt i viss utsträckning bör man enligt min mening ställa sig frågan om LOS-ledföljd också är möjligt med ett obetonat pronominellt DO. Frågan är alltså om DO > SUBJ > IO också är en möjlig LOS-ledföljd. Som bekant är OS pro möjligt med såväl IO som DO, så länge de är obetonade pronomen (se diskussion i 3.3.2 ovan, och se exempel i Holmberg 1986:205).

LOS-ledföljd med DO är mycket svårt att testa, eftersom LOS, som bekant (se diskussion i avsnitt 4.3.3), är uteslutet med *den*, *det* och *dom*. Jag menar emellertid att det går att testa detta, om man tänker sig en mindre naturlig kontext, t.ex. där en person överlämnar något som man kan referera till med *honom* eller *henne*. I (4.44) ger jag ett sådant exempel som bygger på omskrivning av (A) *Dockan gav Kalle mig igår* till (B) *Igår gav Kalle mig henne* (dvs. *henne=dockan*). Ett topikaliseringsstest i en sådan kontext kan ge en fingervisning om att LOS i nutida svenska bara är möjligt med obetonat pronominellt IO, se (4.44) nedan. Observera att objekt som står satsinitialt i svenska oftast är prosodiskt prominenta, vilket mycket förenklat innebär att obetonade objektspronomen ofta är uteslutna i satsinitial ställning. I syfte att göra exemplen nedan så likvärdiga som möjligt låter jag *henne* (=DO) vara prosodiskt prominent även i (a)-exemplet.

- (4.44) a. Igår gav Kalle mig HENNE (mig = person, *henne* = specifik docka)
b. HENNE gav Kalle mig igår (mig = person, *henne* = specifik docka)
c. HENNE gav mig Kalle igår (mig = person, *henne* = specifik docka)
d. MIG gav henne Kalle igår (mig = specifik docka, *henne* = person)

I (b)-exemplet ovan har *henne* topikaliserats, och ordningen efter det finita verbet kan bara tolkas SUBJ > IO. I (c)-exemplet har *mig* placerats före *Kalle*, och ordningen efter det finita verbet tolkas då IO > SUBJ. I (d)-exemplet har *henne* och *mig* bytt plats, men trots det tolkas ordningen efter det finita verbet likadant som i (c)-exemplet: IO > SUBJ. Det betyder att pronomenet *mig*, som nu har topikaliserats, måste tolkas som DO, dvs. som den specifika leksak med personliga egenskaper

som ges bort till en annan person (IO=*henne*).⁸⁰ Från detta topikaliseringsstest får jag den första nya iakttagelsen: det obetonade pronominella argument som står efter det finita verbet men före subjektet vid LOS kan endast tolkas som IO.

Josefsson (2003) och Egerland (1996) menar, som nämndes ovan (se avsnitt 4.3.3) att animacitet/mänsklig referens har betydelse vid LOS, och Egerland (1996) knyter mänsklig referens till personsärdrag hos pronomen. Om personsärdrag hos pronomen har avgörande betydelse väntar man sig att LOS ska vara uteslutet med obetonade adverbiala argument, dvs. *här/där*, eftersom de saknar personsärdrag. Jag menar att detta också kan prövas på följande sätt. Med de två första exempel i (4.45) visar jag att *här* bör tolkas som argument till verbet *bo* snarare än ett fritt adverb, eftersom *här* måste placeras på samma sätt som ett objekt till *bo*, och med de tre efterföljande exemplen i (4.45) illustrerar jag att *här* liksom *där* (se diskussion i avsnitt 3.3.3) kan flytta på ett OS pro-liknande sätt men inte på ett LOS-liknande sätt. Notera att jag i detta test alltså använder *här* + ett substantiviskt subjekt i definit form (=den familjen), och så gör jag därför att *där* + ett substantiv i indefinit form (t.ex. *en familj*) gärna tolkas som formellt subjekt + egentligt subjekt i nutida sydsvenska dialekter.⁸¹

- (4.45) a. Nu ska den familjen inte längre bo här
b. *Nu ska den familjen inte längre här bo
c. Numera bor den familjen inte längre här
d. Numera bor den familjen här inte längre (OS pro-liknande)
e. *Numera bor här den familjen inte längre (LOS-liknande)

En möjlig tolkning av dessa data är att (e)-exemplet är ogrammatiskt därför att *här* fungerar som formellt subjekt. Utifrån en sådan tolkning blir (e)-exemplet uteslutet därför att egentliga subjekt inte får vara formellt definitiva. Min bedömning är emellertid att *här* inte gärna används som formellt subjekt i sydsvenska varianter av en vanlig expletivkonstruktion, se (4.46) nedan, även om *här* däremot ofta används som ett s.k. kvasiargument i exempel av typen (a) *Här är varmt* i de aktuella dialekterna (se t.ex. Falk 1993:83–88 angående kvasiargument).⁸²

---

80 Jämför Järteckensboken (1385, s. 160), där en yxa talar inför en domare som ska avgöra om yxan tillhör en jude eller en kristen man, som påstår att han har lånat ut yxan. Yxan hänvisar till sig själv när hon säger följande till domaren: "Jak är judhans", dvs. 'Jag är judens yxa'.

81 Bedömningen av (e)-exemplet i (4.45) är min egem, men jag har också tillfrågat och fått bekräftelse från ett tiotal informanter vid forskarseminariet i Lund (2020-01-15).

82 Min bedömning är att exemplet i (4.46c) är onaturligt men inte helt uteslutet. Den enda tolkningen som jag kan få med *här* är att talaren befinner sig i soppan när yttrandet fällt. Denna tolkning är onaturlig men inte helt uteslutet, och tolkningen indikerar att jag inte kan analysera *här* som ett expletivt led.

(4.46) a. I soppan finns det säkert starka kryddor (standard)

b. I soppan finns där säkert starka kryddor (sydsvenska)

c. ??I soppan finns här säkert starka kryddor

Jag menar därför att en rimligare tolkning av (4.45) är att exemplet är ogrammatiskt därför att *här* saknar personsärdrag. Denna andra iakttagelse ger prediktionen att skriftspråksformen *dem* måste ha animat referens, alltså ha persondrag som räknas som grammatisk person, vid LOS-ledföljd i svenskt skriftspråk, men av tids- och utrymmesskäl måste jag överlämna åt framtida forskning att undersöka detta närmare.

Slutligen menar jag att ett samordningstest kan ge en fingervisning om att LOS och OS pro har olika inverkan på tolkningen av en sats i nutida svenska. I (4.47) ställer jag upp ett nytt test där placeringen av objektspronomenet *honom* enligt min bedömning har olika inverkan på tolkningen av samordningens andra led, dvs. *inte hans bror*.

(4.47) a. Varför hjälper läraren honom ofta (men inte hans bror) (OS pro)

b. Varför hjälper honom läraren ofta (men inte hans bror) (LOS)

I (a)-exemplet har pronomenet genomgått OS pro så att det hamnar före frekvensadverbialiet *ofta*, och min bedömning är att samordningens andra led kan tolkas på två sätt i detta fall: 1) *hans bror* blir inte hjälpt av *läraren*, eller 2) *hans bror* hjälper inte *honom*. I (b)-exemplet har pronomenet, däremot, genomgått LOS, och här menar jag att man bara kan få en tolkning av samordningens andra led: *hans bror* hjälper inte *honom*.

Att LOS har inverkan på tolkningen av en sats kommer också Andréasson (2007:262) fram till. Andréasson når denna slutsats genom ett test som jag återger i korthet i (4.48). I sammanhanget skriver hon att satsen som svarar på frågan, *Finns det någon som har sett jultomten*, får en tydligare ordnad informationsstruktur om objektet och verbet, två led som hon betraktar som satsens GRUND, står tillsammans före subjektet, ett led som hon betraktar som satsens REMA.⁸³ Andréassons (2007:263) bedömning är emellertid att (a)-exemplet, där objektet står efter subjektet, är klart bättre än (b)-exemplet med omvänd ledföljd (= LOS).

---

83 Andréasson (2007) definierar satsens grund som ”led som motsvarar frågeställningar som skribenten räknar med är uppe till diskussion” (Andréasson (2007:80), och rema är ”den information som skribenten avser att utöka läsarens kunskap med” (Andréasson 2007:77).

(4.48) Finns det någon som har sett jultomten?

- a. Ja, när hon var liten [_{GRUND} såg] [_{REMA} min syster Cecilia] [_{GRUND} honom]
b. ??Ja, när hon var liten [_{GRUND} såg honom] [_{REMA} min syster Cecilia]

Min tolkning av de nya test av LOS i nutida svenska som jag har presenterat i detta avsnitt är följande. LOS vid bitransitiva verbförbindelser är begränsat till pronominent IO (jfr diskussion om (4.44) ovan), till skillnad från OS pro som gäller såväl IO som DO. LOS begränsas vid frånvaro av personsärdrag. I jämförelse med OS pro ger LOS en entydigare tolkning av en sats. Den första och andra begränsningen finner jag inte i mina undersökningar av LOS-ledföljd i fornsvenska i kapitel 7. Den tredje iakttagelsen undersöks inte närmare i fornsvenska. Avslutningsvis vill jag understryka att de iakttagelser som jag har gjort i detta avsnitt behöver undersökas närmare, och jag överlåter denna uppgift åt framtida forskning.

4.4 Sammanfattning av kapitlet

I detta kapitel har jag med fokus på svenska behandlat den typ av variation som ofta betecknas *Long Object Shift*, LOS i litteraturen. LOS i nutida svenska definierades enligt följande: ett obetonat pronomen (reflexiven *sig* eller ett personligt pronomen i objektsform) placeras före ett postverbalt, substantiviskt subjekt. Med utgångspunkt i denna definition har jag sett närmare på liknande placeringar (benämnt LOS-ledföljd) i äldre svenska och i varieteter av andra nutida nordiska språk än svenska. Slutsatsen är att LOS i nutida svenska begränsas på andra sätt i jämförelse med LOS-ledföljd, och det blir därmed rimligt att utgå från att LOS är en nutida svensk specialkonstruktion. Mest relevant för avhandlingen är observationen att den fornsvenska LOS-ledföljden är mindre begränsad än LOS i nutida svenska.

Kapitlet tar också upp de observationer som finns om LOS i tidigare forskning: LOS verkar vara vanligare med det reflexiva pronomenet *sig* än med personliga pronomen i objektsform, och LOS begränsas på andra sätt jämfört med OS pro. Angående det senare finns det visserligen grundläggande likheter mellan LOS och OS pro, men det finns samtidigt viktiga skillnader:

LIKHETER LOS/OS PRO

- 1) Båda gäller endast obetonade pronomen
- 2) Båda blockeras om ett huvud (typiskt ett verb) står direkt före pronomenet
- 3) Båda ser ut att innebära flyttning ut ur VP till IP

SKILLNADER LOS/OS PRO

- 1) Endast LOS begränsas av pronomenets form
- 2) Endast LOS begränsas av subjektets/verbets semantik

Till detta lägger jag tre nya iakttagelser: 1) endast LOS begränsas till IO vid bitransitiva verbförbindelser; 2) endast LOS begränsas till pronominala led som har personsärdrag, och 3) endast LOS ger upphov till en entydig tolkning av en sats. Med detta lämnar jag nu LOS i nutida svenska, och det ska understrykas att mer forskning är nödvändig för att kunna nå djupare kunskap om denna placeringsmöjlighet i svenska.

5 Om objektsplacering i medeltida nordiska språk

I kapitel 3 behandlade jag objektsplacering visavi satsadverbial. Huvudsakligen behandlades det som i litteraturen brukar benämnas *Object Shift*, OS, i nutida nordiska standardspråk, men OS behandlades också i relation till det som i litteraturen brukar benämnas *German Scrambling*, GS, i västgermanska OV-språk. Objektsplacering visavi satsadverbial har inte ägnats lika mycket uppmärksamhet i språkhistorisk forskning som det har i forskning om nutida nordiska språk, men det finns studier som i viss utsträckning har behandlat ämnet.

I kapitel 4 behandlade jag alternativ inbördes ordning mellan nominala satsled i nutida standardsvenska, och tyngdpunkten låg på ordningen mellan objekt och subjekt. Med andra ord behandlades det som i litteraturen brukar benämnas *Long Object Shift*, LOS. Jag framhöll att tidigare språkhistorisk forskning har noterat LOS-ledföljd i äldre varieteter av nordiska språk men att denna var mindre begränsad i fornsvenska än vad LOS är i nutida svenska.

Detta kapitel består av två delar, och båda rör ledföljdsvariation med objekt. Den första delen, avsnitt 5.1, är en litteraturgenomgång, och behandlar tidigare språkhistorisk forskning om objektsplacering visavi negationen i medeltida nordiska språk. Tyngdpunkten ligger på den forskning som har rapporterat sådana objektsplaceringsmönster i medeltida danska, norska och svenska som liknar OS och/eller GS i nutida nordiska VO-språk respektive nutida västgermanska OV-språk. Den andra delen, avsnitt 5.2, behandlar inbördes ordning mellan nominala argument, och den fornsvenska LOS-ledföljden, där ett nominalt argument i typiskt objektskasus står före ett nominalt argument i typiskt subjektskasus, relateras till kilkonstruktion, satser med oblikt subjekt + nominativobjekt, samt en variant av *German Scrambling*. Den fornsvenska LOS-ledföljden skulle nämligen kunna analyseras som kilkonstruktion i huvudsats med objektet som kil före en subjektskandidat, som oblikt subjekt före ett nominativobjekt, eller som GS2 i fornsvenska.

5.1 Objekt före negation – OS och/eller GS?

Vår kunskap om OS och GS i äldre varieteter av nordiska språk bygger i hög grad på delstudier från ett tiotal tidigare språkhistoriska undersökningar, och i vissa fall bygger kunskapen endast på smärre exkurser, vilket bl.a. gäller objektsplaceringen i fornsvenska. I detta avsnitt redogör jag för tidigare forskning om objektsplacering visavi negation i medeltida nordiska språk. Frågan som löper genom hela detta avsnitt är denna: har de medeltida nordiska språken OS och/eller GS? Avsnittet syftar dels till att framhålla studier som har sökt svar på denna fråga, dels till att etablera en jämförelsegrund för min resultatdiskussion i kapitel 8. I detta avsnitt använder jag termerna *fornisländska*, *fornnorska*, *fordanska* samt *fornsvenska* när jag hänvisar till medeltida varieteter av isländska, norska, danska respektive svenska. Jag fetmarkerar huvudverb och stryker under objekten i alla exempel som ges i 5.1.

5.1.1 Sundquist (2002) och Þráinsson (2013)

Objektsplacering visavi negation i forniländska och fornnorska har behandlats i större eller mindre utsträckning i tidigare forskning (se t.ex. Haugan 2000, Sundquist 2002, Rögnvaldsson & Helgadóttir 2011, Þráinsson 2013), och i flera delstudier rapporteras att pronomina objekt oftast placeras före medan substantiviska objekt oftast placeras efter negation. Att pronomina objekt oftast står före negation i äldre varieteter av isländska och norska omnämns också i traditionella grammatiska beskrivningar (se t.ex. Nygaard 1905:350).⁸⁴

Sundquist (2002) undersöker bland annat objektsplacering visavi negation i fornnorska.⁸⁵ Undersökningsmaterialet består av 2 488 utvalda fornnorska brev som är mellan 200 och 300 ord långa och som är skrivna under perioden 1275-1525 – ett material som han har hämtat från korpusen *Diplomatarium Norwegicum*, förkortat DN.⁸⁶ Sundquist undersöker såväl satser med finit huvudverb som satser med icke-finit huvudverb, och han finner totalt 298 nominala objekt som står antingen direkt

---

84 Traditionellt betraktas forniländska och fornnorska som två dialektala varieteter av samma språk. Nygaard (1905) och Haugan (2000) använder termen *norrønt* för detta fornnordiska språk, och Haugan (2000) menar att forniländska och fornnorska är lika i så pass många avseenden att de bör betraktas som två dialekter av *norrønt* under perioden 1050-1350.

85 Sundquist (2002) använder varken termen *norrønt* eller termen *fornnorska*, men han skiljer på vad han benämner ”Old Norwegian”, för perioden 1150-1275, och ”Middle Norwegian”, för perioden 1275-1525 (se diskussion om Sundquists 2002:9ff indelning). Med termen *fornnorska* avser jag det som Sundquist benämner ”Middle Norwegian”.

86 Notera att Sundquist (2002:98f) räknar bort formelartade uttryck som ofta förekommer i inledningen och avslutningen av breven.

före eller direkt efter en negation: 229 belägg finns i satser med finit huvudverb och 69 belägg finns i satser med icke-finit huvudverb. (Notera att Sundquist också diskuterar 110 belägg där objektet står direkt efter icke-finit huvudverb, men jag bortser från dessa VO-belägg i detta sammanhang). Sundquist delar in objekten i två huvudkategorier, pronominella och substantiviska (se Sundquist 2002:169f och s. 185), och de två huvudkategorierna delas vidare in i fyra respektive fem underkategorier. De pronominella delas in i underkategorierna 1) reflexiva, 2) personliga, 3) demonstrativa, samt 4) indefinita pronomen. De substantiviska delas in i underkategorierna 1) definitiva, 2) demonstrativa, 3) possessiva, 4) indefinita samt 5) egennamn. Observera att Sundquist räknar nominalfraser som antingen har en framförställd definit artikel eller en suffigerad artikel till kategorin ”definita”, och som ”possessiva” räknar han nominalfraser som har possessivattribut (jfr Sundquist 2002:115).

I satser med finit huvudverb före negation finner Sundquist (2002:172) att pronominella objekt står före negation i 55 av totalt 94 fall, alltså i 58 % av fallen, och när han räknar bort indefinita pronomen (t.ex. *annet*, ‘annat’), som i samtliga fall (totalt 23 belägg) står efter negationen, blir det tydligt att pronominella objekt oftast står före negationen i fornnorska. Även om resultaten indikerar att fornnorska tillåter variation i högre utsträckning än nutida standardnorska tolkar Sundquist resultaten så att fornnorska i likhet med nutida norska har OS pro: ”we arrive at a OS rate of 77, 7 % (55 out of 71)” (Sundquist 2002:172). Två exempel från Sundquist (2002:170f) med pronominellt objekt före negationen återges i (5.1) nedan.

- (5.1) a. *oc vilde haffuæ tekit Torgir och fek honum ekki* (Fno., DN 1)
och (de) ville ha tagit Torgir och fick honom.DAT NEG
 ‘och (de) ville ha tagit Torgir och fick honom inte’
- b. *fær ek þet ekki attær* (Fno., DN 4)
får jag det.ACK NEG åter
 ‘får jag inte det tillbaka’

Sundquist (2002) redovisar därutöver fördelningen för de fyra pronominella kategorierna före respektive efter negation, samt hur fördelningen visavi negation ser ut för alla pronominella kategorier sammanlagt över tid i fem 50-årsperioder. Sundquists (2002:172) redovisning av de pronominella kategoriernas fördelning före respektive efter negation återges i Tabell 5.1 nedan.

TABELL 5.1 *Pronominella objekt visavi NEG i satser med finit huvudverb* (efter Sundquist 2002:172)

PRONOMINELLA OBJEKT	FÖRE NEG		EFTER NEG		N
	ANTAL	ANDEL	ANTAL	ANDEL	
(i) reflexivt	14	100 %	0	-	14
(ii) personligt	27	77 %	8	23 %	35
(iii) demonstrativt	14	63 %	8	37 %	22
(iv) indefinit	0	-	23	100 %	23
TOTALT	55	58 %	39	42 %	94

Ur Tabell 5.1 kan man utläsa följande: 1) reflexiva pronomen (totalt 14) står uteslutande före negationen; 2) indefinita pronomen står uteslutande efter negationen; 3) personliga (27 av 35, 77 %) samt demonstrativa pronomen (14 av 22, 63 %) står ofast före negation. Placeringsmönstret för reflexiva, indefinita och personliga pronomen överensstämmer med vad som har rapporterats för nutida standardnorska (jfr avsnitt 3.1), och enligt Sundquist (2002) håller mönstret mer eller mindre i sig över tid i fornnorska satser med ett finit huvudverb som står före negationen.⁸⁷ När Sundquist (2002:176) redovisar placeringsmönstret fördelat över fem 50-årsperioder anger han emellertid inte hur många indefinita pronomen som ingår i varje delkorpus, vilket innebär att man inte kan avgöra om placeringsmönstret skiljer sig mellan de olika perioderna.

Angående de substantiviska objekten finner Sundquist (2002:173) att de uteslutande står efter negationen i satser med finit huvudverb före negationen. Sundquist (2002) finner alltså inga belägg som skulle kunna ses som belägg för OS NP i fornnorska: "this type of OS is completely absent throughout the entire period under investigation" (Sundquist 2002:178). Under stora delar av den period som Sundquist undersöker har nominala kategorier i fornnorska fortfarande morfologiskt kasus, och resultaten kan därför verka förvånande. Som vi ska se senare i detta avsnitt har senare studier, bl.a. Rögnvaldsson & Helgadóttir (2011) och Þráinsson (2013), emellertid funnit att OS NP är extremt sällsynt i isländskt skriftspråk, och om detsamma gäller i fornnorskt skriftspråk är det inte lika förvånande att Sundquist (2002) inte finner några belägg för OS NP.

I satser med icke-finit huvudverb efter negationen argumenterar Sundquist för att fornnorska har GS (jfr Sundquist 2002:129, fotnot 27 samt s. 170). Sundquist definierar GS så att ett objekt (pronominellt eller substantiviskt) flyttar till en position före negationen så att ordningen NEG > OBJ > IV blir OBJ > NEG > IV. Med min terminologi menar Sundquist alltså att fornnorska har varianten GS1 (se diskussion i avsnitt 3.3.1). Borträknat elva belägg med indefinita pronomen som alla

87 Sundquist (2002) ser inte närmare på pronomen med P- respektive N-referens (se diskussion i 3.3.3 ovan, och se Bentzen m.fl. 2013). Utifrån skillnaden personliga och demonstrativa pronomen ser det emellertid ut som att referenstyp inte har betydande inverkan på placeringsmönstret i fornnorska.

står efter negationen finner han att pronominella objekt i högre utsträckning står före negation i satser med icke-finit huvudverb än i satser med finit huvudverb: alla reflexiva (totalt två), 17 av 18 (94 %) personliga pronomen, och 17 av 19 (89 %) demonstrativa pronomen står före negation i sådana satser (jfr Sundquist 2002:188). I den här typen av sats finner Sundquist också ett fåtal substantiviska objekt före negationen, totalt fyra av 19 (21 %). Exempel på vad Sundquist anser vara belägg för GS, dvs. flyttning av objekt, t.ex. demonstrativformen *thet* ('det') respektive demonstrativa, substantiviska objektet *þet goz* ('det gods'), ut ur VP:n till en position före negationen, i fornnorska återges från Sundquist (2002:186f) i (5.2) nedan.

- (5.2) a. swa tw skal thet ey **faa** for then skul (Fno., DN 14)
så du ska det.ACK NEG få för den skull
 'så du ska inte få det av det skälet'
- b. at Sigrid hafde þet goz ekki **fenghet** (Fno., DN 1)
att Sigrid hade detta gods.ACK NEG fått
 'att Sigrid inte hade fått detta gods'

Enligt Sundquist (2002) indikerar exempel som de i (5.2) att fornnorska har GS. Det tycks emellertid vara begränsat till pronominella objekt, och GS1 verkar ske oftare än OS pro i fornnorska. Sundquist (2002) utgår från Holmbergs (1999) förslag till analys av OS och föreslår att såväl OS som GS huvudsakligen gäller pronominella objekt i fornnorska därför att obetonade pronominella objekt har ett särdrag, [-Foc], som gör att de måste flytta, medan substantiviska objekt har samma särdrag men med annat värde, [±Foc], vilket innebär att de kan flytta optionellt (se diskussion om Holmbergs (1999) förslag till analys i avsnitt 3.5.2). Vad som ligger bakom att GS1 sker oftare än OS pro i fornnorska diskuteras emellertid inte närmare.

Sundquist (2002) hävdar alltså att fornnorskan har både GS och OS, och i sin analys utgår han från ett generativt ramverk som går tillbaka på Kroch (1989) och som något förenklat innebär att en språkbrukare växlar mellan två konkurrerande inre grammatiker. Enligt Sundquist (2002:189–196) ligger växling mellan en grammatik som genererar huvudfinal VP, dvs. ordningen ARG > X° (=OV), och en grammatik som genererar huvudinitial VP, dvs. ordningen X° > ARG (=VO), bakom att fornnorskan har både GS och OS. I (5.3) nedan återges två fornnorska exempel, ett med VO- och ett med OV-ledföljd, från Sundquist (2002:102 och s. 187).

- (5.3) a. at hann hafde **suaret þænna sama vithnisburð** aðr (Fno., DN 1)
att han hade svurit denna samma vittnesbörd.ACK ADV
 'att han hade svurit samma vittnesmål tidigare'

b. at ver vilðum æighi sweinsens færð **seinka** (Fno., DN 8)
 att vi ville NEG *pojrnarnas færð.ACK* försinka
 ‘att vi inte ville sinka pojrnarnas færð’

a’ ... [^V suaret þænna sama vithnisburð]

b’ ... [^V sweinsens færð seinka]

Exemplen i (5.3) visar att nominala objekt kan stå före eller efter icke-finit huvudverb i fornnorska: objektet *þænna sama vithnisburð* (‘samma vittnesmål’) står efter det icke-finita huvud verbet *suaret* (‘svurit’) i (a)-exemplet, och objektet *sweinsens færð* (‘pojrnarnas færð’) står efter negationen *æighi* (‘icke’) men före det icke-finita verbet *seinka* (‘sinka’) i (b)-exemplet. Sundquist (2002:184–195) argumenterar för att sådana här exempel indikerar växling mellan huvudinitial och huvudfinal VP i fornnorska, se (a’) respektive (b’) ovan, och enligt honom har fornnorska OS pro vid huvudinitial VP + verbflyttning, dvs. i satser med ett finit huvudverb före negationen, men GS1 vid huvudfinal VP, dvs. i satser med ett icke-finit huvudverb efter negation och objekt. I (5.4) skisserar jag en analys av OS pro vid huvudinitial VP + verbflyttning i (a’) och (a’’) samt en analys av GS1 vid huvudfinal VP i (b’) och (b’’) utifrån Sundquist (2002).

STRUKTUR

(5.4) a’ [^{NegP} ecke ... [^{VP} [^V faa þet_j]]]]

a’’ ... [^C fær_i ... [^{XP} þet_j [^{NegP} ecke ... [^{VP} [^V t_i t_j]]]]]]

b’ ... [^C skal [^{NegP} ey ... [^{VP} [^V thet_j faa]]]]

b’’ ... [^C skal [^{XP} thet_j [^{NegP} ey ... [^{VP} [^V t_j faa]]]]]]

Visserligen kan man inte vara alldeles säker på att VP:n är huvudinitial i en fornnorsk huvudsats med ett finit huvudverb före negationen, eftersom det indikerar att verbet har flyttat, men Sundquist (2002) diskuterar andra exempel som enligt honom indikerar att VP:n i fornnorska kan vara huvudinitial. Ett sådant exempel återges från Sundquist (2002:107) i (5.5) nedan.

(5.5) a. hefuer ek þesse iarðer **gefuert** hanum (Fno., DN 1)

har jag dessa fält.ACK givit honom.dat

‘Jag har gett honom dessa fält’

a’ ...þesse iarðer_i ... [^V gefuert hanum t_i]

Sundquist (2002:193f) utgår från att pronominella objekt inte kan flytta till höger i satsen, och han menar att sådana exempel som det (5.5), där ett substantiviskt DO, *þesse iarder* ('dessa fält'), står före ett icke-finit huvudverb, *gefuēt* ('givit'), som i sin tur står före ett pronominellt IO, *hanum* ('honom'), följaktligen ger stöd åt analysen att VP:n kan vara huvudinitial i fornnorska, se (a') ovan. Han hävdar dessutom att placeringen av det substantiviska objektet före det icke-finita huvud verbet i exempel som det i (5.5) bör analyseras som undantagsfall med GS vid huvudinitial VP: "not all instances of scrambling from underlying VO-structures conform to HG" (Sundquist 2002:194).

Sundquists (2002) analys av övergången från OV till VO i fornnorska har emellertid ifrågasatts (Garbacz m.fl. 2007), och att det skulle vara en växling mellan huvudinitial och huvudfinal VP som ligger bakom att fornnorskan har både OS och GS kan också ifrågasättas mot bakgrund av hur GS begränsas i nutida tyska: tyskan har både huvudfinala och huvudinitiala fraser, visserligen vid olika kategorier, men GS begränsas till huvudfinala fraser (se diskussion avsnitt 3.6.2). Till detta kan läggas att exempel som det i (5.5) ger inte entydigt stöd för analysen att VP:n är specificerad som huvudinitial (se diskussion i avsnitt 2.4.1 ovan, och Sangfelt 2019:223ff). Som kommer att visas i avsnitt 5.1.3 finner Delsing (1999) ett objektsplaceringsmönster visavi negation i fornsvenska satser med ett icke-finit huvudverb som är nästintill identiskt med det som Sundquist (2002) finner i motsvarande fornnorska satser, och Delsing (1999) analyserar detta mönster utifrån en annan teoretisk utgångspunkt, varmed man kan generera både OS och GS inom ett och samma grammatiska system.

Eftersom flera forskare endast har funnit enstaka belägg för OS NP i fornnorska och fornisländska undersöker Þráinsson (2013) OS NP över tid i isländska. Undersökningsmaterialet hämtar han från korpusen IcePaHC, en korpus som innehåller ca 1 miljon ord och inbegriper olika texttyper från 1100-talet fram till 2000-talet (Rögnvaldsson & Helgadóttir 2011). Utgångspunkten i Þráinsson (2013) är dels att OS NP är optionellt i nutida isländska, dels att OS NP tidigare har rapporterats vara sällsynt i fornisländska texter. Þráinssons (2013) resultat återges i Tabell 5.2 nedan, och under tabellen, dvs. i (5.6) nedan, återges två av Þráinssons (2013:160) totalt sex belägg för OS NP i äldre och yngre varieteter av isländska.

TABELL 5.2 OS NP i isländska texter över tid (efter Þráinsson 2013:160)

Sekel	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900	2000	N
OS NP	1	0	0	1	0	2	0	1	1	0	6

- (5.6) a. Þeir **finna** Guð aldregi (Fisl. Homilieboken)
De.NOM finna.PL Gud.ACK NEG
 'De finner aldrig Gud'

- b. Ég **sá** þessa menn ekki aftur (Isl., 1985)
 jag såg dessa män.ACK NEG igen
 ‘Jag såg inte dessa män igen’

Som synes i Tabell 5.2 ovan finner Þráinsson (2013) väldigt få belägg för OS NP i isländska texter över tid. Två av de sex exempel som han finner återges i (5.6), där de substantiviska objekten *Guð* (‘gud’) respektive *þessa menn* (‘dessa män’) står före en negation, så som *aldregi* (‘aldrig’) respektive *ekki* (‘inte’). Þráinsson uttrycker sig på följande sätt angående resultaten: ”[t]he obvious conclusion is that OS NP is in fact EXTREMELY RARE IN WRITTEN TEXTS throughout the history of Icelandic, even in modern Icelandic texts [versaler från originalet]” (Þráinsson 2013:160). Mot denna bakgrund menar Þráinsson (2013:160) att det inte är så underligt att tidigare språkhistorisk forskning, t.ex. Sundquist (2002), inte har funnit belägg för OS NP i fornnorska: OS NP kan vara extremt sällsynt även i fornnorskt skriftspråk.

5.1.2 Pedersen (1993) och Heltoft (2019)

Objektsplacering visavi negation i forndanska har undersökts av bl.a. Pedersen (1993). Hon genomför hon en språkhistorisk studie som tar avstamp dels i de studier av objektsplacering visavi satsadverbial som hon själv har genomfört i nutida danska dialekter, dels i Diderichsens (1941) tidigare studie av objektsplacering visavi satsadverbial i *Skånske Lov* (från ca 1200).

Utgångspunkten i Pedersens (1993) språkhistoriska studie är att de flesta nutida danska dialekter har en regel som Pedersen (1993) benämner ”letledsreglen”. Något förenklat innebär denna regel att fonologiskt ”lätta”, dvs. obetonade, pronomen och adverb, till skillnad från fonologiskt ”tungta”, dvs. prosodiskt prominenta, nominal- och adverbfraser, flyttas till en position före satsadverbial: ”det lette pronomen og det lette adverbium er rykket frem i sætningen i forhold til de tunge substantialer og adverbialer med samme grammatiske funktion” (Pedersen 1993:200). I sin artikel föreslår Pedersen att det är en novation att letledsreglen inte gäller i vissa nutida danska dialekter, t.ex. sydsmål. Med andra ord menar hon att det är en novation att dessa dialekter kan ha obetonade pronomen efter satsadverbial, t.ex. negation, i nutida danska dialekter (se diskussion i avsnitt 3.4.2 ovan, och jfr också Pedersen 2019:313). I syfte att undersöka detta närmare genomför Pedersen (1993) en språkhistorisk studie, varmed hon söker svar på frågan om letledsreglen gäller i forndanska, och om regeln i så fall är obligatorisk.⁸⁸ Med min terminologi utreder

88 I den danskspråkiga litteraturen använder man vanligtvis termerna gammeldansk (för perioden 1100-1350) och yngre middeldansk (för perioden 1350-1525) för varieteter av danska som talades och skrevs under medeltiden (se t.ex. Skautrup 1947 och Heltoft 2019).

Pedersen (1993) alltså frågan om forndanska har OS pro i likhet med nutida standarddanska.

Pedersen (1993) exciperar lagtexterna *Skånske Lov*, *Sjællands Kirkelov* och *Jyske Lov*, vilket betyder att hon undersöker perioden ca 1200-1300 (jfr Heltoft 2019:130 angående dateringen).⁸⁹ I artikeln redovisar Pedersen inga kvantitativa resultat, men hon redovisar åtta exciperade exempel med objekt före eller efter negation i forndanska satser med ett finit huvudverb före negationen, och om objektsplaceringen i sådana satser skriver hon följande: ”[d]e lette pronominer står (i modsætning til substantiverne) foran sætningsadverbialet i sætninger med udelt verbal (svarende til nudansk)” (Pedersen 1993:202).⁹⁰ Hon hävdar med andra ord att forndanskan har samma objektsplaceringsmönster som nutida standarddanska: obetonade pronominella objekt står uteslutande före medan substantiviska objekt uteslutande står efter negation i satser med ett finit huvudverb. Hon tillägger också dels att hon inte finner några belägg med pronominellt objekt efter negationen i *Sjællands Kirkelov* eller i *Jyske Lov*, dels att hon endast finner ett fåtal sådana belägg i *Skånske Lov*, men ”de er alle tekstkritisk tvivelsomme” (Pedersen 1993:203).⁹¹ Två forndanska exempel med pronominella objekt, *þæt* (‘det’) respektive *hanum* (‘honom’), före negation, *æy/æi* (‘ej’), i en sats med ett finit huvudverb, *drap* (‘dräpte’) respektive *syndi* (‘nekade’), återges från Pedersen (1993:202) i (5.7) nedan. Lägg märke till att (b)-exemplet också har ett substantiviskt objekt, dvs. *ransak* (‘husrannsakan’) efter negationen.

(5.7) a. at han **drap** þæt æi (Fda., SkL)
 att han *dräpte* *det.ACK* NEG
 ‘att han inte dräpte det’

b. at han **syndi** hanum æi ransak (Fda., SkL)
 att han *nekade* *honom.DAT* NEG *rannsakan.ACK*
 ‘att han inte nekade honom husrannsakan’

Pedersen (1993) undersöker också forndanska satser med icke-finit huvudverb efter negation och objekt. I sådana satser finner hon inte bara belägg med pronominella objekt före negationen, utan också enstaka belägg med pronominella objekt efter negationen. Belägg med pronominellt objekt efter negation sägs emellertid vara få även i satser med icke-finit huvudverb: ”[m]odexemplerne er også her fåtallige, men de viser, at fremrykningen ikke var obligatorisk i denne sætningstype” (Pedersen

⁸⁹ Pedersen (1993) anger inte storleken på undersökningsmaterialet.

⁹⁰ Jag förmodar att Pedersen (1993) med ”sättningsadverbial” i första hand avser satsnegation, eftersom det uteslutande rör sig om satsnegation i de exempel som redovisas i artikeln.

⁹¹ Pedersen (1993) preciserar inte närmare vad hon menar med ”tekstkritisk tvivelsomme”.

1993:203). Lagg märke till att denna observation utmärker sig i förhållande till Sundquists (2002) observation: andelen pronominella objekt före negation ökar i satser med icke-finit huvudverb i fornnorska (jfr avsnitt 5.1.1)

I forndanska satser med icke-finit huvudverb finner Pedersen (1993) också ett fåtal belägg med substantiviskt objekt före negation, vilket enligt henne tyder på att inte bara fonologiska faktorer utan även pragmatiska faktorer, t.ex. informationsstrukturell status, styr placeringen av objekt visavi negation i forndanska (jfr Pedersen 1993:203f). Ett exempel från Pedersen (1993:203) återges i (5.8) nedan: ett substantiviskt objekt, *fæ sit* ('sin egendom'), står före negationen *æi* ('ej') som i sin tur står före verbpartikelförbindelsen *ut + lösa* ('lösa ut').

(5.8)   ok han uildi fæ sit   æi   **ut lösa**   (Fda., SkL)
               ochhan ville egendom sin.ACK   NEG   *ut lösa*
               'och han ville inte lösa ut sin egendom'

Utifrån Pedersens (1993) redovisning ser det alltså ut som att letledsreglen, dvs. flyttning av pronominella objekt, alltså sådana som är obetonade idag, till en position före negation, gäller i forndanska under hela 1200-talet, och den verkar vara obligatorisk i satser med finit huvudverb: "letledsreglen gjaldt allerede i de ældste danske tekster [... og] var obligatorisk i de sætningstyper, hvor den gælder i nyere dansk." (Pedersen 1993:202). I satser med icke-finit huvudverb menar Pedersen (1993) att objektsplaceringen i forndanska, däremot, styrs av flera faktorer. Med min terminologi kan man alltså säga att forndanska verkar ha både OS pro och GS.

Heltoft (2019) är emellertid inte helt enig med Pedersen (1993) angående letledsreglen i forndanska. Heltoft (2019) uttrycker sig så här angående placering av pronominella objekt i förhållande till satsadverbial (mer generellt) i forndanska: "[i] nogle tilfælde er sådanne pronominale satsled placeret som tilsvarende lette satsled i moderne dansk [... men] det er en tilfældig, overfladisk, lighed, for i gammeldansk er også pronomernes placering afgjort af deres informationsstatus" (Heltoft 2019:182). Till stöd för denna hållning anför Heltoft (2019) två exempel som innehåller vad han menar är informationsstrukturellt framhävda pronominella objekt efter en negation. Heltofts (2019:182) exempel återges i (5.9) nedan, och jag återger även kontexten som kommer efter respektive före dessa exempel, eftersom den är viktig för Heltofts (2019) resonemang. Lagg märke till dels att det i (a)-exemplet rör sig om en sats med icke-finit huvudverb, och i detta fall är letledsreglen enligt Pedersen (1993) inte obligatorisk i forndanska, dels att det i (b)-exemplet rör sig om objekt med infinitiv, dvs. *ngn vara ngt* (se diskussion om komplikationer vid sådana fall dels i avsnitt 3.4.1 ovan, dels i avsnitt 6.3.2).

- (5.9) a. Æn vm han ma æy thæt orka. Oc vil han hældær iarn bæra.
Men om han må NEG det.ACK förmå. Och vill han hellre järn bära
 Tha age thæs cost (Fda., Skkl)
Då äga.KONJ (han) detta sätt
 ‘Men om han inte kan förmå det, och vill han hellre bära järn ska han få det’
- b. En tidh saa hon migit gul liggia for sek ypa enum væy.
En tid såg hon mycket guld ligga för sig på en väg
 Hon **trøste** oc thæt vara diæfvlsins swig (Fda, ST)
Hon trodde Adv det.ACK vara djävulens svek.
 ‘En tid såg hon mycket guld ligga framför sig på en väg. Hon var säker på att
 också det var djävulens svek’
 (Jfr översättningen i Heltoft 2019:182)

Enligt Heltoft (2019) indikerar dessa exempel att informationsstrukturell status styr placeringen av pronomina objekt i forndanska, och han argumenterar för att objektspronomenet *thæt* (‘det’) står i en fokusposition i (a)- och (b)-exemplet, eftersom det rör sig om ”modsättningsfokus” (se Heltoft 2019:182). Så här uttrycker han sig om (a)-exemplet: ”[a]fsnittet drejer sig om modsætning mellem to typer [sic!] bevis, *orkar tyltar eth* ‘præstere tolv mands ed’ over for *bæra iarn* ‘præstere jernbyrd’ [... og derfor] kan *thæt* ‘det’ være fokus, selv om ordet henviser til edsbeviset som blev omtalt tidligere i teksten” (Heltoft 2019:182).

Det må vara riktigt att det rör sig om en speciell kontext och att de pronomina objekten står i en speciell fokusposition i de exempel som Heltoft (2019) diskuterar, men objektsplaceringen i dessa exempel talar inte entydigt emot att letledsreglen gäller i forndanska. Exemplet innehåller nämligen neutrala *thæt* (‘det’), och sådana objekt står ofta efter satsadverbial i nutida danska om de har propositionell referens, P-referens (se diskussion i avsnitt 3.3.3). Heltoft (2019:182) påstår visserligen att pronomenet i (a)-exemplet syftar på nominalfrasen *tyltar eth* (‘tolvmannaed’), men huvudordet *eper* (‘ed’) är inte neutralt, så pronomenformen är i så fall oväntad. I (b)-exemplet diskuterar Heltoft (2019) inte pronomenets referenstyp, men enligt min bedömning går det inte att avgöra huruvida det har nominal referens, N-referens, och syftar på *gul* (‘guld’) eller *diæfvlsins swig* (‘djävulens svek’), eller om det har P-referens. Om det rör sig om två *thæt* som har P-referens och syftar på t.ex. *at suaria tyltar ep*, (‘att svärja tolvmannaed’) respektive *at læggia gul* (‘att lägga guld’) är varken pronomenformen eller pronomenets placering efter negationen i Heltofts exempel nödvändigtvis oväntade. Eftersom Heltoft (2019) varken redovisar fler belegg eller några kvantitativa resultat är det omöjligt att vidare granska riktigheten i invändningen mot att letledsreglen gäller i forndanska, och i fortsättningen kommer jag därför att utgå från att Pedersens (1993) observation i forndanska är riktig: ”letledsreglen gjaldt allerede i de ældste danske tekster [...

och] var obligatorisk i de sætningstyper, hvor den gælder i nyere dansk ” (Pedersen 1993:202).

Pedersen (1993) menar att letledsreglen inte endast gäller i forndanska utan också i fornnorska och fornsvenska under samma period: ”[letledsreglen] gjaldt ikke kun i gammeldansk, men også i gammelnorsk (jfr Venås 1971) og i fornsvensk (ikke omtalt i Wessén 1956 og Jörgensen 1987, men bekræftet af Jörgensen i brev 1993)” (Pedersen 1993:204). Om man likställer letledsreglen med OS pro kan man säga att Pedersen (1993) i efterhand får empiriskt stöd av Sundquists (2002) undersökning angående fornnorska (se diskussion i avsnitt 5.1.1), men det finns endast ett magert empiriskt stöd angående fornsvenska, vilket jag återkommer till i avsnitt 5.1.3 och kapitel 6.

Under den period som Pedersen (1993) undersöker har forndanska omfattande morfologiskt kasus för nominala kategorier, men Pedersen finner inte några belägg som ur ett generativt perspektiv skulle kunna betraktas som belägg för OS NP i forndanska. Frånvaro av evidens betyder emellertid inte nödvändigtvis icke-existens. OS NP kan vara sällsynt i forndanskt skriftspråk (jfr diskussionen i avsnitt 5.1.1), och det forndanska kasussystemet är kraftigt reducerat i två av tre texter som Pedersen (1993) undersöker, nämligen *Sjællands Kirkelov* och *Jyske Lov* (se t.ex. Heltoft 2019:135), vilket kan ha begränsat OS NP (se diskussionen i avsnitt 3.3.3 respektive 3.6.3).

I motsats till nutida danska kunde forndanska, under den period som Pedersen (1993) undersöker, dessutom ha OV-ledföljd i satser med icke-finit huvudverb, så som i (5.9) ovan (se också Heltoft 2019:132–136 och s.182f för fördjupad diskussion), och som bekant är det endast i sådana satser som Pedersen finner enstaka belägg med substantiviska objekt före negation. Det är därför lockande att tolka dessa belägg som belägg för GS1, dvs. flyttning av ett nominalt argument oavsett kategori till en position före negationen (jfr avsnitt 3.6.3). Huruvida forndanska har endast OS pro eller OS pro + GS1, vilket Sundquist (2002) påstår att fornnorska har (se avsnitt 5.1.1), är emellertid en omfattande fråga som behöver utredas närmare, och jag kommer därför att utifrån Pedersen (1993) endast utgå från att forndanska har OS pro.

5.1.3 Delsing (1999) och Falk (2013)

För fornsvenska finns ingen tidigare studie som primärt har undersökt objektsplacering visavi negation. I detta avsnitt tar jag upp två artiklar, Delsing (1999) och Falk (2013), som redovisar några iakttagelser som är relevanta för avhandlingen.

Delsing (1999) undersöker, som framgått (se diskussion i avsnitt 2.4.1), OV- och VO-ledföljd i fornsvenska (och tidig äldre nysvenska), och i samband med denna undersökning observerar han att pronominella objekt oftast står före en negation

medan de objektskategorier som han benämner ”Annat objekt” oftast står efter en negation i fornsvenska huvudsatser med icke-finit huvudverb. Delsing (1999:209) redovisar också kvantitativa resultat, och denna redovisning återges i Tabell 5.3 nedan. Notera att Delsing (1999:209) endast räknar belägg i huvudsatser med objekt före icke-finit huvudverb, IV, dvs. att det är ledföljderna FV > NEG > Obj > IV samt FV > Obj > NEG > IV som inbegrips. Därtill bör det noteras att Delsing i detta sammanhang inte preciserar vilka typer av objekt som ingår i ”Personligt pronomen” respektive ”Annat objekt”. Mot bakgrund av de fem exempel som Delsing (1999:210) redovisar, varav två återges i (5.10) nedan, samt hur han uttrycker sig om resultaten, antar jag att ”Annat objekt” betecknar olika typer av substantiviska objekt.

TABELL 5.3 Pronominella objekt visavi NEG i satser med icke-finit huvudverb (efter Delsing 1999:209)

OBJEKT	FÖRE NEG		EFTER NEG		N
	ANTAL	ANDEL	ANTAL	ANDEL	
Personligt pronomen	78	88,6 %	10	11,4 %	88
Annat objekt	5	18 %	23	82 %	28
TOTALT	83	71,6 %	33	28,4 %	116

Av denna tabell framgår att pronominella objekt oftast står före negation i huvudsatser med icke-finita huvudverb: 78 av 88, dvs. 88,6 %, står före negationen. Substantiviska objekt står, däremot, oftast efter negationen: 23 av 28, dvs. 82 %, står efter negationen. Delsing (1999) finner alltså endast fem belägg med substantiviska objekt före en negation i fornsvenska satser med icke-finit huvudverb. Två av de fem exempel som Delsing (1999:210) redovisar återges i (5.10) nedan.⁹²

- (5.10) a. ty will iak thinä thiänistä enchte **haffua** (Fsv., Did)
ty vill jag dina tjänster.DO NEG ha
 ‘Därför vill jag inte ha dina tjänster’
- b. iak will thin tjänist encte **haffua** (Fsv., Did)
jag vill din tjänst.DO NEG ha
 ‘Jag vill inte ha din tjänst’

I (5.10) står ett substantiviskt objekt direkt före negation (*enchte/encte*, ‘inte’), som i sin tur står före ett icke-finit huvudverb (*haffua*, ‘ha’). Tre av totalt fem sådana här

⁹² Notera att jag glossar grammatisk funktion istället för kasus i fornsvenska texter som är daterade mellan 1450–1526.

belägg har Delsing emellertid excerperat från en och samma text, nämligen *Didriksagan* (ca 1450), och denna text uppvisar avvikande mönster även med avseende på OV-frekvens (se t.ex. Delsing 1999:179). Placering av substantiviskt objekt före negation förekommer alltså i huvudsak i en text som uppvisar andra avvikande mönster, och man kan därmed fråga sig hur representativa beläggen är för det yngre fornsvenska språkbruket mer generellt. Varför *Didriksagan* uppvisar flera avvikande mönster är en fråga som Delsing (1999) lämnar obesvarad, men han konstaterar att varken den höga OV-frekvensen eller beläggen med substantiviskt objekt före negation förekommer i den norska förlagan till denna text (se Delsing 1999:179, fotnot 9 samt s 210, fotnot 19). I kapitel 8 diskuterar jag *Didriksagan* närmare, eftersom den uppvisar flera avvikande mönster även i min undersökning.

Delsing (1999) ställer de objektsplaceringsmönster som han observerar i relation till de objektsplaceringsmönster som har rapporterats för nutida svenska (se avsnitt 3.1 ovan, och se Tabell 3.1 i avsnitt 3.3.3 ovan från Bentzen 2013:133): ”Fördelningen liknar [...] objektsskifte i modern svenska, där pronomen normalt står före negationen, men där andra nominalfraser aldrig gör det” (Delsing 1999:209). Med min terminologi menar Delsing alltså att resultaten bör betraktas som en indikation på att fornsvenska har OS pro men inte OS NP i likhet med nutida svenska.

Utifrån Delsings (1999) resultat kan man emellertid inte dra slutsatsen att fornsvenska har OS pro i likhet med nutida svenska, dels eftersom Delsing bara undersöker satser där huvud verbet inte flyttar ur VP, dvs. syntaktiska kontexter där OS pro är omöjligt i nutida svenska (se diskussion i 3.3.2), dels eftersom Delsing (1999) inte redovisar hur pronomina objekt placeras visavi negation över tid i fornsvenska utan endast sammanräknade siffror för hela den fornsvenska perioden (som också inbegriper en mindre del av den tidiga äldre nysvenska perioden, ca 1500-1550). Av dessa skäl bör man fråga sig 1) huruvida rör det sig OS pro eller GS1 i satser med icke-finit huvudverb, 2) om det placeringsmönster som Delsing (1999) rapporterar för satser med icke-finit huvudverb också gäller i satser där huvud verbet flyttar ur VP, dvs. satser där ett finit huvudverb står före en negation, samt 3) om placeringsmönstret håller över tid.

Angående första frågan kan benägenheten att placera pronomina objekt före negation i satser med ett icke-finit huvudverb vara en indikation på att fornsvenska har GS1 snarare än OS pro (jfr avsnitt 3.6.1). Kom ihåg att Sundquist (2002) tolkar sina resultat på det här sättet (se avsnitt 5.1.1), och Sundquists (2002:188) och Delsings (1999:209) resultat är nästintill identiska. Borträknat elva indefinita objektspronomen står 36 av 39 (92 %) pronomina objekt direkt före negationen i fornnorska satser med icke-finit huvudverb, vilket kan jämföras med 78 av 88 (88, 6 %) i motsvarande fornsvenska satser; fyra av 19 (21 %) substantiviska objekt står direkt före negationen i fornnorska satser med icke-finit huvudverb, vilket kan jämföras med fem av 28 (18 %) i motsvarande fornsvenska/äldre nysvenska satser.

Sundquist (2002) och Delsing (1999) tolkar sina resultat på två olika sätt, och enligt min bedömning beror detta på att författarna i sina analyser av OV- och VO-ledföljd utgår från olika teorier om hur satsstrukturen byggs upp. Sundquist (2002) utgår, som framgått (se diskussion i 5.1.1 ovan), från idén att språkbrukaren kan växla mellan två inre grammatiker, en som genererar en huvudinitial VP och en som genererar huvudfinal VP, och även om Delsing (1999) inte tydligt tar ställning i frågan om basordning i VP:n är hans analys av övergången från OV- till VO-språk via en variationsgrammatik som genererar både OV- och VO-ledföljd i fornsvenska kompatibel med Kaynes (1994) teori om antisymmetri (jfr diskussion i avsnitt 2.3 ovan). Delsing (1999) analys går nämligen i korthet ut på att nominala argument kan få objektsstatus i VP:n på två sätt: 1) genom att de förses med artikel, eller 2) genom att de flyttar till en position före huvud verbet i VP:n (jfr Delsing 1999:195). Det senare genererar OV-ledföljd. I (5.11) nedan skisseras en analys av (5.10) ovan utifrån Delsing (1999) analys.

STRUKTUR

(5.11) a' ...	[^{NegP} enkte ...	[^V haffua <u>thinä thiänist</u>]
a'' ...	[^{NegP} enkte ... [^{XP} <u>thinä thiänist</u>	[^V haffua t _j]
a''' ...	[^{XP} <u>thinä thiänist</u> [^{NegP} enkte ... [^{XP} t _j	[^V haffua t _j]

Analysen ska läsas på följande sätt. Nominalfrasen, dvs. *thinä thiänistä* ('dina tjänster'), saknar artikel, och flyttar därför till en position före huvud verbet *haffua* ('ha') för att få objektsstatus, vilket genererar OV-ledföljd, se derivering från (a') till (a'') ovan. I en sådan här analys kan OV-ledföljd i sig analyseras som GS, dvs. som GS2 inom VP:n i min terminologi, vilket antingen drivs av kasuslicensiering (jfr t.ex. Zwart 1993, 1997), eller av semantiska/pragmatiska faktorer (jfr t.ex. Diesing 1997). Vidare flyttning av objektet ut ur VP, se derivering från (a'') till (a''') ovan, kan analyseras som antingen OS eller GS, men i (5.10) kan man inte avgöra vilket typ det rör sig om, eftersom båda kan innebära att ett substantiviskt objekt flyttas från VP:n till IP (jfr definition av OS NP och GS1 i avsnitt 3.3.1 respektive 3.6.1). Delsing (1999) tolkning att fornsvenska har OS pro bygger på att flyttningen ut ur VP:n främst gäller pronominella objekt, men något som talar för att objektsplaceringen i (5.10) ovan snarare bör analyseras som GS, varianten GS1, inte OS, varianten OS NP, är att Delsing (1999) finner sådana exempel i en text som utmärker sig på så sätt att den har en hög OV-frekvens: OV är en grundläggande förutsättning för GS (se diskussionen i 3.6.2).

Utifrån idén om en variationsgrammatik som kan generera både VO- och OV-ledföljd väntar man sig att inte bara hitta GS utan även OS i fornsvenska, men det har hittills inte klarlagts om samma placeringsmönster som Delsing (1999) finner i satser med ett icke-finit huvudverb också gäller i satser där ett finit huvudverb kan antas ha flyttat ur VP, dvs. i syntaktiska kontexter där OS pro är möjligt i nutida

svenska (se diskussion i avsnitt 3.3.2 ovan). Man kan visserligen hitta enstaka exempel i litteraturen som talar för att samma placeringsmönster gäller även när verbet har flyttat, men det saknas en robust empirisk grund. Ett exempel med ett pronominent objekt före en negation återges från Falk (2013:200) i (5.12) nedan, och ett exempel med pronominent objekt efter negation återges från Falk & Delsing (ms.) i (5.12) nedan. I sammanhanget ska det också tilläggas att forskare har hävdat att just pronominenta objekt har varierande placering visavi negation i fornsvenska huvudsatser, oavsett om satsen har finit eller icke-finit huvudverb. Exempelvis skriver Falk (2013) att ordningen mellan pronominenta objekt och negation inte var fix ”i huvudsatser, utan kunde växla” (Falk 2013:200), men hon ger dessvärre inga kvantitativa data.

(5.12) a. **Gaar** maþer þæt eig (Fsv., ÄVgL)
 Gör man det. ACK NEG
 ‘Gör man det inte’

b. ok älskadhe ey han (Fsv., Jär)
 och älskade NEG honom. ACK
 ‘och älskade inte honom’

Dessa exempel indikerar att pronominenta objekt, t.ex. *þæt* (‘det’) respektive *han* (‘honom’), kan stå före eller efter negationen i en fornsvensk huvudsats där ett finit huvudverb kan antas ha flyttat ut ur VP, eftersom verbet står före negationen. Exempelen ger emellertid endast ett magert stöd åt Pedersens (1993) påstående att letedsreglen gäller i fornsvenska (se diskussion i avsnitt 5.1.2 ovan), eller åt Delsing (1999) tolkning att fornsvenska har OS pro i likhet med nutida svenska, dels eftersom det är oklart hur ofta pronominenta objekt placeras före negationen, dels eftersom det är oklart om placering före negationen begränsas till pronominenta objekt i den här typen av sats.

Exemplen i (5.10) och (5.12) aktualiserar också den fråga som jag tog upp tidigare, nämligen: håller placeringsmönstren över tid? Exemplen i (5.10) ovan har excerperats ur *Didriksagan* (ca 1450); exemplet i (5.12) har excerperats ur *Äldre Västgötalagen* (ca 1225), och exemplet (5.12) har excerperats ur *Järteckensboken* (ca 1385). Detta innebär att exemplen representerar två olika varieteter av fornsvenska, och enligt min mening bör man fråga sig om placeringsmönstret ser likadant ut i de två varieteter av fornsvenska som traditionellt benämns äldre och yngre fornsvenska, dvs. perioderna 1225–1375 respektive 1375–1525. Någon sådan upplysning får man inte av Delsing (1999), så för att få svar på detta behöver man närmare utreda hur nominala objekt placeras visavi negation över tid i fornsvenska.

I kapitel 6 redovisar jag min undersökning av objektsplacering visavi negation i fornsvenska satser med antingen ett finit eller ett icke-finit huvudverb före

negationen. I korthet landar undersökningen i följande resultat. Fornsvenska texter från tiden efter 1350 står pronominella objekt oftast före en negation medan substantiviska objekt oftast står efter en negation, oavsett om huvud verbet är finit eller icke-finit; 2) i fornsvenska texter från perioden före 1350 står objekt, oavsett nominal kategori, oftast efter en negation; 3) substantiviska objekt står oftare före negationen i satser med ett icke-finit huvudverb än i satser med ett finit huvudverb. Min analys av resultaten går i korthet ut på att negationsformen *äy* ofta bildar ett klitiskt kluster med pronominella objekt så att det ser ut som att fornsvenska före 1350 saknar OS pro, men i själva verket har fornsvenska både OS och GS så länge både VO- och OV-ledföljd kan genereras i VP.

5.2 Objekt före subjekt i fornsvenska – hur då?

I avsnitt 4.2 ovan framgick att tidigare språkhistorisk forskning har noterat LOS-ledföljd i fornsvenska, och jag framhöll att denna placering i tre avseenden är mindre begränsad än LOS i nutida svenska. Fornsvensk LOS-ledföljd tycks vara möjligt 1) i satser med icke-finit huvudverb, 2) med två substantiviska argument, och 3) med pronomenet *þæt* ('det'). I (5.13) och (5.15) nedan upprepas fyra exempel på fornsvensk LOS-ledföljd från avsnitt 4.2 ovan. De tre första är möjliga i fornsvenska men inte i nutida svenska, medan (5.15) är möjligt såväl i fornsvenska som i nutida svenska. Jag stryker under nominala argument i dativ och ackusativ och fetmarkerar huvud verbet i exemplen: (a) i (5.13) har ett icke-finit huvudverb, (b) i (5.13) har två substantiviska argument, och (c) i (5.13) har pronomenet *þæt*.

(5.13) a. vil   os   gudh   **hiälpa**   (Fsv., MBIB)
vill   oss.DAT   gud.NOM   hjälpa
 'Vill Gud hjälpa oss'

b. **æghu**   brun   fleræ   (Fsv., UL)
äger.PL   brunn.ACK   flera.NOM
 'Äger flera brunnen (tillsammans)'

c. **taki**   þæt   malsæghande   (Fsv., DL)
ta.KONJ   det.ACK   målsägande.NOM
 'Tar målsäganden det'

(5.14) **förbødh** os   gud   at vroa them   (Fsv., MBIB)
förbjöd   oss.DAT   gud.NOM   att oroa dem
 'förbjöd oss gud att oroa dem'

I språkhistorisk forskning om fornsvenska behandlas den fornsvenska LOS-ledföljden oftast kort i samband med andra iakttagelser. För att bidra med en fylligare bild av den fornsvenska LOS-ledföljden har min avhandling som delsyfte att ge ett svar på frågan hur fornsvensk LOS-följd bör analyseras. Utgångspunkten är att fornsvensk LOS-ledföljd bör analyseras på ett annat sätt än LOS i nutida svenska, eftersom den är mindre begränsad i fornsvenska än i nutida svenska. Inspirerad av hypotesprövningsmetoden i Åkerblom (2020) söker jag i detta avsnitt efter en lämplig formell beskrivning för den fornsvenska LOS-ledföljden, och jag diskuterar tre analyser som skulle kunna generera fornsvensk LOS-ledföljd.

5.2.1 Objektet som kil före subjektet

Fornsvensk LOS-ledföljd skulle kunna analyseras som en variant av kilkonstruktion (på eng. *Stylistic Fronting*, se t.ex. Maling 1980). Kilkonstruktion innebär att ett, och endast ett, annat satsled än subjektet – ett enskilt huvudord eller en fras – ser ut att stå i den position i vilken man vanligtvis finner subjekt, dvs. spec-IP (jfr t.ex. Holmberg 2000). Oftast talar man om kilkonstruktion i bisats, men utifrån den enhetliga satsstrukturmodellen väntar man sig att kilkonstruktionen ska vara möjlig också i huvudsats, och en fornsvensk LOS-ledföljd skulle kunna genereras så att det nominala argumentet, som oftast tycks vara ett pronominellt objekt, ställs som kil i spec-IP före en utsatt, postverbal subjektscandidat i huvudsats (se närmare i avsnitt 7.1.1).

Mycket forskning har ägnats åt kilkonstruktion i nutida isländska och i äldre varieteter av nordiska språk. Ett drag som är utmärkande är att kilkonstruktionen kräver att satsen har en subjektsslucka, vilket något förenklat innebär att huvudsatsen eller bisatsen saknar utsatt subjekt eller har en utsatt, postverbal, subjektscandidat (jfr t.ex. Maling 1980:182ff, Pettersson 1988:157, Delsing 2001:148, Sigurðsson 2017:314f).⁹³ Det är emellertid många gånger svårt att skilja kilkonstruktion från topikalisering, eftersom båda i prototypiska fall innebär att ett satsled placeras före satsens finita verb. I vissa isländska bisatstyper, nämligen relativbisatser, är topikalisering emellertid ogrammatiskt, och kilen är följaktligen enklast att identifiera i sådana bisatser på isländska (se t.ex. Þráinsson 2007:356f): relativbisatser saknar utsatt subjekt mellan bisatsinledaren i C° och det finita verbet i I°, och om man däremellan hittar ett annat satsled, t.ex. en negation eller en icke-finit verbform, är det rimligare att anta att detta satsled står som kil än att satsledet har genomgått topikalisering i bisats (jfr t.ex. Þráinsson 2007:381).

---

93 I Platzacks (1988) efterföljd har forskare inom det generativa paradigmet hävdad att kilkonstruktionen också är möjlig i satser med utsatt, obetonat subjektspronomen, men i litteraturen råder det oenighet om detta (Hrafnbjargarson 2004:177, Þráinsson 2007:389, fotnot 23, Sigurðsson 2010:177 fotnot 27, Sangfelt 2019:188–193). Jag bortser från sådana fall i fortsättningen.

Fornsvenska liknar nutida isländska i den meningen att satsadverbial och icke-finita verbformer i regel står efter satsens finita verb, men man hittar ofta en negation eller en icke-finit verbform före det finita verbet i bisatser som av olika skäl saknar ett utsatt subjekt (Pettersson 1988:166ff). Två fornsvenska exempel från Delsing (2001:155) respektive Falk (2013:198) återges i (5.15) respektive (5.15) nedan. Jag stryker under kilkandidater i de exempel som ges i detta avsnitt.

(5.15) a. sum fangit hauær uinum (Fsv., ÖgL)
 som fångat har vännen
 'som har fångat vännen'

b. som æi bereþe sin aþraþ i þessom timom (Fsv., KP)
 som NEG betalar sin avgift i dessa tider
 'som ej betalar sin avgift vid dessa tidpunkter'

STRUKTUR

a' [^{C°} sum ... fangit_i [^{I°} hauær [^{VP} t_i uinum]]]

b' [^{C°} som... æi_i [^{I°} bereþe [^{NegP} t_i [^{VP} ... sin aþraþ i þessom timom]]]

Bisatserna i (5.15) uppfyller kravet för kilkonstruktion eftersom satserna saknar subjekt och har alltså en subjektsslucka. Efter bisatsinledaren kan man notera att det står en icke-finit verbform (dvs. *fangit*, 'fångat') respektive en negation (dvs. *æi*, 'ej') före det finita verbet (dvs. *hauær*, 'har' respektive *bereþe*, 'betalade') i (a)- respektive (b)-exemplet. Man kan visserligen också hitta den här typen av alternativ placering av negation eller icke-finit verbform i fornsvenska bisatser som har det finita verbet sist, och då är det omöjligt att avgöra de preverbala satsledens position, men eftersom huvud verbet inte står absolut sist i de aktuella exemplen, är det troligt att det i (a)- och (b)-exemplet rör sig om kilkonstruktion med icke-finit verbform respektive negation som kil i en position mellan C° och I°, se (a') respektive (b') ovan.

Kilkonstruktion kan man alltså hitta i satser som av olika skäl saknar utsatt subjekt, men man kan också hitta den i isländska satser som har en utsatt subjektscandidat som står postverbalt i förhållande till satsens finita verb (se t.ex. Maling 1980, Hrafnbjargarson 2004, Sigurðsson 2010; 2017, Ótt 2018). I litteraturen om fornsvenska finns också exempel på kilkonstruktion i en sats som saknar utsatt subjekt (se t.ex. Falk 2013:199), men det finns inte så många exempel på kilkonstruktion i satser med utsatt, substantivisk subjektscandidat. I sin artikel från (2013) diskuterar Falk emellertid en typ av fall i fornsvenska som enligt henne bör betraktas som kilkonstruktion i en bisats med en utsatt, substantivisk subjektscandidat. Ett sådant exempel återges från Falk (2013:202) i (5.16) nedan.

- (5.16) Nu ringir þæn sum egh biþæer *klokkarin* til (Fsv., ÖgL)
Nu ringer den som NEG ber klockare-SG.DEF.NOM till
 ”Nu ringer någon som klockaren inte har bett om detta” (Falk 2013:202)

Enligt Falk (2013:203) kan man tänka sig antingen topikalisering av negationen eller kilkonstruktion med negationen som kil i detta exempel. Ett förhållande som enligt Falk (2013:203) snarare talar för kilkonstruktion än topikalisering är att man i bisatser med en utsatt, postverbal subjektscandidat ofta hittar en negation mellan bisatsinledaren och det finita verbet, och negationen står påfallande ofta som kil i mer prototypiska fall av kilkonstruktion i fornsvenska, dvs. i *som*-bisatser, så som i (5.15) ovan. Utifrån detta förhållande argumenterar Falk (2013:203) för att exempel av den typ som illustreras i (5.16) ovan bör betraktas som kilkonstruktion med en utsatt, substantivisk subjektscandidat i postverbal ställning.

Om (5.16) betraktas som kilkonstruktion framträder en skillnad i förhållande till motsvarande fall på nutida isländska: kilkonstruktion i en sats med utsatt, substantivisk subjektscandidat kräver att subjektscandidaten har indefinit form på isländska (se t.ex. Maling 1980, Hrafnbjargarson 2004, Sigurðsson 2010; 2017, Ött 2018), och i det fornsvenska exemplet i (5.16) ser man att subjektscandidaten har definit form (= *klokkar-in*). Utifrån antagandet att spec-IP inte var en renodlad subjektsposition i fornsvenska (se närmare i avsnitt 2.4.2 ovan och Håkansson 2008) kan denna skillnad emellertid förstås på följande sätt. Det finns en renodlad subjektsposition i nutida isländska, vilket betyder att formellt definitiva subjektscandidater måste flytta dit, utom i vissa undantagsfall, medan formellt indefinita subjektscandidater får stå kvar i VP:n (jfr diskussionen i avsnitt 2.4.2 ovan). I fornsvenska saknas en renodlad subjektsposition, och därav följer att subjektscandidater inte måste flytta utan får stå kvar i VP:n, oavsett om de är definitiva eller indefinita I (5.17) nedan skisseras en analys av kil med utsatt substantivisk subjektscandidat på nutida isländska respektive fornsvenska. Det isländska (a)-exemplet har hämtats från Sigurðsson (2017:315). Jag antar att de postverbala subjektscandidaterna, *hvolpar* (‘valpar’) respektive *klokkarin* (‘klockaren’), står kvar i verbfrasen.

- (5.17) a. þegar komnir verðir *hvolpar* (Isl.)
när komna.NOM var valp-PL.IND.NOM
 ‘när valpar har kommit’

STRUKTUR

- a'. [^C þegar ... komnir_i [^I verðir [^{VP} t_i *hvolpar*]]]]
 b'. [^C sum ... egh_i [^I biþæer [^{NegP} t_i [^{VP} *klokkarin* [^{VP} ... til]]]]]]

Hittills har jag endast visat exempel på kilkonstruktion i bisats. De flesta inom syntaxforskning med generativ inriktning antar att kilkonstruktion också är möjligt i huvudsats, eftersom huvudsatser kan ha subjektsslucka, men kilkonstruktion i huvudsats brukar behandlas kort i litteraturen. Den är nämligen klart svårare att skilja från topikalisering än kilkonstruktion i bisats: både kilkonstruktion i huvudsats och topikalisering innebär i prototypiska fall att ett satsled hamnar före huvudsatsens finita verb, så satsledet ser ut att stå i spec-CP i båda fallen. Det vanliga är därför att man diskuterar exempel på isländska huvudsatser som har en subjektsslucka och som inleds med en kategori som inte gärna placeras före det finita verbet i en huvudsats utan subjektsslucka (se t.ex. Maling 1980, Rögnvaldsson & Þráinsson 1990, Falk 1993, Delsing 2001, Hrafnbjargarson 2004). Exempelen som brukar diskuteras är alltså av ett sådant slag att de svårligen låter sig analyseras som topikalisering (jfr Þráinsson 2007:368–375).

Jämfört med nutida isländska är det svårare att skilja kilkonstruktion från topikalisering i huvudsats i fornsvenska, bl.a. eftersom vissa kategorier som kan placeras före huvudsatsens finita verb är svåra att klassificera (se Delsing 2001:154f angående preposition kontra verbpartikel). I litteraturen om fornsvenska finns få exempel på kilkonstruktion i huvudsats, men Delsing (2001) diskuterar några speciella fall som är ovanliga men som han menar bör betraktas som kilkonstruktion i huvudsats i fornsvenska. Ett exempel återges från Delsing (2001:154) i (5.18) nedan.

- (5.18) *Vr* ska mæssufatun fara ok sívkum hialpæ (Fsv., ÄVgL)
Ur ska (han) mässkläderna.DAT fara och sjuka hjälpa
 ‘Han ska klä av sig mässkläderna och hjälpa de sjuka’

I detta exempel står en ensam preposition, *vr* (‘ur’), före det finita verbet *ska*, medan rektionen, *mæssufatun* (‘mässkläderna’), står efter det finita verbet. Enligt Delsing (2001:155) finner man denna ordning nästan enbart i satser med subjektsslucka i fornsvenska, och han menar därför att sådana fall som det i (5.18) ovan bör betraktas som exempel på kilkonstruktion i huvudsats i fornsvenska.

Kilkonstruktionen utmärks också av att valet av kil inte är fritt. Av exemplen som har presenterats hittills framgår att olika kategorier, t.ex. en negation eller en icke-finit verbform, kan stå som kil, men valet av kil inte är fritt, varken i nutida isländska eller i fornsvenska. Kategorier rangordnas nämligen utifrån en s.k. kilhierarki så att vissa kategorier har företräde framför andra att placeras som kil i en sats med mer än en kil kandidat (se t.ex. Maling 1980, Hrafnbjargarson 2004 för nutida isländska eller Pettersson 1988, Falk 2013 för fornsvenska). I (5.19) nedan ger jag en förenklad version av den kilhierarki för fornsvenska som Falk (2013) presenterar.

(5.19) **Kilhierarki för fornsvenska** (efter Falk 2013:199f)

negation

> pronominellt IO

> pronominellt DO

> adverbial (dvs. ettordsadverbial)

> substantiviskt IO

> substantiviskt DO

> verbpartikel/predikativ

> icke-finit verb

> adverbial (dvs. flerordsadverbial)

> preposition

Den fornsvenska kilhierarkin i (5.19) visar dels att negationen är högsta kilkandidaten, dels att det vanligtvis är en enkel fras eller ett enskilt huvudord som står som kil i fornsvenska. På dessa punkter stämmer den fornsvenska kilhierarkin överens med de kilhierarkier som har rapporterats för nutida isländska (se t.ex. Hrafnbjargarson 2004:92).

I den fornsvenska kilhierarkin i (5.19) ovan visas också att pronominella objekt står näst högst, och på denna punkt skiljer sig fornsvenska från nutida isländska. Objekt placeras inte gärna som kil i isländskan (se t.ex. Sigurðsson 1997).⁹⁴ I fornsvenska, däremot, står pronominella objekt högre än t.ex. olika typer av adverbial, substantiviska IO/DO och icke-finita verbformer. I (5.20) nedan återger jag från Falk (2013:198) ett fornsvenskt exempel som visar att ett pronominellt indirekt objekt i enlighet med den fornsvenska kilhierarkin i (5.19) står som kil i fornsvensk bisats som också innehåller ett substantiviskt DO. Jag stryker under båda objekten i exemplet.

(5.20) som hanom bar budskapit (Fsv., LegBu)
som *honom.DAT* bar *budskapet.ACK*
'tjänaren som framförde budskapet till honom'

I sammanhanget bör det emellertid noteras att det finns undantag från kilhierarkin i fornsvenska (se Falk 2013:200), vilket betyder att negationen oftast, men inte alltid, placeras som kil när det fanns flera kilkandidater i satsen. Ett undantag där en kilkandidat som står lägre i hierarkin står som kil trots att satsen också innehåller en kandidat som står högre i hierarkin visades i (5.15) ovan. Den icke-finita verbformen *fangit* ('fångat') står som kil trots att satsen också innehåller ett substantiviskt

---

94 Med hänvisning till Sigurðsson (1997) påpekar Delsing (2001:149) att man kan finna objekt, dvs. pronominella såväl som substantiviska, som står som kil mellan bisatsinledaren och det finita verbet i en isländsk bisats med subjektsslucka, men sådana fall verkar begränsas på andra sätt än andra kategorier står som kil (se också Hrafnbjargarson 2004:111).

objekt, dvs. *uininum* ('vännen'), som borde stå som kil i enlighet med kilhierarkin i (5.19).

Sammanfattningsvis innebär kilkonstruktion att ett, och endast ett, annat satsled, ett enskilt huvudord eller en fras, står som kil i vad som ser ut att vara den position som man vanligtvis finner subjektet, dvs. spec-IP, och denna placeringsmöjlighet kräver att satsen har en subjektsslucka, dvs. att satsen saknar utsatt subjekt, eller att det finns en utsatt subjektscandidat i en annan position än spec-IP. Utöver att kilkonstruktionen förutsätter en subjektsslucka utmärks den också av att valet av kil bestäms utifrån en kilhierarki, vilket innebär att vissa kategorier, i synnerhet negation, har företräde framför andra kategorier att stå som kil om det finns fler än en kilcandidat. I flera viktiga avseenden stämmer kilkonstruktion i fornsvenska överens med kilkonstruktion i nutida isländska, men i detta avsnitt har jag ur litteraturen framhållit två i sammanhanget viktiga skillnader:

- 1) I fornsvenska får en utsatt, substantivisk subjektscandidat vara formellt definit vid kilkonstruktion, men i motsvarande fall på nutida isländska måste subjektscandidaten vara formellt indefinit.
- 2) I fornsvenska står pronominella objekt näst högst i kilhierarkin, men i nutida isländska ställer man inte gärna ett pronominellt objekt som kil.

Särskilt intressant med kilkonstruktion i relation till fornsvensk LOS-ledföljd är dels att kilkonstruktion är möjligt om en substantivisk subjektscandidat står i en annan position än spec-IP, dels att pronominella objekt står högt i den fornsvenska kilhierarkin. Det ligger därmed nära till hands att pröva att analysera fornsvenska LOS-ledföljder som kilkonstruktion i huvudsats med ett pronominellt objekt som kil i spec-IP samt en utsatt, postverbal substantivisk subjektscandidat i verbfrasen: FV > OBJ.PRON > SUBJ. Denna hypotes diskuterar jag närmare i kapitel 7, men redan här kan nämnas att den ger två prediktioner som inte överensstämmer med den äldre fornsvenska empirin (se närmare avsnitt 7.1.1).

5.2.2 Oblikt subjekt före objekt i nominativ

Den andra möjliga hypotesen som jag urskiljer innebär att fornsvensk LOS-ledföljd analyseras som en sats där ett oblikt subjekt står före ett objekt i nominativ. I litteraturen hittar man nämligen exempel på LOS-ledföljd vid sådana verbförbindelser som ser ut att kunna ta ett oblikt subjekt i fornsvenska: opersonliga verbförbindelser med upplevarverb samt passiva, bitransitiva verbförbindelser. Berger (2015) observerar att sådana verbförbindelser är vanliga vid fornsvensk LOS-ledföljd, och Falk (1997) ger exempel på sådana verbförbindelser som visar att argumenten kan ha alternativ inbördes ordning. Två exempel återges från Falk

(1997:37) i (5.21) nedan (se också Berger 2015:44–58). Jag fetmarkerar finita verb, stryker under oblika argument och kursiverar argument i nominativ i de exempel som ges i detta avsnitt.

(5.21) a. at *thz* wæl **behaghadhe** *iudhomen* (Fsv., ST)
 att *det*.NOM ADV *behagade* *juden*.DAT
 ‘att det behagade juden väl’

b. huru **behaghar** *thik* *saltarin* (Fsv., ST)
 hur *behagar* *dig*.DAT *psaltaren*.NOM
 ‘Hur behagar dig psaltaren’

I språkhistorisk forskning fram till 1990-talet likställdes ofta nominativform med subjekt i medeltida nordiska språk. Med en sådan definition av subjekt rör det sig i (a)-exemplet om ett pronominellt subjekt, nominativen *thz* (‘det’), som står före ett substantiviskt objekt, dativen *iudhomen* (‘juden’), medan det i (b)-exemplet rör sig om ett pronominellt objekt, dativen *thik* (‘dig’), som står före ett substantiviskt subjekt, nominativen *saltarin* (‘psaltaren’). Senare forskning har emellertid visat att subjektsstatus är förbundet med flera andra egenskaper än kasus (Sigurdsson 1989, Falk 1997), och det finns åtminstone två andra analysmöjligheter av (5.21) ovan: 1) i (a)-exemplet står nominativen i en subjektsposition, vilket innebär att detta argument har status som subjekt; i (b)-exemplet är subjektspositionen tom och både dativen och nominativen har status som objekt (jfr Falk 1997); 2) både (a)- och (b)-exemplet rör det sig om ett subjekt som står före ett objekt, men det är inte placering i en subjektsposition som avgör grammatisk status utan basgenerering och morfologi. Nominativen basgenereras i en högre respektive lägre position än dativen i (a)- respektive (b)-exemplet (jfr analys i Sigurdsson 2000:93). Jag kommer att diskutera analysalternativen närmare i avsnitt 7.1.2.

Vår kunskap om de oblika subjektskandidaternas grammatiska status i äldre varieteter av nordiska språk bygger i hög utsträckning på forskning om oblika subjektskandidater i nutida isländska. Isländskan har nämligen argument som har en annan kasusform än nominativ men som ändå analyseras som subjekt (Sigurdsson 1989:198). Med hänvisning till bl.a. Andrews (1982) menar Sigurdsson (1989:201) att det huvudsakligen rör sig om en oblik subjektskandidat i dativform, men ibland kan det röra sig om ackusativform eller, om än bara i sällsynta fall, genitivform. Sigurdsson (1989:204–209) har visat att oblika subjektskandidater i nutida isländska har flera egenskaper som är typiska för subjekt i nominativform, och det är därför rimligt att betrakta dem som subjekt i isländska, även om de har oblik form (jfr också Þráinsson 2007:159, fotnot 9).

Oblika subjekt i nutida isländska utmärker sig alltså genom att ha en annan kasusform än nominativ. Utöver det utmärker de sig i två avseenden: 1) de aldrig

har AGENT-roll, utan de har oftast UPPELVARE-roll (se t.ex. Holmberg & Platzack 1995:113, Þráinsson 2007:202–206); 2) satsens finita verb får inte kongruera med det oblika subjektet i person och numerus: ”Icelandic finite verb agreement is always nominative-controlled [... and if] the clause does not contain a nominative, the finite verb shows up in an invariable form, homophonous with the agreeing third person singular form” (Sigurðsson 2000:85).

Många verbförbindelser som tar ett oblikt subjekt i nutida isländska tar också ytterligare ett argument i nominativform som oftast analyseras som objekt, och i detta fall krävs enligt Þráinsson (2007) att det oblika subjektet har dativform: ”we can only have [a nominative object] in Icelandic if the subject is dative” (Þráinsson 2007:234). Nominativobjektet liknar, i sin tur, typiska (direkta) objekt i åtminstone tre avseenden. De har ofta TEMA-roll, inanimat referens (jfr Þráinsson 2007:235, fotnot 67), och beter sig på samma sätt som ett typiskt objekt med avseende på placering visavi satsadverbial (se Þráinsson 2007:34 respektive s. 166).

I vissa isländska verbförbindelser med argument i dativ + ett argument i nominativ kan argumenten byta plats, och man kan i detta fall se att subjektstatus varken är förbehållet dativen eller nominativen i isländska (se Þráinsson 2007:162f, fotnot 10 och referenserna som anges där). Två exempel från Þráinsson (2007:163, fotnot 10) som illustrerar detta återges i (5.22) nedan.

- (5.22) a. **Hefur**   þér   fallið bíllin   vel   i geð?   (Isl.)
Har.3.SG   dig.DAT fallit *bílen.NOM*   ADV   i god
‘Har du gillat bilen?’
- b. **Hefur**   bíllin   fallið þér   vel   i geð?
Har.3.SG   *bílen.NOM* fallit dig.DAT   ADV   i god
‘Har bilen fallit dig väl i smaken’

I mer typiska fall med ett argument i dativ och ett i nominativ i isländska analyseras dock nominativen som objekt, trots att nominativen mer liknar ett typiskt subjekt i den meningen att det finita verbet kongruerar med nominativen. Det rör sig emellertid endast om numeruskongruens (se Sigurðssons 1992; 1996; 2000). I Sigurðssons (2000) analys av isländska satser med dativ + nominativ är personböjningen central för subjektstatus: dativen blockerar personkongruens och blir därmed subjekt. Jag kommer att diskutera detta närmare i avsnitt 7.1.2.⁹⁵

---

95 Notera att Sigurðsson (1992; 1996) observerar variation med avseende på numeruskongruens i konstruktioner med subjekt i dativ + objekt i nominativ på isländska: för vissa språkbrukare är numeruskongruens inte obligatorisk, och yngre språkbrukare verkar föredra s.k. ”nollkongruens”, dvs. ett verb i singularform vid pluralt nominativargument (se exempel och diskussion i Sigurðsson 2000:94, och jämför Þráinsson 2007:172, fotnot 18).

I de medeltida nordiska språken har tidigare språkhistorisk forskning länge diskuterat de oblika subjektscandidaternas grammatiska status i sådana satser som motsvarar nutida isländska satser med oblikt subjekt (se t.ex. Barðal & Eyþórsson 2003 för översikt), och för fornsvenskans del har bl.a. Falk (1997) observerat att oblika subjektscandidater i flera avseenden liknar oblika subjekt i nutida isländska: 1) obliken har oftast dativform (eller en form som kan tolkas som dativ, eftersom verbet styr dativ) och UPPLEVARE-roll, så som *iudhomen* ('juden') respektive *thik* ('dig') i exemplen i (5.21) ovan; 2) obliken har dativform om det också finns ett annat argument i nominativ; 3) nominativen har ofta inanimat referens och den semantiska rollen TEMA, så som *thz* ('det') respektive *saltarin* ('Psaltaren') i (5.21) ovan; 4) obliken i dativ och nominativen kan ha alternativ inbördes ordning (se (5.21) ovan).

I sin bok från (1997) visar Falk också att det inte finns några säkra evidens för att obliken har status som subjekt i fornsvenska. Falk undersöker oblikens status utifrån en strukturell definition av subjekt, vilket något förenklat innebär att argument antas få subjektstatus genom att de flyttar till en subjektsposition, och denna definition ger prediktioner som Falk testar med hjälp av flera av de test som Sigurðsson (1989) använder för nutida isländska. I undersökningen finner Falk (1997:23–38) bl.a. att obliken, i överensstämmelse med prediktionerna, oftast står före nominativen, när det finns en sådan, men hon finner också dels att nominativen ser ut att ha status som subjekt vid passiva bitransitiver, dels att nominativen ofta står före obliken om nominativen är pronominal och obliken är substantivisk. Inbördes ordning mellan obliken och nominativens kan därmed också "liknas vid objektens inbördes ordning [i fornsvenska], just i det att pronominalt led normalt föregår icke-pronominalt, oavsett satstyp" (Falk 1997:37). I undersökningen landar hon i följande slutsats:

... det oblika ledet har många egenskaper som också utmärker nominativen i en transitiv sats, men det finns inga säkra evidens för att det oblika ledet verkligen står i subjektspositionen [...] Oblikens placering i satsen kan för det mesta tolkas som subjektspositionen, men det föreligger ingenstans några hinder för att istället tolka den som objekt: den har överallt en placering där vi också kan hitta säkra objekt, nämligen först i huvudsatser, före eller efter infinit verb och som kil i subjektlösa bisatser. (Falk 1997:38)

Mot denna bakgrund argumenterar Falk för att oblika subjektscandidater i fornsvenska inte är subjekt utan objekt, och hon menar att även om argumentationen bygger på att det saknas entydig evidens är slutsatsen rimlig också ur ett språkinlärningsperspektiv: "[o]blika subjekt är ett märkt alternativ i grammatiken, en egenskap hos grammatiken som endast är inlärbar om positiv evidens föreligger [och] i fornsvenska, ett språk utan subjektstvång och med möjlig OV-ordföljd, är oblikens subjektskap inte entydig [så] barnet väljer det omärkta alternativet, en grammatik där obliken inte är subjekt" (Falk 1997:39).

I litteraturen om fornsvenska hittar man alltså LOS-ledföljd vid verbförbindelser som ser ut att ta oblikt subjekt + objekt i nominativ. Det ligger därmed nära till hands att pröva att analysera fornsvensk LOS-ledföljd som en sats där ett oblikt subjekt står före ett nominativobjekt.⁹⁶ En sådan hypotes förutsätter emellertid en annan definition av subjekt än den som Falk (1997) utgår från, och ett alternativ är att, som t.ex. Sigurðsson (2010), utgå från en morfologisk definition av subjekt, där personkongruens är centralt. Med en sådan definition av subjekt kan såväl obliken som nominativen ha subjektsstatus. I kapitel 7 diskuterar jag den andra hypotesen närmare, men redan här kan det nämnas att den ger tre prediktioner som inte överensstämmer med den äldre fornsvenska empirin.

5.2.3 Objekt före subjekt/objekt som följd av GS2

Den fornsvenska LOS-ledföljden skulle, som en tredje hypotes, kunna analyseras som German Scrambling, varianten GS2. Denna variant innebär att argument placeras i alternativ ordning gentemot varandra. Som bekant (se diskussion i avsnitt 3.3.2 ovan) utgår många forskare dels från att GS, oavsett variant, kräver att lexikala huvudet kan ta argument framförställt, t.ex. OV-ledföljd vid objekt till verb, dels från att avsaknad av morfologiskt kasus begränsar GS2 för nominala kategorier (se diskussion angående skillnader mellan nutida tyska och nutida nederländska i avsnitt 3.6.3). Under den allra äldsta fornsvenska perioden, ca 1200-1300, uppfyller fornsvenska båda villkoren för GS. OV-ledföljd förekommer ofta i satser med icke-finit huvudverb och nominala kategorier böjs i kasus. Man väntar sig följaktligen att äldre fornsvenska ska ha GS2. Som tidigare har nämnts (se avsnitt 3.6.1) kan GS2 delas in i två undervarianter, GS2a och GS2b, och den fornsvenska LOS-ledföljden skulle kunna analyseras som GS2a: ett argument flyttar förbi ett annat över en frasgräns. Exempel på den andra undervarianten, GS2b, skulle kunna vara den av tidigare språkhistorisk forskning observerade DO-IO-ledföljden: ett argument flyttar förbi ett annat inom en lexikal fras (se närmare avsnitt 7.1.3).

I litteraturen om GS i nutida tyska finns det gott om exempel på GS2 med ett substantiviskt objekt före ett substantiviskt subjekt (se exempel i avsnitt 3.3.1 ovan). Det är inte heller svårt att hitta exempel på GS2 med ett obetonat, pronominellt objekt före ett substantiviskt subjekt.⁹⁷ Pronominella satsled tenderar nämligen att

---

96 Notera att Josefsson (1992) hänvisar till Cecilia Falk (p.k.) i samband med att hon tar upp att LOS i nutida svenska verkar begränsas till vissa specifika verbförbindelser: "the verbs that allow an intervening object pronoun between the finite verb and the subject are roughly the verbs that were constructed with quirky subjects in Old Swedish" (Josefsson 1992:66).

97 Det är en omdiskuterad fråga i litteraturen huruvida flyttning av pronominella satsled till en position före ett subjekt i tyska bör skiljas från GS eller likställas med GS. Man brukar tala om flyttning av obetonade pronomen till en s.k. "Wackernagel"-position (se Haider 2010:131 samt s. 131, fotnot 2), och frågan är om flyttning till denna position bör skiljas från GS. Frågan sträcker sig bortom

placeras före substantiviska i nutida tyska (se t.ex. Lenerz 1992, Müller 2002).⁹⁸ I (5.25) nedan återges tre exempel med pronominellt objekt före substantiviskt subjekt på tyska från Müller (2002:209f). Notera att både objekt och subjekt står före det temporala adverbiallet *gestern* ('igår'), och jag antar därför att det rör sig om GS2a, dvs. alternativ ordning mellan argument i IP-domänen (= mittfältet). Jag stryker under objekt i dessa exempel.

- (5.25) a. daß ihr der Fritz gestern ein Buch geschenkt hat (Tys.)
 att *henne.FEM.DAT* ART *Fritz* ADV *en bok.ACK* *skänkt* *har*
 'att Fritz skänkte henne en bok igår'
- b. daß sie der Fritz gestern der Maria geschenkt hat
 att *den.FEM.ACK* ART *Frits* ADV ART *Maria* *skänkt* *har*
 'att Fritz skänkte Maria den igår'
- c. daß es der Fritz gestern der Maria geschenkt hat
 att *det.ACK* ART *Fritz* ADV ART *Maria* *skänkt* *har*
 'att Fritz skänkte henne det igår'

STRUKTUR

(a')-(c') = [^C daß ... {ihr_i; sie_i; es_i} [^{IP} der Fritz [^{VP} gestern [^{VP} t_i ...]]]]

Enligt tidigare forskning innebär fornsvensk LOS-ledföljd oftast att ett pronominellt satsled i typiskt objektskasus står före substantiviskt satsled i typiskt subjektskasus (se avsnitt 4.2 ovan), men fornsvensk LOS-ledföljd har nästan uteslutande noterats i fornsvenska huvudsatser. I de tyska exemplen i (5.25) ovan rör det sig förvisso om bisatser med det finita verbet sist, men i mina undersökningar har jag stött på enstaka fornsvenska fall som har uteslutits ur undersökning B (se diskussionen i avsnitt 7.2.2) men som med avseende på satstyp (= bisats) och ledföljd liknar de tyska exemplen i (5.25) ovan. Ett sådant exempel ges i (5.26) nedan. Jag stryker under det nominala ledet som har typiskt objektskasus.

- (5.26) at hanum. biskupær. stæmpt haffþi (UL, KkB 12)
 att *honom.DAT* *biskop.NOM* *kallat* *hade*
 ”att biskopen hade kallat honom” (H&W 1933:22)

---

ramarna för denna avhandling, så jag kommer i fortsättningen följa Chocano (2007), som i sin litteraturgenomgång landar i följande slutsats: ”the null hypothesis is that scrambling apply equally to nominal and pronominal constituents, and that the 'Wackernagel position' is no different from that occupied by scrambled elements” (Chocano 2007:48f).

98 Notera också att placering av ett pronominellt satsled före ett substantiviskt subjekt i tyska är begränsat till vissa typer av pronomen, enligt Haider & Rosengren (1998): ”only pronouns representing DPs are found in the Wackernagel area” (Haider & Rosengren 1998:76, fotnot 48).

Exemplet i (5.26) har ett pronomen i typiskt objektskasus, dativen *hanum* ('honon'), före ett substantiviskt led i typiskt subjektskasus, *biscopær* ('biskopen'), och verben i bisatsen har placerats i en för tyska bisatser typisk ledföljd: icke-finit huvudverb står före det finita hjälp verbet som i sin tur står sist. Exemplet har med andra ord ledföljden IV > FV. LOS-ledföljd i fornsvenska bisatser med ett finit verb som sista led har mig veterligen inte undersökts systematiskt, och jag har inte stött på liknande exempel som också innehåller satsadverbial. Detta innebär att man inte kan uttala sig säkert om de nominala argumentens position i denna typ av syntaktiska kontext, och av detta skäl har jag valt att utesluta sådana fall från min undersökning i kapitel 7 (se närmare i avsnitt 7.2.2).

I litteraturen om nutida tyska finns också rikligt med exempel på alternativ inbördes ordning mellan substantiviskt DO och substantiviskt IO, vilket har analyserats som GS (se t.ex. Neeleman 1994:416, Haider & Rosengren 1998:2 samt Þráinsson 2001a:166f och referenserna där).⁹⁹ Ett exempel ges i (5.27) nedan. Det har hämtats från Haider (2010:14) och illustrerar alternativa ordningar mellan ett substantiviskt IO och ett substantiviskt DO i en nutida tysk huvudsats med OV-ledföljd.¹⁰⁰ Jag stryker under DO i resten av de exempel som ges i detta avsnitt.

- (5.27) a. Er hat einigen Studenten dieses Problem erklärt (Tys.)
Han har några studenter.DAT detta problem.ACK förklarar
- b. Er hat dieses Problem einigen Studenten erklärt
Han har detta problem.ACK några studenter.DAT förklarar
 'Han har förklarar det här problemet för några studenter'

I tidigare språkhistorisk forskning om äldre svenska har många forskare observerat liknande variation mellan substantiviskt IO och substantiviskt DO (se t.ex. Wenning 1930, Jörgensen 1987, Falk 1990, 2013, Delsing 1999). Valdeson (2015, 2016) undersöker den här typen av variationen i fornsvenska och äldre nysvenska och rapporterar att DO-IO-ledföljd begränsas över tid, dels omkring 1350 i övergången mellan äldre och yngre fornsvenska men i synnerhet i övergången mellan yngre fornsvenska och äldre nysvenska, dvs. omkring år 1500. Omkring 1500 blir också

⁹⁹ Flera forskare (se t.ex. Rögnvaldsson 1982, Zaenen m.fl. 1985, Holmberg & Platzack 1995, Collins & Þráinsson 1996) har rapporterat att substantiviskt DO kan placeras före substantiviskt IO även i nutida isländska vid vissa typer av bitransitiva verbförbindelser. Det ska också nämnas att Óttosson (1991) har argumenterat för att DO-IO-ledföljd i nutida isländska bör analyseras som GS (men se Holmberg & Platzack 1995 för en annan analys).

¹⁰⁰ Notera att forskare är oeniga dels vad gäller basordningen för IO och DO vid bitransitiva verbförbindelser och dels vad gäller acceptabilitet vid placering av DO före IO vid vissa bitransitiva verbförbindelser i nutida tyska (se diskussion i Müller 1999:783f). Denna oenighet har emellertid ingen avgörande betydelse för resonemanget här, eftersom poängen endast är att belysa alternativ inbördes ordningen mellan substantiviskt IO och substantiviskt DO och att framhålla att DO-IO-ledföljd har betraktats som GS, dvs. varianten GS2 i min terminologi.

OV-ledföljd i huvudsatser mycket ovanligt (se diskussion i avsnitt 2.4.1 ovan), vilket indikerar ett samband mellan DO-IO-ledföljd och OV-ledföljd. Mot denna bakgrund relaterar Sangfelt (2019:223ff) DO-IO-ledföljd i fornsvenska till GS i nutida tyska, och detta kommer jag att diskutera närmre i 7.1.3 nedan. I (5.28) nedan återges från Jörgensen (1987:139) två exempel som illustrerar alternativ inbördes ordning mellan ett substantiviskt IO och ett substantiviskt DO i fornsvenska huvudsatser med ett finit huvudverb (se också exempel i Falk 1997:33).

- (5.28) a. *givi döþum sak* (Fsv., ÄVgL)
giva.KONJ döda.DAT anklagelse.ACK
 ”före talan mot den döde” (H&W 1946:26)
- b. *þa giui mark kununginum, mark hæræþinu* (Fsv., ÖgL)
då giva.KONJ mark.ACK konungen.DAT mark.ACK häradet.DAT
 ”då give han en mark till konungen, en mark till häradet” (H&W 1933:92)

I (b)-exemplet står DO (dvs. ackusativerna) före IO (dvs. dativerna), och denna placeringsmöjlighet påminner om den i de tyska exemplen i (5.27) ovan. Visserligen skiljer sig de fornsvenska exemplen i (5.28) från de tyska exemplen (5.27) avseende huvudverbets placering i förhållande till objekten, men i litteraturen om äldre svenska kan man också hitta DO-IO-ledföljd i satser med ett icke-finit huvudverb, oavsett om verbet står före eller efter båda objekten. I (5.29) nedan upprepas fyra exempel från avsnitt 2.4.1 ovan. Dessa exempel har hämtats från Delsing (1999:159f).

- (5.29) a. *ællr börn theræ kunnu hanum nokot giöra* (Fsv., UL)
eller barn deras kunde honom.DAT något.ACK göra
 ‘eller deras barn kunde göra honom något’
- b. *att Hans Maiesteet icke wille göra them then skammen* (Änysv., Swart)
att hans majestät NEG ville göra dem.IO den skammen.DO
 ‘att hans majestät inte ville göra dem den skammen’
- c. *at hon aldrig skulde thz nakrom sighia* (Fsv., Link)
att hon NEG skulle det.DO någon.IO säga
 ‘att hon aldrig skulle säga någon det’
- d. *ok iak skal siunga bästha loff gudz nampne* (Fsv., MP I)
och jag skal sjunga bästa lovsången.ACK guds namn.DAT
 ‘och jag ska sjunga den bästa lovsången i guds namn’

I (a)- och (b)-exemplet står IO före DO, och i (c) och (d)-exemplet illustreras den alternativa DO-IO-ledföljd. Dessa exempel visar att DO-IO-ledföljd är möjlig

oavsett om båda objekten står före eller efter det icke-finita huvud verbet. I avsnitt 2.4.1 ovan tog jag sådana här exempel som stöd för antagandet att VP:n varken är specificerad som huvudfinal eller som huvudinitial i fornsvenska (se diskussion om analyser av OV-ledföljd i 2.3.2 ovan, och se diskussion om OV- och VO-ledföljd i fornsvenska specifikt i avsnitt 2.4.1 ovan).

I detta avsnitt har jag framhållit att tidigare språkhistorisk forskning dels har observerat LOS-ledföljd i fornsvenska, dels DO-IO-ledföljd i äldre svenska. Angående placering av DO före IO indikerar tidigare forskning att placeringsmöjligheten begränsas parallellt med begränsningen av OV-ledföljd i huvudsatser med icke-finit huvudverb, dvs. framför allt i övergången mellan yngre fornsvenska och äldre nysvenska. Mot bakgrund av dessa observationer samt att fornsvenska under den allra äldsta perioden uppfyller Haider & Rosengrens (1998, 2003) villkor för GS2, ligger det nära till hands att pröva att analysera fornsvensk LOS-ledföljd + fornsvensk DO-IO-ledföljd som två varianter av GS2. Denna hypotes diskuteras närmare i kapitel 6, men redan här kan det nämnas att den ger två prediktioner som överensstämmer med fornsvensk empiri.

5.3 Sammanfattning av kapitlet

Utifrån litteraturgenomgången i första delen av detta kapitel kan man dra slutsatsen att pronomiella objekt flyttar på samma sätt i fornnorska och forndanska som i nutida norska och danska. I satser där huvud verbet flyttar ut ur VP:n flyttar pronomiella objekt till en position före negationen. Med andra ord har fornnorska och forndanska OS pro. Forskare hävdar att detsamma gäller i fornsvenska, men frågan har inte undersökts i detalj.

Det kan också konstateras att substantiviska objekt nästan uteslutande står efter negationen i sådana fornnorska och forndanska satser där huvud verbet flyttar ur VP. Det ser därmed ut som att fornnorska och forndanska i likhet med nutida norska och danska saknar varianten OS NP. Forskning om OS NP i äldre och yngre varieteter av isländska har emellertid visat att OS NP är mycket sällsynt i isländskt skriftspråk, och det kan inte uteslutas att samma sak gäller i forndanska och fornnorska. Hur substantiviska objekt placeras i förhållande till negationen i fornsvenska satser där huvud verbet flyttar ut ur VP:n har inte undersökts i detalj.

Vidare kan det konstateras att fornnorska, forndanska och fornsvenska skiljer sig från de nutida språken i den meningen att objekt kan flytta till en position före negationen i satser där huvud verbet är icke-finit och därmed inte flyttar ur VP. I min terminologi ser det alltså ut som att de äldre varieteterna i likhet med nutida tyska har varianten GS1. Denna variant verkar emellertid huvudsakligen gälla pronomiella objekt i fornnorska, forndanska och fornsvenska. Substantiviska objekt står sällan före negationen i satser med icke-finit huvudverb. Det skulle

kunna tyda på att fonologin är mer betydelsefull än informationsstrukturen för objektsplaceringsmönstret.

I andra delen av detta kapitel riktades uppmärksamhet mot varierande placering av ett argument i typiskt objektskasis i förhållande till ett argument i typiskt subjektskasis i fornsvenska. Fornsvensk LOS-ledföljd innebär att det argument som ser ut att ha status som objekt står före det argumentet som ser ut att ha status som subjekt, och denna placeringsmöjlighet relaterades till tre analyser som kan generera en sådan ordning mellan argumenten: 1) kilkonstruktion, 2) oblikt subjekt + nominativobjekt, samt 3) German Scrambling, varianten GS2, som bara finns i OV-språk. Utifrån beskrivningen av dessa tre analyser framläggs och prövas tre hypoteser i kapitel 7, men dessförinnan redogör jag för min undersökning av varierande placering av objekt visavi negation i äldre och yngre fornsvenska.

6 Objekt i förhållande till negation i fornsvenska

I detta kapitel kommer jag att utreda frågan om fornsvenska har vad som i litteraturen brukat benämnas Object Shift, OS, och/eller German Scrambling, GS. I förra kapitlet redogjorde jag för tidigare språkhistorisk forskning som har redovisat ett objektsplaceringsmönster visavi negation som i viktiga avseenden stämmer överens med mönstret som har rapporterats i litteraturen om placering av nominala objekt visavi satsadverbial i nutida nordiska språk. Pronominella objekt placeras oftast före negation medan substantiviska objekt oftast placeras efter den i forndanska, fornnorska och fornsvenska. De faslandsnordiska språken tycks alltså ha haft OS pro sedan medeltiden.

Vår kunskap om objektsplacering visavi satsadverbial i de medeltida nordiska språken bygger emellertid endast på ett tiotal tidigare språkhistoriska delstudier, och i vissa fall bygger kunskapen endast på smärre studier, vilket bl.a. gäller fornsvenska (se avsnitt 5.1.3 ovan). I syfte att underbygga, eller, om nödvändigt, revidera, vår syn på detta i fornsvenska, undersöker jag, bortsett från några tillägg, samma texter som Delsing (1999). Min undersökning, som i fortsättningen benämns undersökning A, består av tre delstudier varmed jag kartlägger placeringen av nominala objekt visavi negation i fornsvenska satser. Syftet är att föra oss närmare ett svar på frågan om fornsvenska har OS pro i likhet med nutida svenska. Kapitlet är disponerat enligt följande. Avsnitt 6.1 sammanfattar förväntningarna inför de empiriska undersökningarna. Avsnitt 6.2 redogör för materialurval och sökmetod. Avsnitt 6.3 redogör för excerperingsprinciper och avgränsningar. Avsnitt 6.4 redovisar resultaten från de tre delstudierna. Avsnitt 6.5 ger en sammanfattning av iakttagelserna.

6.1 *Object Shift* i fornsvenska?

Delsing (1999) observerar att pronominella objekt oftast står före negationen och att substantiviska objekt oftast står efter negationen i fornsvenska satser med ett icke-finit huvudverb, och Falk (2013) hävdar att ordningen mellan pronominella objekt och negation kan variera i fornsvenska satser med ett finit huvudverb (se diskussion

i avsnitt 5.1.3 ovan). Det förefaller följaktligen förekomma objektsplacering före negation i fornsvenska, och eftersom detta i första hand verkar gälla pronomen påminner det om OS pro i nutida svenska.

Delsing (1999) undersöker emellertid objektsplacering visavi negation i fornsvenska satser med icke-finit huvudverb, dvs. satser där huvud verbet inte flyttar, och Falk (2013) redovisar inga kvantitativa data. Det är följaktligen oklart om fornsvenska har OS pro i likhet med nutida svenska, dvs. flyttning av pronomina objekt i satser där huvud verbet flyttar ut ur VP. I detta kapitel utreder jag frågan om fornsvenska har OS pro i likhet med nutida svenska i tre delstudier som benämns A1, A2 och A3. Med A1 undersöker jag hur nominala objekt till ett finit huvudverb i aktiv form placeras visavi negation i samma fornsvenska texter som Delsing (1999) undersöker + fyra fornsvenska lagtexter. Med A2 undersöker jag hur nominala objekt till ett icke-finit huvudverb i aktiv form placeras visavi negation i fornsvenska över tid i samma fornsvenska texter som Delsing (1999) undersöker + fyra fornsvenska lagtexter. Denna delstudie syftar till att kontrollera om resultatet i Delsing (1999) håller över tid. Med A3 undersöker jag fornsvenska lagtexter. Denna delstudie motiveras av att det endast ingår lagtexter i den korpus som representerar det allra äldsta fornsvenska språkbruket, och den syftar till att kontrollera om *genre* har inverkan på de objektsplaceringsmönster som jag observerar i delstudie A1 och A2. I delstudie A3 bryter jag ut en delmängd av beläggen från delstudie A1 och A2 och ser närmare på hur pronomina objekt till ett finit eller ett icke-finit huvudverb i aktiv form placeras visavi negation i sex fornsvenska lagtexter från tiden före respektive efter år 1300.

I mina undersökningar delar jag in fornsvenska i fyra 75-årsperioder. Om det är så att fornsvenska, dvs. hela perioden 1225–1526 (i praktiken 1225–1529), har OS i likhet med nutida svenska, dvs. OS pro men inte OS NP i satser där huvud verbet flyttar ut ur VP, förväntar jag mig att finna samma placeringmönster som Delsing (1999) finner i satser med ett icke-finit huvudverb i aktiv form i samtliga fornsvenska delperioder som undersöks. Närmare bestämt förväntar jag mig att finna pronomina objekt före negationen och substantiviska objekt efter negationen i satser med ett finit huvudverb.

6.2 Material och sökmetod i undersökning A

Med all språkhistorisk forskning följer en rad övergripande metodologiska problem. I detta avsnitt diskuterar jag några specifika problem som följer med urvalet av texter och valet av sökmetod i undersökning A. Först redogör jag för urvalet av texter, och därefter redogör jag för mina sökmetoder. Observera att jag redogör för sökmetod innan jag redogör för excerperingsprinciperna, och så gör jag därför att sökmetoden grundar sig på ett frekvenskriterium i första hand.

6.2.1 Urval av fornsvenska texter till undersökning A

Till grund för undersökning A ligger de 13 fornsvenska texter från tiden 1280-1529 som Delsing (1999) undersöker + fyra fornsvenska lagtexter (se avsnitt 1.3 ovan för en närmare beskrivning). Alla texter har hämtats i elektroniskt format från Fornsvenska textbanken, FsvTB (Delsing 2002a). Beträffande de 13 texter som också ingår i Delsing (1999) rör det sig närmare bestämt om fyra texter som traditionellt antas spegla äldre fornsvenskt språkbruk (1225–1375) och nio texter som traditionellt antas spegla yngre fornsvenskt språkbruk (1375–1526).¹⁰¹ Dessa anges i listan nedan.

1) Östgötalagen	(ÖgL, ca 1280)
2) Upplandslagen	(UL-A, 1297)
3) Fornsvenska legendariet	(LegBu, ca 1300)
4) Pentateuchparafrazen	(MBIB, ca 1330)
5) Järteckensboken	(Jär, 1385)
6) Gregorius av Armenien (A-versionen)	(Greg A, ca 1380)
7) Birgittas uppenbarelser (volym 1)	(BU 1, ca 1400)
8) Den äldsta postillan	(MP I, ca 1400)
9) Namnlös och Valentin	(Val, ca 1450)
10) Didriksagan	(Did, ca 1450)
11) Constitutiones, St Augustini Regel, Lucidarium	(Regl, ca 1450-1500)
12) Linköpingslegendariet	(Link, ca 1500)
13) Historia Trojana	(HT, 1529)

Jag har valt att exciperera just dessa 13 texter av två skäl. Det första är att de finns i elektroniskt format vilket möjliggör maskinell exciperering, och på så vis kan tidsåtgången hållas inom rimliga gränser. Det andra är att samma fornsvenska texter ligger till grund för Delsings (1999) undersökning av OV- och VO-ledföljd i äldre svenska huvudsatser med icke-finit huvudverb (se avsnitt 5.1.3 ovan). Genom att välja samma fornsvenska texter som Delsing (1999) lägger jag en grund för jämförelser med Delsings resultat. Liksom Delsing (1999:154) för jag ihop flera texter när jag delar in fornsvenska i flera delperioder. Så gör jag dels för att få åtminstone någorlunda jämstora delkorpusar med avseende på antalet ord, dels för att materialet från äldre fornsvenska före 1300 endast består av lagtexter, vilket är en genre som traditionellt betraktas som konservativ med avseende på språkbruk. (Till detta återkommer jag strax.).

---

101 Notera dels att årtalen inom parentes avser originalen, dels att jag liksom Delsing (1999), Håkansson (2008) och Sangfelt (2019) för *Historia Trojana* till yngre fornsvenska. Denna text översattes 1529, men traditionellt dras gränsen mellan yngre fornsvenska och äldre nysvenska några år tidigare än så, dvs. 1526.

Till skillnad från Delsing (1999) delar jag in mitt fornsvenska material i fyra delkorpusar, två för äldre och två för yngre fornsvenska texter (jfr Sangfelt 2019:81f). Denna indelning motiveras utifrån tidigare forskning och utifrån mina antaganden. Jag för lagtexterna ÖgL och UL till en egen delkorpus och låter dem representera fornsvenskans äldsta språkbruk därför att lagspråket i de fornsvenska lagtexterna dels har påståtts vara ”ytterst konservativt, traditionsbundet och motståndskraftigt mot varje förändring” (Wendt 1997:11), dels har antagits återspegla ett äldre språkbruk än vad andra verk gör som har tillkommit under samma tidsperiod (se t.ex. Kalm 2016). Jag vill dessutom skilja på äldre fornsvenska texter från perioden före respektive efter 1300, eftersom jag antar att såväl OV-ledföljd som morfologiskt kasus har betydelse för objektsplaceringen visavi satsadverbial, t.ex. negation (se avsnitt 3.3 angående *Object Shift*, samt avsnitt 3.6 angående *German Scrambling*). Tidigare forskning har, som bekant, visat att OV-frekvensen börjar sjunka i fornsvenska texter omkring 1300 (se avsnitt 2.4.1 ovan), och att det fornsvenska kasussystemet börjar förändras omkring 1300 (se avsnitt 2.4.3 ovan). År 1300 blir därför en betydelsefull tidpunkt för mina undersökningar.

Med en indelning i fyra delkorpusar blir korpusarna emellertid inte balanserade i förhållande till varandra, vare sig med avseende på storlek och sammansättning av texttyper eller med avseende på tidsomfång. Skillnaden gäller i första hand den allra äldsta delkorpusen i förhållande till de övriga. Den äldsta delkorpusen, dvs. äldre fornsvenska I, Äfsv. I, är för det första betydligt mindre (ca 100 000 ord) än övriga delkorpusar (ca 185 000 ord vardera), innehåller för det andra endast lagtexter, och omfattar för det tredje endast en mindre tidsperiod (ca 25 år jfr med 75 år i övriga). De övriga delkorpusarna är någorlunda jämnstora men innehåller däremot inga lagtexter. Av dessa skäl lägger jag till fyra fornsvenska lagtexter, två äldre och två yngre. De tillagda lagarna anges i listan nedan.

1) Äldre Västgötalagen	(ÄVgL, ca 1225)
2) Yngre Västgötalagen	(YVgL, ca 1290)
3) Magnus Erikssons landslag	(MEL, ca 1350)
4) Kristoffers landslag	(KrL, ca 1440)

De två första lagtexterna, ÄVgL och YVgL, förs till den allra äldsta delkorpusen, dvs. Äfsv I, vilket innebär att denna delkorpus blir större (ca 245 000 ord) och omfattar en 75-årsperiod. MEL (ca 1350) förs till den näst äldsta delkorpusen, Äfsv II, vilket innebär att denna delkorpus blir större (ca 230 000 ord) och innehåller utöver religiös prosa nu också en lagtext. KrL (ca 1440) förs till den näst yngsta delkorpusen, Yfsv. I, vilket innebär att denna delkorpus blir större (ca 240 000 ord) och innehåller utöver religiös prosa nu också en lagtext. Jag exciperar alltså MEL och KrL som egna texter, trots att KrL till stor del bygger på MEL. Jag återkommer

strax till vad som motiverar detta förfarande. I Tabell 6.1 nedan ges en översiktlig beskrivning av delkorpusarna.

TABELL 6.1 Översiktlig beskrivning av delkorpusar i delstudie A1 + A2

TEXT	TIDSPERIOD	KORPUSNAMN/STORLEK
ÄVgL, YVgL, ÖgL, UL	ca 1225–1300	Äfsv. I ca 245 000 ord
LegBu, MBIB, MEL	ca 1300–1375	Äfsv. II ca 230 000 ord
Jär, Greg, BU 1, MPI, KrL	ca 1375–1450	Yfsv. I ca 240 000 ord
Val, Did, Regl, Link, HT	ca 1450–1525	Yfsv. II ca 185 000 ord
TOTALT		ca 900 000 ord

Av tabellen framgår att delkorpusarna har ett jämt tidsomfång, 75 år vardera, men de skiljer sig åt något avseende storlek och sammansättning av texttyper. Skillnaden gäller dels den allra äldsta delkorpusen i förhållande till de övriga vad gäller sammansättning av texttyper, dels den yngsta delkorpusen i förhållande till de övriga delkorpusarna med avseende på storlek och sammansättning av texttyper. Skillnaderna i fråga om sammansättning av texttyper är emellertid omöjlig att undvika. Det är ett välkänt faktum inom den språkhistoriska forskningen att ju längre bak i tiden man rör sig, desto färre texter och texttyper har man att tillgå. Från fornsvenska före 1300 finns det inte särskilt mycket annat bevarat än just lagtexter, och från perioden 1450–1525 finns inga lagtexter i elektroniskt format att tillgå. Skälet till att jag låter den yngsta korpusen vara ca 50 000 ord mindre än övriga delkorpusar är att jag vill avgränsa undersökningen till de 13 texter som ingår i Delsings (1999) undersökning + fyra lagtexter.

Texterna i Tabell 6.1 ovan ligger till grund för delstudie A1 och A2, där jag undersöker objektsplacering visavi negation i satser med ett finit huvudverb respektive ett icke-finit huvudverb. Till grund för avhandlingens tredje delstudie, A3, ligger sex fornsvenska lagtexter, och syftet med denna delstudie är att kontrollera utvecklingen i fornsvenska lagtexter för att på så vis utreda om genren *lagtext* har betydelse för det objektsplaceringsmönster som jag observerar vid delstudie A1 och A2. Eftersom den äldsta delkorpusen i delstudie A1 och A2 endast inbegriper lagtexter kan man nämligen misstänka att språkdrag som kan knytas till genren i sig inte är representativa för språkbruket under perioden.

De lagtexterna som undersöks i delstudie A3 ingår alltså också i delstudie A1 och A2, men i delstudie A3 bryter jag ut dem och för dem till två delkorpusar. En delkorpus innehåller de fyra lagtexter som traditionellt dateras till tiden före 1300, och denna benämner jag *Fsv. lag före 1300*. Den andra innehåller de lagtexter som

traditionellt dateras till en tid efter 1300, och denna benämner jag *Fsv. lag efter 1300*. I Tabell 6.2 nedan ger jag en översiktlig beskrivning av de två delkorpusarna till delstudie A3.

TABELL 6.2 Översiktlig beskrivning av delkorpusar till delstudie A3 – enbart lagtext

TEXT	TIDSPERIOD	KORPUSNAMN/ STORLEK
ÄVgL, YVgL, ÖgL, UL	ca 1225–1300	Fsv. lag före 1300 ca 245 000 ord
MEL, KrL	ca 1350–1450	Fsv. lag efter 1300 ca 100 000 ord
TOTALT		ca 345 000 ord

Två aspekter av min indelning av delkorpusar ovan kräver en smärre utläggning i detta sammanhang. Den första berör den traditionella dateringen av och synen på innehållet i *Yngre Västgötalagen*, YVgL. I tabellerna har jag fört YVgL till delkorpusarna Åfsv I samt Fsv. lag före 1300, vilket ligger i linje med praxis inom språkhistorisk forskning. YVgL dateras nämligen traditionellt till sent 1200-tal, dvs. till äldre fornsvensk tid före 1300, men innehållsligt antar man traditionellt att den är en bearbetning av *Äldre Västgötalagen*, ÄVgL. Holmbäck & Wessén (1946) anger denna datering och ger uttryck för det traditionella synsättet på innehållet när de skriver att YVgL ”är en bearbetning av VgL I [dvs. *Äldre Västgötalagen*], utförd någon gång mellan 1281 och 1300, sålunda sannolikt på 1290-talet” (Holmbäck & Wessén 1946:xlirii). Denna slutsats bygger dels på de observationer som Collin & Schlyter (1827) gör, dels på Holmbäck & Wesséns (1946) egna observationer av språk och innehåll.

Hos såväl Collin & Schlyter (1827) som Holmbäck & Wessén (1946) finner man emellertid en rad oprecist formulerade noteringar angående språk och innehåll i YVgL, och det är bl.a. på grundval av dessa som den traditionella dateringen och synen på innehållet i YVgL som en ren bearbetning av ÄVgL har ifrågasatts ur ett rättshistoriskt perspektiv. Exempelvis har Nilsson (2012, 2014) flera invändningar emot dateringen av YVgL och synen på innehållet i YVgL som en ren bearbetning av ÄVgL. Nilsson (2012, 2014) understryker att YVgL jämfört med ÄVgL är mer än dubbelt så stor (105 respektive 45 sidor): ”[i] själva verket är Yngre lagen till mer än hälften en nyskapelse” (Nilsson 2014:94). Holmbäck & Wessén (1946:xlirii) noterar också skillnaden i storlek men utan att tillskriva den någon avgörande betydelse. Nilsson (2014) menar utöver det att den del av YVgL som ofta har betraktats som en latinsk översättning av YVgL:s kyrkobalk, och som av Holmbäck & Wessén (1946:xlirii) betraktas som en ”latinsk redaktion”, sannolikt inte är en översättning. Nilsson (2012:91ff) vänder sig också emot de av Holmbäck & Wessén (1946:xlirii) påstådda innehållsliga likheterna mellan kyrkobalken i ÄVgL och kyrkobalken i YVgL, och han visar fall där skrivaren i YVgL har lagt till flockar, bortsett från flockar i ÄVgL och gjort tydliga förändringar i sakinnehållet. Slutligen

menar Nilsson (2014:96) att den del av YVgL som vanligen benämns *Lydekini excerpter* snarare är en samling minnesanteckningar från ”förhandlingar i en trolig lagkommission” än rena excerpter, och Nilsson påpekar att texten i denna del hänvisar till ett stadgande som först påträffas i ”kung Birger Magnussons stora privilegiebrev för kyrkan av den 28 mars år 1305” (Nilsson 2014:96). Utifrån dessa punkter drar Nilsson (2014:97) slutsatsen att YVgL omöjligt ”kan ha varit färdigställd före 1305”.

Varken på grundval av språkbruket i YVgL eller på grundval av mina egna undersökningar av YVgL finner jag anledning att ifrågasätta den traditionella bedömningen att YVgL återspeglar ett äldre fornsvenskt språkbruk. Flera innehållsliga delar i YVgL tycks dock vara nyskapelser, och en del av innehållet tycks peka mot en något senare *terminus post quem* än vad språkhistorisk forskning traditionellt antar. Dateringen till strax före eller strax efter 1300 har ingen avgörande betydelse för mina syften, men den traditionella synen på innehållet anser jag vara rimlig att omvärdera utifrån t.ex. Nilssons (2012, 2014) invändningar. För en sådan omvärdering krävs emellertid en särskild undersökning av YVgL i relation till ÄVgL, och denna omfattande uppgift låter sig inte göras inom ramen för denna avhandling. Frågan lämnar jag därför åt framtida forskning, och tills vidare betraktar jag ÄVgL och YVgL som två oberoende texter. Jag anger emellertid vilka delar av YVgL som skiljer sig från ÄVgL med avseende på objektsplacering visavi negation i samband med min redovisning, och i samband med att jag ger exempel påpekar jag att det rör sig om minimala par. För identiska fall, dvs. excerpter som påträffas i samma textdel och som inte skiljer sig med avseende på objektsplacering, gäller att dessa endast räknas som ett belägg från den äldsta källan: ÄVgL. I (6.1) nedan ger jag två exempel som visar identisk objektsplacering, och dessa två räknas alltså endast som ett belägg från ÄVgL på placering av pronominellt objekt (*bæt/þes*, ‘det’) före negation (negationsformen *äy*, ‘ej’, i detta fall). Jag fetmarkerar huvudverb och stryker under objekt i exemplen, och fortsättningsvis använder jag översättningen av det fornsvenska lagspråket i Holmbäck & Wesséns, förkortat H&W, (1933; 1940; 1946; 1962).¹⁰²

- (6.1) a. **Gaar** maþer bæt eig lagskiptæ þer iorþo (ÄVgL, M § 5)
 gör mannen *det.ACK* NEG *lagskifta.KONJ* de jorden
- b. ok **gær** han þes eig laghskiptæ þe iorþ (YVgL, MB § 5)
 och gör han *det.GEN* NEG *lagskifta.KONJ* de jorden
 ”Vårdar han sig ej därom, skifte de jorden enligt lag”
 (H&W 1946:155 resp. 346)

---

102 Dubbla citattecken till språkexempel markerar, som förut, oberoende översättning.

Den andra aspekten som behöver behandlas är förhållandet mellan *Magnus Erikssons landslag*, MEL, och *Kristoffers landslag*, KrL. Stora delar av den senare brukar traditionellt antas vara en ren avskrift av den förra. I sin avhandling delar Wendt (1997) in KrL i tre delar: *KrL=MEL*, dvs. den del som antas vara en avskrivning av innehållet i MEL, *KrL Ändr*, dvs. de delar som uppvisar förändringar i innehållet i relation till MEL, och *KrL Ny*, dvs. den del som antas vara en nyskapelse. Wendt (1997:253) anger att den största delen är *KrL=MEL*, vilken omfattar 345 flockar (utom 23 paragrafer), följd av *KrL Ändr*, vilken omfattar 38 flockar + nio paragrafer. Minst är *KrL Ny*, vilken endast omfattar 23 flockar + 14 paragrafer.

Ett potentiellt problem för mina undersökningar kan alltså vara att KrL huvudsakligen är en ren avskrivning av MEL, vilket medför risken att jag finner ett nästintill identiskt objektsplaceringsmönster i dessa lagar. Till detta kan emellertid läggas att Wendt (1997:42f) finner ”slumpvis förekommande omkastningar”, och det har jag också gjort (se närmare avsnitt 6.3.2). Därför vågar jag utgå från att placeringen av nominala objekt visavi negation inte nödvändigtvis alltid är identisk i MEL och KrL, trots att den största delen, dvs. *KrL=MEL*, är en avskrivning av MEL. Det är nämligen inte orimligt att tänka sig att den skrivare som genomförde avskrivningen nästan 100 år efter att MEL skrevs, med avseende på placering av nominala objekt visavi negation, omedvetet kan ha använt sitt eget, yngre, språkbruk. Mot denna bakgrund har jag valt att också betrakta MEL och KrL som två oberoende texter. Jag använder mig emellertid av Wendts (1997) tredelning av KrL när jag redovisar delar av KrL som skiljer sig från MEL med avseende på placering av nominala objekt visavi negation. Samma sak som för ÄVgL och YVgL gäller förstås också MEL och KrL. Delar som skiljer sig åt anges i samband med min redovisning. Jag påpekar att det rör sig om minimala par i samband med att jag ger exempel, och identiska fall räknas endast en gång, dvs. som ett belägg från den äldsta källan: MEL.

6.2.2 Sökmetod till undersökning A

I mitt sök- och excerperingsarbete söker jag på negationsformer, vilket också Sundquist (2002) och Þráinsson (2013) gör i sina undersökningar. Liksom de har jag alltså valt att avgränsa materialet till satser som innehåller negerande adverb, vilka jag för enkelhets skull benämner *negation* i fortsättningen. Jag excerperar alltså endast satser med negation. Mitt val grundar sig emellertid inte i första hand på att Sundquist (2002) och Þráinsson (2013) har gjort så, vilket underlättar jämförelser, utan det grundar sig främst på ett frekvenskriterium: negationsformer kan antas förekomma och vara vanligt förekommande i samtliga fornsvenska texter som ligger till grund för min undersökning. Negationsformer är dessutom enkla att

söka på elektroniskt, vilket underlättar excerperingen eftersom textdokumenten som undersöks saknar morfosyntaktisk annotering.

De negationsformer som jag söker på är följande: *äy* ('ej'), *äkke* ('icke') och *aldre* ('aldrig'). Motsvarande former söker också Sundquist (2002) och Þráinsson (2013) på i fornnorska respektive fornisländska, men till skillnad från dem har jag också sökt på negationsformerna *ängalunda/ängaledis* ('ingalunda/ingaledes') och *änkte* ('inte'). Syftet med att jag lägger till dessa två former är dels att jag vill utöka materialet, dels att jag vill inkludera den negationsform som över tid har kommit att bli standardnegation i svenska, *inte*.

Innan jag redogör för stavningsvarianter och söksträngar som jag har använt ska några söktechniska punkter klargöras: 1) valet av stavningsvariant baseras dels på min genomläsning (av de 20 första sidorna i varje enskild text), dels på ordböcker (Söderwall 1842-1918 och Schlyter 1877 i första hand, men också SAOB); 2) för alla negationsformer som vanligtvis stavas <æ> söker jag också på stavningen <ä> eftersom bruket i utgåvorna varierar; 3) i min redovisning av stavningsvarianter och söksträngar nedan använder jag två specialtecken som ska läsas på följande sätt: ”|” betyder ”eller”; ”()” betyder ”med och utan”. Tabblån i Figur 6.1 nedan visar stavningsvarianter av de negationsformer som jag har använt som söksträngar.

NEGATION (SV.)	STAVNINGSVARIANTER/SÖKSTRÄNG (FSV.)
<i>ej</i>	<e æ äig(h)>, <e æ ägh>, <e æ äi>, <e æ äy>
<i>icke</i>	<ik(k)i>,<icki e>, <e æ äg(h)i>, <æ äigi>, <ekki e>, <ecke i>, <æ äkki e>, <æ äcke i>
<i>inte</i>	<i encti e>, <i enkti e>, <i engti e>, <i enc(h)ti e>, <æ äncti e>, <æ änkti e>, <æ ängti e>
<i>aldrig</i> <i>ingalunda</i>	<aldre(y)>, <aldri eg(h)> <aldri(y)>, <aldrik(h)> <ä ænga e->, <enga e->, <inga-> <-led(h)is> <-lund(h)a>

FIGUR 6.1 Stavningsvariant av fornsvenska negationsformer = söksträng

Sökningar på ovanstående negationsformer har i undersökningens tre delstudier gett mig totalt 847 belägg som uppfyller följande ledföljdskrav: ett finit verb, huvud verbet eller ett hjälpverb, ska stå före en negation och ett nominalt objekt ska stå antingen före eller efter negationen (se närmare avsnitt 6.3.1). Samtliga 847 belägg uppfyller mina excerperingsprinciper, som redovisas i detalj i nästa avsnitt.

6.3 Excerperingsprinciper och avgränsningar

I detta avsnitt motiveras undersökningens fyra excerperingsprinciper i varsitt underavsnitt. I undersökning A totalexcerperas undersökningsmaterialet, och excerperingsprinciperna syftar dels till att avgränsa undersökningen, dels till att underlätta jämförelser med tidigare forskning. I det sista underavsnittet, dvs. 6.3.5, sammanfattas excerperingsprinciperna, och dit hänvisar jag den läsare som av olika skäl endast är intresserad av excerperingsprinciperna som sådana.

6.3.1 Excerperingsprincip I – Ledföljdskrav

I delstudie A1, samt delvis A3, undersöker jag placering av nominala objekt visavi negation i satser med ett finit huvudverb. I sådana satser räknar jag antalet placeringar av nominala objekt före negation, samt antalet placeringar av nominala objekt efter negation. Utifrån det generativa ramverk som jag utgår från i avhandlingen kan man alltså säga att jag räknar antalet objekt som står utanför respektive inom verbfrasen, VP:n (se diskussionen i 3.3.1 ovan).

I delstudie A1 krävs en excerperingsprincip för den inbördes ordningen mellan huvud verbet och negationen: det finita huvud verbet ska stå före negationen. Denna ordning antas nämligen indikera att huvud verbet har flyttat ut ur VP:n (se diskussion i 3.3.2 ovan). Ledföljder som inbegrips i delstudie A1 illustreras med två exempel ur undersökningsmaterialet i (6.2) nedan. Notera att jag avgränsar materialet till sådana satser där subjektet antingen är utelämnat eller står före både negationen och objektet. Så gör jag därför att materialet då blir mer enhetligt och därmed också enklare att hantera.

Första principen – Ledföljdskrav A1

Vid satser med finit huvudverb

FV > NEG > OBJ

= objekt efter negation

FV > OBJ > NEG

= objekt före negation

Exempel ur delstudie A1:

- (6.2) a. sua at bondin **gaf** egh hæenne förra sak (ÖgL, KrB 27)
så at bonden gav NEG henne.DAT förut sak.ACK
”utan att bonden själv förut har åtalat henne därför” (H&W 1933:18)
- b. Troyaner **dwlde** thz ekki (HT, s. 54)
Trojaner dolde det.DO NEG
‘Trojanerna dolde inte det’

Utöver satser med ett finit huvudverb före negation undersöker jag placering av objekt visavi negation i satser som har ett finit hjälpverb + ett icke-finit huvudverb. Sådana satser undersöks i delstudie A2, samt delvis A3, och i dessa räknar jag samma sak som i satser med ett finit huvudverb, dvs. placeringar av objekt före respektive efter negation. Jag använder därtill en liknande excerperingsprincip som i delstudie A1, men den skiljer sig på ett sätt: ett finit hjälpverb ska stå före negationen. I sammanhanget bör det understrykas att det inte är självklart vad som bör räknas som hjälpverb i fornsvenska (se Sangfelt 2019:94 för en diskussion), och därför excerperas endast satser med sådana verb som Delsing (1999:162f) räknar som hjälpverb. I (6.3) nedan illustreras ledföljder som inbegrips i delstudie A2. Notera dels att även detta material avgränsas till sådana satser där subjektet antingen är utelämnat eller står före både negationen och objektet, dels att jag utesluter objekt som står efter det icke-finita huvud verbet, IV. Exempel med objekt som står efter ett icke-finit huvudverb räknas alltså inte som objektsplacering efter negationen, och så gör jag dels för att möjliggöra jämförelser, dels för att avgränsa materialet.

Första principen – Ledföljdskrav A2

Vid satser med icke-finit huvudverb

FV > NEG > OBJ > IV

= objekt efter negation

FV > OBJ > NEG > IV

= objekt före negation

Exempel ur delstudie A2:

(6.3) a. þa diæwls acallan gat eigh þæt **giort** (LegBu, s. 155)
då djävuls åkallan förmådde NEG *det.ACK giort*
 'När djävulens åkallan inte kunde göra det'

b. Guþ ma þem æi **glömæ** þær giærne will... (UL, KpB 11)
Gud må den.DAT NEG glömma de (som) gärna vill...
 "Gud må ej glömma den, som gärna vill..." (H&W 1933:155)

Med ledföljdsprincipen finit verb före negation, FV > NEG, utesluts tre typer av satser i fornsvenska: 1) huvudsats med negationen först; 2) bisats med negationen före finit verb, och 3) bisats med finit verb som sista led. Bisats med negation före finit verb kan vara antingen belägg för kilkonstruktion (se avsnitt 5.2.1 ovan) eller belägg för nutida svensk bisatsledföljd. I satser av typ 1) och 2) står eventuella objekt efter det finita verbet, och det blir då oklart var objektet har placerats, eftersom den preverbala negationen inte kan tjäna som markör för objektets placering. Därför utesluts sådana satser ur undersökningen.

I fornsvenska bisatser som har ett finit verb som sista led kan man visserligen finna objekt på båda sidor om en negation, men i dessa fall finns det inget satsled

som kan ge upplysning om det finita verbets placering. Därav följer att man inte heller kan avgöra vilken typ av flyttning objektet har genomgått när det står före en negation: 1) om huvudverbet i detta fall står I°-finalt¹⁰³ kan objektet ha genomgått isländskt OS till en position mellan I° och VP (se avsnitt i 3.1 ovan), men 2) om huvudverbet i detta fall står kvar i VP:n har vi rimligen att göra med en OV-struktur + GS1 (s avsnitt 3.6.1 ovan). Ett exempel som kan analyseras på dessa två sätt ges i (6.4) nedan. Observera att bisatsen har ett pronominellt objekt, *hænni*, ‘henne’), före negationen *äy* (‘ej’) som i sin tur står före ett substantiviskt objekt, *inleþning* (‘kyrkotagning’), och bisatsens enda verb, huvudverbet *sundi* (‘nekade’), är finit och står som sista led.

- (6.4) a. at han hænni æi inleþning **sundi** (UL, KkB 9)
 at han henne.DAT NEG kyrkotagning.ACK nekade
 ”att han icke nekat henne kyrkotagning” (H&W 1933:20)

Fornsvenska bisatser som har det finita verbet som sista led, så som i (6.4) ovan, betraktas dessutom ofta som skriftspråkspecifika i språkhistorisk forskning (se t.ex. Platzack 1983, Falk 1993, och Delsing 1999), vilket är ytterligare ett skäl till att utesluta dem. Invändningar har visserligen lagts fram mot att betrakta dem som skriftspråkspecifika (se t.ex. Petzell 2011:148–156), men Sangfelt (2019:77–80) påpekar att kunskapsläget är tunt med avseende på muntliga och skriftliga stildrag i de fornsvenska texterna, och han argumenterar för att ”bilden av OV och relaterade ledföljder [t.ex. bisatser med finita verbet sist] som skriftspråkspecifika är i behov av nyansering” (Sangfelt 2019:132). Jag har av tre skäl uteslutit satser där satsens finita verb står som sista led ur undersökning A. För det första är det oklart var det finita verbet står, och därmed blir det oklart vilken typ av flyttning ett objekt har genomgått när det står före en negation. För det andra blir excerperingen och mitt material enklare att hantera. För det tredje underlättas jämförelse med Delsing (1999) eftersom han inte undersöker satser med finita verb som sista led. Det vore emellertid önskvärt att närmare undersöka placeringen av nominala objekt i förhållande till negation i sådana satser, för att ta reda på om just dessa satser har ett annat objektsplaceringmönster än andra satser.¹⁰⁴ En sådan undersökning låter sig emellertid inte göras inom ramen för denna avhandling.

I undersökning A excerperas alltså endast satser där ett finit verb, antingen huvudverbet eller ett hjälpverb, står före en negation. I satser med bara ett verb är

103 För diskussion om I-finala strukturer, se t.ex. Sangfelt (2019:193ff).

104 Adrian Sangfelt (p.k.) har noterat ett tiotal relevanta belägg i sitt material till Sangfelt (2019), och i dessa belägg står pronominella objekt före negation medan substantiviska uteslutande står efter negation i bisats med det finita verbet som sista led. Det ska dock understrykas att varken Sangfelt (2019) eller jag har undersökt placeringen av nominala objekt visavi negation systematiskt i satser som har det finita verbet som sista led.

det huvud verbet som är finit och står före negationen, och i satser med två verb är det ett hjälpverb som är finit och står före negationen, medan huvud verbet är icke-finit och står efter negationen och objektet. Indelningen i dessa två syntaktiska kontexter innebär att jag skiljer på satser där en förmodad underliggande OV-struktur inte är synlig i den linjära strängen, dvs. satser med ett finit huvudverb, respektive satser vars ledföljd indikerar en underliggande OV-struktur, dvs. satser med ett icke-finit huvudverb. I nästa avsnitt går jag närmare in på objektsstatus för att klargöra vilka typer av objekt som excerperas i undersökningen.

6.3.2 Excerperingsprincip II – Objektsstatus

Med avseende på objektets status avgränsar jag undersökning A på i stort sett samma sätt som Delsing (1999): jag excerperar objekt till ett personligt huvudverb i aktiv form. Liksom Delsing (1999) utesluter jag objekt till huvudverb i aktiv s-form, t.ex. *minnas*. Genom att jag avgränsar materialet på de här sätten undviks två gränsdragningsproblem: 1) verb i aktiv s-form är svåra att skilja från vanliga, passiva verb, och 2) opersonliga verb och passiva bitransitiver kan ett av de nominala argumenten (som oftast står i dativ) analyseras antingen som objekt eller som oblikt subjekt (se diskussionen i avsnitt 5.2.2). I undersökning A intresserar mig endast sådana argument som entydigt fungerar som objekt. (Jag återkommer emellertid till oblika subjektskandidater i undersökning B i kapitel 7.)

Andra excerperingsprincipen – Objektsstatus
Objekt till ett personligt huvudverb i aktiv form

Delsing (1999) excerperar objekt till verb, men jag excerperar endast objekt som ingår i huvudverbets valens. Denna avgränsning innebär närmare bestämt att jag liksom Delsing (1999) utesluter objekt till adjektiv, men också att jag till skillnad från Delsing (1999) utesluter objekt som ingår i satsförkortningar av typen objekt med infinitiv eller objektiv predikativ, samt objekt i en sats med ett huvudverb som normalt är intransitiv, dvs. s.k. ”fria dativer” (se t.ex. Falk 1997:56–60). Uteslutningen av andra objekt än de som ingår i huvudverbets valens motiveras av att andra objekt för med sig en rad försvårande omständigheter. Jag återkommer till dessa strax.

Jag skiljer mig också från Delsing (1999) i det avseendet att jag avgränsar undersökningen till satser med endast ett huvudverb, finit eller icke-finit. Detta utesluter satser med finit hjälpverb + koordinerade icke-finita verb, och så här gör jag eftersom det underlättar excerperingsarbetet. Det är nämligen många gånger svårt att avgöra vilket av verben som styr objekt i en sats med finit hjälpverb + koordinerade icke-finita verb. Då finns mer än en huvudverbskandidat. Med två

exempel i (6.5) nedan illustrerar jag problemet. Notera att det rör sig om ett minimalt par från YVgL och ÄVgL: objektspronomenet, *hanum* ('honom'), står efter negationen i ÄVgL men före negationen i YVgL. Jag fetmarkerar icke-finita verb i dessa exempel.¹⁰⁵

- (6.5) a. at han a eig hanum skyld at **gialpæ** ællær gæf at **lönæ**
 att han äger NEG *honom*.DAT *skuld*.ACK att gälda eller gåva att löna
 b. at han a hanum eig skuld at **giælpæ** ællær giæf at **lönæ**
 att han äger *honom*.DAT NEG *skuld*.ACK att gälda eller gåva att löna
 ”att han ej har någon skuld att gälda honom eller någon gåva att löna”
 (H&W 1946:111)

(ÄVgL, RB 7 resp. YVgL RB 16)

I exemplen ovan finns tre verb: först ett finit verb, *a* ('äger'), ett verb som såväl Delsing (1999:163) som Falk (2010:99) klassificerar som hjälpverb, och därefter finns två, koordinerade, icke-finita verb, *giælpæ* ('gälda') och *lönæ* ('löna') som båda står efter ett infinitivmärke, *at* ('att'). Av objektets morfologi kan man få ledtrådar om vilket av de icke-finita verben som styr objektet. Det rör sig om ett dativobjekt, dvs. *hanum* ('honom'), och frågan är följaktligen om *giælpæ* ('återgälda') eller *lönæ* ('löna') styr dativ. Holmbäck & Wesséns (1946) översättning indikerar att det är *giælpæ* som styr dativ. Att kontrollera detta vid varje enskild träff är emellertid tidsödande, så av tidsskäl, och för att underlätta excerperingsarbetet, har jag valt att utesluta satsen med mer än en huvudverbskandidat ur undersökning A.

Det finns minst två skäl att utesluta objekt som inte ingår i huvudverbets valens. Det första är att objekt som inte ingår i huvudverbets valens inte nödvändigtvis har precis samma strukturella förutsättningar att placeras före en negation. Det andra är att det för vissa objektstyper är omöjligt att avgöra om det är negationen eller objektet som har olika placeringsmöjligheter (särskilt vid objekt med infinitiv). Det är, som tidigare nämnts (se diskussionen i avsnitt 3.3.2), inte bara huvudverbets objekt som kan placeras före en negation i nutida svenska, utan även objekt till andra huvud kan ha samma placeringsmöjlighet, men då krävs inte bara att objektet är ett obetonat pronomen och att huvud verbet har flyttat från VP:n utan också att huvudet, t.ex. ett adjektiv, en preposition eller en partikel, tar objektet framförställt. I mina undersökningar har jag stött på flera typer av fall där objekt till ett annat huvud än huvud verbet står före eller efter en negation, och jag utesluter sådana objekt eftersom de inte har samma strukturella förutsättningar som huvudverbets objekt att placeras före negation i nutida svenska. Tre exempel med objekt till adjektiv, som

---

105 Notera att excerpterna kommer från samma balk, nämligen Rättilösabalken .

har uteslutits, ges i (6.6) nedan.¹⁰⁶ I (a)-exemplet står ett pronominellt objekt, *hanum* ('honom'), och ett substantiviskt objekt, *gatu* ('gata'), till adjektivet *skyldogher* ('skyldig') före respektive efter negationen *äy* ('ej'). I (b)-exemplet står ett pronominellt objekt, *them* ('dem'), till adjektivet *sötir* ('söt') före negationen, och i (c)-exemplet står ett substantiviskt objekt, *gudhi* ('gud'), till adjektivet *olydogher* ('olydig') efter negationen. Lägg märke till att adjektivet *skyldig* alltså tar objekt framförställt i fornsvenska, vilket det inte gör i nutida svenska (se exempel (3.18) i avsnitt 3.3.2 ovan). Jag fetmarkerar adjektiven i dessa exempel.

- (6.6) a. grænna äru hanum egh gatu **skyldir** (ÖgL, BB 11)
grannar är.PL *honom*.DAT NEG *gata*.ACK *skyldig*.NOM
 ”Byamännen äro ej skyldiga att göra honom väg” (H&W 1946:201)
- b. at min helghe ande vardhir them ey **söthir** (MPI, s. 22)
att min heliga ande blir dem.DAT NEG *söt*.NOM
 ‘att min heliga ande inte blir ljuvlig för dem’
- c. varin ey gudhi **olydoghe** (MBIB, s. 310)
var.2PL NEG *gud*.DAT *olydiga*.NOM
 ‘var inte olydiga mot gud’

Jag har också uteslutit sådana specialfall som Delsing (1999:158) menar får sin tematiska roll helt eller delvis från en prepositionsfras. Det rör sig närmare bestämt om exempel av typen (i) *Handledarna kommer honom troligen till undsättning* (se exempel (3.16) i avsnitt 3.3.2 ovan), där jag menar att det är rimligt att anta objektsplacering före negation förutsätter att prepositionen tar objektet framförställt. Två fornsvenska exempel, vilka har uteslutits, ges i (6.7) nedan.¹⁰⁷ Exempelen är excerperade ur MEL och KrL, och det rör sig i detta fall om två minimala par: ett pronominellt objekt, *hanum* ('honom') respektive *thet/thæt* ('det'), står före respektive efter negationen *aldre* ('aldrig').¹⁰⁸ Jag fetmarkerar prepositionsfraserna i dessa exempel.

106 Notera att inte heller Delsing (1999) inkluderar objekt till adjektiv i sin undersökning. Jag visar likväl några exempel som jag har påträffat i fornsvenska, därför att placering av objekt till adjektiv före och efter negation inte verkar svårt att hitta.

107 Notera att huvudverben *ganga* ('gå, avlöpa') och *liggia* ('ligga') i vanliga fall är intransitiva (jfr Falk 1997:57 som specifikt diskuterar verbet *ganga* + objekt i fornsvenska).

108 Notera att både Ärvdabalken 11 och Ärvdabalken 11 i KrL klassas som KrL=MEL i Wendt (1997:253), dvs. att balkarna i KrL i stort sett är identiska med motsvarande balkar i MEL.

- (6.7) a. gange honum aldre **til arfs** (MEL, EpsB 33)
gå.KONJ (det) honom.DAT NEG till arvs
- b. gange aldre honum **til arfs** (KrL, ÄB 11)
gå.KONJ (det) NEG honom.DAT till arvs
 ”Det skall aldrig han få till arv” (H&W 1962:196)
- c. æt hon la aldre thæt **i hæll** meþ wilia sinum (MEL, EpsB 34)
att hon låg NEG det.ACK i hjäl med vilja sin
- d. ath hon laa thet aldre **j hæll** meth wilia sinom (KrL, ÄB 12)
att hon låg det.ACKNEG i hjäl med vilja sin
 ”att hon aldrig har legat ihjäl det med vilja” (H&W 1962:197)

I verbpartikelförbindelser ingår objektet förvisso i huvudverbets valens, men huvud verbet och verbpartikeln kan vara löst sammansatta, och i detta fall ser en liknande förutsättning som gäller för objekt till adjektiv eller preposition ut att gälla i nutida svenska: ett obetonat objektspronomen kan bara stå före en negation om verbpartikeln kan ta objektet framförställt (se diskussionen i 3.3.2 ovan). I min undersökning exciperar jag objekt som ingår i fast sammansatta verbpartikelförbindelser, men för att förenkla exciperingen exciperar jag objekt som ingår i löst sammansatta verbpartikelförbindelser endast om verbet och verbpartikeln står tillsammans. Detta betyder närmare bestämt att jag exciperar *uppbjuda* + objekt men inte *bjuda upp* + objekt. Två exempel på löst sammansatta verbpartikelförbindelser i fornsvenska, vilka har uteslutits, ges i (6.8) nedan. Lagg märke till att det återigen rör sig om ett minimalt par från MEL och KrL: det pronomina objektet *hona* (‘den’) står före negationen i MEL men efter negationen i KrL.¹⁰⁹ Jag fetmarkerar huvud verbet och verbpartikeln i dessa exempel.

- (6.8) a. ok **biuþer** hona ei **up** laghlika (MEL, EgnB 3)
och (han) bjuder den.FEM.ACK NEG PART lagligt
- b. oc **biuder** ey hona laglica **vp** (KrL, JB 3)
och (han) bjuder NEG den.FEM.ACK lagligt PART
 ”och hembjuder den icke lagligen” (H&W 1962:72)

Sådana objekt som illustrerats i (6.6)-(6.8) har det gemensamt i nutida svenska att deras placering visavi negation tycks vara avhängig att huvudet tar objekt framförställt. En försvårande omständighet som skulle följa av att inkludera sådana här objekt är att jag då måste ta hänsyn till att den strukturella förändringen från framförställning till efterställning av objekt kan ske vid olika tidpunkter hos olika

¹⁰⁹ Excerpterna kommer från samma del, nämligen Jordabalken 3, och denna del av KrL klassificerar Wendt (1997:253) som KrL=MEL.

kategorier: adjektiv, prepositioner, partiklar och verb.¹¹⁰ Därför utesluts den här typen av objekt.

Objekt som ingår i satsförkortningar av typen objekt med infinitiv eller objektiv predikativ är intressanta i sammanhanget men också problematiska (jfr avsnitt 3.4.1 ovan, och se Bráinsson 2013:159, fotnot 8). Den här typen av objekt kan också stå före negation i nutida svenska, och de tycks ha samma förutsättningar som huvudverbets objekt: det ska bestå av ett obetonat pronomen och huvud verbet måste ha flyttat ut ur VP:n (jfr t.ex. Holmberg 1986:222ff). Ett exempel på objekt med infinitiv i fornsvenska, som har uteslutits, ges i (6.9) nedan. I detta fall står ett substantiviskt objekt, *iamnaþa eþin* ('jämkningsseden'), efter negationen *äy* ('ej'). Jag fetmarkerar infinitiven i detta exempel.

- (6.9) a. Nu sighiær annar þerra egh iamnaþa eþin surin **uara** (ÖgL, ÄB 10)
Nu säger annan-de.GEN NEG jämkning-ed.DEF.ACK svuren vara
”Nu säger en av dem att jämkningssed ej har blivit svuren” (H&W 1946:129)

En försvårande omständighet vid satsförkortningar av typen objekt med infinitiv eller objektiv predikativ i fornsvenska rör satsförkortningarnas inre struktur och negationens placering. Frågan om hur satsförkortningar bör analyseras är omdiskuterad i litteraturen (se t.ex. Lundin 2003:41–47), men något som talar för att satsförkortningar har en IP (jfr t.ex. Platzack 2011:213–215) är att negationen tycks kunna stå inuti infinitivfrasen vid objekt med infinitiv i fornsvenska. För min undersökning innebär detta att man inte riktigt kan veta om det är negationen som har placerats efter objektet, eller om det är objektet som har placerats före negationen vid objekt med infinitiv. Låt oss titta på några fornsvenska exempel på objekt med infinitiv i (6.10) nedan; (a)-, (b)- och (d)-exemplen kommer från ÖgL, medan (c)-exemplet kommer från UL. Lägg märke till att (a)- och (b)-exemplen utgör minimala par från en och samma text, nämligen ÖgL: det indefinita pronomenet *annan* står efter respektive före negationen *äy* ('ej'). Jag stryker under objekt, fetmarkerar icke-finita verb och kursiverar negationerna i dessa exempel.¹¹¹

- (6.10) a. æn bröþær kalla egh annan aþalkunu son **uara** (ÖgL, ÄB 8 R)
om bröder kallar NEG annan.ACK laggift-hustrus son vara
”Om bröder säga om en av dem, att han ej är laggift hustrus son”
(H&W 1933:127)

---

110 Enligt Falk (2010:100) kan förändring från framförställning till efterställning ske vid olika tidpunkter i olika konstruktioner inom en och samma kategori, och enligt Larsson & Lundquist (2022:163f) placeras olika objektskategorier på olika sätt i förhållande till partiklar i äldre svenska.

111 Det indefinita pronomenet saknas i handskrift Holm B 50 och står inom hakparentes i (b)-exemplet därför att Schlyter (SSGL 2, 1830) har lagt till det från en annan handskrift, där det förekommer.

- b. annar kallar [annan] egh apalkunu son **uara** (ÖgL, ÄB 8)
annan kallar annan.ACK NEG laggift-hustrus son vara
 ”den ene säger, att den andre icke är laggift hustrus son” (H&W 1933:127)
- c. Nu sigær bonde domæræ æi **hawæ** a þingi **warit** (UL, ÞB 2)
nu säger bonde domare.ACK NEG ha på ting varit
 ”Nu säger en bonde att domaren ej har varit på tinget” (H&W 1933:196)
- d. þa skal næmdin han **suæria** egh ughurmagma **uara** (ÖgL, Eps 15 § 1)
då skall nämnden honom.ACK svära NEG omyndig vara
 ”då skall nämnd med ed styrka att han ej är omyndig” (H&W 1933:39)

I förstone kan det se ut som att objektet i (a)- och (b)-exemplet, dvs. pronomenet *annan*, har varierande placering visavi negationen vid objekt med infinitiv i fornsvenska.¹¹² Tar man också (c) och (d) i beaktning ser man emellertid att en negation kan stå antingen före eller efter ett icke-finit verb, se *hawæ* (‘ha’) respektive *suæria* (‘sväria’), medan objektet, akkusativa *han* (‘honom’) respektive *domæræ* (‘domare’), i båda fallen står före negationen och de icke-finita verben. Med andra ord kan det lika gärna vara så att negationen står på sin vanliga plats i huvudsatsen i (a)-exemplet men i infinitivfrasen i (b)-exemplet. Man kan alltså inte riktigt veta om man undersöker negationens eller objektets placering, och därför har jag valt att utesluta objekt som ingår i satsförkortning.

Min sammantagna bedömning är att undersökning A förenklas på mer än ett sätt genom mina avgränsningar. Genom att jag endast exciperar objekt till ett huvudverb i aktiv form (utom aktiva s-former) undviker jag nominala argument med oklar grammatisk status vid passiva bitransitiver, och genom att jag endast exciperar objekt i satser med en huvudverbskandidat undviker jag oklarheter med avseende på vilket verb som styr objektet. Slutligen blir undersökningsmaterialet enklare att hantera genom att jag endast exciperar objekt som ingår i huvudverbets valens. Detta innebär nämligen dels att jag endast behöver ta hänsyn till strukturell förändring från framförställning till efterställning av objekt visavi huvud hos en kategori, nämligen verb, dels att jag kan bortse från satsförkortningar där man inte riktigt kan veta om man undersöker negationens placering eller objektets placering. Med avseende på verbpartikelförbindelser behövs emellertid en speciell undantagsprincip: objekt som ingår i löst sammansatta verbpartikelförbindelser exciperas endast om verbet och verbpartikeln står tillsammans. I detta fall räknar jag förbindelsen [partikel + verb] som ett huvudverb.

112 Lägg märke till att *annan* i Holmbäck & Wesséns (1946:127) översättning har tolkningen +specifik i (6.10a, b): ”en av dem” (dem = bröderna), dvs. ”den andre brodern”. Detta talar för att det i exemplen rör sig om ett sådant specialfall där formellt indefinita objekt tillåts genomgå OS därför att det kan få +specifik tolkning (se diskussion i 3.3.3 ovan).

Till sist vill jag understryka att det vore önskvärt att undersöka hur objekt till andra huvud än verb placeras visavi negation i fornsvenska. Mitt allmänna intryck är nämligen att det inte bara är objekt som ingår i huvudverbets valens som placeras i enlighet med det placeringsmönster som man kan förvänta sig om fornsvenska har OS i likhet med nutida svenska: pronominella objekt placeras oftast före negationen medan substantiviska objekt oftast placeras efter negationen.¹¹³

6.3.3 Excerperingsprincip III – Objektens struktur

Objektskategorier som ingår i undersökning A definieras utifrån objektens inre struktur (jfr avsnitt 5.1.1 ovan, där Sundquists 2002 indelning diskuteras), och de kategorier som intresserar oss är närmare bestämt nominalfrasformade objekt som antingen har 1) ett utsatt pronominellt huvudord eller 2) ett utsatt substantiviskt huvudord.¹¹⁴ Genom att räkna fördelningen av dessa två nominala huvudkategorier före respektive efter negation förväntar jag mig att ta oss närmare ett svar på forskningsfrågan som ställdes i avsnitt 1.2 ovan, nämligen: hur placeras nominala objekt visavi negation i fornsvenska?

Tredje excerperingsprincipen – Objektens struktur

Nominalfrasformade objekt med utsatt pronominellt eller substantiviskt huvudord

Kategorin pronominella objekt avgränsas vidare till endast ensamma pronominella huvudord, eftersom det endast är pronomen utan attribut som genomgår OS pro i nutida svenska (se diskussion i avsnitt 3.1 ovan). Utbyggda pronomenfraser räknar jag istället till kategorin substantiviska objekt, och denna kategori kommer jag att diskutera närmare strax.¹¹⁵ I kategorin pronominella objekt skiljer jag likhet med Sundquist (2002) på fyra underkategorier: 1) **reflexivt pronomen**, 2) **personligt pronomen**, 3) **demonstrativt pronomen**, samt 4) **indefinit pronomen**. Kategorin pronominella objekt inbegriper alltså reflexiva pronomen, dvs. *sig* samt reflexiva *mig*, *dig*, *oss* och *er*, även om reflexivernas grammatiska status är svår att avgöra (se

---

113 Eftersom en fullödig undersökning av andra objekt än objekt till huvudverb inte låter sig göras inom ramen för denna avhandling överläter jag denna uppgift åt framtida forskning.

114 Nominalfrasformade objekt som saknar utsatt huvud, t.ex. *den gamle (mannen)*, utesluts därför att dessa inte låter sig kategoriseras mer precist i underkategorier. Detta gäller inte ensamma kvantifierande eller indefinita pronomen av typen *alla*, *flera*, *många*, *några*, *andra*, etc. som jag för enkelhets skull räknar till den pronominella kategorin ”indefinit pronomen”.

115 Exempel på typer av utbyggda pronomenfraser som inkluderas är (i) ”Såg du henne med hatten” och (ii) ”Han såg väl inte dig eller mig på bussen”. Dessa räknas till substantiviska objekt; den förra, dvs. *henne med hatten*, räknas närmare bestämt till underkategorin utbyggd definit, och den senare, dvs. *dig eller mig*, räknas närmare bestämt till underkategorin koordinationsfraser. Jag återkommer till de substantiviska underkategorierna strax.

t.ex. Teleman m.fl. 1999, band III för nutida svenska, samt Reinhardt & Reuland 1993, Reuland 2011 för andra språk), och även om statusen kan ha förändrats över tid. Skälet till att jag gör på det här sättet är att tidigare forskning har visat att reflexiva pronomen står före negation oftare än andra pronomina kategorier i yngre och äldre varieteter av nordiska språk (se t.ex. avsnitt 3.3.3 ovan angående resultaten i Bentzen m.fl. 2013, samt avsnitt 5.1.1 ovan Sundquists 2002 resultat), och jag vill dels undersöka om samma sak gäller för fornsvenska, dels kunna jämföra mina resultat med tidigare forskning. Jag gör därför så att jag räknar reflexiva pronomen till pronomina objekt men de skiljs från övriga pronomina kategorier i min sortering.

Två komplikationer följer med kategorin demonstrativa pronomen. Vid ensamt *þænni* ('denna') kan man inte avgöra om frasen saknar utsatt huvudord. Jag har därför valt att utesluta den prototypiska demonstrativen *þænni*. I demonstrativa pronomen ingår endast objektskasus av 3 persons pronomen *þænn* ('den') i singular och plural (se Delsing 2002b:931). Några av formerna som ingår förändras emellertid under yngre fornsvensk tid (Davidson 1990), och några, t.ex. akkusativa *þæt* ('det'), kan idag användas både personligt och demonstrativt. Det betyder att det blir en överlappning mellan kategorierna personliga och demonstrativa pronomen i de yngre fornsvenska texterna. Trots det vill jag urskilja äldre demonstrativformer eftersom jag på så vis enklare kan jämföra placeringsmönster för pronomen som har propositionell referens (= P-referens), t.ex. akkusativen *þæt* ('det'), med placeringsmönster för pronomen som har nominal referens (= N-referens), dvs. personliga pronomen. En sådan jämförelse är särskilt intressant eftersom tidigare forskning har visat att pronomina *det* som har P-referens är mindre benägna än pronomen som har N-referens att genomgå OS pro i nutida danska, norska och svenska (se diskussion i 3.3.3 ovan).

Indefinita pronomen, och speciellt de som inte är obetonade idag, är också särskilt intressanta att urskilja, eftersom denna kategori nästan aldrig genomgår OS i nutida nordiska språk. Det rör sig alltså om exempel av typen (a) *Jag såg inte andra* jfr med (b) **Jag såg andra inte* (se diskussion i 3.3.3 ovan angående formellt indefinita objekt, och se också t.ex. Þráinssons 2007:75f angående formellt indefinita pronomen).

Det finns alltså flera förtjänster med att urskilja fyra underkategorier av pronomina objekt: 1) reflexivernas placeringsmönster i fornsvenska kan jämföras med motsvarande mönster i andra yngre och äldre varieteter av nordiska språk; 2) placeringsmönster för pronomen som har P-referens kan jämföras med placeringsmönster för pronomen som har N-referens, vilket i sin tur kan relateras till motsvarande placeringsmönster i nutida danska, norska och svenska; 3) placeringsmönster för indefinita pronomen kan relateras till motsvarande placeringsmönster i nutida nordiska språk. I (6.11) nedan ger jag fyra exempel, ett för vardera kategorin av pronomina objekt som inkluderas i undersökning A (se

redovisningen i avsnitt 6.4 för fler exempel). Jag stryker under pronominella objekt i dessa exempel.

- (6.11) a. æn han bætrade sik ey (MBIB, s. 6)
men han bättrade sig.ACK NEG
'men han bättrade sig inte'

Reflexivt pronomen

- b. tho see the ey mik (BU 1, s. 46)
dock ser de NEG mig.ACK
'dock ser de inte mig'

Personligt pronomen

- c. sua at iak seer thet äkke (BU 1, s. 351)
så att jag ser det.ACK NEG
'så att jag inte ser det'

Demonstrativt pronomen

- d. ok döm ey andra i thino hiärta (BU 1, s. 279)
och döm (du) NEG andra.ACK i ditt hjärta
'och döm inte andra i ditt hjärta'

Indefinit pronomen

Vad gäller de substantiviska objekten frilägger jag fem underkategorier, och så gör jag för att närmare kunna studera placeringsmönster för definitiva respektive indefinita objekt med eller utan attribut. Två aspekter måste emellertid nämnas i det här sammanhanget: 1) eftersom fornsvenska, under stora delar av perioden, inte har samma formella definitivmarkering som nutida svenska (se t.ex. Hirvonen 1987, Delsing 1993, 1994, Stroh-Wollin 2015, 2016, 2018, 2020), klassificerar jag artikellösa nominalfraser som definitiva eller indefinita utifrån attributens morfologi eller semantik, och 2) jag utesluter objekt med satsformade attribut, dels därför att jag inte har kunnat belägga att sådana objekt kan stå före en negation, dels därför att sådana objekt inte gärna genomgår OS i nutida nordiska språk (se diskussion 3.3.3 ovan, och jfr Holmberg & Platzack 1995:144).

Till de första två underkategorierna av substantiviska objekt räknas ensamma substantiv. Den första kategorin kallar jag **enkelt definit**, och hit räknas dels substantiv som har suffigerad artikel men inga övriga attribut, t.ex. *biskopen*, dels

egennamn som saknar attribut helt och hållet, t.ex. *Markus*. Objekt som ingår i denna kategori klassificeras som definitiva utifrån form (dvs. suffigerad artikel) respektive (egennamnets) semantik. Andra kategorin kallar jag **enkelt indefinit**, och hit räknas substantiv som saknar attribut helt och hållet, t.ex. *lag*. Två exempel, ett ur vardera kategorin, ges i (6.12) nedan. Jag stryker under substantiviska objekt.

- (6.12) a. ath troya rike offwergar ey achaia j all ypmnoghet (HT, s.68)
att Trojs rike överträffar NEG Achia.DO i all ymnighet
 ‘att riket Troja inte överträffar riket Achia i Grekland i all riklighet...’

Enkelt definit

- b. at thän riddarin aat ey köt vm en löghordag (Jär, s. 76)
att den riddaren åt NEG kött.ACK om en lördag
 ‘att den riddaren inte åt kött på lördagar’

Enkelt indefinit

Den tredje kategorin kallar jag **utbyggd definit**, och denna inbegriper nominalfraser med frasformade attribut. Hit räknas substantiv med suffigerad artikel/pronomen som har efterställt attribut, t.ex. *kungen av Danmark/henne med hatten*, nominalfraser som har adjektivattribut i bestämd form, t.ex. *den gamla lagen*, och nominalfraser som har demonstrativ, possessiv-, eller genitivattribut, t.ex. *denna bok*, med eller utan efterställt attribut. Saknas bestämd artikel, så som *henne med hatten*, *gamla lag* eller *denna bok*, klassificerar jag objektet som utbyggd definit utifrån (adjektivets) form eller (pronomenets eller genitivattributets) semantik. Har nominalfrasen ett possessiv- eller genitivattribut + ett adjektivattribut i obestämd form, dvs. typen *hans sjukt ben*, ‘hans sjuka ben’ (Delsing 1994:99), klassificerar jag objektet som utbyggd definit utifrån (possessivens/genitivens) semantik.

Den fjärde kategorin, som jag kallar **utbyggd indefinit**, inbegriper också nominalfraser med frasformade attribut, men till denna kategori räknas nominalfraser som har framförställd, obestämd artikel, t.ex. *en hjälm*, nominalfraser som har adjektivattribut i obestämd form, t.ex. *en gammal hjälm*, samt nominalfraser som har ett indefinit pronomen som attribut, t.ex. *någon mat*, med eller utan efterställt attribut. Saknas obestämd artikel, så som *hjälm från Grekland*, *gammal hjälm* eller *någon hjälm*, klassificerar jag objektet som utbyggd indefinit utifrån huvudordet (=substantiv utan suffigerad artikel) eller attributens (dvs. adjektivets eller pronomenets) form.

Sista kategorin kallar jag **koordinationsfraser**, och hit räknar jag nominalfraser/pronomen som koordineras med konjunktionerna *och/eller*, så som *kungen eller biskopen* eller *dig och mig* (jfr Delsing 1999:170). Dessa räknar jag

som en egen kategori för att undvika kategoriseringsproblem vid koordinering av två olika kategorier, t.ex. *mig och mina vänner*. I (6.13) nedan ger jag sex exempel, två ur kategorin utbyggd definit, två ur kategorin utbyggd indefinit samt två ur kategorin koordinationsfras (se redovisningen i avsnitt 6.4 för fler exempel). Som förut stryker jag under substantiviska objekt.

(6.13) a. Ok for thy at the hulpo ey them prästenom aff skärslo eld (Jär, s. 190)
och för ty att de hjälpte NEG *den prästen.DAT av skärs eld*
 ‘och för att de inte hjälpte den prästen ur skärselden’

b. tha seer han ey hans ænlite (MBIB, s. 271)
då ser han NEG *hans ansikte.ACK*
 ‘då ser han inte hans ansikte’

Utbyggd definit

c. Hwj sätien j ey en stadig friidh med grecomen (HT, s. 146)
varför ordnar ni NEG *en stadig fred.DO med grekerna*
 ‘varför ordnar ni inte en stadig fred med grekerna’

d. at the fingho ey gudlikt lyus (MBIB, s. 41)
att de finner NEG *gudomligt ljus.ACK*
 ‘att de inte finner något gudomligt ljus’

Utbyggd indefinit

e. Jak tappar ey mit äruodhe älla lön (Greg A, s. 271)
jak tappar NEG *mitt arbete.ACK eller lön.ACK*
 ‘Jag förlorar inte mitt arbete eller min lön’

f. hwi iak miskunna ey hedninghom ok iudhom (BU 1:380)
varför jag misskundar NEG *hedningar.DAT och judar.DAT*
 ‘varför jag inte förbarmar mig över hedningar och judar’

Koordinationsfras

Sammanfattningsvis exciperar jag fyra kategorier av pronominella objekt samt fem kategorier av substantiviska objekt. Till kategorin pronominella objekt räknas endast ensamma pronominella huvudord. I kategorin substantiviska objekt finns två underkategorier för ensamma huvudord, en med och en utan suffigerad artikel.

Därtill finns två underkategorier för substantiviska objekt som är utbyggda med frasformade attribut, samt en underkategori för koordinerade objekt.

6.3.4 Excerperingsprincip IV – Negationens status

I min undersökning söker jag, som framgått (se avsnitt 6.2.2 ovan), på ett antal stavningsvarianter av negationsformerna *äy* ('ej'), *äkke* ('icke'), *ängalunda* ('ingalunda'), *änkte* ('inte') samt *aldre* ('aldrig') för att hitta satser med nominalt objekt före eller efter negationen. Denna sökmetod ger visserligen många träffar, vilket förenklar kvantifiering av resultaten, men sökmetoden för också med sig problem.

Ett problem är att samma objektsplaceringsmönster inte nödvändigtvis gäller vid alla negationsformer i fornsvenska (jfr diskussion om nutida fastlandsnordiska dialekter i avsnitt 3.4.2 ovan). Detta motiverar att man skiljer på negationsformer. Eftersom jag söker på mer än en negationsform har jag möjlighet att dels kartlägga förekomst av olika negationsformer, dels jämföra objektsplaceringsmönster vid olika negationsformer. Detta redovisas i avsnitt 6.4.3.

Det är också en försvårande omständighet att negationsformer kan ha status som satsnegation eller lednegation (se Teleman m.fl. 1999, band IV, § 65–87). För att förenkla excerperingen har jag därför valt att räkna *äy*, *äkke*, *aldre* samt *ängalunda* som **satsnegation** om följande kriterier uppfylls. Inget annat adverb står direkt före eller direkt efter negationen, och direkt efter negationen står ett objekt, ett icke-finit huvudverb, eller ett satsled som inleder en ny sats. Negationsformen *änkte* behandlas speciellt eftersom den kan ha status som satsnegation (=‘inte’), attribut (t.ex. ‘inget barn’) eller objekt (=‘inget’): *änkte* excerperas endast om jag av morfologin på en intillstående nominalfras (maskulinum eller femininum), huvudverbets semantik (monotransitiv), kontext och/eller andras översättningar kan få stöd för tolkningen att *änkte* har status som satsnegation.¹¹⁶

För alla negationsformer som jag har sökt på gäller emellertid att de som räknas som **lednegation** utesluts om något av följande kriterier uppfylls. Flera negationer ingår i en uppradning med eller utan konjunktion, dvs. negationen står före ett objekt som i sin tur står före ytterligare en negation + ett annat objekt, så som i (6.14) nedan. Negationen står före adverb av typen *bara/endast* som i sin tur står före ett nominalt objekt, så som i (6.14) nedan. Efter negationen står två fraser som koordineras med *utan* ('utan'), och det är endast ena konjunkten som negeras, så som (6.14) nedan (jfr Brandtler 2006:184ff angående exempel av typen (a) *Inte lejon utan tigrar är randiga*). Jag stryker under objekt och kursiverar negation i dessa exempel.

---

116 I mitt material ingår endast totalt 15 belägg där *änkte* har status som satsnegation. Jag återkommer till negationsformerna i avsnitt 6.4.3.

- (6.14) a. at the akta ey hans kärlek oc ey hans rätuiso (BU 1: 134)
at de beaktar NEG hans kärlek och NEG hans rättvisor
 ‘att de varken beaktar hans kärlek eller hans rättvisor’
- b. thu döme ey atenast mik (BU 1: 124)
du dömer NEG ADV mig
 ‘du dömer inte bara mig’
- c. konungir bannadhe han ey af wredhe älle ilom vilia af otholi
konungen bannade honom.ACK NEG av vrede eller ond vilja av otålighet
 utan af gudz rätuiso (BU 1:150)
utan av guds rättvisa
 ‘Konungen bannade honom inte av vrede eller av otålig illvilja
 utan med guds rättvisa’

Vidare har jag identifierat två särskilda typer där negationens status är svår att avgöra. I en av typerna står negationen före ett komparativt led, och när den står direkt intill antingen komparatorn, dvs. det ord som anger överensstämmelse eller skillnad vid en jämförelse, eller komparanden, dvs. det som något ska jämföras med (jfr Teleman m.fl. 1999, band I, s. 189), är det svårt att avgöra om negationen bör analyseras som fristående satsnegation eller som lednegation till det komparativa ledet. Låt oss titta på två exempel i (6.15) nedan. Jag lägger till kontext till dessa exempel, eftersom den är upplysande i sammanhanget.

(6.15) a. KONTEXT

Kvæþær han ne við kallæss eigh fæst havæ þa skal han firi ganga
Kvæder han nej við kallas NEG fäst har då ska han före gå
 mæþ tvannum tylptum. biþiæ sva sær guþ holl ok vattum sinum...
med två tolfter bedja så sig gud nådig och vittne sina...

”Säger han nej därtill, säger sig icke hava fäst henne, då skall han framträda med tvenne tolfter och bedja Gud vara honom och hans vittnen nådig...”

EXEMPEL

at han fæsti hana eigh sva sum lagh sighiæ i lanþi þessu (ÄVgL, GB 9 § 7)
att han fäste henne.ACK NEG så som lag säger i land detta

”...så sant som han icke har fäst henne så, som lagen säger i detta land”

(H&W 1946:100)

b. KONTEXT

þa skal hin uita sum ut a gæra ok han þaþ i uinsorþit. [...] *då ska den styrka som ut på göra och honom.ACK bad i vänsordet*
”då skall den, som skall utelämnas den och som bad honom vara vän vid köpet styrka [...]”

EXEMPEL

at iak þaþ þik egh firi mera i uins orþ æn nu ær ut lukit (ÖgL, VinsB 6 § 5)
att jag bad dig.ACK NEG för mera i väns ord än nu är ut betalat
”...att >>jag bad dig ej till vän i ett köp för större värde, än nu är återgåldat>>.”
(H&W 1933:165)

I (a)-exemplet står negationen direkt intill komparatorn *sva* (‘så’), och i (b)-exemplet står negationen direkt intill komparanden *firi mera* (‘för mera’), och frågan är om negationen i sådana här fall bör analyseras som satsnegation eller som lednegation. De två analyserna innebär två möjliga läsningar, exempelvis (a) ”det var inte så att han fäste henne *så som lagen säger*” (= satsnegation) respektive ”det var så att han fäste henne men inte *så som lagen säger*” (= lednegation). För nutida språk finns det räckviddstest som kan ge en vägledning i frågan om vilken analys/läsning som är mest rimlig i sådana här fall (se t.ex. Andréasson 2007:27–34), men i en språkhistorisk undersökning kan man inte tillämpa sådana test.

För att få vägledning i frågan om negationens status i sådana fall som i (6.15) ovan kan man i en språkhistorisk undersökning antingen närläsa kontexten, eller titta närmare på andras översättningar, om det finns någon sådan, av den text som man undersöker. Ibland kan man få vägledning på det senare sättet, och det har jag fått i (6.15). Av kontexten och Holmbäck & Wesséns (1946) översättning att döma bör negationen analyseras som satsnegation i (a)-exemplet, medan negationen i (b)-exemplet bör analyseras som lednegation: i (a) framgår det av både kontexten och översättningen att vigsselförrättaren nekar till att han har fäst en kvinna, och i (b) framgår det av både kontexten och översättningen att någon har bett om en god man och att det som nekas är ett visst värde vid ett köp. Den här typen av fall excerperas endast om jag finner stöd i kontexten och/eller andras översättningar för tolkningen att negationen har status som satsnegation. Följaktligen ingår (a)- men inte (b)-exemplet i mitt material.

Den andra särskilda typen av fall har jag av försiktighetsskäl valt att sortera separat, eftersom det rör sig om ett flertal fall. Det handlar närmare bestämt om satsfraser där negationen står direkt intill en annan adverbialfras. Med ”annan adverbialfras” avser jag förstås andra adverb i första hand, men prepositions-, adjektiv- eller nominalfraser som har adverbialfunktion samt predikativfraser som *själv/ensam* räknar jag också hit. Skälet till att jag har valt att sortera den här typen av fall separat är att man kan misstänka att negationen är en lednegation som

framhävs i sig eller som framhäver ett annat led. Låt oss titta på fyra exempel ur mitt material i (6.16) nedan. Jag kursiverar negationer samt sådana fraser som jag klassificerar som annan adverbial fras.

(6.16) a. ok sagho han eigh hældar æn þe varo blinde (LegBu, s. 173)
och (de) såg honom.ACK NEG ADV för de var blinda
'ok såg honom inte heller för de var blinda'

b. hwij fore sag tw tiig ey bätre (HT, s. 17)
varför före såg du dig.ACK NEG bättre
'Varför försåg du dig inte bättre?'

c. hwij tager tw ey mz makt helenam j fra then orättha mannen (HT, s.70)
varför tar du NEG med våld Helena.DO i från den orätta mannen
'Varför tar du inte Helena med våld från den orätta mannen'

d. þa ma han *aldrigh* sialuær sær hemula (ÖgL, ES 11 § 1)
då må han NEG själv sig.DAT försvara
"då får han aldrig själv, ej heller hans arvinge, vara sin egen hemulsman"
(H&W 1933:145)

I (a)-exemplet står negationen intill adverbet *heller* – ett adverb som brukar betraktas som negationsberoende och som ofta förekommer i vid framhävnings i nutida svenska (se Teleman m.fl. 1999, band IV, s. 178-191); i (b)-exemplet står negationen före ett sättsadverbial, *bättre*; i (c)-exemplet står negationen före ett sättsadverbial, *mz makt* ('med våld'), och i (d)-exemplet står negationen intill predikativfrasen *själv*.¹¹⁷ I den här typen av fall kan man misstänka framhävnings av negationen i sig i (a), av gradadverbialen i (b), av sättsadverbialen i (c), eller av predikativfrasen *själv/ensam* i (d). Eftersom man inte på förhand kan utesluta att framhävande funktion har inverkan på objektsplaceringen i den här typen av fall har jag valt att sortera belägg där negationen står intill en annan adverbial fras separat. I mitt material rör det sig om totalt **74 belägg**, och i avsnitt 6.4.3 diskuterar jag dessa belägg närmare.

---

117 Notera att ordningen mellan reflexiver och predikativfrasen *själv* kan variera i fornsvenska, och det är oklart om reflexiven och predikativfrasen ska betraktas som ett eller två satsled. Av försiktighetsskäl har jag därför valt att sortera reflexiv + predikativfras separat oavsett deras inbördes ordning, och i min sortering räknar jag dem som två satsled.

6.3.5 Sammanfattning av excerperingsprinciper

I undersökning A tillämpas fyra excerperingsprinciper. Den första anger ett ledföljdskrav för min excerpering: ett finit verb, antingen ett huvudverb eller ett hjälpverb, ska stå före en satsnegation. Den andra anger vilken typ av objekt som excerperas, nämligen objekt till ett personligt huvudverb i aktiv form. Den tredje anger formkrav: objekten ska vara nominalfrasformade och ha antingen ett utsatt pronominent huvudord eller ett utsatt substantiviskt huvudord. Den fjärde rör negationens form och funktion och anger dels fem kriterier för identifiering av satsnegation/lednegation, dels ett kriterium för särsortering av speciella belägg där negationen skulle kunna antas vara framhävd eller ha framhävande funktion:

- I. Ledföljdskrav – finit verb > negation (FV > NEG).
- II. Objektets status – objekt till ett personligt huvudverb i aktiv form
- III. Objektskategorier – nominalfrasformade objekt med ett utsatt pronominent huvudord eller ett utsatt substantiviskt huvudord
- IV. Negationens status – kriterier för identifiering och särsortering:
  - Identifiering av satsnegation = Neg > objekt/icke-finit verb/ny sats.
  - Identifiering av lednegation = 1. Neg i upprädningsord; 2. Neg + bara/endast; 3. Neg som koordineras med *vän* ('utan'). Särsortering av potentiell lednegation = 1. Neg + annan adverbialfras

I undersökning A ingår dels satser med ett finit huvudverb som står före en satsnegation, dels satser med två verb, ett finit hjälpverb som står före en satsnegation + ett icke-finit huvudverb som står efter både satsnegationen och objekt. Nominala objekt excerperas om 1) de ingår i huvudverbets valens, 2) de har ett utsatt huvudord och saknar satsformade attribut, 3) de utgörs av ett ensamt pronomen, ett ensamt substantiv, ett pronomen med frasformat attribut, eller ett substantiv med frasformat attribut.

6.4 Resultatredovisning – undersökning A

I detta avsnitt redogör jag för resultaten. I avsnitt 6.4.1 redovisas delstudie A1, dvs. hur objekt placeras visavi negation i satser med ett finit huvudverb; i avsnitt 6.4.2 redovisas delstudie A2, dvs. hur objekts placeras visavi negation i satser med ett finit hjälpverb + ett icke-finit huvudverb. I 6.4.3 redovisas dels hur objekt placeras i förhållande till de tre vanligaste negationsformerna bland mina belägg, dels hur objekt placeras visavi olika stavningsvarianter av negationsformen *äy*. I avsnitt 6.4.4 redovisas belägg som jag av försiktighetsskäl har sorterat separat, och i avsnitt 6.4.5 redovisas delstudie A3 där jag ser närmare på hur pronominenta objekt placeras

visavi negation i fornsvenska lagtexter över tid. I avsnitt 6.5 ges en sammanfattning av iakttagelser från mina undersökningar.

6.4.1 Delstudie A1, satser med finit huvudverb

I delstudie A1 har jag excerperat totalt 575 nominala objekt i satser med ett finit huvudverb som står före en satsnegation – oftast *äy* i de texter som har daterats före 1450, ofta *äy* eller *äkke* i de texter som har daterats efter 1450, och bara i enstaka fall, *aldre*, *ängalunda/ängaledis* eller *änkte* (se närmare i 6.4.3 avsnitt). Av 590 har 45 belägg, 29 pronominella och 16 substantiviska, sorterats separat, eftersom negationen skulle kunna analyseras som lednegation (se avsnitt 6.3.4 ovan). De 45 särsorterade beläggen återkommer jag till i avsnitt 6.4.3, och fram till dess för jag dem till huvudmaterialet. I Tabell 6.3 nedan redovisas placeringen av nominala objekt visavi negation i satser med ett finit huvudverb. Fördelningen av pronominella objekt före respektive efter negation är nästintill identisk med den fördelning som t.ex. Bentzen m.fl. (2013) har rapporterat för pronominella objekt som har N-referens (= nominal referens) i nutida svenska (jfr Tabell 3.1, avsnitt 3.3.3 ovan, och se Bentzen m.fl. 2013:133)

TABELL 6.3 *Objekt visavi Neg i satser med ett finit huvudverb*

KATEGORI	FÖRE NEG		EFTER NEG		N
	ANTAL	ANDEL	ANTAL	ANDEL	
Pronominella objekt	109	65, 6 %	57	34, 4 %	166
Substantiviska objekt	1	0, 2 %	408	99, 8 %	409
TOTAL					575

Tabellen visar att pronominella objekt ofta står före negation i fornsvenska satser med finit huvudverb. I (6.17) nedan redovisas sex belägg, som illustrerar varierande placering av pronominella objekt visavi negation. Lägg märke till att (c) och (d)-exemplet utgör ett minimalt par med personligt pronomen efter respektive före negation från en och samma text, nämligen *Järteckensboken* (1385). Jag fetmarkerar finit huvudverb och stryker under objekt i alla exempel som ges i 6.4.1.

- (6.17) a. ok **vphögh** ey thik j thinom thanka (BU 1: 179)
och upphöj (du) NEG dig.ACK i dina tankar
‘och upphöj dig inte i dina tankar’
- b. the **atir halda** sik ey af syndinne (BU 1: 114)
de återhåller sig.ACK NEG av synden
‘de håller sig inte borta från synden’

- c. **tha kände** diäfwlen ey han (Jär, s. 7)
då kände djävulen.NOM NEG honom.ACK
 ‘då kände djävulen inte igen honom’
- d. **Tha kände** dyafwllen han ey (Jär, s. 58)
då kände djävulen.NOM honom.ACK NEG
 ‘Då kände djävulen inte igen honom’
- e. **orkar** han egh þy þa böte sum skilt ær (ÖgL, DrB 13)
förmår han NEG det.DAT då böte som bestämt är
 ”Förmår han det ej böte som sagt är” (H&W 1933:62)
- f. æt han **viste** thæt ei (MEL, BB 38)
att han visste det.ACK NEG
 ‘att han ej visste det’

Det framgår också av Tabell 6.3 att jag endast har funnit ett belägg med ett substantiviskt objekt före negationen i en sats med finit huvudverb. Det rör sig närmare bestämt om ett objekt som står före negationen *äkke*, och detta objekt har klassificerats som utbyggd definit, eftersom nominalfrasen, *thit naffn* (‘ditt namn’), har ett framförställt possessivattribut. Det aktuella belägget redovisas i (6.18) nedan.

- (6.18) **tha löne** thit naffn ekke for enom manne (Did, s. 74)
då dölja.KONJ ditt namn.DO NEG för en man
 ‘Dölj då inte ditt namn för någon man’

Så här långt verkar placeringsmönstren för pronominella objekt alltså stämma väl med det mönster som har rapporterats för nutida svenska. Fornsvenska verkar med andra ord ha OS pro i samma utsträckning som nutida svenska: pronominella objekt står ofta men inte alltid före satsnegationen i satser där huvud verbet har flyttat ur VP. Vad gäller substantiviska objekt har det enda belägget med objekt före negation i (6.18) excerperats från *Didriksagan* (1450), och eftersom denna text utmärker sig även i ett annat avseende i min undersökning (se närmare i avsnitt 6.4.2) avvaktar jag med att diskutera exemplet till kapitel 8.

Om man tittar närmare på underkategorierna bland pronominella objekt kan man också se att en kategori utmärker sig: reflexiva pronomen står i högre utsträckning än andra pronomen före negationen. I Tabell 6.4 nedan redovisas fördelningen före respektive efter negation för respektive pronominell kategori i satser med ett finit huvudverb.

TABELL 6.4 Olika pronominella objektkategorier visavi NEG i satser med ett finit huvudverb

PRONOMINELLA OBJEKT KATEGORI	FÖRE NEG		EFTER NEG		N
	ANTAL	ANDEL	ANTAL	ANDEL	
(i) reflexivt	22	78,5 %	6	21,5 %	28
(ii) personligt	51	62,9 %	30	37,1 %	81
(iii) demonstrativt	36	65,4 %	19	34,6 %	55
(iv) indefinit	0	-	2	(100 %)	2
TOTALT	109	65,6 %	57	34,4 %	166

Tabell 6.4 visar dels att reflexiva pronomen oftare än andra pronominella kategorier står före negationen, dels att personliga och demonstrativa pronomen har ungefär samma fördelning. I (6.19) nedan redovisas ett belägg som illustrerar den mest frekventa placeringen av reflexiva pronomen i förhållande till negation. Lägg dock märke till att reflexiverna står efter negationen, så som i (a) i (6.17) ovan, i högre utsträckning än vad som har rapporterats för nutida svenska (se avsnitt 3.3.3 ovan, och jfr t.ex. Larsson & Lundquist, inskickad, s. 20) och för fornnorska (se avsnitt 5.1.1 ovan, och jfr Sundquist 2002:172). Jag återkommer till detta i kapitel 8.

- (6.19) æn han **huxar** sik ey (MBIB, s. 98)
men han begrundar sig.ACK NEG
 ‘om han inte tänker sig för’

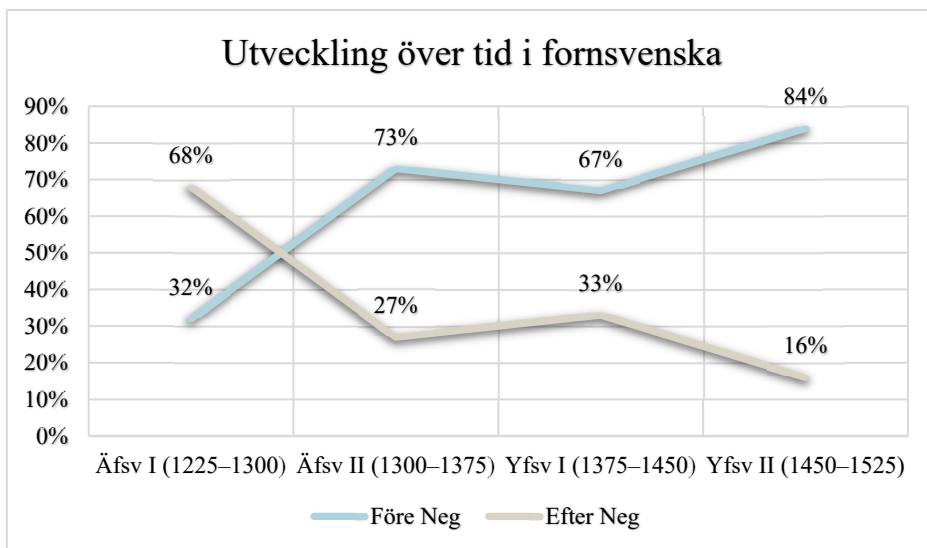
I nutida danska, norska och svenska begränsas, som framgått tidigare (se avsnitt 3.3.3 ovan), de pronominella objektens placering visavi satsadverbial, t.ex. negation, av pronomenets referenstyp, N-referens eller P-referens. Att demonstrativer och personliga pronomen har ett nästintill identiskt placeringsmönster i Tabell 6.4 ovan talar emot att detta gäller i fornsvenska. I (6.17) ovan redovisade jag två belägg med demonstrativer som har P-referens: i (e)-exemplet syftar *þy* (‘det’, dativ) på ett föregående *dylia mæþ þrætylftum eþe* (‘neka till det med tre tolvmannaeder’), och i (f)-exemplet syftar *thæt* (‘det’, akkusativ) på ett föregående *æt hon fæst var* (‘att hon var gift’). Av totalt 55 demonstrativer har jag identifierat totalt 31 akkusativa *þæt* (‘det’) som har P-referens i satser med ett finit huvudverb; 19 står före och 12 står efter negationen (alltså ca 61 % står före negationen jfr med endast 1 % i nutida svenska, se Tabell 3.1 med data från Bentzen m.fl. 2013, avsnitt 3.3.3 ovan). I (6.20) nedan redovisas ytterligare två belägg, och till dessa ger jag kontext så att pronomenets P-referens framgår.

- (6.20) a. swa giordhis twem miskun, enom swa at han **wiste** thz ey (Jär, s. 71)
så gjordes två.DAT nåder, en.DAT så att han visste det.ACK NEG
 ‘så gjordes nåd för två, för den ena utan att han visste om det’
- b. Mädhän thässe thiäna mik sua at jak **seer** thz äkke (BU 1: 351)
Medan dessa tjänar mig så att jag ser det.ACK NEG
 ‘Medan dessa tjänar mig utan att jag ser det’

Med avseende på indefinita pronomen kan jag inte dra några säkra slutsatser, eftersom jag endast har funnit två belägg, båda efter negationen, i satser med ett finit huvudverb. (I satser med ett icke-finit huvudverb har jag funnit ytterligare några indefinita pronomen som alla står efter negationen, och till dessa återkommer jag i avsnitt 6.4.2.) I (6.21) redovisar jag ett av de två beläggen med indefinit pronomen. (Det andra har redovisats tidigare, se avsnitt 6.3.3, exempel (6.11) ovan.)

- (6.21) at gudh **plaghar** ey nokon äwärdhelika (BU 1: 112)
att gud plågar NEG någon.ACK evärdligt
 ‘att Gud inte plågar någon för evigt’

Om man bortser från de två beläggen med indefinita pronomen efter negationen, och tittar närmare på hur övriga 164 pronomina objekt placeras visavi negation över tid i fornsvenska satser med finit huvudverb kan ytterligare ett mönster urskiljas. Pronomina objekt kan visserligen stå på båda sidor om negationen, men fördelningen före respektive efter negationen skiljer sig i texterna från de fyra fornsvenska delperioder som jag har undersökt. Diagrammet i Figur 6.2 nedan visar fördelningen av pronomina objekt före respektive efter negation i procent över tid i de fyra fornsvenska delperioderna.

FIGUR 6.2 Pronominella objekt visavi NEG i satser med ett finit huvudverb över tid

Diagrammet ger en ganska tydlig bild av hur pronominella objekt placeras visavi negation i fornsvenska satser med ett finit huvudverb: i texter från den allra äldsta delkorpusen, Äfsv I, kan pronominella objekt stå före negationen (sex personliga + en demonstrativ, dvs. sju av 22), men de står oftare efter negationen (15 av 22). Som jag kommer att visa i avsnitt 6.4.5 utmärker sig en lagtext, ÖgL, i denna delkorpus. I texterna från delkorpus Äfsv visar sig ett spegelvänt mönster: pronominella objekt kan stå efter negationen (10 av 37), men de står oftast före denna (27 av 37).¹¹⁸ Detta omvända placeringsmönster håller i sig i texterna från delkorpus Yfsv I (54 av 80 före negationen), och i texterna från delkorpus Yfsv II (1450–1525) sker en mindre ökning av andelen placeringar före negationen (21 av 25 före negationen). Även här utmärker sig en text, vilket inte framgår av diagrammet: *Didriksagan*, där 13 av totalt 14 pronominella objekt står före negationen (alltså nästan 93 %).¹¹⁹

Utifrån placeringsmönstren i diagrammet ovan ser det alltså ut som att fornsvenska inte har samma system för OS pro som nutida svenska förrän efter ca 1300. Pronominella objekt står oftast efter negationen i texter från den allra äldsta

118 Ett χ^2 -test med $\alpha=0.05$ ger ett signifikant p-värde ($p=0.001978$, $\chi^2=9.5697$, $df=1$), och en kontroll med Fischers exakta test med $\alpha=0.05$ ger också ett signifikant p-värde ($p=0.0028$). Signifikansberäkningarna visar med andra ord en statistiskt säker ökning av andelen pronominella objekt före negationen mellan Äfsv I och Äfsv II.

119 Ett χ^2 -test med $\alpha=0.05$ ger ett icke-signifikant p-värde ($p=1.10925$, $\chi^2=2.541$, $df=1$), och en kontroll med Fischers exakta test med $\alpha=0.05$ ger också ett icke-signifikant p-värde ($p=0.1336$). Signifikansberäkningarna visar alltså att ökningen av andelen pronominella objekt före negationen mellan Yfsv I och Yfsv II inte är statistiskt säker.

fornsvenska perioden, dvs. 1225–1300, istället för, som nu, före negationen. De pronominella objekten placeras emellertid oftast före i de övriga, yngre texterna från perioden 1300–1525. I nästa avsnitt redogör jag för hur objekt placeras visavi negation i satser med ett icke-finit huvudverb, och där kommer det att framgå att samma tendens att pronominella objekt står efter negationen kan urskiljas i texter från den äldsta fornsvenska delkorpusen, men detta mönster håller i sig under hela den äldre fornsvenska perioden.

6.4.2 Delstudie A2, satser med icke-finit huvudverb

I delstudie A2 har jag excerperat totalt 273 nominala objekt i satser med ett finit hjälpverb före negationen + ett icke-finit huvudverb efter objekt och negation. Beläggen från texter före 1450 har oftast *äy* som negation, medan belägg från texter efter 1450 har antingen *äy* eller *äkke*. Bara ibland har beläggen *aldre*, *ängalunda/ängaledis* eller *änkte* som negation (se närmare i avsnitt 6.4.3). Totalt har 29 belägg, 16 pronominella och 13 substantiviska, sorterats separat, därför att negationen skulle kunna analyseras som lednegation (se diskussion i avsnitt 6.3.4 ovan). De 29 särsorterade beläggen återkommer jag till i avsnitt 6.4.4, och fram till dess för jag dem till huvudmaterialet. Fördelningen av objekt före respektive efter negation i den här typen av sats redovisas i Tabell 6.5 nedan. Jämför tabellen nedan med fördelningen i satser med ett finit huvudverb i Tabell 6.3 i avsnitt 6.4.1.

TABELL 6.5 Objekt visavi Neg i satser med ett icke-finit huvudverb

KATEGORI	FÖRE NEG		EFTER NEG		N
	ANTAL	ANDEL	ANTAL	ANDEL	
Pronominella objekt	62	56, 8 %	47	43, 2 %	109
Substantiviska objekt	13	7, 9 %	150	92, 1 %	163
TOTALT					272

Ur Tabell 6.5 kan man utläsa att pronominella objekt fördelar sig ganska jämt före respektive efter negationen, och fördelningen är jämnare än den är i satser med finit huvudverb. Därtill kan man utläsa att substantiviska objekt sällan – om än mindre sällan än i satser med finit huvudverb – står före negationen i fornsvenska satser med icke-finit huvudverb.¹²⁰ I exempel (6.22) nedan redovisar jag två belägg, ett

120 Två χ^2 -test, ett för pronominella objekt och ett för substantiviska objekt, med $\alpha=.05$ ger ett icke-signifikant respektive ett signifikant p-värde: Test 1 för pronominella objekt ($p=.119249$, $\chi^2=2.4272$, $df=1$), och Test 2 för substantiviska objekt ($p=.0.00001$, $\chi^2=29.1751$, $df=1$). Skillnaden i placering av pronominella objekt i satser med finit huvudverb respektive icke-finit huvudverb är

med pronominellt objekt efter och ett med pronominellt objekt före negationen i satser med ett icke-finit huvudverb. Jag stryker under objekt och fetmarkerar det icke-finita huvud verbet i exemplen som ges i detta avsnitt.

- (6.22) a. för thy skalt thu ey han **forsma** (MBIB, s. 264)
 för det ska.2SG du NEG *honom.ACK* försmå
 ‘för det ska du inte försmå honom’
- b. þa a bondin han egh **atær gialda** (ÖgL, KrB 9)
 då ska bonden *den.MASK.ACK* NEG åter gälða
 ”då skall bonden icke återgälða den” (H&W 1933:10)

Tittar man närmare på underkategorierna bland pronominella objekt ser man att reflexiva, demonstrativa och personliga pronomen ofta står före negationen och att dessa tre kategorier har ett nästintill identiskt placeringsmönster i satser med ett icke-finit huvudverb. I Tabell 6.6 nedan redovisas fördelningen före respektive efter negation för respektive pronominell kategori i satser med ett icke-finit huvudverb. Detta kan jämföras med fördelningen i satser med ett finit huvudverb som redovisades i Tabell 6.4 i avsnitt 6.4.1.

TABELL 6.6 Olika pronominella objektskategorier visavi NEG i satser med ett icke-finit huvudverb

PRONOMINELLA OBJEKT KATEGORI	FÖRE NEG		EFTER NEG		N
	ANTAL	ANDEL	ANTAL	ANDEL	
(i) reflexivt	9	56, 2 %	7	43, 8 %	16
(ii) personligt	32	61, 5 %	20	39, 7 %	52
(iii) demonstrativt	21	61, 7 %	13	38, 3 %	34
(iv) indefinit	0	-	7	(100 %)	7
TOTALT	62	56, 8 %	47	43, 2 %	109

Av Tabell 6.6 framgår att reflexiva, personliga och demonstrativa pronomen ibland står efter negationen, men samtliga tre kategorier står oftare före negationen. I satser med ett icke-finit huvudverb kan man alltså notera att reflexiva pronomen inte utmärker sig på samma sätt som de gör i satser med ett finit huvudverb, där de oftare än personliga och demonstrativa pronomen står före negationen. Jag återkommer till detta i kapitel 8. I (6.23) nedan redovisas fyra belägg, två med reflexiva pronomen och två med demonstrativer. Notera att den plurala dativen *them* (‘dem’) i (c)-exemplet syftar på *Twe renliwis män* (‘Två renlevnadsmän’), medan den ackusativa

---

alltså statistiskt icke-signifikant, medan skillnaden i placering av substantiviska objekt, däremot, är statistiskt signifikant.

demonstrativformen *thz* i (d)-exemplet syftar på satsen *fordragh myn son thenne kamp* (‘tillåt min son att lämna denna kamp’). Det rör sig alltså om demonstrativer som har N-referens i det förra fallet respektive P-referens i det senare fallet.

- (6.23) a. at thz skulle ekki sik **skinghra** (Link, MO, s. 403)
att det skulle NEG sig skingra
 ‘att det inte skulle skingra sig’
- b. thu wilde thik ey **bättra** (Jär, s. 69)
du ville dig.ACK NEG bättra
 ‘du ville inte bättra dig’
- c. tha han wilde engaledhis them **höra** Skreff annar... (Jär, s. 33)
då han ville NEG dem.DAT höra skrev annan.NOM...
 ‘då han ingalunda ville lyssna på dem skrev någon annan...’
- d. iak will thz ekki **göra** (Did, s. 72)
jag vill det.DO NEG göra
 ‘jag vill inte göra det’

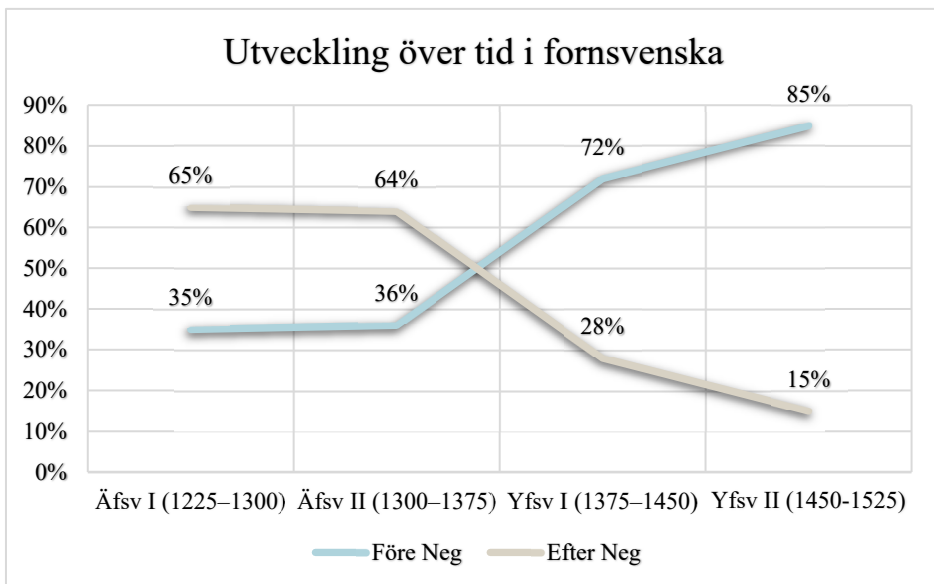
Angående demonstrativformerna noterar jag att de som har P-referens, så som i (d)-exemplet, har ungefär samma placeringsmönster i satser med icke-finit huvudverb som de har i satser med finit huvudverb. Av totalt 34 demonstrativa pronomen har jag identifierat 22 akkusativa *þæt* (‘det’) som har P-referens, och av dessa står 16 före och sex efter en negation. I satser med icke-finit huvudverb står demonstrativer som har P-referens alltså oftare före (ca 73 %) än efter negationen – till och med något oftare än de gör i satser med ett finit huvudverb (dvs. ca 61 % före, se avsnitt 6.4.1 ovan).

Av Tabell 6.6 ovan framgår också att indefinita pronomen uteslutande står efter negationen i satser med ett icke-finit huvudverb. Efterställning är alltså det enda belagda för indefinita pronomen i min undersökning. I (6.24) nedan redovisas tre av åtta belägg med indefinit pronomen efter en negation.

- (6.24) a. Um at þæn ma egh annan **lösa** sum siæluær ær ... (ÖgL, ÄB 18 R)
Om att den må NEG annan.ACK lösa som själv är...
 ”Att den, som själv är löst ur trädöm, ej får lösa en annan” (H&W 1933:132)
- b. iak huar letat við þa ok can eigh annan **finna** æn iþar som... (LegBu, s. 143)
jag har letat vida och kan NEG annan.ACK finna än er som...
 ”Jag har letat vida (omkring) och kan inte (någon) annan finna än er, som...”
 (Wiktorsson 2020:55)

- c. *thu skalt ey fflerom fylia til ilgærninga* (MBIB, s. 263)
du ska.2SG NEG fler.DAT följa til illgærningar
 ‘du ska inte följa fler i illgärning’

Om man bortser från sju indefinita pronomen och tittar på hur de övriga 102 pronominella objekten placeras visavi negation över tid i fornsvenska, framgår återigen skillnader mellan texter från de olika delkorpusarna. Fördelningen av pronominella objekt före respektive efter negation i satser med icke-finit huvudverb redovisas för varje delkorpus i diagramform nedan, och det framgår att pronominella objekt visserligen kan stå på båda sidor om en negation, men de står oftast efter negationen i de äldre fornsvenska texterna, medan de yngre fornsvenska texterna oftast har pronominella objekt före negationen. Jämför diagrammet för satser med ett finit huvudverb i föregående avsnitt (Figur 6.2).

FIGUR 6.3 Pronominella objekt visavi NEG i satser med ett icke-finit huvudverb över tid

Detta diagram ger en bild som på ett sätt liknar den som jag observerade i satser med ett finit huvudverb i föregående avsnitt. Pronominella objekt kan stå före negationen, men de står oftare efter negationen i äldre fornsvenska texter. Till skillnad mot det mönster som jag observerade i satser med ett finit huvudverb visar detta diagram emellertid att pronominella objekt i satser med ett icke-finit huvudverb oftare står efter negationen inte bara i de äldre fornsvenska texter som ingår i delkorpus Äfsv I utan även i äldre fornsvenska texter som ingår i delkorpus

Äfsv II: elva av 17 står efter negationen i texter från Äfsv I, och 18 av 28 står efter negation i texter från Äfsv II. I dessa två delkorpusar noterar jag att två lagtexter utmärker sig: ÖgL i delkorpus Äfsv I, samt MEL i delkorpus Äfsv II. Jag återkommer till detta i avsnitt 6.4.5. Skillnaden i förhållande till satser med ett finit huvudverb kommer jag att diskutera närmare i kapitel 8.

Diagrammet visar också ett omvänt placeringsmönster för pronomina objekt, och detta framträder i texter som ingår i de två yngre fornsvenska delkorpusarna: 13 av 19 står före negationen i texter från Yfsv I, och 33 av 40 står före negationen i texter från Yfsv II.¹²¹ I den senare delkorpusen noterar jag att *Didriksagan* återigen utmärker sig: 24 av 27 pronomina objekt står före en negation i denna text. Till *Didriksagan* återkommer jag i kapitel 8, och KrL diskuteras närmare i avsnitt 6.4.5.

Angående de substantiviska objekten i satser med ett icke-finit huvudverb står de, som sagt, sällan före negationen: 13 av totalt 163 substantiviska objekt (alltså ca 8 %). Även om det alltså inte går att dra några säkra slutsatser kan man ändå se vissa mönster. I (6.25) nedan redovisas sju belägg, tre efter och fyra före en negation. Med avseende på objektsplacering visavi negation utgör exemplen (a)-(f) minimala par ur ÄVgL och YVgL, samt ur MEL och KrL, och (e)- och (g)-exemplen, som båda har excerperats ur MEL, utgör nästan ett minimalt par.¹²²

- (6.25) a. þa skal han eig lagh **biuþæ** (YVgL, JB 8)
       då ska han NEG lag.ACK bjuda
- b. þa skal han lag eigh **biuþa** (ÄVgL, JB 3 § 4)
       då ska han lag.ACK NEG bjuda
       ”då skall han icke enligt lag hembjuda” (H&W 1946:134 resp. 332)
- c. Nu giter man ei hemuls manne sinum **fore kumit** (MEL, bJB 17)
       Nu förmår man NEG hemuls man.DAT sin.DAT före kommit
- d. Gjther han sinom hemuls manne ei **fore komit** (KrL, TJB 19)
       Förmår han sin.DAT hemuls man.DAT NEG före kommit
       ”Nu kan han ej skaffa fram sin hemulsman” (H&W 1962:272)

121 Ett χ^2 -test med $\alpha=.05$ ger ett signifikant p-värde ($p=.015655$, $\chi^2=5.8413$, $df=1$), och en kontroll med Fischers exakta test med $\alpha=.05$ ger också ett signifikant p-värde ($p=0.0331$). Signifikansberäkningarna visar alltså att ökningen av andelen pronomina objekt före negation mellan Äfsv II och Yfsv I är statistiskt signifikant.

122 Notera att (g)-exemplet kommer från Byggningsbalken 8 i MEL, och på motsvarande ställe i KrL är satsen identisk. Alltså räknas endast ett belägg från ME. Notera också att Wendt (1997:253) klassificerar Tjuvabalken 19 i KrL, varur (d) har excerperats, samt Byggningsbalken 9 i KrL, varur (f) har excerperats, som KrL=MEL (se diskussion i avsnitt 6.2.1 ovan).

- e. æn man giter ei ben skapa **miæt** (MEL, BB 8 § 1)
om man förmår NEG den skada.ACK mätit
- f. om man giter scadan ey **mätit** (KrL, BB 9 § 1)
om man förmår skada.DEF.ACK NEG mätit
 ”om man icke kan uppmäta skadan” (H&W 1962:102)
- g. þa kan man ben skapa ei **miæta** (MEL, BB 8 § 1)
då kan man den skada.ACK NEG mäta
 ”och man kan ej uppmäta skadan” (H&W 1962:102)

Merparten, totalt åtta, av mina 13 belägg med ett substantiviskt objekt före en negation har jag excerperat ur fornsvenska lagtexter, två ur lagtexter från tiden före 1300 och sex ur fornsvenska lagtexter från tiden efter 1300. De två förra har båda klassificerats som enkla indefinita, eftersom det i båda fallen rör sig om nominalfraser som saknar både artikel och attribut, så som *lag* i (6.25) ovan.¹²³

De belägg, totalt sex, som är från lagar som daterats efter 1300 har alla klassificerats som definitiva, varav två enkelt definitiva och fyra utbyggda definitiva. I (6.25) ovan redovisades två av beläggen från perioden efter 1300: (d)- och (g)-exemplet har två utbyggda definitiva, *sinom hemuls manne* (‘sin hemulsman’) respektive *ben skapa* (‘denna skada’), före en negation, och (f)-exemplet har en enkel definit, *scadan* (‘skadan’), före negationen.¹²⁴

Resterande fem belägg med substantiviskt objekt före negation i satser med ett icke-finit huvudverb har excerperats ur två profana texter som ingår i delkorpus Yfsv. II (1450–1525), och två iakttagelser kan noteras angående dessa fem: fyra av dem kommer från en och samma text, nämligen *Didriksagan*, och samtliga fem har jag klassificerat som utbyggda definitiva. Detta betyder att i elva av 13 fall, när ett substantiviskt objekt står före negationen i satser med ett icke-finit huvudverb, rör det sig om (semantiskt eller formellt) **definita** nominalfraser. I (6.26) nedan redovisas de fem beläggen som kommer från texterna i delkorpus Yfsv II.¹²⁵

123 Som påpekades ovan avser jag med ”enkelt indefinit” nominalfraser som saknar attribut helt och hållet (se diskussion i avsnitt 6.3.3 ovan). Nominalfraser som ingår i kategorin ”enkelt indefinit” kan emellertid vara semantiskt definitiva/specifika.

124 Notera att det substantiviska objektet, *hemuls manne sinum*, i (c)-exemplet har efterställt possessivattribut i MEL, medan det substantiviska objektet, *sinom hemuls manne*, i (d)-exemplet har framförställt possessivattribut på motsvarande ställe i KrL. Jag har klassat båda objekten som semantiskt definitiva, men jag menar därmed inte att båda har formell definitivmarkering (se diskussion i avsnitt 6.3.3 ovan).

125 Här gör jag samma bedömning som Delsing (1999:210): änkte har status som satsnegation i (b)- och (c)-exemplet.

- (6.26) a. oc kunde thz vatn äy **finna** som han ... (Did, s. 75)
 och (han) kunde det vatten.DO NEG finna som han ...
 ‘och han kunde inte finna det vatten som han ...’
- b. ty will iak thinä tjänistä enchte **haffua** (Did, s. 28)
 ty vill jag dina tjänster.DO NEG ha
 ‘därför vill jag inte ha dina tjänster’
- c. iak will thin tjänst enchte **haffua** (Did, s.120)
 jag vill din tjänst.DO NEG ha
 ‘jag vill inte ha din tjänst’
- d. ty kan jak mynä wäriä ekki **mistä** (Did., s. 64)
 ty kan jag min värja.DO NEG mista
 ‘därför kan jag inte mista min värja’
- e. at han kunde hennes dygd engeledz **forwendæ** efter sin wiliæ (Val, s. 92)
 att han kunde hennes dygd.DO NEG förvända efter sin vilja
 ‘att han ingalunda kunde förvända hennes dygd efter sin vilja’

Flera iakttagelser tycks så här långt tala för att fornsvenska har GS1 snarare än OS i satser med ett icke-finit huvudverb. Placeringen av nominala objekt före en negation gäller visserligen pronominella objekt i första hand, men 1) substantiviska objekt kan stå före negationen i satser med ett icke-finit huvudverb, och 2) de står före negationen i betydligt högre utsträckning i satser med icke-finit huvudverb än i satser med finit huvudverb. Till detta kan tre iakttagelser läggas. För det första kommer flera av de 13 beläggen för substantiviska objekt före negation från texter som har rapporterats ha hög OV-frekvens. Det rör sig närmare bestämt om antingen lagtexter eller *Didriksagan* (se avsnitt 2.4.1 ovan angående OV-frekvens i texterna), och GS med objekt till verb kräver att OV är möjligt (se avsnitt 3.6.2 ovan). För det andra rör det sig nästan uteslutande om definitiva nominalfraser före negationen, och samma mönster ser man i prototypiska GS-fall i nutida västgermanska OV-språk (se diskussion i avsnitt 3.6.3 ovan). Hur jag anser att objektsplaceringsmönstren i satser med ett icke-finit huvudverb bör analyseras återkommer jag till i kapitel 8.

Det har emellertid också framgått att pronominella objekt oftast står efter negationen i äldre fornsvenska texter, så fornsvenska ser ut att sakna GS1 med pronominella objekt i satser med ett icke-finit huvudverb i äldre fornsvenska. Det är nämligen först i de yngre texterna som jag noterar att placeringsmönstret förändras så att pronominella objekt oftast står före en negation. I satser med ett finit huvudverb noterade jag också att pronominella objekt oftast står efter en negation i äldre fornsvenska, men ett omvänt placeringsmönster framträdde i texter som ingår i delkorpus Äfsv II. Detta betyder att placeringsmönstren för pronominella objekt

ändras under 1300-talet. I nästa avsnitt ser jag närmare på negationsformer, och jag redogör dels för hur objekt placeras i förhållande till de tre vanligaste negationsformerna bland mina belägg, dels för hur objekt placeras i förhållande till fem olika stavningsvarianter av negationsformen *äy*.

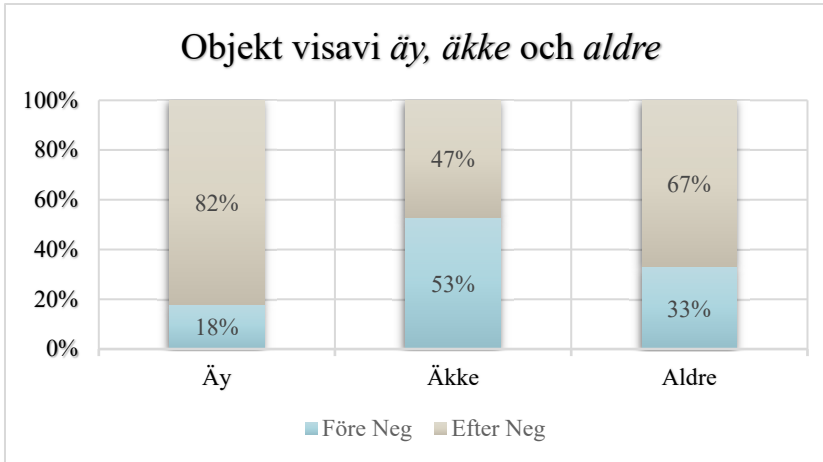
6.4.3 Negationsformer i undersökning A

Den för fornsvenska dominerande negationsformen *äy* ('ej') är vanligast bland mina belägg. Denna form förekommer i alla fyra delkorpusar, men den förekommer i flest stavningsvarianter i texterna som ingår i de två äldre delkorpusarna, vilket jag återkommer till strax. Den näst vanligaste formen bland mina belägg är *äkke* ('icke'), men *äkke*, som där nästan uteslutande stavas <ekke>, förekommer mycket sällan i den äldsta delkorpusen. Det är först i *Pentateuchparafrasen*, dvs. omkring 1330, som den introduceras, och den blir inte vanligt förekommande förrän i texter som ingår i den allra sista delkorpusen, Yfsv II (1450–1525). Från denna delkorpus har jag ungefär lika många belägg med *äy* som jag har med *äkke*, och det är två texter som bidrar med hög förekomst av *äkke* bland mina belägg *Linköpingslegendariet* har och *Didriksagan*. (jfr diskussion i 2.4.4 ovan angående *Didriksagan*). Efter *äkke* är *aldre* ('aldrig') vanligast. Denna form förekommer sporadiskt i samtliga delkorpusar. De sista två formerna, *änkte* ('inte') och *ängalunda/ängaledis* ('ingalunda/ingaledes'), förekommer bara sporadiskt bland mina belägg.¹²⁶

Om man ser närmare på hur de nominala objekten placeras i förhållande till de tre vanligaste negationsformerna bland mina belägg kan man se att objekt placeras på olika sätt i förhållande till dessa. I Figur 6.4 nedan redovisas fördelningen av totalt 824 nominala objekt före respektive efter *äy* (723 objekt), *äkke* (64 objekt) samt *aldre* (36 objekt). Notera att jag sammanräknar stavningsvarianter av dessa former i detta diagram.

---

¹²⁶ Jag har 15 belägg med *änkte*. Två pronominella objekt står före och ett står efter *änkte*. Bland de övriga 12 beläggen står två substantiviska objekt före och tio efter *änkte*. Med *ängalunda/ängaledis* har jag nio belägg. Fyra pronominella objekt står före och två står efter *ängalunda/ängaledis*; ett substantiviskt objekt står före och två står efter *ängalunda/ängaledis*.

FIGUR 6.4 *Objekt visavi äy, äkke och aldre*

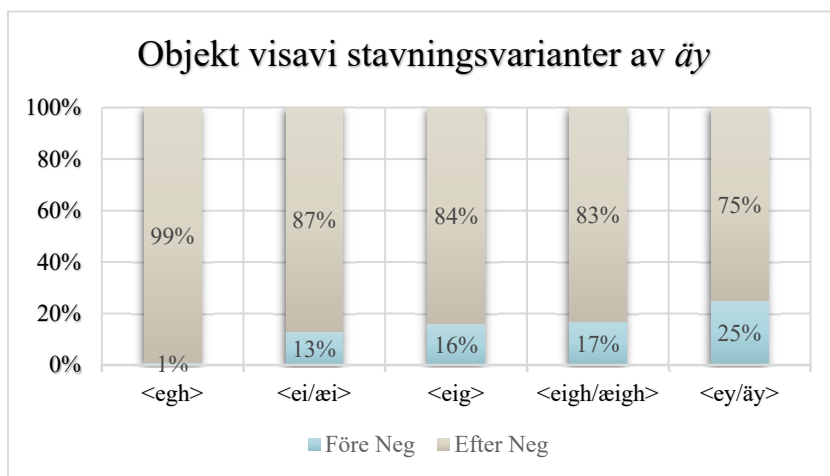
Diagrammet i Figur 6.4 ger följande bild av objektsplaceringen före respektive efter de olika negationsformerna: 1) objekt står i hög utsträckning efter *äy*; 2) både *äkke* och *aldre* har jämnare fördelning än *äy*, och 3) *äkke* har jämnast fördelning av de tre huvudtyperna. Detta talar för att negationsform har betydande inverkan på objektsplaceringen i fornsvenska och ger stöd åt tidigare forskning om OS pro i nutida fastlandsnordiska dialekter, där negationsform antas ha inverkan på objektsplaceringen (se diskussion i 3.4.2 ovan).¹²⁷

Om man ser närmare på olika stavningsvarianter av negationsformerna framträder också ett intressant mönster (se bilaga 2 för uppgift om olika stavningsvarianter av negationsformerna i delkorpusarna). Formen *äy* förekommer i fem stavningsvarianter bland mina belägg, nämligen <eigh>, <eig>, <egh>, <ei/æi> samt <ey/äy>, och även om samtliga varianter oftast har objekt efter sig kan man se tydliga skillnader i fördelning av objekt före respektive efter de olika stavningsvarianterna. I delkorpus Äfsv I finns alla fem varianterna (totalt 231 belägg), och en av dem, <egh>, utmärker sig på två sätt: 1) det är den enda varianten som inte stavas dubbelvokaliskt (dvs. utan eventuell diftongering); 2) denna variant har objekt, oavsett kategori, efter sig i samtliga fall utom ett (se exempel (6.22), avsnitt 6.4.2 ovan). I delkorpus Äfsv II förekommer tre av stavningsvarianterna, <eigh>, <ei> och <ey> (totalt 195 belägg), och två av dessa utmärker sig: <ei> och <ey>. Den första, <ei>, utmärker sig på så sätt att den i hög utsträckning har objekt, oavsett kategori, efter sig. Den andra varianten, <ey>, utmärker sig i det att den oftare än alla de andra varianterna har pronomina objekt före sig. I delkorpusarna

¹²⁷ Ett χ^2 -test för formerna *äy*, *äkke* och *aldre* med $\alpha=.05$ ger ett signifikant p-värde ($p < .0.00001$, $\chi^2=45.7991$, $df=2$). Resultaten är alltså statistiskt signifikanta.

Yfsv I och Yfsv II finns färre stavningsvarianter (totalt 47 belägg): *äy* stavas nästan uteslutande <ey>, och <äy> bara i enstaka fall. I Figur 6.5 nedan redovisas fördelningen av totalt 723 objekt vid de fem stavningsvarianterna av *äy*: <egh> (136 objekt), <ei/æi> (101 objekt), <eig> (37 objekt), <eigh/æigh> (41 objekt), samt <ey/äy> (408 objekt).

FIGUR 6.5 Objekt visavi stavningsvarianter av *äy*

Detta diagram visar att stavningsvarianten <egh> nästan uteslutande har objekt efter sig. Endast ett av totalt 136 objekt (dvs. 1 %) står före denna variant, som utgörs av vokal + frikativ, medan alla andra varianter, som utgörs av dubbelvokal (dvs. eventuell diftongering) + frikativ, har objekt före sig i högre utsträckning. Om man räknar ihop alla utom <egh> står 130 av 587 objekt (dvs. 22 %) före negation.¹²⁸ Diagrammet visar också att <ey/äy> är den variant som oftast har objekt före sig. Med andra ord har stavningsvariant inverkan på objektsplaceringen i fornsvenska. Till detta kan läggas att stavningsvarianterna <egh> och <ei/æi> är dominerande i de två lagtexter som utmärkte sig i avsnitt 6.4.1 och 6.4.2 ovan, nämligen *Östgötalagen* respektive *Magnus Erikssons landslag*. Jag återkommer till hur pronominella objekt placeras i förhållande till negation i lagtexter i avsnitt 6.4.5.

I detta avsnitt har jag visat att objektsplaceringsmönstren ser olika ut dels vid tre negationsformer, dels vid olika stavningsvarianter av den för fornsvenska dominerande negationsformen *äy*. Dessa iakttagelser blir viktiga i min diskussion och analys av objektsplaceringsmönster i fornsvenska i kapitel 8. I nästa avsnitt ser

¹²⁸ Jag har genomfört ett χ^2 -test med $\alpha=.05$ för <egh> jämfört med de övriga fyra varianterna sammanräknat. Testet ger ett signifikant p-värde ($p < 0.00001$, $\chi^2=34.1197$, $df=1$). Resultaten är alltså statistiskt signifikanta.

jag närmare på sådana belägg som jag av försiktighetsskäl har sorterat separat, och det är återigen negationer som står i fokus.

6.4.4 Särsorterade belägg i undersökning A

I detta avsnitt ser jag närmare på de 74 belägg som jag har sorterat separat därför att negationen skulle kunna antas vara framhävd/ha framhävande funktion (se närmare i avsnitt 6.3.4 ovan). Av dessa 74 är 45 pronominala och 29 substantiviska. Tabell 6.7 och Tabell 6.8 nedan visar hur de särsorterade objekten placeras i förhållande till negationen i satser med ett finit huvudverb respektive satser med ett icke-finit huvudverb. Jämför med Tabell 6.3, avsnitt 6.4.1, samt Tabell 6.5, avsnitt 6.4.2.

TABELL 6.7 *Objekt visavi NEG i satser med ett finit huvudverb (särsorterade belägg)*

KATEGORI	FÖRE NEG		EFTER NEG		N
	ANTAL	ANDEL	ANTAL	ANDEL	
Pronominella objekt	26	89,6 %	3	10,4 %	29
Substantiviska objekt	0	-	16	(100 %)	16
TOTALT					45

TABELL 6.8 *Objekt visavi NEG i satser med ett icke-finit huvudverb (särsorterade belägg)*

KATEGORI	FÖRE NEG		EFTER NEG		N
	ANTAL	ANDEL	ANTAL	ANDEL	
Pronominella objekt	8	50 %	8	50 %	16
Substantiviska objekt	0	-	13	(100 %)	13
TOTALT					29

Först kan det konstateras att de substantiviska objekt som har särsorterats uteslutande står efter negationen. I (6.32) nedan redovisas två särsorterade substantiviska objekt, båda efter negationen, ett definit och ett indefinit. Jag fetmarkerar huvudverb (finita och icke-finita), kursiverar negation + annan adverbial fras och stryker under objekt i exemplen som ges i detta avsnitt.

- (6.27) a. aghe   *aldrigh siban bæn ebin seia*   (ÖgL RB 8)
           äga.KONJ (han) NEG   ADV   den eden.ack   mottaga
           ”då skall han aldrig sedan mottaga den eden” (H&W 1933:179)

- b. Jak **ætir** *ey* *hær* mat j dagh (MBIB, s. 157)
Jag äter NEG ADV *mat.ACK* *i dag*
 ‘Jag äter inte mat här idag’

Utöver det framgår det av Tabell 6.7 att pronominella objekt ofta står före negationen i satser med ett finit huvudverb där negationen står intill en annan adverbialfras. Om man jämför med placeringen för de övriga pronominella objekten, som finns i satser där negationen står ensam, kan man se att pronominella objekt står före negationen i betydligt högre utsträckning när negationen står intill en annan adverbialfras.¹²⁹

Att negationen står intill en annan adverbialfras verkar alltså ha betydelse för de pronominella objektens placering visavi negationen i satser med ett finit huvudverb. I (6.28) nedan redovisas tre belägg med pronominella objekt, ett efter och två före negation + annan adverbialfras, och dessa belägg har jag alltså särsorterat därför att negationen står intill *entidh* (‘vid något tillfälle’), *længar* (‘längre’), respektive *själwir* (‘själv’). Enligt min bedömning kan man nämligen misstänka att negationen är framhävd/har framhävande funktion i dessa fall.

- (6.28) a. ok **thakka** *ey* *enthidh* honom af innärsto hiärta (BU 1.:113)
och (de) tackar NEG *en-tid* *honon.DAT* *av innersta hjärta*
 ‘och (de) tackar honom inte en enda gång på ett innerligt sätt’

- b. han **qualde** them *eigh* *længar* (LegBu, s. 203)
han *kvalde* *dem.DAT* NEG ADV
 ”Han pinade dem inte längre” (Wiktorsson 2020:79)

- c. Tho **wiste** han thz *ey* *själwir* (Jär, s. 71)
Dock visste han *det.ACK* NEG *själv*
 ‘Dock visste han det inte själv’

Tabell 6.8 ovan visar, däremot, att pronominella objekt har jämn fördelning i satser med ett icke-finit huvudverb, och detsamma gäller i sådana satser när negationen står ensam.¹³⁰ I satser med ett icke-finit huvudverb verkar de pronominella objektens placering visavi negation alltså inte påverkas i någon nämnvärd

129 Ett χ^2 -test med $\alpha=.05$ ger ett signifikant p-värde ($p=.002743$, $\chi^2=8.9712$, $df=1$), och en kontroll med Fischers exakta test med $\alpha=.05$ ger också ett signifikant p-värde ($p=0.0024$). Signifikansberäkningarna indikerar alltså att en negation som står intill en annan adverbialfras har betydelse för de pronominella objektens placering visavi negationen.

130 Det finns visserligen en skillnad på ca 6 procentenheter, men ett χ^2 -test med $\alpha=.05$ ger ett icke-signifikant p-värde ($p=0.4047$, $\chi^2=524675$, $df=1$). Signifikansberäkningen indikerar alltså att skillnaden mellan fördelningen av icke-särsorterade och särsorterade inte är statistiskt signifikant.

utsträckning av att negationen står intill en annan adverbialfras. I (6.29) nedan redovisar jag fyra särsorterade pronominella objekt, två efter och två före negationen. I dessa fall står negationen intill *länger* ('längre'), *æn + þa* ('ändå'), samt *nu + mera*.

- (6.29) a. *thu skal ekki länger mek thienä* (Did, s. 7)
du ska NEG ADV mig.DO tjäna
 'du ska inte längre tjäna mig'
- b. *Nu will han æi æn þa sik wæriae* (UL, þB 3)
Nu vill han NEG ADV ADV sig.ACK värja
 "Nu vill han ej heller då värja sig" (H&W 1933:197)
- c. *iak kan tik nw ekki mera hielpa* (Did, s. 69)
jag kan dig.DO ADV NEG mera hjälpa
 'jag kan nu inte hjälpa dig mera'
- d. *giter han sig eig æn þa ordelt* (YVgL, FornB 34)
förmår han sig.ACK NEG ADV ADV friat
 "Kan han då icke fria sig" (H&W 1946:356)

Utifrån granskningen av de särsorterade beläggen kan man notera följande: objekten, de pronominella men inte de substantiviska, placeras i hög utsträckning före negationen när negationen står intill en annan adverbialfras i satser med ett finit huvudverb. I satser med ett icke-finit huvudverb tycks objektens placering inte påverkas nämnvärt av att negationen står intill en annan adverbialfras. Jag menar att denna iakttagelse tyder på att fonologi driver objektsplaceringen i satser med ett finit huvudverb, medan fonologi och pragmatik tillsammans är drivande i satser med icke-finit huvudverb. I kapitel 8 kommer jag att diskutera detta närmare när jag presenterar min analys av de aktuella objektsplaceringsmönstren.

6.4.5 Delstudie A3, objektspronomen visavi negation i lagtexter

I detta avsnitt bryter jag ut en delmängd av beläggen från delstudie A1 och A2 i syfte att kontrollera hur pronominella objekt placeras visavi negation i de fornsvenska lagtexterna som traditionellt dateras till tiden före respektive efter år 1300. På så vis kan man nämligen frilägga faktorn *genre*. Jag räknar nu bort fyra indefinita pronomen från lagtexterna, dels eftersom de är så få och dels eftersom de i samtliga fall står efter negationen, så det rör sig om 65 pronominella objekt ur de tre övriga pronominella kategorierna: tolv reflexiva, 30 personliga, samt 23 demonstrativa.

Den allra äldsta delkorpusen, Äfsv I (1225–1310), inbegriper *Äldre Västgötalagen*, ÄVgL, *Östgötalagen*, ÖgL, *Upplandslagen*, UL, samt *Yngre Västgötalagen*, YVgL. Dessa fyra dateras traditionellt till en tid före år 1300, och i avsnitt 1.3. I 6.4.2 ovan visade jag att pronominenta objekt oftast står efter en negation i delkorpusen Äfsv I, så som i (6.30) nedan, där demonstrativerna *þem* (‘dem’) respektive *þæt* (‘det’) står efter två stavningsvarianter av negationsformen *äy* (‘ej’). Jag fetmarkerar huvudverb och stryker under pronominenta objekt i exemplen i detta avsnitt.

(6.30) a. þa ma hon egh þem **kræuia** utan arua hans uilin (ÖgL GB 10)
 då må hon NEG dem.DAT kräva om ej arvingar hans vilja.KONJ
 ”då får hon ej göra krav på det, om ej hans arvingar samtycker därtill”
 (H&W 1933:105)

b. **giör** han æi þæt (UL, KpB 9 § 3)
 gör han NEG det.ACK
 ”Gör han ej så” (H&W 1933:154)

Eftersom delkorpus Äfsv I endast innehåller lagtexter kan man misstänka att språkdrag som skulle kunna knytas till genren har inverkan på placeringsmönstret för pronominenta objekt.¹³¹ I syfte att kontrollera detta har jag i Tabell 6.9 nedan fört samman belägg från ÄVgL, ÖgL, UL och YVgL, och i Tabell 6.10 nedan har jag fört samman belägg från *Magnus Erikssons landslag*, MEL (1350), samt *Kristoffers landslag*, KrL (1440). Tabellerna visar fördelningen före respektive efter negation i absolut tal, eftersom det totala antalet belägg i flera fall är lägre än tio i de enskilda texterna

TABELL 6.9 Pronominella objekt visavi Neg i Fsv lag före 1300

TEXT	FINIT HUVUDVERB		ICKE-FINIT HUVUDVERB		N
	FÖRE NEG	EFTER NEG	FÖRE NEG	EFTER NEG	
<i>ÄVgL</i> (1225)	3	0	0	1	4
<i>ÖgL</i> (1280)	2	11	1	9	23
<i>UL</i> (1297)	0	2	2	1	5
<i>YVgL</i> (1300)	2	2	3	0	7
TOTALT	7	15	6	11	39

131 Ett genretypiskt språkdrag som tidigare forskning har rapporterat är hög OV-frekvens i huvudsats och/eller bisats: Jörgensen (1987), Delsing (1999), Petzell (2011) och Sangfelt (2019) rapporterar hög OV-frekvens i huvudsats i ÄVgL, ÖgL, UL. För MEL och KrL rapporterar b.la. Larsson (1931), Wendt (1997) och Sangfelt (2019) hög OV-frekvens i bisats.

TABELL 6.10 Pronominella objekt visavi Neg i Fsv lag efter 1300

TEXT	FINIT HUVUDVERB		ICKE-FINIT HUVUDVERB		N
	FÖRE NEG	EFTER NEG	FÖRE NEG	EFTER NEG	
<i>MEL</i> (1350)	2	1	4	7	14
<i>KrL</i> (1440)	1	1	8	2	12
TOTALT	3	2	12	9	26

Ur Tabell 6.9 kan man utläsa följande: de pronominella objekten står ofta efter negationen, oavsett om satsen har ett finit eller ett icke-finit huvudverb, i lagtexter som traditionellt dateras till en tid före år 1300. Fyra belägg redovisas från delkorpus Fsv lag före 1300 i (6.31) nedan, två med ett icke-finit huvudverb och två med ett finit huvudverb. I dessa fall står de pronominella objekten, personliga *hanum* ('honom'), demonstrativen *thæt* ('det') samt reflexiva *sik* ('sig'), efter tre olika stavningsvarianter av negationsformen *äy* ('ej'), nämligen <eigh>, <egh> och <ey>. Notera att (a)- och (b)-exemplen med avseende på predikat, *synia* ('neka'), utgör minimala par från ÄVgL respektive ÖgL: DO, *ranszak* ('rannsakan'), står efter respektive före huvud verbet i dessa exempel.

- (6.31) a. han ma eigh hanum **syniæ** ranszsak (ÄVgL, ðB 6)
han må NEG *honom.DAT* *neka* *rannsak.ACK*
 ”ty han kan icke vägra honom husrannsakan” (H&W 1946:160)
- b. han a egh hanum ransak **synia** (ÖgL, Vap 32 § 4)
han ska NEG *honom.DAT* *rannsak.ACK* *neka*
 ‘Han får ej neka honom husrannsakan’ (jfr H&W 1933:89)
- c. **giælder** præster ey thæt mæthan han liuer (YVgL, KB 73 § 3)
gåldar *präst.NOM* NEG *det.ACK* *medan* *han lever*
 ”gåldar prästen icke det, medan han lever” (H&W 1946:221)
- d. Nu **hauær** han egh sik ramarka
Nu har *den.MASK.NOM* NEG *sig.ACK* *råmärke.ACK*
 ok liggær egh til ha ok hamnu (ÖgL, BB 28 § 5)
och ligger NEG *till* *hå och hamna*
 ”Nu har den ej egna råmärken och hör ej till hå och hamna” (H&W 1933:217)

Av Tabell 6.10 ovan framgår, däremot, att pronominella objekt har en jämnare fördelning i lagtexter efter år 1300. Fyra belägg med icke-finit huvudverb redovisas från delkorpus Fsv lag efter 1300 i (6.32) nedan. Lägg märke dels till att det rör sig

om pronominella objekt före respektive efter stavningsvarianterna <ei> och <ey> av negationsformen *äy*, dels att båda utgör minimala par ur MEL och KrL.¹³²

- (6.32) a. *Vilia þe ei honum fylghia* (MEL, GB 4)
Vill de NEG honom.DAT följa
- b. *wilia the honom ey fölghia* (KrL, GB 4)
vill de honom.DAT NEG följa
 ”Vilja de ej följa honom” (H&W 1962:40)
- c. *gitir han ei hona vart* (MEL, EgnB 16)
förmår han NEG den.FEM.ACK värja
- d. *gither han hona ey vart* (KrL JB 14)
förmår han den.FEM.ACK NEG värja
 ”och kan han ej värja den, då böte...” (H&W 1962:76)

Tabellerna visar emellertid också att två lagtexter utmärker sig i förhållande till de övriga. En av dem ingår i delkorpus Fsv. lag före 1300, nämligen ÖgL: mer än hälften av alla belägg i delkorpusen kommer från ÖgL, och drygt 87 % av de pronominella objekten står efter negationen i denna text, så som i (6.33) nedan. Lägg märke till att ÖgL har pronominella objekt efter stavningsvarianten <egh> av negationsformen *äy* (‘ej’) även i sådana fall där negationen står intill en annan adverbialfras, se (c)-exemplet nedan.

- (6.33) a. *uill han egh þem biuþa* (ÖgL, GB 8 § 1)
vill han NEG dem.DAT bjuda
 ‘Vill han ej bjuda dem’ (jfr H&W 1933:105)
- b. *Nu æn han far egh han.* (ÖgL, DrB 2 § 2)
Nu om han får NEG honom.ACK
 ”Om han ej får honom fatt” (H&W 1933:54)
- c. *gör han egh æn þa hanum rætt* (ÖgL, RB 33)
gör han NEG ADV ADV honom.DAT rätt.ACK
 ”gör han ej heller då honom rätt” (H&W 1933:186)

I ÖgL finner man alltså endast enstaka belägg med pronominella objekt som står före en negation, totalt tre fall, och två detaljer i ÖgL är enligt min mening

---

132 Excerpterna i (a) och (b) kommer från samma balk och flock, dvs. Giftermålsbalken IV, och denna balk i KrL klassificerar Wendt (1997:253) som KrL=MEL. Excerpterna i (c) och (d) kommer från samma balk, dvs. Jordabalken, men de kommer från olika flockar. Jordabalken XIV i KrL klassificerar Wendt (1997:252) som KrL=MEL.

betydelsefulla, eftersom de kan förklara objektsplaceringsmönstret i denna text: 1) ÖgL saknar negationsformen *äkke*, och en speciell stavningsvariant av *äy* ('ej'), nämligen <egh>, dominerar i denna text (se diskussion i avsnitt 6.4.3 ovan). Ett av beläggen där ett pronominent objekt står före en negation i ÖgL har redovisats tidigare (se exempel (6.22) ovan, avsnitt 6.4.2 ovan), och detta exempel är det enda i mitt material där ett objekt står före stavningsvarianten <egh>. I de från ÖgL två kvarvarande beläggen, som redovisas i (6.34) nedan, rör det sig om pronominenta objekt som står före två andra negationer, nämligen *änkte* ('inte') respektive *aldrigh*. Jag kommer att diskutera negationernas betydelse närmare i kapitel 8.

- (6.34) a. Nu **biuþær** han hanum ængte ræt (ÖgL, RB 23)
nu bjuder han honom.DAT NEG rätt.MASK.ACK
 ”Nu bjuder svaranden honom icke rätt” (H&W 1933:186)
- b. at han **baþ** han aldrigh þær i borghan um (ÖgL, BB 39)
att han bad honom.ACK NEG där i borgen om
 ”att han har bett honom gå i borgen därför”

Om man räknar bort beläggen från ÖgL och för samman beläggen från de övriga lagtexterna från samma århundrade har pronominenta objekt en jämn fördelning även före 1300, fem före och fyra efter, i satser med finit huvudverb, och i satser med icke-finit huvudverb står de oftare före än efter negationen, fem före och två efter. Vi kan alltså se att pronominenta objekt oftast placeras före negation även i den allra äldsta fornsvenskan.

Av Tabell 6.10 framgår att också MEL utmärker sig i förhållande till KrL i korpus Fsv. lag efter 1300: MEL liknar ÖgL mer än KrL med avseende på placeringen av pronominenta objekt visavi negation – åtminstone om man jämför satser med icke-finit huvudverb: sju av elva står efter negationen i sådana satser i MEL, så som i (6.32) och (6.32) ovan, medan KrL har omvänt placeringsmönster i sådana satser: åtta av tio står före negationen. I (6.35) nedan redovisar jag ytterligare två belägg med pronominenta objekt före negationen från KrL.

- (6.35) a. oc thy maa thu han ey **erfua** (KrL, ÄB 10)
och ty må du honom.ACK NEG ärva
 ‘och därför får du inte ärva honom’
- b. vil han sik ey **rätta** för än han aff tinge gaar (KrL, TgB 43 § 1)
vil han sig.ACK NEG rätta för än han av tinget går
 ‘vill han inte rätta sig förrän han går från tinget’

I satser med icke-finit huvudverb står pronominella objekt alltså oftast efter negationen i MEL, vilket påminner om placeringsmönstret i ÖgL. Placeringsmönstret är emellertid inte lika tydligt i MEL, och om man slår ihop alla belägg från MEL får man en ganska jämn fördelning i denna text: sex före, åtta efter negationen. Jag menar att man kan nå en djupare förståelse av objektsplaceringsmönstret i MEL genom följande tre detaljer. MEL bygger i hög grad på UL och ÖgL (se beskrivning i 1.3) och har många flockar som ordagrant överensstämmer med UL och ÖgL, vilket indikerar direkt avskrivning från de äldre lagtexterna (se Wendt 1997:12, fotnot 12). MEL saknar negationsformen *äkke* (och KrL har enstaka *äkke*, stavade <icke>, se bilaga 2). MEL och KrL har olika stavningsvarianter av negationen *äy* ('ej'): MEL har nästan enbart <ei>, medan KrL enbart har <ey>. Som jag visade i avsnitt 6.4.3 ovan verkar negationsform och stavningsvariant ha betydelse för objektsplaceringen. (Jag återkommer till negationernas betydelse i kapitel 8.).

Bland de fornsvenska lagtexterna är det alltså två lagtexter som utmärker sig: ÖgL och MEL. Båda har ofta pronominella objekt efter negationen, men tydligast är detta mönster i ÖgL. I KrL, däremot, noterar jag ett omvänt placeringsmönster för pronominella objekt i satser med icke-finit huvudverb, vilket betyder att den skiljer sig i förhållande till den lagtext som den traditionellt brukar anses vara en avskrivning av, nämligen MEL. Sammantaget menar jag att två iakttagelser tyder på att genren lagtext i sig inte har en betydande inverkan på placeringen av pronominella objekt visavi negation. För det första utmärker sig ÖgL jämfört med övriga lagtexter från tiden före 1300. Pronominella objekt står oftast efter en negation, oavsett pronominell kategori, i denna text. Räknar man bort ÖgL ur delkorpus Fsv lag före 1300 blir mönstret annorlunda. Pronominella objekt står då oftast före negationen. För det andra kan man se att KrL har ett omvänt mönster jämfört med MEL, vilket betyder att mönstret i KrL överensstämmer med mönstret i andra samtida texter.

6.5 Sammanfattning av iakttagelser

I mina delstudier har jag iakttagit flera saker, men den övergripande iakttagelsen är att pronominella objekt har varierande placering i förhållande till negation, medan substantiviska objekt oftast står efter negationen i de fornsvenska texter som jag har undersökt. På detaljnivå har jag iakttagit följande:

- 1) Placeringsmönstret visavi negation skiftar över tid för pronominella objekt: de står oftast efter en negation, både i satser med finit huvudverb i de texter som ingår i delkorpus Äfsv I och i satser med ett icke-finit huvudverb i de texter som ingår i delkorpusarna Äfsv I och Äfsv II. I de texter som ingår i

Yfsv I och Yfsv II står pronominala objekt, däremot, oftast före negation, oavsett om satsen har finit eller icke-finit huvudverb. Tre texter utmärker sig: *Östgötalagen* och *Magnus Erikssons landslag*, som båda har pronominala objekt i hög utsträckning efter negationsformen *äy*, samt *Didriksagan* i Yfsv II, som i hög utsträckning har pronominala objekt före negationsformen *äkke*.

- 2) Reflexiva pronomen står oftare än andra pronominala kategorier, demonstrativa och personliga, före negationen i satser med finit huvudverb; i satser med ett icke-finit huvudverb har reflexiva pronomen ungefär samma placeringsmönster som personliga och demonstrativa pronomen. Personliga och demonstrativa pronomen står ofta före negationen och har ett nästintill identiskt placeringsmönster, oavsett om satsen har finit eller icke-finit huvudverb. Indefinita pronomen är fåtaliga i materialet, och efterställning visavi negation är det enda belagda för denna kategori.
- 3) Substantiviska objekt står oftast efter negationen, men placeringsmönstret för dessa objekt skiljer sig i satser med finit respektive icke-finit huvudverb. I satser med ett finit huvudverb hittar jag endast ett belägg för substantiviskt objekt före negation, medan jag i satser med icke-finit huvudverb hittar 13 belägg. Flertalet av dessa 13 finns i lagtexter. Substantiviska objekt som står före negation är nästan uteslutande definitiva, enkla eller utbyggda.
- 4) Objektplaceringsmönstret visavi negation skiljer sig vid olika negationsformer samt vid olika stavningsvarianter av *äy*. Objekt står oftast efter *äy*, medan objekt har jämnare fördelning vid *äkke* och *aldre*, särskilt vid *äkke*. Bland fem stavningsvarianter av *äy* utmärker sig stavningsvarianterna <egh> och <ey/äy>. Objekt står nästan uteslutande efter den förra, medan objekt i högre utsträckning står före den senare.
- 5) I satser med ett finit huvudverb, men inte i satser med ett icke-finit huvudverb, står pronominala objekt oftare före negationen när denna kan antas vara framhävd/ha framhävande funktion jämfört med när negationen står ensam.
- 6) En av lagtexterna från tiden före 1300, nämligen *Östgötalagen*, har ett avvikande objektplaceringsmönster för pronominala objekt i förhållande till de övriga lagtexterna från samma period; de två lagtexterna från tiden efter 1300, *Magnus Erikssons landslag* och *Kristoffers landslag*, har olika placeringsmönster för pronominala objekt visavi negation.

Mot bakgrund av dessa iakttagelser menar jag att man bör ställa tre frågor, nämligen: 1) varför står pronominala objekt oftast efter negationen i de äldre fornsvenska texterna? 2) Varför står vissa pronomen oftare än andra före negationen i satser med ett finit huvudverb? 3) varför skiljer sig placeringsmönstren åt mellan satser där negationen står ensam och satser där negationen står intill en annan adverbialfras? Till dessa frågor återkommer jag i kapitel 8. I nästa kapitel undersöker jag varierande ordning mellan nominala argument i fornsvenska.

7 Inbördes ordning mellan nominala argument i fornsvenska

I detta kapitel söker jag svar på hur den ledföljdsvariant i fornsvenska som liknar *Long Object Shift* i nutida svenska bör analyseras. Tidigare språkhistorisk forskning om de medeltida nordiska språken har rapporterat att ordningen mellan nominala argument kan variera i högre utsträckning i äldre varieteter än vad den tycks kunna göra i de nutida språken. Ordningen har alltså blivit mer fixerad över tid, men än idag kan ett pronominellt objekt (eller ett reflexivt pronomen) stå före ett subjekt i svenska, och DO kan stå före IO i isländska, om än i begränsad utsträckning.

Inbördes ordning mellan IO och DO har ägnats en hel del uppmärksamhet i tidigare språkhistorisk forskning om äldre svenska, men detsamma kan knappast sägas om inbördes ordning mellan subjekt och objekt. I detta kapitel redogör jag för min undersökning av varierande ordning mellan nominala argument i fornsvenska. Tyngdpunkten ligger på alternativ ordning mellan ett pronominellt led i typiskt objektskasus, dativ eller akkusativ, och ett substantiviskt led i typiskt subjektskasus, nominativ. I andra hand behandlas alternativ ordning mellan IO och DO. Undersökningen i detta kapitel, som fortsättningsvis benämns undersökning B, består av tre delstudier, B1, B2 och B3, varmed jag testar tre hypoteser som syftar till att ge svar på forskningsfrågan: hur bör fornsvensk LOS-ledföljd analyseras?

Kapitlet består av tre delar. I den första, avsnitt 7.1, lägger jag fram de tre hypoteserna som prövas i kapitlets tredje del, avsnitt 7.3. I den andra delen, avsnitt 7.2, redogör jag för metod och materialurval.

7.1 Fornsvensk LOS-ledföljd – tre hypoteser

Utifrån det generativa ramverk som jag utgår från i denna avhandling (kapitel 2) samt beskrivningen av kilkonstruktion, oblika subjekt, samt GS2 i avsnitt 5.2 ovan, lägger jag i varsitt underavsnitt, 7.1.1, 7.1.2 samt 7.1.3, fram tre hypoteser som syftar till att ta oss närmare ett svar på frågan hur fornsvenska LOS-ledföljder bör analyseras?

7.1.1 Hypotes 1 – Objektet som kil i huvudsats

Den första hypotesen är att fornsvensk LOS-ledföljd är kilkonstruktion i huvudsats: 1) ett verb flyttar till C°; 2) en substantivisk subjektskandidat stannar kvar i verbfrasen, 3) ett pronominellt objekt flyttar till och stannar kvar i spec-IP, vilket innebär 4) att spec-CP är disponibel för topikalisering. För denna hypotes är den enhetliga satsstrukturmodellen för huvudsats och bisats samt Håkanssons (2008) analys av spec-IP som A-bar-position i äldre fornsvenska två viktiga teoretiska utgångspunkter (se diskussion i avsnitt 2.2.4 och 2.4.2 ovan). Utifrån den enhetliga satsstrukturmodellen väntar man sig nämligen att kilkonstruktion ska vara möjlig i såväl bisats som huvudsats, så länge satsen har en subjektsslucka, och utifrån Håkanssons (2008) analys väntar man sig att spec-IP ska vara disponibel för en kilkandidat när subjektskandidaten står kvar i verbfrasen. Hypotesen bygger därutöver på tidigare forskning som har analyserat kilkonstruktion som flyttning av en fras flyttas till spec-IP (se t.ex. Platzack 1987c, Holmberg 2000, Ött 2018).

Hur kilkonstruktionen bör analyseras har diskuterats länge i den generativa litteraturen, och tyngdpunkten i debatten har legat på två konkurrerande analysalternativ. Det ena innebär i korthet att kilen analyseras som en fras som har flyttat till spec-IP, fortsättningsvis analysalternativ (A), och det andra innebär i korthet att kilen analyseras som ett huvud som har adjungerat till huvud verbet så att kilen och verbet står tillsammans i I°, fortsättningsvis analysalternativ (B) (jfr t.ex. Þráinsson 2007:385–390). Jag kommer att utgå från (A)-alternativet, som under 2000-talet, och särskilt efter Holmberg (2000), har haft stort inflytande inom den generativa grammatikforskningen.

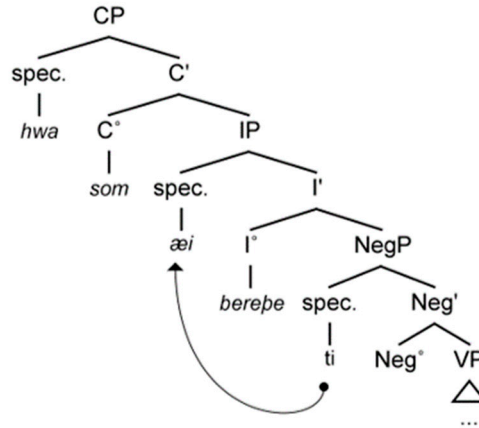
Det finns flera skäl att välja (A)-alternativet istället för (B)-alternativet, även om (A)-alternativet knappast löser alla problem. Ett skäl är att man med (A)-alternativet bättre lyckas förklara kilkonstruktionens utmärkande drag, och i synnerhet lyckas man förklara kravet att satsen ska ha en subjektsslucka, utan att behöva ta till kontroversiella stödantaganden (se diskussion i t.ex. Holmberg 2000:453–455 eller Ött 2018:6-9 och s. 32ff). Med (A)-alternativet innebär kilkonstruktion flyttning av en fras till spec-IP, vilket endast licensieras om spec-IP är disponibel. I (7.1) nedan utgår jag från (A)-alternativet och analyserar negationen *æi* som en fras som har flyttats till spec-IP.¹³³ Exemplet och översättningen kommer från Falk (2013:198). Jag stryker under kilen, och notera att jag nu endast illustrerar flyttning av kilen, eftersom kilens position är det centrala i sammanhanget.

---

133 En vanlig, teoriintern, invändning mot analysalternativ (a) är att spec-IP inte bör anses vara disponibel för kilen i en relativbisats, eftersom spec-IP då bör anses innehålla ett osynligt semantiskt subjekt, men se Holmberg (2000:453) och Ött (2018:29f) för bemötande av denna invändning.

- (7.1) a. hwa som æi bereþe sin afrþ i þæssom timom (Fsv., SD)
 vem.NOM som NEG betalar sin avgift i dessa timmar
 ”vem som ej betalar sin avgift vid dessa tidpunkter” (Falk 2013:198)

a' =

FIGUR 7.1 *Kilen är en fras som flyttar till spec-IP*

Förespråkare för (A)-alternativet har dessutom föreslagit en attraktiv lösning på ett svårlöst teoretiskt problem: ett, och endast ett, satsled verkar kunna stå som kil i en och samma sats, och det verkar vara så att såväl enskilda huvud som fraser kan stå som kil (se t.ex. Holmberg 2000:448f för exempel). Med (A)- respektive (B)-alternativet förväntas endast fraser respektive endast huvud kunna stå som kil, eftersom endast fraser kan stå i en specificerarposition medan endast huvud kan adjungera till verbet i huvudet I°. Lösningen från t.ex. Holmberg (2000) och Ótt (2009; 2018), som förespråkar två olika varianter av (A)-alternativet, går förenklat ut på att det som ser ut att vara ett enskilt huvud i en specificerarposition i själva verket är något annat. Holmberg (2000) menar att det rör sig om flyttning av enskilda särdrag, medan Ótt (2018) menar att det rör sig om flyttning av ett huvud som står inuti en i övrigt tom fras (s.k. *remnant movement*).¹³⁴

Analysalternativ (A) lämpar sig också bättre än alternativ (B) för en enkel analys av kilkonstruktion i bisats och huvudsats, även om det i förstone ser ut som att ett icke-önskvärt teoretiskt utfall följer av (A)-alternativet när man analyserar sådana fall där kilen står före det finita verbet i huvudsats. Om kilen **alltid** står i spec-IP följer att man måste anta att det finita verbet står i I° i huvudsats. Detta är oväntat

134 Rögnvaldsson & Þráinsson (1990), som förespråkar en variant (b)-alternativet, har diskuterat en liknande idé, men se Holmberg (2000:449 och s. 454) för invändning mot deras förslag.

utifrån den enhetliga satsstrukturmodellen: det finita verbet antas generellt flytta till C° i huvudsats i ett V2-språk. För de fall då kilen hamnar före det finita verbet i huvudsats kan man emellertid anta vidare flyttning av kilen och verbet från spec-IP respektive I° till spec-CP respektive C° (se Sigurðsson 2010 för en annan analys).

I (7.2) nedan återges två isländska exempel från Ótt (2018:28), ett med kilkonstruktion i bisats i (a) och ett med kilkonstruktion i huvudsats i (b). Under exemplen skisseras en enkel analys av kilkonstruktion som bygger på Ótts (2018) *remnant movement*-analys.¹³⁵ Jag stryker under kilen och fetmarkerar det finita huvud verbet. Notera att jag nu endast illustrerar kilens position visavi det finita verbet, eftersom det är kilen och verbets inbördes ordning som är relevant i sammanhanget (se Ótt 2018:17–22 för en närmare diskussion av exemplen).

- (7.2) a. Ég helt að keypt **hefðu** þessa bók margir stúdentar (Isl.)
Jag trodde att köpt hade.PL denna bok.ACK många studenter.NOM
 ‘Jag trodde att många studenter hade köpt denna bok’
- b. Keypt **hafa** þessa bók margir stúdentar
köpt har.PL denna bok.ACK många studenter.NOM
 ‘Många studenter har köpt denna bok’

STRUKTUR

a' = [CP ... [C° að [IP [VP keypt]_i [I° hefðu ... t_i ...]]]]

b' = [CP [VP keypt]_i [C° hafa]_j [IP t_i [I° t_j ... t_i ...]]]]

Utifrån analysalternativ (A) är skillnaden mellan exemplen ovan att kilen, *keypt* (‘köpt’), står i spec-IP i (a)-exemplet, medan den står i spec-CP i (b)-exemplet. Båda innebär att kilen står före det finita verbet, *hefðu* respektive *hafa* (‘hade’ respektive ‘har’), i strängen, och det är rimligt att anta att sådan verbflyttning till C°, eftersom det vanligtvis inte kan stå fler satsled före det finita verbet: *hefðu* står i I° i bisatsen, medan *hafa* flyttar från I° till C° i huvudsats. Med analysalternativ (A) kan kilkonstruktion alltså ges en enkel analys inom ramen för den enhetliga satsstrukturmodellen.¹³⁶

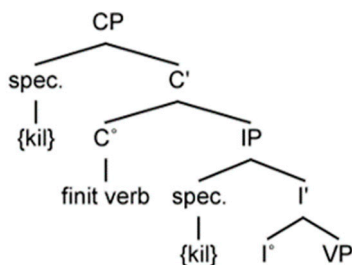
Med utgångspunkt i analysalternativ (A) finns det ytterligare en möjlighet vid kilkonstruktion i huvudsats. Denna möjlighet, som i korthet innebär att kilen stannar kvar i spec-IP medan det finita verbet flyttas till C° i huvudsats, verkar inte finnas i

135 Ótts (2018:28) exempel kommer ursprungligen från Rögnvaldsson & Þráinsson (1990) samt Holmberg & Platzack (1995).

136 En enkel analys utifrån (B)-alternativet vore också möjlig, men det skulle ge åtminstone en falsk prediktion: spec-CP ska vara disponibel för vanlig topikalisering så att två satsled ska kunna placeras före det finita verbet vid kilkonstruktion i huvudsats.

nutida isländska. Kilen, liksom expletiven *það*, måste placeras preverbalt gentemot finita verb (se t.ex. Þráinsson 2007:330ff). Mig veterligen har ingen undersökt huruvida kilens placeringmöjligheter begränsas på samma sätt i fornsvenska, men det finns några förhållanden som talar för att kilkonstruktionen var mindre begränsad i fornsvenska än den är i nutida isländska. Ett är att en utsatt, postverbal subjektscandidat får ha definit form i fornsvenska men inte i isländska, och ett annat är att pronominella objekt står näst högst i den fornsvenska kilhierarkin (se avsnitt 5.2.1 ovan) medan objekt inte ens brukar finnas med i de isländska kilhierarkierna i litteraturen.

Om kilen får stå kvar i spec-IP medan verbet flyttar till C° i en fornsvensk huvudsats betyder det att man inte bara borde finna huvudsatser där kilen står före det finita verbet utan också huvudsatser där kilen står **efter** det finita verbet i strängen. Med ett trädidiagram i Figur 7.2 nedan skisserar jag dessa två möjligheter schematiskt. Klammerparanteser används för att markera kilens placeringmöjligheter.

FIGUR 7.2 Kilkonstruktion i huvudsats, två möjligheter

I det senare fallet, dvs. när kilen stannar kvar i spec-IP i huvudsats, blir spec-CP disponibel för topikalisering av ett annat satsled, och det blir därmed svårt att upptäcka kilen. Man kan emellertid få vägledning i satser som har subjektsslucka, och en möjlighet är att den fornsvenska LOS-ledföljden är ett sådant fall: ett satsled har genomgått topikalisering till spec-CP; verbet har flyttat till C°; ett pronominellt objekt har flyttat till och står som kil i spec-IP, vilket licensierats av att subjektscandidaten står kvar i VP.

Den första hypotesen är alltså att fornsvensk LOS-ledföljd är kilkonstruktion i huvudsats med utsatt, postverbal subjektscandidat. Denna hypotes ger två prediktioner, och den ena lyder enligt följande. Fornsvensk LOS-ledföljd ska endast vara möjligt när subjektscandidaten står kvar i verbfrasen, eftersom flyttning av en subjektscandidat till IP eliminerar förutsättningen för kil, dvs. subjektssluckan. Detta betyder att man ska kunna hitta huvudsatser med ett adverbial mellan ett pronomen

i typiskt objektskasus och en subjektscandidat i nominativform, men man ska inte kunna hitta huvudsatser med ett adverbial direkt efter subjektscandidaten. Denna senare typ av exempel talar nämligen för att subjektscandidaten inte står kvar i verbfrasen. I (7.3) nedan ställer jag upp två **hypotetiska** fornsvenska exempel: (a)-exemplet förväntas vara möjlig, medan (b)-exemplet förväntas vara omöjlig utifrån hypotesen.

(7.3) a. [^{CP} tha [^C **gaf** [^{IP} hanum_i [^{VP} oc [^{VP} sanctus marcus t_i stang]]]
då räckte honom.DAT ADV sankt Marcus.NOM stång
 ‘Då räckte honom också sankt Marcus en stång’

b. [^{CP} tha [^C **recte** [hanum_i sanctus marcus_i [^{VP} oc [^{VP} t_i t_j stang]]]]]
då räckte honom.DAT sankt Marcus.NOM ADV stång
 ‘Då räckte honom sankt Marcus också en stång’

Första hypotesens andra prediktion lyder så här. Pronomenet i en fornsvensk LOS-ledföljd ska oftast stå efter en negation men före andra adverbial. Den kilhierarki som tidigare forskning har observerat i fornsvenska (se diskussion i avsnitt 5.2.1 ovan) säger nämligen att en negation har företräde framför alla andra kilkandidater, och negationen borde följaktligen oftast stå som kil i en negerad huvudsats som har LOS-ledföljd. Pronominella objekt står näst högst, dvs. högre än andra adverbial, i kilhierarkin, så det pronominella objektet bör oftast stå före andra adverbial än negationen. Den fornsvenska kilhierarkin är emellertid inte undantagslös, så enstaka fall med objektspronomen före negation eller efter andra adverbial måste accepteras. Om man emellertid finner att negationen oftast står efter pronomenet, så som i det **hypotetiska** fornsvenska exemplet i (7.4) nedan, talar detta förhållande emot den första hypotesen.

(7.4) [^{CP} tha [^C **recte** hanum_i [^{NegP} eigh [^{VP} sanctus marcus t_i stang]]]
då räckte honom.DAT NEG sankt Marcus NOM stång
 ‘Då räckte honom inte sankt Marcus en stång’

Den första hypotesen är alltså att den fornsvenska LOS-ledföljden är ett resultat av kilkonstruktion i en huvudsats som har en utsatt, postverbal subjektscandidat, och denna hypotes ger två prediktioner som ställs upp i listan nedan.

FÖRSTA HYPOTESENS PREDIKTIONER

- I. Ett adverbial ska aldrig kunna stå efter det pronominella objektet och subjektscandidaten i en fornsvensk LOS-ledföljd.

- II. En negation ska oftast stå före både det pronominala objektet och subjektscandidaten i en fornsvensk LOS-ledföljd.

Sammanfattningsvis utgår första hypotesen från att kilkonstruktion innebär flyttning av en fras till spec-IP, en position som är definierad som A-bar-position i äldre fornsvenska, och denna flyttning licensieras endast när spec-IP är disponibel. Med denna utgångspunkt följer två möjligheter vid kilkonstruktion i en fornsvensk huvudsats: 1) kilen flyttar från spec-IP till spec-CP och därmed hamnar den linjärt före det finita verbet, eller 2) kilen flyttar till spec-IP och stannar kvar där, vilket innebär att den hamnar efter det finita verbet i strängen. I avsnitt 7.3.1 redogör jag för delstudie B1, där jag prövar den första hypotesens två prediktioner mot ett äldre fornsvenskt material.

7.1.2 Hypotes 2 – Oblikt subjekt + nominativobjekt

Den andra hypotesen är att argumenten i en fornsvensk LOS-ledföljd inte har status som objekt och nominativsubjekt utan som oblikt subjekt och nominativobjekt. För denna hypotes är Håkansson (2008) analys av spec-IP som A-bar-position återigen en viktig byggsten. Denna analys innebär, som framgått (se diskussion i 2.4.2 ovan), att spec-IP inte är en renodlad subjektsposition som måste fyllas i äldre fornsvenska, och det blir därmed rimligt att utgå från att subjektstatus är förbundet med något annat än flyttning till spec-IP. Avseende subjektstatus bygger hypotesen framför allt på Sigurdsson (2000) analys av isländska satser med oblikt subjekt i dativ + nominativobjekt, där subjekt definieras morfologiskt på följande sätt: ett argument får subjektstatus genom att det finita verbet kongruerar med argumentet i person. Jag kommer att diskutera detta närmare strax.

I litteraturen verkar det inte råda något tvivel om att oblika argument kan ha status som subjekt i nutida isländska, även om den här typen av subjekt skiljer sig på flera sätt från nominativsubjekt: 1) oblika subjekt har aldrig AGENT-roll, utan de har oftast UPPLEVARE-roll; 2) om det inte finns ett argument i nominativ får det finita verbet bara ha tredje persons singularform, och 3) när det finns ett oblikt subjekt i dativ + ett nominativobjekt får det finita verbet endast kongruera i numerus med nominativobjektet (se diskussion i avsnitt 5.2.2 ovan). I (7.5) nedan återges fem exempel på nutida isländska från Sigurdsson (2000:85f); exemplen illustrerar verbböjningen vid verbförbindelser som bara har oblikt subjekt i dativ, verbförbindelser som har oblikt subjekt i ackusativ + ett ackusativobjekt, samt verbförbindelser som har ett oblikt subjekt i dativ + ett nominativobjekt. Jag fetmarkerar finita verb, stryker under oblika led och kursiverar nominativer i de exempel som ges i avsnitt 7.1.2.

- (7.5) a. ÞOkkur   {var /*vorum}   kalt   (Isl.)
Oss.DAT   var.3.SG / 3.PL   kallt
‘Vi var kalla’
- b. Ykkur   {vantar/*vantið}   bókina
Ni.ACK   saknar.3.SG / 2.PL   boken.ACK
‘Ni saknar boken’
- c. *Henni   líkuðum   við
henne.DAT   gillade.1.PL   vi.NOM
Avsedd betydelse: ‘Hon gillade oss’
- d. *Henni   líkuðuð   þið
henne.DAT   gillade.2.SG   du.NOM
Avsedd betydelse: ‘Hon gillade dig’
- e. Henni   líkuðu   ekki   þessar athugasemdir
henne.DAT   gillade.3.PL   NEG   dessa kommentarer.NOM
‘Hon gillade inte dessa kommentarer’

Exemplen visar dels att det finita verbet inte får kongruera med ett oblikt subjekt i person och numerus, se (a)- och (b)-exemplet, dels att det finita verbet får kongruera med nominativobjekt men bara i numerus, se (c)-, (d)- och (e)-exemplet. Utifrån sådana exempel argumenterar Sigurdsson (2000) för att ett subjekt i oblikt form triggas osynlig personkongruens i isländska, och sådan är då avgörande för subjektstatus: ”subjectization is largely contingent on Person matching” (Sigurdsson 2000:95).

I Sigurdssons (2000) analys av satser som i (7.5) ovan är det osynlig personkongruens som ger obliken subjektstatus. Något förenklat går hans analys ut på att dativen basgenereras högre än nominativen i VP, och denna ordning blockerar personkongruens mellan det finita verbet och nominativen. Enligt Sigurdsson innebär blockeringen i sin tur att osynlig personkongruens etableras mellan verbet och dativen (jfr Sigurdsson 2000:92f). Sigurdsson argumenterar också för att nominativen endast får ha tredjepersonssärdrag i sådana här fall, eftersom detta särdrag enligt honom grammatiskt kan likställas med **ingen person**, vilket inte behöver elimineras i deriveringen av en sats. Vad gäller etableringen av numeruskongruens mellan verbet och nominativen lämnar Sigurdsson öppet för två möjliga analyser: ”Num skips the dative and goes for the nominative instead [...] or] the dative raises out [...] after Person matching has taken place but prior to Number matching” (Sigurdsson 2000:92f).

I fornsvenska ser det, som bekant (se diskussion i avsnitt 5.2.2 ovan), ut som att oblika argument kan ha subjektstatus, men Falk (1997) visar att det inte finns några säkra evidens. Det finns omständigheter och enstaka säkra fall som talar för att

oblika argument har status som subjekt, men det finns också omständigheter och enstaka säkra fall som talar för att oblika argument har status som objekt. Samma sak gäller nominativens status i fornsvenska satser som har en oblik subjektscandidat i dativ + ett argument i nominativ. Utifrån det rådande forskningsläget kan man tänka sig två analyser, och den analys man väljer är avhängig hur man definierar subjekt (jfr diskussion i avsnitt 5.2.2 ovan). Två fornsvenska exempel upprepas från avsnitt 5.2.2 ovan i (7.6) nedan; (a)-exemplet har nominativen före dativen, medan (b)-exemplet har omvänd ordning mellan argumenten.

(7.6) a. at *thz* wæl **behaghadhe** iudhomen (Fsv., ST)
 att *det.NOM* ADV *behagade.3.SG* *juden.DAT*
 ‘att det behagade juden väl’

b. huru **behaghar** thik *saltarin* (Fsv., ST)
hur *behagar.3.SG* *dig.DAT* *psaltaren.NOM*
 ‘Hur behagar dig Psaltaren’

Om man, så som Falk (1997), definierar subjekt strukturellt så att argument får subjektstatus genom flyttning till en specifik subjektsposition analyseras (a)-exemplet som en sats där nominativen har status som subjekt och dativen har status som objekt, eftersom nominativen står mellan bisatsinledaren och det finita verbet, vilket indikerar att den har flyttat till spec-IP (jfr diskussion i 7.1.1 ovan); (b)-exemplet kan analyseras som en subjektlös sats med två objekt, ett i dativ samt ett i nominativ.

En likvärdig analys följer om man, i likhet med Sigurðsson (2000), knyter subjektstatus till morfologi. Då analyseras (a)- och (b)-exemplet på följande sätt: i (a)-exemplet har nominativen subjektstatus därför att den har basgenererats högre än dativen i VP, medan det omvända gäller i (b)-exemplet: dativen har basgenererats högre än nominativen i VP:n och blockerar personkongruens. Man förväntar sig då att verbet inte ska kunna kongruera med dativen, men det ska kunna kongruera med nominativen i numerus. I exemplen får man emellertid inga ledtrådar av verbmorfologin, dels eftersom verb inte kongruerar med neutrala, inanimata *thz/thzta* (‘det/detta’), dels eftersom båda argumenten står i singular.

Den andra hypotesen bygger på den definition av subjekt som Sigurðsson (2000) argumenterar för, och man kan då tänka sig att argumentet som har typiskt objektskasus i den fornsvenska LOS-ledföljden i själva verket är ett oblikt subjekt som får subjektstatus genom att basgenereras högre än nominativen i VP. Under förutsättning att isländska förhållanden gäller också i fornsvenska ger denna hypotes fyra prediktioner, vilka ställs upp i listan nedan. Observera att den sistnämnda

prediktionen inte i sig kan säga något om argumentens status, eftersom det finita verbet också kongruerar med nominativsubjekt i numerus.

ANDRA HYPOTESENS PREDIKTIONER

- I. Verbförbindelsen ska vara icke-agentiell
- II. Obliken ska ha dativform + UPPLEVAR-roll
- III. Nominativen ska ha TEMA-roll och/eller inanimat referens
- IV. Det finita verbet ska kunna kongruera i numerus med nominativen

Prediktionerna verkar överensstämma med en del exempel på fornsvensk LOS-ledföljd som man finner i litteraturen, men i avsnitt 4.2 och 5.2 ovan visade jag exempel som inte verkar överensstämma med prediktionerna, dels från Delsing (1999:209) och Falk (1997:92), dels från Jörgensen (1987:133). Flera av de aktuella exemplen innehåller en agentiell verbförbindelse, vilket talar för att det argument som har typiskt objektskasus, och som oftast är ett pronomen, i den fornsvenska LOS-ledföljden hela tiden har status som objekt. Mot bakgrund av de exempel som har presenterats i litteraturen kan man emellertid inte ge svar på hur representativt det är att fornsvensk LOS-ledföljd förekommer vid agentiella verbförbindelser.

Angående nominativens status i den fornsvenska LOS-ledföljden tyder mycket på att den kan ha status som subjekt, men i litteraturen stöter man på oväntade exempel på fornsvensk LOS-ledföljd där verbet ser ut att kongruera med det argument som har typiskt objektskasus. Ett sådant exempel från Falk (1997:35) återges i (7.7) nedan (se också Berger 2015:53f och s. 74). Notera att Falk (1997) har excerperat exemplet ur *Fornsvenska legendariet*, handskriften. LegBil, och detta exempel saknas i den andra handskriften, LegBu, som helt saknar detta textparti.

- (7.7) Hwar dagh siw sinnum **løpte hona** ængla högth gen himnum
Var dag sju gånger lyfte.SG henne.ACK ängla(r).NOM högt mot himlen
”Sju gånger varje dag lyfte änglar henne upp i vädret mot himmelen”
(FLW 1917:149) (Fsv., LegBil)

Singularformen *løpte* (‘lyfte’) är oväntad om nominativen, plurala *ængla* (‘änglar’), har status som subjekt. För att illustrera förväntad verbböjning återger jag från Falk (1997:48) ett annat exempel i (7.8) nedan. Med avseende på predikat utgör (7.7) och (7.8) ett minimalt par från samma fornsvenska text. Notera att det i (7.8) inte rör sig om fornsvensk LOS-ledföljd.

- (7.8) huru *guz ængla* **lyptu hona** gen himnum (Fsv., LegBil)
Hur guds ängla(r).NOM lyfte.PL henne.ACK mot himlen
‘Hur guds änglar lyfte henne mot himlen’

Det ser alltså ut som att akkusativen, *hona* ('henne'), blockerar kongruens mellan verbet och nominativen i (7.7) ovan, medan kongruens uppenbarligen har etablerats i (7.8), där nominativen ser ut att stå i spec-IP. Exempelpar som de i (7.7) och (7.8) motiverar vidare undersökning av verbböjningen vid fornsvensk LOS-ledföljd.

Genom att pröva den andra hypotesens prediktioner och jämföra verbböjningen systematiskt mellan olika handskrifter kan man få en klarare bild av argumentens status vid fornsvensk LOS-ledföljd. I delstudie B2, se avsnitt 7.3.2, prövar jag den andra hypotesens prediktioner mot ett äldre fornsvenskt material, och då jämför jag mina belägg med fornsvensk LOS-ledföljd i handskrifter av *Pentateuchparafrasen*, *Fornsvenska legendariet* samt *Upplandslagen* (se närmare om de utvalda handskrifterna i 7.2.1).

7.1.3 Hypotes 3 – German Scrambling, varianten GS2

Den tredje hypotesen är att fornsvensk LOS-ledföljd och DO-IO-ledföljd är två varianter av GS2, nämligen GS2a respektive GS2b: ett objekt flyttar till en position i IP respektive VP så att det hamnar före ett subjekt/annat objekt (se diskussion i avsnitt 3.3.1 ovan). Hypotesen bygger framför allt på Haider & Rosengrens (1998, 2003) villkor för GS, som Haider (2010) sammanfattar på följande sätt (jfr Haider & Rosengren 1998:60):

A necessary condition for scrambling within a projection P is this: (i) P must be a head-final projection, and (ii) the arguments of the head P must be licensed relationally, that is the identification of the given argument phrases does not depend on unique structural positions for each arguments (Haider 2010:142, fotnot 15)

Enligt Haider & Rosengrens (1998, 2003) kräver GS alltså huvudfinala fraser. Som framgick i avsnitt 2.4.1 ovan har äldre fornsvenska ofta OV-ledföljd i huvudsatser med icke-finit huvudverb, och det ligger därmed nära till hands att anta att detta förhållande speglar en huvudfinal VP, dvs. en OV-struktur, vilket innebär att det första villkoret för GS uppfylls i äldre fornsvenska. I (7.9) nedan upprepas ett äldre fornsvenskt belägg från undersökning A, avsnitt 6.4.2 ovan, och detta belägg ger stöd åt en analys där VP:n är huvudfinal (eller åtminstone icke-specifierad för OV/VO): negationen står före två objekt som i sin tur står före det icke-finita huvud verbet, *synia* ('neka'). Jag fetmarkerar huvudverb och stryker under objekt i de exempel som ges i 7.3.3.

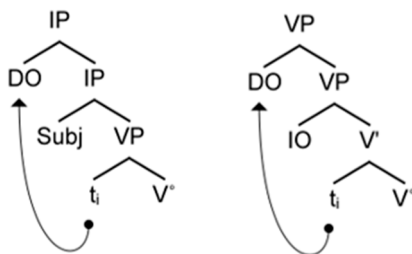
- (7.9) a. han a egh hanum ransak **synia** (ÖgL, Vap 34 § 4)
han ska NEG *honom.DAT rannsak.ACK neka*
 'Han får ej neka honom husrannsakan' (jfr H&W 1933:89)

STRUKTUR

a'. ... [^{NegP} egh [^{VP} hanum [^{V'} ransak synia]

Haider & Rosengrens (1998, 2003) menar att GS kräver att subjekt och objekt identifieras relationellt, vilket något förenklat kan beskrivas på följande sätt. Subjekt identifieras dels i relation till verbet genom verbböjning, dels i relation till andra argument genom kasusböjning, och objekt identifieras i relation till andra argument genom kasusböjning. Jag tolkar detta så att GS2 med nominala kategorier kräver morfologiskt kasus, och som framgick i avsnitt 2.4.3 ovan har fornsvenska samma typ av kasussystem som nutida tyska. Under delar av den äldre fornsvenska perioden, när fyrkasussystemet är intakt (1225–1300), uppfylls alltså även det andra villkoret för GS.

Hur varianterna av GS bör analyseras mer i detalj har diskuterats livligt i litteraturen om västgermanska OV-språk (se t.ex. Haider 2010:185ff angående tre dominerande analysalternativ). Vad gäller varianten som jag benämner GS2a följer jag tidigare forskning, som har analyserat sådana fall som flyttning av ett argument, t.ex. ett nominalt DO, förbi ett annat argument som står i IP eller VP, ett subjekt eller ett objekt, ut ur VP (se t.ex. Grewendorf & Sternefeld 1990, Webelhuth 1990, Fanselow 1990, Müller & Sternefeld 1994, Vikner 1994, Müller 1995). Avseende varianten som jag benämner GS2b följer jag Müller & Sternefeld (1994) och analyserar sådana fall som flyttning av ett argument, t.ex. ett nominalt DO, förbi ett annat argument som står i VP, t.ex. ett nominalt IO, till en position inom VP. Följaktligen antar jag att objekt till verb kan flytta från VP:n till IP, GS2a, eller flytta inom VP, GS2b. Båda innebär varierande ordning mellan argument, och det som enligt Chocano (2007:223) traditionellt brukar benämnas ”pre-subject scrambling” respektive ”post-subject scrambling” i litteraturen om tyska kan nu ges en mer preciserad formell beskrivning: flyttning till IP är exempel på GS2a, medan flyttning inom VP:n är exempel på GS2b, se Figur 7.3 nedan.

Figur 7.3 *German Scrambling*, undervarianterna GS2a och GS2b

Det finns två skäl till att jag väljer de här analysalternativen. Det första är att de är kompatibla med de antaganden som jag gör, dels angående IP-domänen som den del av satsen där adverbial basgenereras (se diskussion i avsnitt 2.3.1 ovan), dels angående spec-IP som A-bar-position i fornsvenska (se diskussion 2.4.2 ovan). Ett tyskt exempel som det i (7.10) nedan, där objektet *das Buch* ('boken') står i en position före subjektet *Maria*, som i sin tur står före *gestern* ('igår') skulle alltså analyseras som GS2a, eftersom både subjektet och objektet har flyttat till I-domänen. Analysen som skisseras i (a') nedan innebär att subjektet har flyttat till spec-IP, medan objektet har adjungerat till IP ovanför subjektet. Exemplet har hämtats från Chocano (2007:137).

- (7.10) a. daß das Buch Maria gestern **gelesen** hat (Tys.)
 att boken.ACK Maria.NOM ADV läst har
 'att Maria har läst boken igår'

STRUKTUR

a' [C daß [^{IP} das Buch]_i [^{IP} Maria]_i [^{VP} gestern [^{AuxP} [^{VP} t_i [^{V'} t_j **gelesen**]] hat]]]]]

Det andra skälet till att jag väljer analysalternativen i Figur 7.3 ovan och lämnar öppet för adjungeringsmöjligheten är att det tycks vara omöjligt att förklara GS med enskilda särdrag och särdragsmatchning. Haider (2010) uttrycker sig så här angående detta problem: "there is no genuinely syntactic context that requires scrambling" (Haider 2010:145). Haider (2010:173–180) går igenom flera analysförslag och visar att tidigare forskning inte har lyckats bevisa att någon enskild faktor trigger GS. Frågan vad som driver GS är med andra ord mycket komplicerad och spänner bortom ramarna för denna avhandling.

Så här långt kan det konstateras att äldre fornsvenska uppfyller de två villkor som Haider & Rosengrens (1998, 2003) ställer upp för att ett språk ska kunna ha GS. En möjlighet är att fornsvensk LOS-ledföljd och DO-IO-ledföljd är resultat av två varianter av GS2, GS2a respektive GS2b. Idén att DO-IO-ledföljd i äldre svenska kan vara en variant av GS är inte ny. Den kommer till uttryck också i Sangfelt (2019), när han diskuterar inbördes ordning mellan IO och DO i fornsvenska och äldre svenska.

Om scrambling korrelerar med huvudfinala fraser uppstår en prediktion för [...] äldre svenska. Ordningen DO-IO ska vara tillåten, eftersom argument kan identifieras till vänster om huvud verbet. Om detta stämmer går det också att fråga sig om möjligheten borde gälla generellt eller enbart i huvudfinala verbfraser [...] Det råder ingen tvekan om att den grundläggande prediktionen är korrekt; DO-IO är en möjlig ledföljd i äldre svenska. (Sangfelt 2019:224)

Den tredje hypotesen bygger vidare på denna idé, men den säger att inte bara DO-IO-ledföljd utan också LOS-ledföljd i fornsvenska är resultat av GS. Med min terminologi skulle dessa ledföljder kunna analyseras som två undervarianter av varianten GS2 i fornsvenska.¹³⁷ Två fornsvenska exempel återges i (7.11) nedan från Delsing (1999:209 respektive s. 159), och under exemplen visar jag hur IO > ADV > SUBJ i (a)-exemplet samt DO > IO i (b)-exemplet kan analyseras utifrån Figur 7.3 ovan.

(7.11) a. *thz kan mik nw engen **formena*** (Fsv., Did)
det kan mig.IO ADV ingen.NOM förmena
 ‘Nu kan ingen förvägra mig det’

b. *at hon aldrig skulle thz nakrom **sighia*** (Fsv., Link)
att hon NEG skulle det.DO någon.IO säga
 ‘att hon aldrig skulle säga någon det’

STRUKTUR

a’ ... [C kan [IP mik_i [IP nw [VP engen [V’ t_i [V’ t_j formena]]]]] (GS2a)

b’ ... aldrig [AuxP skulde [VP [VP thz_i [VP nakrom [V’ t_i sighia]]]]] (GS2b)

Analyserna ska läsas på följande sätt. Adverbialet *nw* (‘nu’) som står mellan argumenten i (a)-exemplet markerar att objekten, *mik* (‘mig’) står utanför VP:n, medan ett annat argument, t.ex. ett subjekt, som *engen* (‘ingen’) i (a)-exemplet, står inom VP. Placeringen av objekten *mik* kan alltså analyseras som GS2a: objektet flyttar förbi ett annat argument ut ur VP:n till IP. Ordningen mellan negationen *aldrig* och det finita hjälp verbet *skulde* (‘skull’) i (c)-exemplet antar jag speglar nutida svensk bisatsledföljd, inte kilkonstruktion, eftersom bisatsen saknar subjektsslucka.¹³⁸ Följaktligen markerar *aldrig* att det finita hjälp verbet inte har lämnat AuxP (av eng. *Auxiliary Phrase*), och placeringen av DO före IO, dvs. *thz* (‘det’) före *nakrom* (‘någon’) efter det finita verbet, FV > DO > IO, kan analyseras som GS2b: DO flyttar förbi IO inom VP.

Den tredje hypotesen ger två prediktioner, som ställs upp i listform nedan:

137 Haugen (2000) analyserar placering av objekt före subjekt i medeltida varieteter av isländska och norska som scrambling, men enligt Haugen innebär scrambling endast adjungering till VP (Haugen 2000:211). En sådan analys säger att ledföljden Obj > Subj > Adv är något annat än scrambling, vilket går emot den gängse uppfattningen i litteraturen om nutida tyska (se diskussion i avsnitt 3.6.1 ovan).

138 Som framgått (se fotnot 82, avsnitt 5.2.1 ovan) har forskare i Platzacks (1988) efterföljd analyserat bisatser med utsatt pronominellt subjekt + ett annat led före det finita verbet som en speciell typ av kilkonstruktion. Analysen är emellertid kontroversiell, och eftersom belägget i (7.11c) kommer en period där både Falk (1993) och Platzack (1988) hittar säkrare fall av nutida svensk bisatsledföljd utgår jag från att exemplet uppvisar nutida svensk bisatsledföljd, inte kilkonstruktion.

TREDJE HYPOTESENS PREDIKTIONER

- I. Placering av objekt före subjekt/objekt till verb ska begränsas parallellt med att OV-ledföljden minskar och parallellt med att fornsvenskans kasussystem reduceras.
- II. Placering av objekt före subjekt/objekt till verb ska inte uteslutande förekomma med pronominellt argument före substantiviskt.

Hypotesen utgår från att GS kräver OV-struktur + morfologiskt kasus. Fornsvensk LOS-ledföljd och DO-IO-ledföljd bör följaktligen begränsas när OV-frekvensen minskar och när kasussystemet reduceras. Detta betyder att ordningen mellan argument bör kunna variera i högre utsträckning i det äldre fornsvenska materialet än i det yngre fornsvenska materialet, eftersom OV-ledföljd är mer frekvent före än efter 1375 (se närmare i avsnitt 2.4.1 ovan), och kasussystemet är intakt före 1300 (se närmare i 2.4.3 ovan). Med hänvisning till Valdeson (2015, 2016) menar Sangfelt (2019:224) att prediktionen verkar stämma för DO-IO-ledföljd, eftersom denna ledföljd är mycket sällsynt i äldre nysvenska, men det återstår att utreda om prediktionen också stämmer för den fornsvenska LOS-ledföljden.

Tidigare forskning indikerar vidare att fornsvensk LOS-ledföljd samt DO-IO-ledföljd i äldre svenska styrs av argumentens form, pronomen före substantiv, men om dessa ledföljder är GS2 av nutida tyskt snitt väntar man sig att de inte uteslutande ska ha ett pronominellt argument före ett substantiviskt, utan de förväntas även kunna förekomma med två substantiviska argument, så länge det fornsvenska kasussystemet är intakt (se avsnitt 3.6.1, 3.6.3 och 5.2.3 ovan). Den tidigare språkhistoriska forskningen har mig veterligen inte undersökt förekomst av LOS-ledföljd i fornsvenska över tid, men några forskare har rapporterat dels att LOS-ledföljd är sällsynt och ålderdomligt, dels att LOS-ledföljd nästan uteslutande gäller pronominella objekt (se avsnitt 5.2.3 ovan, och se Falk 1997, Delsing 1999 och Jörgensen 1987).¹³⁹ Avseende DO-IO-ledföljd, däremot, har flera forskare rapporterat att det förekommer under hela den fornsvenska perioden, och i flera studier har man visat att denna ledföljd inte bara förekommer med pronominellt DO + substantiviskt IO (se avsnitt 5.2.3 ovan, och se t.ex. Falk 1997, Delsing 1999, Valdeson 2015, Sangfelt 2019).

Sammanfattningsvis utgår tredje hypotesen från att GS kräver dels huvudfinala fraser, och framför allt huvudfinal VP, dels morfologisk kasus så att subjekt och objekt kan identifieras relationellt. Eftersom äldre fornsvenska uppfyller dessa kriterier ansluter jag mig till Sangfelt (2019) och lägger fram en tredje hypotes: fornsvensk LOS-ledföljd och DO-IO-ledföljd är två undervarianter av GS2, nämligen GS2a respektive GS2b. I avsnitt 7.3.3 redogör jag för delstudie B3, där

---

139 Berger (2015) undersöker visserligen LOS-ledföljd över tid i fornsvenska, men han undersöker endast en typ av LOS-ledföljd som har ett pronominellt led före ett substantiviskt.

jag prövar den tredje hypotesens prediktioner mot samma fornsvenska texter som ligger till grund för Delsings (1999) undersökning (se diskussion angående texturvalet i undersökning A i avsnitt 6.2.1 ovan).

7.2 Metod och material i undersökning B

På ett övergripande sätt skiljer sig metod och texturval i undersökning B från metod och texturval i undersökning A. I undersökning B har jag nämligen låtit hypoteserna styra utformningen. Hypoteserna till delstudie B1 och B2 går att pröva synkront och är då, utifrån vår kunskap om språkförändringar över tid i fornsvenska (se diskussion i avsnitt 2.4 ovan), lämpligast att pröva mot ett äldre fornsvenskt material. Hypotesen till delstudie B3 måste däremot prövas diakront, och för att enkelt kunna jämföra mina resultat mot OV-frekvenser har jag till denna delstudie använt samma fornsvenska texter som ligger till grund för Delsings (1999) undersökning. Bortsett från de fyra tillagda fornsvenska lagtexterna rör det sig alltså om samma fornsvenska texter som användes för undersökning A (se avsnitt 6.2.1 ovan).

Detta avsnitt är upplagt på följande sätt. I avsnitt 7.2.1 redogör jag för materialurval till delstudie B1 och B2. I avsnitt 7.2.2 redogör jag för excerperingsprinciper och klassificering av belägg i undersökning B. I avsnitt 7.2.4 redogör jag för sökmetoden till delstudierna B1 och B2, och i avsnitt 7.2.5 redogör jag sökmetoden till delstudie B3.

7.2.1 Urval av fornsvenska texter, delstudie B1 och B2

För att kunna pröva hypoteserna i delstudie B1 och B2 krävs en varietet av fornsvenska som uppfyller följande kriterier: 1) nominala kategorier böjs i distinkta kasusformer, och 2) satsens finita verb böjs i person och numerus efter ett nominalt argument i nominativ. Eftersom äldre fornsvenska uppfyller båda kriterierna har jag valt att koncentrera delstudie B1 och B2 till fem fornsvenska texter som traditionellt antas spegla ett äldre fornsvenskt språkbruk (dvs. perioden 1225–1375). Texterna anges i listan nedan (se avsnitt 1.2 ovan för en närmare beskrivning av dessa texter).¹⁴⁰

1) Östgötalagen	(ÖgL, ca 1280)
2) Upplandslagen	(UL-A, ca 1297)

---

¹⁴⁰ Liksom i undersökning A har texterna som används till delstudie B1 och B2 hämtats i elektroniskt format från FsvTB.

3) Fornsvenska legendariet	(LegBil, ca 1300)
4) Södermannalagen	(SdmL, ca 1327)
5) Pentateuchparafrasen	(MBIA, ca 1330)

I listan ovan visar sig några skillnader i texturvalet gentemot texturvalet till undersökning A: en äldre fornsvensk lagtext, dvs. *Södermannalagen* (SdmL-A), har lagts till, och jag har anlitat andra handskrifter av *Fornsvenska legendariet* och *Pentateuchparafrasen*. Södermannalagen har jag lagt till dels därför att den antas vara tillkommen under tidigt 1300-tal (se diskussion i avsnitt 1.3 ovan, och se Holmbäck & Wessén 1940:xi), dels därför att den bidrar till en jämnare fördelning med avseende på antalet ord mellan lagtext och religiös text i korpusen. Handskrifterna Codex Bureanus, LegBu, och Codex Holm A1, MBIB, i undersökning A, har jag i delstudie B1 och B2 bytt ut mot Codex Bildstenianus, LegBil, respektive Codex Thott, MBIA. Detta utbyte motiveras dels av att LegBu endast omfattar ungefär en tredjedel av den totala originaltexten, dels av att MBIB traditionellt anses vara yngre än MBIA. Å andra sidan brukar LegBu antas vara äldre än LegBil, och MBIB brukar traditionellt anses vara mer trogen originaltexten i sitt språkbruk än MBIA (se avsnitt 1.3 ovan, och vidare i t.ex. Hirvonen 1987:51f), och jag kommer därför att jämföra mina fynd mellan handskrifterna, LegBu respektive LegBil, samt MBIB respektive MBIA. Genom att jämföra mina fynd hoppas jag kunna bidra till diskussionen om äldst eller yngst språkbruk i de aktuella handskrifterna.

När jag jämför beläggen från delstudie B1 och B2 mellan olika handskrifter gör jag så som jag gjorde med ÄVgL, YVgL, MEL och KrL i undersökning A (se diskussion i avsnitt 6.2.1 ovan) med identiska fall. Sådana räknas alltså endast en gång, men jag räknar belägget från de handskrifter som är angivna i listan ovan. Icke-identiska fall exciperas däremot från de andra handskrifterna och får ingå i prövningen av första och andra hypotesen, så länge de uppfyller mina exciperingsprinciper (se närmare om dessa i avsnitt 7.2.2). Belägg som kommer från de andra handskrifterna, LegBu och MBIB, benämner jag *kontrollbelägg*.¹⁴¹

Det finns två skäl till att jag väljer att koncentrera delstudie B1 och B2 till texter från omkring år 1300. Det första är att den i och för sig ovanliga fornsvenska LOS-ledföljden som Delsing (1999:208f) och Falk (1997:35ff) har observerat tycks vara ålderdomlig (se diskussion i avsnitt 4.3.5 ovan). Utöver det är 1300 ett lämpligt riktmärke därför att man från denna tidpunkt kan sätta samman en korpus som inte

---

141 Det finns också mer än en handskrift av ÖgL, UL och SdmL (se diskussion i avsnitt 1.3 ovan), men endast för UL finns mer än en handskrift, Codex Ups. B 12 (= UL-A) och Codex Holm B 199 (= UL-B), som omfattar hela originaltexten i elektroniskt format på FsvTB. Samma förfarande som för Legbil, LegBu, Mos-A, Mos-B gäller för handskrifterna av UL.

enbart består av lagtext.¹⁴² I Tabell 7.1 nedan ges en översiktlig beskrivning av korpussammansättningen till delstudie B1 och B2.

TABELL 7.1 Översiktlig beskrivning av korpus till delstudie B1 och B2

TEXT	TIDSPERIOD	GENRE	STORLEK
ÖgL, UL, SdmL	ca 1280–1330	lag.	ca 145 000 ord
LegBil, MBIA	ca 1300–1330	religiös.	ca 265 000 ord
TOTALT	ca 1250–1350		ca 405 000 ord

Av tabellen framgår att delstudie B1 och B2 koncentreras till äldre fornsvenska, 1250–1350, en period om 100 år. Det framgår också att lagtext utgör en mindre del av korpusen än vad religiös text gör med avseende på antal ord. Av detta följer emellertid inte nödvändigtvis att fördelningen av belägg blir ojämn mellan genrer, och det är inte heller så att antalet belägg har avgörande betydelse för hypotesprövningen i delstudie B1 och B2, eftersom jag inte undersöker faktorer som kan tänkas trigga fornsvensk LOS-ledföljd. Målet är att excerpera ca 100 belägg med LOS-ledföljd i äldre fornsvenska som jag kan testa både den första och andra hypotesen mot.

7.2.2 Excerperingsprinciper och klassificering, delstudie B1, B2

I delstudie B1 och B2 utgår jag från följande operationalisering, dels för att avgränsa undersökningen, dels för att kunna använda samma belägg vid prövningen av första och andra hypotesen, dvs. 1) fornsvensk LOS-ledföljd är kilkonstruktion i huvudsats respektive 2) fornsvensk LOS-ledföljd är oblikt subjekt före nominativobjekt: fornsvensk LOS-ledföljd innebär att ett ensamt personligt eller demonstrativt **pronomen** i dativform (DAT) eller ackusativform (ACK) står efter satsens finita verb men före en nominalfras som har nominativform (NOM) och utsatt substantiviskt huvudord.¹⁴³ Två exempel på satser som jag utifrån denna operationalisering

142 Det finns förutom religiös text också enstaka profana texter från ca 1300. På FsvTB finns en kandidat i elektroniskt format som jag hade kunnat lägga till, nämligen *Konungastyrelsen*. Denna anses traditionellt vara tillkommen under första halvan av 1300-talet, och den kunde ha bidragit med profan text till korpusen. Av två skäl har jag emellertid valt att inte ta med den: vid en stickprovsundersökning på dativformerna hanum och hænni lyckas jag inte belägga en enda LOS-ledföljd i denna text, och därtill visar Delsing (2000) att delar av texten bör anses vara tillkomna på 1400-talet.

143 Det finns flera sök tekniska skäl att avgränsa delstudierna till fornsvensk LOS-ledföljd där pronomenet är personligt eller demonstrativt och har dativ- eller ackusativform. Jag kommer att diskutera detta närmare i avsnitt 7.2.4 nedan. Huvudordslösa argument i nominativ utesluts för att underlätta excerperingsarbetet.

inbegriper i de aktuella delstudierna ges i (7.12) nedan. Jag stryker under pronomen som står mellan finit verb och nominativ och kursiverar nominativen i exempel som ges i detta avsnitt.

(7.12) a. thz forbödh os *gudh* när at koma (MBIA, s. 160)
det förbjöd.SG oss.DAT gud.NOM nära att komma
 ‘Det förbjöd oss Gud att gå nära’

b. wil os *gudh* hiälpa (MBIA, 402)
vill.SG oss.DAT gud.NOM hjälpa
 ‘Vill Gud hjälpa oss’

Vidare avgränsas delstudie B1 och B2 till satser som har maximalt ett satsled före det finita verbet. Följaktligen utesluts sådana satser som kan analyseras som bisats med antingen ett topikaliserat led eller en kil mellan bisatsinledare och finit verb, så som i (7.13) nedan.

(7.13) swa at ey hiälpir them *iubileus* (MBIA, s. 375)
så att NEG hjälper.SG dem.DAT jubileet.NOM
 ‘så att jubileet inte hjälper dem’

De satser som inbegrips i delstudie B1 och B2 ska alltså ha fornsvensk LOS-ledföljd, definierat som FV > personligt eller demonstrativt pronomen i dativ eller akkusativ > nominalfras i nominativ, och det får finnas maximalt ett satsled före det finita verbet, så som i (7.12) ovan. Notera att jag alltså inte utesluter satser med tom förstaposition, så som i (7.12) ovan, så länge sådana har LOS-ledföljd.

I delstudie B1 och B2 inbegrips såväl argument till verb som argument till sekundära predikat, och tre typer av argument klassificeras utifrån huvudordets argumentstruktur: 1) de nominala argumenten är båda argument till ett mono- eller bitransitivt huvudverb, så som (a) *gav dig polisen körkortet tillbaka*; 2) de nominala argumenten är båda argument till ett annat predikat än verbet, t.ex. adjektivet *trogen*, så som i (b) *var henne maken trogen*, eller 3) de nominala argumenten är båda argument till huvud verbet, men det pronomina är också argument till ett annat predikat, t.ex. det predikativa adjektivet *arg* i (c) *gjorde honom Helge alltid så arg*.

En fjärde typ av argument som också inbegrips kräver en smärre utläggning. Det rör sig närmare bestämt om belägg där pronomenet kan ses som optionellt – en s.k. fri dativ (eng. *free benefactives*, se Holmberg & Platzack 1995:201–214, Þráinsson 2007:219, fotnot 58, Wood 2015:210–213 för diskussion). I min klassificering av sådana belägg utgår jag från Falks (1997) beskrivning. En fri dativ har UPPLEVAREROLL, och huvud verbet kan föras till någon av följande fyra betydelsegrupper: i) verb som betecknar processer och händelser av typen *ganga* (‘gå’), *hända* eller *koma til*

(‘komma till’); ii) verb med betydelsen ‘förefalla’, t.ex. *synas*, iii) verb med betydelsen ‘anstå, passa’, t.ex. *söma*, eller iv) verb som anger brist eller behov, t.ex. *brista* (jfr Falk 1997:56–60). Jag har belagt fornsvensk LOS-ledföljd med verb ur samtliga av dessa betydelsegrupper, men av skäl som jag strax ska diskutera har jag uteslutit en viss typ av verb, vilket får till följd att jag inte har några belägg med verb ur den första betydelsegruppen. Tre exempel som inbegrips och som illustrerar fornsvensk LOS-ledföljd med ett verb ur betydelsegrupp ii), iii) respektive iv) ges i (7.14) nedan.

- (7.14) a. *tha synis honum en stighi aff iordhinne oc op til...* (MBIA, s. 218)
då syns.SG honom.DAT en stege.NOM från jorden och upp till...
 ‘då ser han en stege från jorden och upp till...’
- b. *tha sömpde honum ey swa fwl oc oreen gärning* (MBIA, s. 111)
då anstår.SG honom.DAT NEG så ful och oren gärning.NOM
 ‘då anstår honom inte en så ful och oren gärning’
- c. *þa briste hanum iamnaþa skiptit* (ÖgL, BB 1 § 4)
då brista.KONJ.SG honom.DAT ADV skiftet.NOM
 ”då briste honom ock skiftet jämt” (H&W 1933:198)

Med vissa verb följer två problem. Det rör sig om sådana som tar fri dativ och som ofta konstrueras med en partikel/preposition. I detta fall är det svårt, ibland omöjligt, att skilja på partikel och preposition, och dessutom krävs kontrollundersökning för att kunna avgöra om den fria dativen läggs till verbet eller till den eventuella prepositionsfrasen (jfr diskussion i Falk 1997:57ff). För att enklare kunna hantera mina belägg har jag därför valt att utesluta belägg med verb som brukar konstrueras med fri dativ + partikel/preposition. Ett typiskt sådant verb är *koma*, som i vanliga fall är intransitivt och som kan föras till den första betydelsegruppen. Två exempel, som har uteslutits, med *koma* + fri dativ + preposition ges i (7.15) nedan. Observera att jag utesluter belägg med *koma* + potentiell fri dativ.

- (7.15) a. *Vm nattena þær æpte kom hanum en fru j dröm* (LegBil, s. 568)
Om natten där efter kom.SG honom.DAT en dam.NOM i dröm
 ‘Natten därefter kom en dam till honom i hans dröm’
- b. *nw komber os ängin fōdha fore waar oghom* (MBIA, s. 389)
nu kommer.SG oss.DAT ingen föda.NOM för våra ögon
 ‘nu såg vi ingen mat’

Det är dessutom ofta svårt att avgöra om dativen är obligatorisk eller fri i fornsvenska. Jag har uteslutit fall som inte går att klassificera utifrån Falks (1997) beskrivning av fria dativer, trots risken att jag missar potentiella belägg med fornsvensk LOS-ledföljd. Vissa av mina belägg kan också ha fått en felaktig klassificering som fri dativ, eftersom vissa verb, vars betydelse ligger mycket nära någon av de fyra betydelsegrupperna, konstrueras med obligatorisk dativ. Min bedömning är emellertid att detta inte har avgörande betydelse för delstudie B1 och B2.

Beläggen i delstudie B1 klassificeras också utifrån ledföljd, eftersom satser med andra satsled än ett finit verb före, mellan eller efter de nominala argumenten har avgörande betydelse för första hypotesprövningen. Sådana satser kan nämligen ge upplysning om var i satsen de nominala argumenten står, och särskild betydelse har negationen (se diskussion i avsnitt 7.1.1 ovan). Jag utgår från den enhetliga satsschemamodellen för huvudsats och bisats, se Figur 7.4 nedan, när jag klassificerar mina belägg utifrån den.

INITIALFÄLT/CP		MITTFÄLT/IP		SLUTFÄLT/VP		
FUND	TYP	N1A	A1	N1B	V+N2	A2
	FV	pronomenet		nominativen		

FIGUR 7.4 Satsschema för klassificering i delstudie B1 och B2

Utifrån första hypotesen väntar man sig att pronomenet ska stå i N1A, en plats som svarar mot spec-IP, medan nominativen ska stå i N1B, en plats som svarar mot spec-VP (se avsnitt 2.2.4 ovan). Man kan emellertid inte vara säker på att de nominala argumenten står i N1A respektive N1B, om mittfältet och slutfältet i övrigt är tomt, så som i Figur 7.4 ovan. Därför tar jag hjälp av fyra andra platser i min klassificering: platsen för satsadverbial, A1, platsen för icke-finita verb, V, platsen för objekt, N2, (som kan finnas före eller efter V, därav beteckningen V+N2), samt platsen för innehållsadverbial, A2.

LOS-LEDFÖLJD

- I. ... som har tom A1-, V-, N2- och A2-plats
- II. ... som endast har fylld A1-plats före nominativen
- III. ... som har fylld N2- och/eller A2-plats efter nominativen
- IV. ... som har fylld V- och/eller A2-plats efter nominativen

Denna klassificering visar grad av säkerhet: beläggen blir säkrare och säkrare ju högre siffran blir. Utifrån belägg av klass I kan man endast konstatera att de nominala argumenten står efter det finita verbet. Belägg av klass II kan ge

upplysning om var pronomenet står: det står i mittfältet/IP. Om belägg av klass II innehåller däremot ett innehållsadverbial kan man inte uttala sig säkert om pronomenets placering, Angående belägg av klass III och IV är de ganska lika varandra. Både klass III och IV utesluter finalställning av nominativen, så klass III och IV ger säkrast indikation om att pronomenet har flyttat förbi nominativen. IV är emellertid en särskild klass för satser med icke-finit huvudverb samt satser med finit verb + ett annat predikat. I (7.16) nedan ger jag fyra exempel som inbegrips i delstudie B1 och B2, och dessa illustrerar i tur och ordning klasserna I, II, III respektive IV:

- (7.16) a. i samu stundh tedhis hanum en wnger man (LegBil, s. 593)
 i samma stund teddes.SG honom.DAT en ung man.NOM
 'I sama stund visade sig en ung man för honom'
- b. Tha thedis hanum waar herra (MBIA, 186)
 Då teddes.SG honom.DAT vår herre.NOM
 'Då visade sig också vår herre för honom'
- c. giwi hanum bonde [...] en swenskan penning (SdmL, BB 27 § 1)
 ge.KONJ honom.DAT bonde.NOM [...] en svensk peng.ACK
 "give var bonde [...] honom en småpenning" (H&W 1940:130)
- d. Af vpsalum sculu hanum vplænninggiæ til strængenes fölghiaæ
 Av uppsala ska.PL honom.DAT upplänningar.NOM till strängnäs följa
 "Från Uppsala skola upplänningarna följa honom till Strängnäs"
 (H&W 1940:42) (SdmL, KgB 2)

Belägg av klass III och IV som också innehåller olika typer av satsadverbial i A1-platsen får en speciell märkning i min sortering, nämligen [+ADV]. Om pronomenet och nominativen står på endera sidan om satsadverbial kan belägg av klass III och IV nämligen ge stöd åt analysen att pronomenet och nominativen står i N1A respektive N1B.

I första hypotesprövningen är det emellertid centralt att se närmare på vilka typer av adverbial som finns i beläggen. Om hypotesen är riktig ska man endast i enstaka fall finna en negation mellan pronomenet och nominativen, så jag märker belägg med negation [+NEG], och man ska aldrig finna ett satsadverbial efter både pronomenet och nominativen (se diskussion i avsnitt 7.1.1 ovan).

I delstudie B2 har de nominala argumentens placering i förhållande till andra led vid fornsvensk LOS-ledföljd ingen avgörande betydelse. När jag prövar andra hypotesen är istället andra aspekter av beläggen relevanta att se närmare på, nämligen: 1) pronomenets kasusform och semantiska roll; 2) nominativens semantiska roll och referens, samt 3) numerusböjning på det finita verbet (se

diskussion i avsnitt 7.1.2 ovan). I denna delstudie utgår jag från klassificeringen utifrån huvudordets argumentstruktur, men jag klassificerar också beläggen utifrån agentuell kontra icke-agentuell betydelse hos huvudverb samt utifrån dativ- eller ackusativstyrande predikat. Jag utgår från att närvaro/frånvaro av ett argument med AGENT-roll är det som skiljer agentuell från icke-agentuell verbförbindelse, och för att kunna identifiera argumentens semantiska roller i mina belägg utgår jag från följande operationalisering (jfr Platzack 2011:74f, Teleman m.fl. 1999, band I, s. 151, s. 175, och s. 235, band III, s. 283, samt Falk 1997:14, Delsing 2014:32ff):

- 1) AGENT: den som igångsätter, utför, vidmakthåller eller kontrollerar den aktion som predikatet uttrycker; har animat referens; har nominativform.
- 2) UPPELVARE: den som upplever den mentala eller fysiska effekt som predikatet uttrycker; har animat referens; har oftast dativform men kan ha ackusativform.
- 3) TEMA-typer: I) den/det som aktionen gäller utan att den/det påverkas eller förändras genom aktionen; II) den/det som förflyttas eller förändras genom aktionen; III) den/det som är föremål för en mental/perceptuell aktion; har ackusativform eller nominativform.

Gränsen mellan agentuell och icke-agentuell verbförbindelse är emellertid inte alltid knivskarp. Denna problematik aktualiseras exempelvis vid verbet *möta*, vars argument kan tolkas som lika agentiva, så länge båda har animat referens, t.ex. (a) *Mikael mötte Melvin* (jfr Teleman m.fl. 1999, band III, s. 260 angående ”symmetrisk reciprok aktion” samt s. 451 angående ”reciproka aktanter”). Det är alltså omöjligt att avgöra om belägg av typen (b) *Där mötte honom Melvin/en cyklist* ska klassas som agentuell eller icke-agentuell. Verbet *möta* kan emellertid också konstrueras med upplevarbetydelse, och då tar det ett argument med UPPELVAR-roll och ett med TEMA-roll: (c) *Mikael mötte en hemsk syn* (se diskussion i avsnitt 4.3.3 ovan, och jfr Falk 1997:126 angående ”alternativ upplevarbetydelse” för verbet *tilltala*). Denna variant utmärker sig på så sätt endast UPPELVAREN har animat referens. Eftersom belägg med verbet *möta* är svåra att klassificera sorterar jag dem separat, och jag ger sådana belägg där endast pronomenet har animat referens, t.ex. (d) *Där mötte honom en hemsk syn*, en speciell märkning: [+upplevare].

Det finns också många upplevarverb som kan konstrueras antingen optionellt agentuella, t.ex. (a) *Hon oroar honom*, eller icke-agentuellt, t.ex. (b) *Tanken oroar honom*. Enligt Falk (1997:92–95 och s. 125f) förekommer dessa varianter i fornsvenska med ackusativstyrande verb, t.ex. *oroa*, och, om än i mer begränsad utsträckning, med dativstyrande påverkansverb, t.ex. *hjälpa*: (a) *Grannen hjälper dig* jfr med (b) *Medicinen hjälper dig*. Vid dessa verbförbindelser låter jag argumentens referenstyp fälla avgörandet i frågan om belägget ska klassificeras som agentuell eller icke-agentuell.

I delstudie B1 och B2 excerperar jag alltså satser där ett ensamt personligt eller demonstrativt pronomen i dativ- eller ackusativform står efter satsens finita verb men före en nominalfras som har nominativform och ett utsatt substantiviskt huvudord, och beläggen klassificeras utifrån huvudordets argumentstruktur, ledföljd, verbbetydelse, samt kasustilldelning.

7.2.3 Excerperingsprinciper och klassificering, delstudie B3

Den tredje hypotesen kräver en annan operationalisering av fornsvensk LOS-ledföljd än den som jag utgår från i delstudie B1 och B2. Jag excerperar i B3 fall med ett nominalt argument i typiskt objektskasus, dativ (DAT) eller ackusativ (ACK), som står efter satsens finita verb men före ett annat nominalt argument i nominativ (NOM). Med denna operationalisering avgränsas inte delstudien till satser med ett pronomen före ett substantiviskt argument i nominativ. Följaktligen kan jag pröva den tredje hypotesens prediktion att den fornsvenska LOS-ledföljden ska vara möjlig med två substantiviska argument (se avsnitt 7.1.3 ovan).

Delstudie B avgränsas emellertid avsevärt genom att jag endast excerperar argument till totalt 21 utvalda huvudverb, i finit eller icke-finit form, som tar antingen två (= tvåställigt) eller tre argument (= treställigt).¹⁴⁴ Urvalet har gjorts utifrån följande kriterier. Notera att det första och andra kriteriet har varit min startpunkt i urvalet, medan det tredje kriteriet uppnås med många men inte alla verb i delstudien.¹⁴⁵

- a) Verbet förekommer i LOS-ledföljd i litteraturen om svenska
- b) Verbet är belagt med fornsvensk LOS-ledföljd i delstudie B1 och B2
- c) Verbet är vanligt förekommande i undersökningsmaterialet

Totalt rör det sig om tretton treställiga verb och sju tvåställiga verb. Verben som ingår i den treställiga verbgruppen styr dativ + ackusativ: *böta*, *få* (med betydelsen 'giva'), *förbjuda*, *giva*, *iätta* ('godkänna'), *mana*, *neka*, *råda*, *sända*, *visa*, *vita* ('styrka'), *te* (med betydelsen 'visa'), *återgälda*. Två saker behöver kommenteras angående dessa verb. Det första är att flera av dem kan konstrueras tvåställigt, och då tar de antingen bara dativ eller bara ackusativ. Det andra är att jag endast excerperar en verbpartikelförbindelse, nämligen *åter* + *gälda*. Denna är löst

---

144 Ursprungligen valde jag ut totalt 20 verb, men ett verb, *te* ('visa'), är tillagt därför att det av sökmetoden följer att jag också får träff på detta verb (se närmare i 7.2.5).

145 Det är mycket svårt att hitta verb som både är belagda med fornsvensk LOS-ledföljd i delstudie B1 och B2 och som är vanligt förekommande i hela undersökningsmaterialet. Jag har valt att också söka på verben *böta* och *återgälda* + *iätta* och *neka* (se närmare i avsnitt 7.2.5), eftersom jag uppfattar dessa som vanligt förekommande i antingen lagtexter eller andra prosatexter.

sammansatt i fornsvenska, och jag har valt att endast excerpera fall där *ater* står tillsammans med *giälda*, därför att *ater* enligt min bedömning ofta har oklar status (adverb eller partikel).

De tvåställiga verben delas in i tre grupper. I den första finns tre som styr ackusativ, *finna*, *få* (m. bet. 'få') och *värja*; i den andra finns tre som styr dativ, *följa*, *hjälpa* och *möta*, och dessa brukar inte klassificeras som opersonliga. I den sista gruppen finns två som styr dativ, *teas*, 'te sig', och *synas*, 'förefalla', och dessa brukar klassificeras som opersonliga (se Falk 1997:183–190). Verbgrupperna redovisas i samband med att jag diskuterar min sökmetod i avsnitt 7.2.5.

Min utgångspunkt i delstudie B3 är, som framgått (se avsnitt 7.1.3 ovan), att fornsvensk LOS-ledföljd och DO-IO-ledföljd är undervarianter av samma fenomen, nämligen GS2a respektive GS2b, så de borde vara möjliga i samma syntaktiska kontexter, nämligen vid treställiga verbförbindelser. I detta fall kan nominativen tjäna som markörer för att skilja på ledföljdsvarianter, om den står efter satsens finita verb. För att effektivisera min excerpering och klassificering excerperar jag endast satser som har ledföljden: FV > NOM (> IV). Med detta krav utesluts satser där man skulle kunna hitta DO-IO-ledföljd, så som i (7.17) nedan; exemplen har hämtats från Sangfelt (2019:224) respektive Valdeson (2015:45). Eftersom DO-IO-ledföljden inte står i fokus i delstudie B3 utesluts exempel som saknar nominativ eller har nominativen före finit verb. I de exempel som ges i detta avsnitt stryker jag under dativen och ackusativen, kursiverar nominativen och fetmarkerar huvudverb.

(7.17) a. oc   wilde sith ia   enghalund hanum   **gifua**   (LegBil, s. 682)
           och (hon) ville   *sitt ja*.ACK NEG   *honom*.DAT   *giva*
           'och hon ville ingalunda ge honom sitt ja'

b. *hon*   sor   sik aldre vilia **tee** sit hiarta   nokrom klærk (LegBil, s. 143)
           hon.NOM svor   *sig* NEG *vilja visa* *sitt hjärta*.ACK *någon klerk*.DAT
           'Hon svor sig aldrig vilja visa sitt hjärta för någon präst'

I satser som uppfyller ledföljdskravet – FV > NOM (> IV) – klassificerar jag belägg utifrån dativens eller ackusativens placering visavi nominativen samt dativen och ackusativens inbördes ordning. Notera att ledföljden NOM > ACK > IV > DAT inte finns angivet i klassificeringen; jag återkommer strax till sådana OVO-ledföljder.

	KLASSIFICERING	BETECKNING
I.	FV > NOM > DAT (> IV), FV > NOM > ACK (> IV)	= Vanlig ledföljd
II.	FV > DAT > NOM (> IV), FV > ACK > NOM (> IV)	= LOS-ledföljd
III.	FV > NOM (> IV) > DAT > ACK (> IV)	= Vanlig ledföljd
IV.	FV > NOM (> IV) > ACK > DAT (> IV)	= DO-IO-ledföljd

Nominativen fyller alltså en viktig funktion i klassificeringen, nämligen att skilja mellan ledföljdsvarianter, och i synnerhet mellan fornsvensk LOS-ledföljd och DO-IO-ledföljd vid treställiga verbförbindelser: belägg med en dativ eller ackusativ före nominativen klassificeras som LOS-ledföljd, typ II ovan, medan belägg med en ackusativ efter nominativen men före dativen klassificeras som DO-IO-ledföljd, typ IV ovan. I (7.18) nedan ger jag fyra exempel som inbegrips i delstudien, varav de två första illustrerar typ I och II, medan de senare två illustrerar typ III och IV.

- (7.18) a. Thzta **wisade** gudz ængil danieli (MBIB, s. 16)
Detta visade guds ängel.NOM daniel.DAT
 'Detta visade guds ängel för Daniel'

VANLIG LEDFÖLJD

- b. thz **visar** os sanctus paulus mz thænna ordhom (MBIB, s. 343)
det visar oss.DAT sankt Paulus.NOM med detta ord
 'Det visar S:t Paulus oss med dessa ord'

LOS-LEDFÖLJD

- c. ok **böte** præstær biskupe þrea markær (ÖgL, KrB 12)
och böta.KONJ præst.NOM biskop.DAT tre mark.ACK
 'prästen böte tre marker till biskopen' (H&W 1933:11)

VANLIG LEDFÖLJD

- d. þa **böte** præstrin þrea markær arua bondans (ÖgL, KrB 7)
då böta.KONJ prästen.NOM tre marker.ACK arvinge bondens.DAT
 'då böte prästen tre marker till bondens arvinge' (Jfr H&W 1933:9)

DO-IO-LEDFÖLJD

Eventuella icke-finita huvudverb, IV, är särskilt intressanta, eftersom deras placering visavi dativen/ackusativen dels kan ge upplysningen om hur DO-IO-ledföljd bör analyseras, dels kan ge stöd åt antagandet att OV är en förutsättning för den variation som undersöks. Särskilt intressant är DO-IO-ledföljder där IV står antingen före eller efter både IO och DO. Två sådana exempel, som inbegrips och klassificeras som typ IV, ges i (7.19) nedan.

- (7.19) a. þa skall han örtugh präste **giua** (ÖgL, KrB, 7)
då ska han.NOM örtug.ACK präst.DAT giva
 'då skall han giva prästen en örtug' (H&W 1933:9)

- b. *tha skal hon giffwa yffrith watn badhe fæ oc folke* (MBIB, s. 251)
då ska hon.NOM giva övrigt vatten.ACK både få och folk.DAT
 ‘då ska hon ge övrigt vatten åt både boskap och folk’

DO-IO-LEDFÖLJD

En viss typ av belägg med icke-finit huvudverb + DO-IO-ledföljd hade också kunnat vara upplysande i frågan hur DO-IO-ledföljden bör analyseras. Det rör sig närmare bestämt om satser med ett icke-finit huvudverb mellan akkusativens och dativens, dvs. satser med OVO-ledföljd, där det också finns ett satsadverbial före eller efter DO. Med satsadverbial före eller efter DO kan man nämligen få upplysning om var DO står, inom eller utanför VP. Jag har emellertid valt att utesluta satser med OVO-ledföljd, dels för att underlätta klassificeringen, dels för att jag inte har kunnat belägga några sådana satser som har satsadverbial och som också uppfyller ledföljdskravet FV > NOM (> IV). (I undersökning A ovan har jag belagt enstaka fall med en negation före DO vid OVO-ledföljd, men där räknas endast objekt som står före icke-finit huvudverb, se diskussion i avsnitt 6.3.1 ovan).

Till sist förenklar jag klassificeringen genom att endast exciperera nominala argumenten som har ett utsatt huvudord, pronominellt (exklusive reflexiver) eller substantiviskt, och som inte utgörs av en diskontinuerlig nominalfras. Med andra ord krävs att det nominala huvudordet och dess eventuella attribut stå tillsammans. Ett exempel ges i (7.20) nedan, och detta har uteslutits därför att huvudordet *þæn* (‘den’) och attributet *sum bron a* (‘som äger bron’) står på ömse sidan om ett annat satsled.

- (7.20) a. *þa böte þæn half gildi sum bron a* (ÖgL, BB 4 § 1)
då böta.KONJ den.NOM halv bot.ACK som bron äger
 ”då böte den halv bot, som äger bron” (H&W 1933:201)

Till delstudie B3 exciperas alltså nominala argument till totalt 21 utvalda verb, om ett argument i nominativform står efter det finita verbet. Beläggen klassificeras utifrån placering verbets andra argument i förhållande till nominativen samt utifrån de andra argumentens placering i förhållande till varandra.

7.2.4 Sökmetod till delstudie B1, B2

För att hitta belägg med ett pronomen i typiskt objektskasus före en nominalfras i nominativ i de äldre fornsvenska texterna använder jag pronomenformer som sökord, och jag har av skäl som jag strax ska ange valt att avgränsa delstudie B1 och B2 till följande former (inkl. en demonstrativform, som jag återkommer till strax):

ackusativform av första och andra person singular; dativform av tredje person, maskulinum och femininum, singular; ackusativform av tredje person, femininum, singular, och första person plural (dativ/ackusativ). I Figur 7.5 nedan redovisar jag de utvalda formerna, och de tomma cellerna återkommer jag till strax.

KASUS	SINGULAR				PLURAL
	1.	2.	3.mask.	3.fem.	
DAT.			<i>hanum, honum</i>	<i>hænni</i>	<i>oss</i>
ACK.	<i>mik</i>	<i>þik</i>		<i>hana, hona</i>	<i>oss</i>

FIGUR 7.5 Utvalda pronomenformer till delstudie B1 och B2

Först kan det konstateras att det i Figur 7.5 saknas vissa former, och detta betyder att jag har uteslutit dem. Det rör sig om andra person plural, *þær*, tredje person, reflexiv, dativen *sær* samt ackusativen *sik*, och samtliga genitivformer. Dessa former har uteslutits antingen därför att de är ovanliga (vilket gäller andra person plural, samtliga genitiver samt den reflexiva dativformen *sær*), och/eller därför att deras argumentstatus är svår att bestämma (vilket gäller reflexiverna). Därtill kan det konstateras att dativformer av första och andra person singular, *mær* respektive *þær*, samt ackusativformen av tredje person, maskulinum, singular, *hann*, saknas i tabellen. Dessa har uteslutits av sök tekniska skäl. Jag utesluter *mær* och *þær* dels därför att de redan före 1300 har börjat bli ovanliga och ersatts i många fall med ackusativer (se diskussion i avsnitt 2.4.3 ovan, och se Delsing 2014), dels därför att sökningar på ordet <þær> ger många irrelevanta träffar.¹⁴⁶ Sökningar på *hann* ger också många irrelevanta träffar, och därför har denna form uteslutits.¹⁴⁷

I delstudie B1 och B2 har jag alltså valt ut sex personliga pronomenformer. Tre av dem är morfologiskt tvetydiga, nämligen *mik*, *þik* och *oss*, medan tre är morfologiskt entydiga, nämligen dativerna *hanum* och *hænni* samt ackusativen *hana/hona*. Utöver dessa former har jag lagt till en demonstrativform, nämligen den plurala dativen *þem* ('dem'). Syftet med detta tillägg är att kontrollera om det går

146 Sökningar på <þær> ger inte bara ger träff på dativer, utan också på nominativen <þær> ('de') och adverbet <þær> ('där').

147 Problemet är dels att ackusativformen, *hann*, i samtliga texter som ingår i min korpus stavs likadant som nominativformen, *han*: <han>, dels att texterna inte är morfosyntaktiskt annoterade. Att inbegripa ackusativen skulle alltså innebära att man måste skilja på ackusativ och nominativ i en oöverskådlig mängd träffar.

att belägga fornsvensk LOS-ledföljd med ett pronomen som har inanimat referens.¹⁴⁸

De pronomenformer som jag har valt att söka på kan, liksom alla andra ord, stavas på en rad olika sätt i de fornsvenska texterna, och jag har därför gjort så som i undersökning A: jag har inlett arbetet med en genomläsning av de första 20 sidorna i varje enskild text för att på så vis skapa jag mig en preliminär uppfattning om vilken(/vilka) stavningsvariant(er) som är vanligt förekommande i undersökningsmaterialet. Därmed har jag tidigt kunnat notera följande angående ortografisk variation i de texter som används för delstudie B1 och B2:

- Grafemet <þ> används i lagtexterna, vilket innebär att akkusativform av andra person singular, samt den plurala demonstrativen, stavas <þik> respektive <þem> i lagtexterna. I de religiösa texterna stavas dessa pronomen <th> eller, om än mer sällan, <t>, initialt.
- Grafemet <k> ersätts ibland av <c>, vilket innebär att *mik* och *pik* oftast stavas <k> men ibland <c> finalt.
- Dativformen *hænni* stavas sällan <hænni>, utan stavas vanligtvis antingen <hænne> eller <henne>.
- Dativformen *hanum* stavas vanligtvis <hanum> i lagtexterna, men i de religiösa texterna stavas den <hanum>, <honum> eller <honom>.
- Pluralformen *oss* stavas sällan <oss>, utan stavas oftast <os>.
- Den demonstrativa pluralformen *þem* stavas vanligtvis antingen <e> eller <ø|ö> medialt, men i enstaka fall stavas den <o> medialt.

---

148 Jag har inte lagt till akkusativa pluralformen þø(n) ('dem') eller neutrala singularformer, dativen þy ('det') eller akkusativen þæt ('det'), på grund av homonymi med frekventa nominativer eller icke-pronomen.

De inledande ortografiska noteringarna som jag har listat ovan ligger till grund för utformningen av sökord till delstudie B1 och B2. Sökorden listas i Figur 7.6 nedan.

KASUS	PRONOMEN	SÖKORD /SÖKSTRÄNG
DAT.	3.mask.sg.	<i>hanum</i> / <ha onu om>
	3.fem.sg.	<i>hæne</i> / <hæ enni e>
	dem.pl.	<i>þem</i> / <þ t(h) e ø om>
ACK.	3.fem.sg.	<i>hana</i> / <ha ona>
DAT/ACK.	1.sg.	<i>mik</i> / <mik c>
	1.pl.	<i>os</i> / <os(s)>
	2.sg.	<i>þik</i> / <þ t(h) ik c>

FIGUR 7.6 Sökord till delstudie B1 och B2

Sökningar med de sökord som anges i Figur 7.6 ovan har tagit fram totalt 108 belägg från äldre fornsvenska texter 1250–1350, och bland dessa ingår totalt elva kontrollbelägg (se diskussion i avsnitt 7.2.1 ovan). Resultaten redovisas i samband med hypotesprövningarna i avsnitt 7.3.

7.2.5 Sökmetod till delstudie B3

I sökarbetet till delstudie B3 har jag hämtat inspiration från Valdeson (2015:23) på så sätt att jag har sökt på ett begränsat antal söksträngar för vart och ett av de 21 utvalda verben (se diskussion i avsnitt 7.2.3 ovan). Söksträngarna bygger på stavningsvarianter av verbroten, t.ex. <giv->, <giw->, <gif-> och <gaf-> för verbet *giva*. Genom att söka på dessa får man oftast träff på verbets alla former, men en försvårande omständigheter som följer av denna sökmetod är att man får många irrelevanta träffar med vissa verb. Till exempel får man träff på både verb och substantiv med söksträngarna <syn-> och <te-> för verben *synas* (‘förefalla’) och *teas* (‘te sig’), och jag har därför utformat söksträngarna på ett sätt som gör att antalet irrelevanta träffar minimeras. Av detta följer att jag inte får träff på alla former för alla verb.

Det ska i detta sammanhang också påpekas att jag initialt valde ut 20 verb att söka på, men med söksträngen <t(h)ed|þ-> för *teas* får jag också träff på bitransitiva *te* i preteritum indikativ (dvs. *ngn tedde ngn ngt*), och jag har valt att inkludera bitransitiva *te* som verb 21. Jag räknar detta verb tillsammans med verbet *visa* i gruppen med treställiga verb, eftersom *te* och *visa* har samma betydelse. I Figur 7.7

nedan anges indelning i verbgrupper (kolumn), huvudverb (fetmarkerade) och söksträng (inom vinkelparentes).

TRESTÄLLIGA	TVÄSTÄLLIGA		
NOM + DAT + ACK	NOM + ACK	NOM + DAT	NOM + DAT (OPERSONLIGA)
VERB: SÖKSTRÄNG 1. böta : <bø öt-> 2. fa : <fa(a)->, <fi-> 3. förbjuda : <fø orb-> 4. giva : <ga if->, <giu v w-> 5. iätta : <iæ ät-> 6. mana : <mana-> 7. neka : <nek c-> 8. råda : <ra(a)d-> 9. sända : <sæ ä end-> 10. visa : <u v wis-> 11. vita : <u v wit(h)-> 12. te : <t(h)ed-> 13. återgiällda : <ate irgial ä æl->	VERB: SÖKSTRÄNG 1. finna : <fi an-> 2. fa : <fa(a)->, <fi-> 3. värja : <w v u ä æl ar->	VERB: SÖKSTRÄNG 1. följa : <fy øl-> ¹⁴⁹ 2. hjälpa : <h(i)æ ä el-> 3. möta : <mø öt->	VERB: SÖKSTRÄNG 1. teas : <(h)ed þ-> 2. synas : <synt->

FIGUR 7.7 Utvalda verb och söksträngar till delstudie B3

Figur 7.7 visar min indelning av de 21 utvalda verben i fyra grupper, en för treställiga och tre för tvåställiga. Den visar också att *få* finns med i två grupper: *få* med betydelsen ‘giva’ är med i den treställiga gruppen och *få* med betydelsen ‘få’ är med i den tvåställiga gruppen (ackusativstyrande verb). Det framgår slutligen också att det finns två grupper för tvåställiga verben som styr dativ, och så gör jag därför att verben *teas* (‘te sig’) och *synas* (‘förefalla’) brukar klassificeras som opersonliga.

Sökningarna med söksträngarna i Figur 7.7 har tagit fram totalt **741** belägg som uppfyller excerperingskriterierna för delstudie B3 (se avsnitt 7.2.3 ovan). I nästa avsnitt redogör jag för hypotesprövningen, och jag börjar med den första hypotesen.

149 Notera att jag söker på både fyl- och föl för verbet följhia (‘följa’), trots att vokalsänkningen [y] > [ø] inte har inträffat under hela perioden som undersöks. Så gör jag därför att vissa digitaliserade handskrifter kan innehålla ett i viss mån moderniserat språk (se t.ex. Hirvonens 1987:52 diskussion om handskrifterna till *Pentateuchparafrasen*).

7.3 Hypotesprövning

I undersökning B testar jag tre hypoteser som syftar till att ge svar på frågan: hur bör fornsvensk LOS-ledföljd analyseras? I avsnitt 7.3.1 redogör jag för delstudie B1, och där visar jag att resultaten försvagar den första hypotesen. I avsnitt 7.3.2 redogör jag för delstudie B2, och där visar jag att resultaten försvagar också den andra hypotesen. Slutligen, dvs. i avsnitt 7.3.3, redogör jag för delstudie B3, och där visar jag att resultaten styrker den tredje hypotesen.

7.3.1 Delstudie B1, första hypotesprövningen

Den första hypotesen är att fornsvensk LOS-ledföljd är kilkonstruktion i huvudsats med ett pronominent objekt som kil, och i detta avsnitt prövas den mot 108 belägg ur äldre fornsvenska texter. Beläggen har sorterats i fyra ledföljdsclasser (se närmare avsnitt 7.2.2 ovan), och tre av dem, dvs. klass II, III och IV, kan användas för att pröva den första hypotesens giltighet, men då måste beläggen också innehålla ett eller flera adverbial, i första hand en negation, som står före, mellan eller efter de nominala argumenten, så att man får vägledning i fråga om argumentens placering.

I flera av mina belägg (43 av 108) finns emellertid inga andra satsled, varken före, mellan eller efter de nominala argumenten. Sådana belägg har jag räknat som klass I, och den här typen av belägg talar varken för eller emot den första hypotesen. Ett belägg av klass I redovisas i (7.21) nedan. Jag stryker under pronomenet och kursiverar nominativen i de belägg som redovisas i detta avsnitt.

(7.21) ok fællæ hanæ tolf mæn liggi o gild (UL, ÄB 6 § 1)
och fälla.KONJ henne.ACK tolv män.NOM ligga.KONJ o gill
“och då ska hon, om tolv män faller henne, ligga ogill” (H&W 1933:66)

KLASS I

Av försiktighetsskäl har jag som klass I räknat enstaka belägg där ett satsled som står direkt efter nominativen kan tolkas som antingen attribut till nominativen eller som självständigt led. Ett belägg redovisas i (7.22) nedan, och i detta fall är det prepositionsfrasen *mz myklom her oc starkom* (‘med en stor och stark här’) som står efter nominativen. För att illustrera svårigheter sätter jag *tillsammans* inom parentes i min översättning.

- (7.22) oc mötte os og konung mz myklom her oc starkom (MBIA, s. 433)
 och (där) mötte oss.dat Og konung med mycket här och stark
 'och där mötte oss kung Og (tillsammans) med en stor och stark här'

KLASS I

I några belägg (16 av 108) finns ett självständigt satsled, t.ex. en prepositionsfras med adverbial funktion eller ett satsadverbial, före eller mellan de nominala argumenten, men inget står efter nominativen inom samma sats. Sådana belägg har jag räknat som klass II, och i den här typen av belägg kan man inte riktigt veta om båda eller endast ett av argumenten har flyttat: nominativen står allra sist, och då kan man inte vara säkert på om den har flyttats dit eller om den har hamnat där därför att den står kvar i slutfältet/VP. Två belägg av klass II redovisas i (7.23) nedan, ett med adverbial före och ett med adverbial efter pronomenet.

- (7.23) a. oc fölghia swa hanum full witne (SdmL, JB 1)
 och följa.KONJ ADV honom.DAT fulla vittnen.NOM
 'och han har fulla vittnen därpå' (H&W 1940:96)
- b. Nw möter honum oc annar konunger melchissedech ... (MBIA, s. 181)
 Nu möter honom.DAT ADV annan konung Melchssedich.NOM ...
 'Nu möter han också en annan kung, Melchssedich...'

KLASS II

Jag har också flera belägg (35 av 108) där ett självständigt satsled i form av en fras, t.ex. ett substantiviskt DO, står efter nominativen, och sådana belägg har jag räknat som klass III. Några av dessa innehåller också ett adverbial som samtliga står mellan de nominala argumenten, vilket indikerar att nominativen står kvar i sin basposition i verbfrasen. Belägg av klass III som också innehåller adverbial ska vi strax se närmare på, men först redovisas ett belägg av klass III utan adverbial i (7.24) nedan.

- (7.24) Gaff henne en judhe: The boior som sanctus petrus ... (LegBil, s.114)
 gav henne.DAT en jude.NOM de boior.ACK som S:t Petrus...
 'Gav henne en jude de boior som S:t Petrus...'

KLASS III

Slutligen har jag excerperat några (14 av 108) som har ett huvudord, t.ex. ett icke-finit verb eller ett predikativt adjektiv, efter nominativen, och dessa har jag räknat

som klass IV. Bland dessa finns två belägg som också innehåller adverbial, varav ett har en negation mellan de nominala argumenten och det andra har ett innehållsadverbial efter nominativen. Belägget som innehåller negation ska vi strax titta närmare på. Ett belägg av klass IV utan adverbial redovisas i (7.25) nedan.

- (7.25) a. tholikt ordh   hafua thik   *crístne fælsara*   kiænt   (LegBil, s. 521)
dylikt ord.ACK   har   *dig.DAT*   *kristna bedragare.NOM*   lært
 'Sådana ord har de kristna bedragarna lært dig'

KLASS IV

Beläggen som har presenterats hittills kan varken motbevisa eller styrka den första hypotesen. För detta ändamål behöver man titta närmare på ett mindre antal belägg av klass II, III och IV som innehåller en negation (totalt åtta), samt ett mindre antal belägg av klass III och IV som innehåller adverbial (totalt sex). Den första hypotesen säger ju nämligen att negation eller adverbial ska placeras i en viss ordning gentemot de nominala argumenten: negationen ska oftast stå före pronomenet, och adverbial ska oftast stå mellan argumenten, aldrig efter nominativen.¹⁵⁰

Bland belägg av klass II finns två med adverbial före pronomenet, och ett av dessa redovisades i (7.23) ovan. Totalt fyra belägg av klass II innehåller en negation, och negationen står i samtliga fall mellan argumenten. I (7.26) nedan redovisas samtliga belägg av typ II som innehåller en negation. Notera att tre belägg med negationen mellan argumenten har excerperats ur *Östgötalagen*.

- (7.26) a. þær firi hialpær   hanum   egh   *lönda skript*   (ÖgL, KrB 15 § 1)
där för hjälper   *honom.DAT*   NEG   *lönligr kyrkobot.NOM*
 'Då hjälper honom ej lönligr kyrkobot' (H&W 1933:13)
- b. þa hialpær   hanum   egh længær   *forfals epær*   (ÖgL, KpB 6 § 3)
då hjälper   *honom.DAT*   NEG ADV   *förfallsed.NOM*
 'då hjälper honom ej längre ed om förfall' (H&W 1933:164)
- c. þa hialpær   hanum   egh   *uilzz epær*   (ÖgL, BB 21 § 1)
då hjälper   *honom.DAT*   NEG   *vilseden.NOM*
 'då hjälper honom ej ed om att han har farit vill' (H&W 1933:212)

150 Notera att jag inte har tittat närmare på lednegation kontra satsnegation i denna prövning, och det är möjligt att negationens funktion har inverkan på placeringen i några fall men knappast i alla. Till exempel kan man tänka sig att negationen har status som lednegation i (7.26b), där negationen står direkt före ett annat adverbial, nämligen *længær* ('längre'), men av kontexten att döma är en sådan analys inte rimlig för t.ex. (7.28b), där det är någons rätt till skogen som behandlas i ÖgL.

- d. *tha sömpde honum ey swa fwl oc oreen gærning* (MBIA, s. 111)
då anstår honom.DAT NEG så ful och oren gærning.NOM
 ‘I så fall anstår honom inte en så ful och oren gærning’

KLASS II + NEG

Bland belägg av klass III och IV finns fem belägg som innehåller adverbial, och i fyra fall rör det sig om en negation som står mellan argumenten. De fyra beläggen som innehåller negation (*egh*, ‘ej’) redovisas i (7.27) och (7.28) nedan. Notera att samtliga har excerperats ur *Östgötalagen* – en lagtext som oftast har objekt efter negationen (jfr diskussion i avsnitt 6.4.5 ovan, och se särskilt Tabell 6.9 ovan).

- (7.27) a. *þær hialpær hanum egh lönda skript firi.* (ÖgL, KrB 15 § 1)
där hjälper honom.DAT NEG lönlig kyrkobot.NOM för
 ”där hjälper honom ej lönligt kyrkobot för” (H&W 1933:13)
- b. *þær hialpær hanum egh lönda skript firi.* (ÖgL, KrB 20 § 1)
där hjälper honom.DAT NEG lönlig kyrkobot.NOM för
 ”då hjälper honom icke lönlig kyrkobot” (H&W 1933:15)

KLASS III + NEG

- (7.28) a. *þær hialpær böm egh lönda skript firi biscups sak* (ÖgL, KrB 18)
där hjälper dem.DAT NEG lönlig kyrkobot.NOM för biskops anklagelse
 ”Här hjälper dem icke lönlig kyrkobot från böter till biskopen”
 (H&W 1933:14)
- b. *uarþær hanum egh skoghær hemul* (ÖgL, BB 34)
var honom.DAT NEG skogen.NOM tillhörig
 ”Kan han ej styrka sin rätt till skogen” (H&W 1933:220)

KLASS IV + NEG

Det finns slutligen också ett belägg av klass III som har ett adverbial efter nominativen. Det rör sig närmare bestämt om ett sättsadverbial, nämligen *samuledh* (‘på samma sätt’). Belägget redovisas i (7.29) nedan, och notera att det i kontexten som föregår exemplet framgår att sättsadverbialet *samuledh* inte analyseras som en del av infinitivfrasen *at stridha widh them* (‘att strida med dem’), utan det är verbet *förbjuda* som modifieras med *samuledh*.

- (7.29) oc forbödh os   *gudh*   samuledh   at stridha widh them (MBIA, s. 432)
och förbjöd   *oss.DAT*   *gud.NOM*   *ADV*   *att strida*   *vid*   *dem*
'och på samma sätt förbjöd gud oss att strida med dem'

KLASS III + ADV

Sammantaget är det empiriska underlaget visserligen magert, men det ger en fingervisning avseende argumentens placeringsmöjligheter visavi adverbial vid fornsvensk LOS-ledföljd: pronomenet står **alltid** före negationen i de belägg som innehåller en negation, och nominativen verkar kunna stå före adverbial. Detta överensstämmer inte med den första hypotesen som säger att det ska vara precis tvärtom: pronomenet borde i flertalet av de aktuella fallen stå efter negationen, eftersom negationen är högsta kilkandidat, och nominativen borde inte kunna stå före adverbial, eftersom denna placering utesluter att satsen har en subjektsslucka (se närmare i avsnitt 7.1.1 ovan). Min bedömning är att resultaten därmed försvagar den första hypotesen.

7.3.2 Delstudie B2, andra hypotesprövningen

Den andra hypotesen är att pronomenet är ett oblikt subjekt som står före ett substantiviskt nominativobjekt i en fornsvensk LOS-ledföljd. Kom ihåg att denna hypotes ger fyra prediktioner: 1) verbförbindelsen ska vara icke-agentiell; 2) pronomenet ska ha dativform och UPPLEVARE-roll; 3) nominativen ska ha TEMA-roll och/eller inanimat referens, och 3) det finita verbet ska kongruera i numerus med nominativen. Det är alltså följande egenskaper som är relevanta att titta närmare på i de 108 belägg som granskades i förra avsnittet:

- 1) Agentiell kontra icke-agentiell verbförbindelse
- 2) Pronomenets morfologiska form: dativ eller akkusativ
- 3) Argumentens semantiska roller/referenstyp
- 4) Verbböjning: kongruens/inkongruens i numerus

Det finns flera belägg där jag har klassificerat verbförbindelsen som icke-agentiell: totalt 47 av 108. Två verb utmärker sig bland dessa belägg, *teas* ('te sig') samt *hjälpa* med alternativ icke-agentiell betydelse (så som i (7.26)-(7.28) ovan). Verben är i dessa fall dativstyrande: tredje person femininum, singular, har, som förväntat, entydig morfologiskt dativform: *henne*. Som förväntat har pronomenet UPPLEVARE-roll, medan nominativen har TEMA-roll (men inte alltid inanimat referens). Två exempel ges i (7.30) nedan, och under exemplen anges klassificering. Jag stryker

under pronomen, kursiverar nominativen och fetmarkerar finita verb i de belägg som redovisas i detta avsnitt.

(7.30) a. **tedhis** hæenne gudz ængil: lius som solin (LegBil, s. 12)
teddes henne.DAT guds ängel.NOM ljus som solen
”Då syntes henne Guds ängel, ljus som solen ” (FLW 1917:11)

b. Thidhia daghin **tedhis** henne eet altare høgt gen himnum (LegBil, s. 63)
Tredje dagen teddes henne.DAT ett altare.NOM högt mot himlen
”På tredje dagen fick hon skåda ett altare högt uppe mot himlen”
(FLW 1917:19)

ICKE-AGENTIELLA
DATIVSTYRANDE VERB

Vidare noterar jag att det finita verbet oftast kongruerar med nominativen, och i de enstaka fall som jag har noterat inkongruens hittar jag nästan alltid motsvarande belägg men med kongruens vid kontroll i andra handskrifter av samma texter. Två inkongruenta fall vid icke-agentiell verbförbindelse har excerperats ur LegBil samt MBIA, och för kontroll har jag sökt efter motsvarande fall i LegBu respektive MBIB. I (7.31) nedan redovisas ett fall med kongruens mellan verbet *teas* i preteritum plural, *tedh-us* (‘teddes’), och nominativen *cosmas ok damianus* (‘Cosmas och Damianus’) i (a)-exemplet.¹⁵¹ I (b)-exemplet redovisas det inkongruenta fallet som kommer från LegBil: verbet har singularform, *tedh-is* (‘teddes’), när nominativen, *thre duwr* (‘tre duvor’), står i plural.¹⁵²

(7.31) a. wm ena naat **thedus** hanum cosmas ok damianus j symne (LegBil, s. 515)
om en natt teddes.PL honom.DAT Cosmas och Damianus.NOM i sönnen
‘En natt visade sig Cosmas och Damianus för honom i sönnen’

b. Tha **tedhis** honum thre duwr ifuir altarans korsse (LegBil, s. 345)
då teddes.SG honom.DAT tre duvor.NOM över altarens kors
”då teddes honom över altarens kors tre duvor” (FLW 1917:67)

(a) = KONGRUENS, FV-NOM
(b) = INKONGRUENS, FV-NOM

---

151 Detta exempel är identiskt i båda handskrifterna, dvs. Legbil och LegBu.

152 Notera att detta exempel saknas i LegBu.

Båda exemplen i (7.31) kommer från LegBil, vilket betyder att man i denna handskrift finner såväl kongruens som inkongruens mellan finita verbet och nominativen vid fornsvensk LOS-ledföljd. I (7.32) redovisas det inkongruenta fallet som kommer från MBIA, och kontrollbelägget från MBIB redovisas i (b)-exemplet: verbet har singularform, *synt-is*, i MBIA, medan verbet har pluralform, *synt-os*, i MBIB.¹⁵³

(7.32) a. **tha syntis honum** *thre män* hart när honum (MBIA, s. 155)
då syntes.SG honom.DAT tre män.NOM ganska nära honom
 ‘Då syntes tre män ganska nära honom’

b. **tha syntos honum** *tre mæn* vp nær honum (MBIB, s. 144)
då syntes.PL honom.DAT tre män.NOM upp nära honom
 ‘Då syntes tre män dyka upp nära honom’

(a) = INKONGRUENS, FV-NOM

(b) = KONGRUENS, FV-NOM

Jag har också flera belägg med verben *fylghia* (‘följa’) och *möta* (fyra med *fylghia*, 25 med *möta*), och jag räknar dessa tillsammans, eftersom det i de flesta fall är omöjligt att klassificera verbförbindelsen (se diskussion om *möta* i avsnitt 7.2.2 ovan). Oftast har båda argumenten animat referens, så som i (7.33) nedan, och endast i ett belägg med verbet *möta* kan pronomenet tolkas som UPPLEVARE, se (7.33) nedan.

(7.33) a. ok **fylgdhu hanum** *mange iudha* til garizim bergh (LegBil, s. 301)
och följde.PL honom.DAT många judar.NOM til Garisim berg
 ‘och då följde många judar honom till berget Garisim’

b. þær **skulu hanum** *nærikiær* mötæ (UL, KGB 2)
där ska.PL honom.DAT närkingar.NOM möta
 ”Där skola närkingar möta honom” (H&W 1933:43)

Möta/fylghia-BELÄGG

DATIVSTYRANDE VERB

---

153 Notera att den elektroniska versionen av MBIB i FsvTB innehåller ett skrivfel: verbet är böjt i singular i den version av Mos-B som finns på FsvTB, men om man slår upp *synas* i Söderwall (1842-1918) visas samma exempel från Mos-B, och där är verbet böjt i plural, dvs. *syntos*. Jag antar att Söderwalls (1842-1918) exempel är korrekt.

- c. Nu **möta** hanum ængin ansuar a þinginu ælla fæmtinne (ÖgL, RB 23)
Nu möta.PL honom.DAT inget svar.NOM á tinget eller femten
 ”Nu möter honom intet svar på tinget eller på femten” (H&W 1933:186)

Möta + UPPLÉVARE
 DATIVSTYRANDE VERB

Också i belägg med verbet *möta* har jag iakttagit enstaka fall där det ser ut som att det finita verbet inte kongruerar med nominativen. Två belägg redovisas i (7.34) och (7.35) nedan. Återigen finner jag dock de inkongruenta fallen i LegBil, medan jag vid kontroll i LegBu finner motsvarande belägg men med kongruens. Kontrollbeläggen från LegBu redovisas i (b)-exemplen nedan.

- (7.34) a. Tha **mötte** hanum. j stadz portenom. *folk mz like* (LegBil, s. 137)
Då mötte.SG honom.DAT i stads porten folk.NOM med lik
 b. þa **mötto** hanum i stadz lukene. *folk mz like* (LegBu, s. 137)
då mötte.PL honom.DAT i stads porten folk.NOM med lik
 ”då mötte honom i stadsporten folk med ett lik” (Wiktorsson 2020:51)

(a) = INKONGRUENS, FV-NOM
 (b) = KONGRUENS, FV-NOM

- (7.35) a. En tima A thöm væghenom thær de vildo hwilas J enne biærgscoru:
en tid på den vägen där de ville vilas j en bergsskåra
mötte them j bærgshcorunne *two størsto draka* (LegBil, s. 71)
mötte.SG them.DAT i bergsskåran två största drakar.NOM
 b. En tima a þøm væghenom þa þe vildo huilas vndi eno bærghe
en tid på den vägen då de ville vilas under ett berg
möto þøm *two store draka* (LegBu, s. 71)
mötte.PL dem.DAT två stora drakar.NOM
 ”En gång på samma färd, då de vilade sig vid ett berg, mötte dem två stora drakar” (Wiktorsson 2020:29)

(a) = INKONGRUENS, FV-NOM
 (b) = KONGRUENS, FV-NOM

Man skulle kunna invända mot att det rör sig om inkongruens i LegBil i (7.34) ovan, eftersom *folk* är neutrum och kan tolkas som singular eller plural, men min bedömning är att det rör sig om inkongruens, därför att skrivaren använder singularformen även när det är tydligt att nominativen är plural, så som vid *two størsto draka* (‘två största drakar’) i (7.35) ovan. Eftersom LegBu uppvisar

kongruens i båda fallen är det enligt min mening troligt att LegBu är mer trogen originalet än LegBil, och jag utgår från att originaltexten hade kongruens mellan det finita verbet och nominativen vid fornsvensk LOS-ledföljd med verbet *möta*.

Hittills har jag prövat andra hypotesen dels mot sådana belägg där jag har klassificerat verbförbindelsen som icke-agentiell, dels mot belägg med verben *fylghia/möta*, och den andra hypotesens prediktioner överensstämmer med den förra typen av belägg: 1) pronomenet har dativform och UPPLEVARE-roll; 2) nominativen har en semantisk roll som direkta objekt brukar ha och oftast inanimat referens, och 3) det finita verbet kongruerar med nominativen i numerus. Belägg med *möta* och *fylghia* bör man enligt min mening bortse från eftersom det i de flesta fall är omöjligt att klassificera verbförbindelsen som agentiell eller icke-agentiell.

Av totalt 108 belägg återstår 32 som ännu inte har prövats mot den andra hypotesen, och en mindre mängd av dessa bör man också räkna bort. Det rör sig närmare bestämt om sju speciella fall, varav ett har två koordinerade huvudverbskandidater (*wäffia oc klanda*, ‘bringa på fall’), och sex har finit verb + ett annat predikat i form av ett predikativt adjektiv eller particip: fem med dativstyrande adjektiv och ett med particip. Dessa belägg bör räknas bort, dels eftersom det i belägget med två huvudverbskandidater är omöjligt att avgöra vilken kasusform pronomenet har (se Söderwall 1884-1918, *väfia*, ‘snärja’, angående koordinationen *wäffia oc klanda* ‘bringa på fall’), dels eftersom man inte kan vara säker på att argumentstrukturen är samma för verbförbindelser som för adjektiv/particip. Det bör dock påpekas att två belägg med det dativstyrande adjektivet *skyldugher* (‘skyldig’) har tre nominala argument, och det är akkusativen, **inte** nominativen, som har TEMA-roll. Se (7.36) nedan, där akkusativen står satsinitialt.¹⁵⁴

- (7.36) þræ siælæmæssur **ær** hanum *præster* skyldugher
tre själamässor.ACK är.SG honom.DAT präst.NOM skyldig.NOM
 fore þæ pænningæ (UL, KkB V8)
 för dessa penningar
 ”Tre själamässor är prästen skyldig att läsa för honom för dessa penningar”
 (H&W 1933:)

ANNAT PREDIKAT ÄN VERB
 DATIVSTYRANDE

Om man bortser från sju speciella fall återstår 25 belägg där jag har klassificerat verbförbindelsen som agentiell. Bland dessa finns ett belägg med verbet *hjälpa*, som styr dativ. I (7.12) ovan redovisades belägget där nominativen enligt min bedömning

---

¹⁵⁴ Notera att UL-B har omvänd ordning mellan dativen och nominativen på motsvarande ställe.

är ett AGENT-subjekt till *hjälpa*. Utöver belägg med verbet *hjälpa* finns elva belägg med olika akkusativstyrande verb + 13 belägg med treställiga verb, och bland de elva beläggen som har ett akkusativstyrande verb finner jag fyra pronomen som har morfologiskt entydig akkusativform, *hana/hona* ('henne'). Ett sådant belägg redovisades i (7.21) ovan. De övriga tre redovisas i (7.37) nedan. Notera att det finita verbet kongruerar med nominativen i numerus i dessa fall.

- (7.37) a. Ok **leddu** hona *thwe ængla*. (LegBil, s. 277)
och ledde.PL henne.ACK två änglar.NOM
 'och då ledde henne två änglar'
- b. ok **fællæ** hanæ *tolff mæn* (UL, MB 13 § 2)
och fälle(r) henne.ACK tolv män.NOM
 "och hon fälles av tolvmannanämnd" (H&W 1933:96)
- c. þa **uærin** hana *hænna frændær* *mæþ þrætylftum* (ÖgL, Eps 23)
då värja.KONJ.PL henne.ACK hennes fränder.NOM med tretolfsed
 "då skola hennes fränder värja henne med tretolfsed" (H&W 1933:40)

AGENTIELLA

AKKUSATIVSTYRANDE VERB

Också vid akkusativstyrande verb har jag observerat ett fall med inkongruens i MBIA, men återigen finner jag kongruens vid kontroll i MBIB. I (7.38) nedan redovisas dessa två belägg: i (a)-exemplet, som kommer från MBIA, böjs verbet i singularform, *ledh-er* ('leder'), medan nominativen *hælghe män* ('heliga män') står i plural. I (b)-exemplet redovisas kontrollbelägget från MBIB, och i detta fall böjs verbet i tredje person, plural, *ledh-a*.

- (7.38) a. Oc [...] **ledher** os *hælghe män* *mz vars hærre kænnedom* (MBIA, s. 408)
och [...] leder.SG oss.ACK heliga män.NOM med vår herres kænnedom
- b. oc [...] **ledha** os *hælghe mæn* *mz wars hærre kænnedom* (MBIB, s. 315)
och [...] leder.PL oss.ACK heliga män.NOM med vår herres kænnedom
 'och ... leder oss de heliga männen med vår herres kænnedom'

(a) = INKONGRUENS, FV-NOM

(b) = KONGRUENS, FV-NOM

Det är alltså endast i LegBil och MBIA som jag finner enstaka fall med inkongruens mellan det finita verbet och nominativen. I LegBu respektive MBIB finner jag kongruens i motsvarande fall, utom i två fall, som saknas i LegBu. Man brukar anta

att LegBu och MBIB i språkligt avseende är trognare originaltexterna än LegBil respektive MBIA (Jansson 1934, Hesselman 1927), och mina iakttagelser ger stöd åt detta. Den rimligaste tolkningen av LOS-ledföljder vid akkusativstyrande verb blir därmed följande: nominativen har status som subjekt, akkusativen har status som objekt.

Till sist har jag 13 belägg som har treställiga verb som huvudverb, och i dessa fall rör det sig ingalunda om oblikt subjekt + ett nominativobjekt. Pronomenet har visserligen dativform (eller en form som kan tolkas som dativ), men nominativen har AGENT-roll, och det finns ett tredje argument, antingen ett nominalfrasformat direkt objekt eller ett satsformat/satsvärdigt argument, som står efter nominativen. Fyra belägg redovisas i (7.39) nedan; notera numeruskongruensen i (a)-, (b)- och (d)-exemplet.

- (7.39) a. Mz thässo **känner** os *abram* /at wi skulom ... (MBIA, s.181)
med dessa lär.SG oss.DAT Abraham.NOM att vi ska ...
 ‘Med dessa lär Abraham oss att vi inte ska...’
- b. J pässö **kännir** os *abraham* godhan sidh oc rättan tro (MBIA s. 188)
I dessa lär.SG oss.DAT Abraham.NOM god sed och rätt tro.ACK
 ‘I dessa lär Abraham oss god sed och rätt tro’
- c. J samu stundh **recte** hanum *sanctus marcus* stang j hændher (LegBil, s. 256)
I samma stund räckte.SG. honom.DAT sankt Marcus.NOM stång.ACK i händer
 ‘I samma stund räckte S:t Marcus honom en stång i händerna’
- d. Oc thy **rædho** hænne *lækiara* at giptas (LegBil, s. 109)
och ty rådde.PL henne.DAT läkare.NOM att giftas
 ‘Och därför rådde läkarna henne att gifta sig’

AGENTIELLA

DATIV + ACKUSATIV

Sammantaget kan det konstateras att icke-agentiella verbförbindelser med ett pronomen i dativ som har UPPLEVAR-roll + en nominativ som har TEMA-roll och inanimat referens är vanliga bland de 108 beläggen, men detta betyder inte nödvändigtvis att det rör sig om ett oblikt subjekt som står före ett nominativobjekt i dessa fall, utan det kan lika gärna röra sig om en subjektlös sats med två objekt (se diskussion i avsnitt 7.2.2 ovan, och se Falk 1997:37f). Stöd för tolkningen att det rör sig om två objekt får man av det faktum att fornsvensk LOS-ledföljd inte så sällan förekommer vid agentiella verbförbindelser i mitt material. I detta fall är det tydligt att pronomenet har status som objekt och att nominativen har status som subjekt. I några fall innehåller beläggen ett akkusativstyrande verb + ett pronomen

i morfologiskt entydig ackusativform, och genom min kontroll av verbböjningen i de olika handskrifterna landar jag i slutsatsen att nominativen har status som subjekt. Därtill finns ett tiotal belägg som har treställiga huvudverb, där det står klart att dativen har status som objekt medan nominativen är ett typiskt AGENT-subjekt. Min bedömning är följaktligen att resultaten försvagar den andra hypotesen.

7.3.3 Delstudie B3, tredje hypotesprövningen

Den tredje hypotesen är att fornsvensk LOS-ledföljd och DO-IO-ledföljd är två varianter av GS2, nämligen GS2a och GS2b (se diskussion i avsnitt 7.1.3 ovan). Denna hypotes ger två prediktioner: 1) LOS-ledföljd och DO-IO-ledföljd ska begränsas parallellt med begränsning av OV-ledföljd samt parallellt med att det fornsvenska kasussystemet reduceras, och 2) man bör kunna hitta såväl pronomina som substantiviska objekt före subjekt/objekt, så länge kasussystemet är intakt.

Totalt har jag excerperat 741 satser, och den ordning mellan nominala argument som är mest frekvent i den syntaktiska kontext som jag har undersökt är utan tvekan 1) FV > nominativ (Subj) > dativ (IO) > ackusativ (DO) vid treställiga verb, samt 2) FV > nominativ > dativ eller FV > nominativ > ackusativ vid de flesta av de tvåställiga verben. För de tre mest frekventa ledföljderna använder jag beteckningen **vanlig ledföljd** (se avsnitt 7.2.3 ovan). De två alternativa ledföljderna, LOS-ledföljd och DO-IO-ledföljd, finner jag i samtliga delkorpusar, men fördelningen skiljer sig över tid. I Tabell 7.2 nedan redovisas fördelningen av vanlig respektive alternativa ledföljder för varje delkorpus: Äfsv I (1250–1300), Äfsv II (1300–1375), Yfsv I (1375–1450) och Yfsv II (1450–1525). I denna tabell för jag alltså samman belägg med LOS-ledföljd och belägg med DO-IO-ledföljd, men jag kommer att diskutera varianterna samt argumentens form närmare nedan. Observera också att jag tillfälligt bortser från 56 belägg med de opersonliga verben *teas/synas*, men jag återkommer till dessa senare.

TABELL 7.2 Fördelning av vanliga respektive alternativa ledföljder i fornsvenska över tid

KORPUS	VANLIGA		ALTERNATIVA		N
	ANTAL	ANDEL	ANTAL	ANDEL	
Äfsv I (1250–1300)	164	77 %	50	23 %	214
Äfsv II (1300–1375)	172	87 %	25	13 %	197
Yfsv I (1375–1450)	108	96 %	5	4 %	113
Yfsv II (1450–1525)	138	85 %	23	14 %	161
TOTALT	582	85 %	103	15 %	685

Av Tabell 7.2 att döma tycks alternativa ledföljder följer OV-utvecklingen väl (se diskussion i avsnitt 2.4.1 ovan, och se Delsing 1999:152), vilket överensstämmer med den tredje hypotesens prediktion. I den äldsta äldre fornsvenska perioden har tidigare forskning rapporterat mycket hög OV-frekvens, och i texter från denna period har jag funnit flest belägg med alternativa ledföljder. I den efterföljande äldre fornsvenska perioden har tidigare forskning rapporterat minskad OV-frekvens, och i texter från denna period finner jag minskning av andelen belägg med alternativa ledföljder. I den första yngre fornsvenska perioden har tidigare forskning rapporterat låg OV-frekvens, och i texter från denna period finner jag få belägg med alternativa ledföljder. I den allra sista yngre fornsvenska perioden har tidigare forskning rapporterat en viss ökning av OV-frekvens, och i texter från denna period finner också jag en ökning av andelen belägg med alternativa ledföljder.

Det finns emellertid två skäl att granska mina belägg närmare: 1) det finns fyra speciella verb som utmärker sig: *böta*, *vita* ('styrka'), *hjälpa* och *möta*. Tillsammans står dessa verb för 70 av 103 belägg med alternativa ledföljder, men som jag kommer att visa senare kan man se minskning av alternativa ledföljder över tid även när dessa verb räknas bort; 2) Tabell 7.2 säger inget om det fornsvenska kasusystemets betydelse för de alternativa ledföljderna, men som jag kommer att visa verkar det ha betydelse.

Flest belägg med fornsvensk LOS-ledföljd har jag funnit i satser med två argument intill varandra. Totalt 447 av 534 belägg (alltså ca 84 %) har vanlig ledföljd i dessa fall; 87 belägg har alternativ ledföljd, varav 83 har LOS-ledföljd och fyra har DO-IO-ledföljd efter IV. I (7.40) nedan redovisas två belägg, ett har vanlig ledföljd efter IV och ett har DO-IO-ledföljd efter IV. I det senare fallet står ett substantiviskt DO, *all thæsse land* ('allt detta land' i akkusativ), före ett substantiviskt IO, *nebugodonor konunge* ('kung Nebukadnessar' i dativ). Jag fetmarkerar huvudverb, kursiverar nominativer och stryker under dativer/IO och akkusativer/DO i de belägg som redovisas i detta avsnitt.

- (7.40) a. Amot första meen   haffde *gudh*   **giffuit**   mannenom   liffs træ
Emot första ondskan   hade *gud.NOM*   *givit*   *mannen.DAT*   *livets träd.ACK*
 'Emot den första ondskan hade gud givit mannen livets träd'

(MBIB, s. 100)

VANLIG LEDFÖLJD

- b. Nw haffwir   *iak*   **giffwit**   all tæsse land   nabugodonor konunge
Nu har   *jag.NOM*   *givit*   *allt detta land.ACK*   *nebugodonor konung.DAT*
 'Nu har jag givit kung Nebukadnessar allt detta land'

(MBIB, s. 8)

DO > IO-LEDFÖLJD

I 83 belägg med LOS-ledföljd rör det sig i samtliga fall utom två (som redovisas i (7.44) nedan) om ett pronomen som står efter FV men före ett substantiviskt argument i nominativ. Oftast har pronomenet en form som kan tolkas som dativ: 52 av 81 (64 %). Det finns emellertid också ett flertal pronomen i en form som kan tolkas som ackusativ: 29 av 81 (36 %). I (7.41) nedan redovisas fyra belägg, två med vanlig ledföljd i (a) och (c), samt två belägg med pronominellt objekt, i dativ respektive ackusativ, före ett substantiviskt subjekt, i (b) och (d).¹⁵⁵

- (7.41) a. hwi **förbødh** *gudh* edhir at æta aff alzskons paradys frukt
varför förbjöd gud.NOM er.DAT att äta av allsköns paradys frukt
 ‘varför förbjöd Gud er att äta av paradisetts alla frukter’
 (MBIB, s. 123)

VANLIG LEDFÖLJD

- b. oc **förbød** os *gud* at vroa them (MBIB, s. 333)
och förbjöd oss.DAT gud.NOM att oroa dem
 ‘och (då) förbjöd Gud oss att oroa dem’

LOS-LEDFÖLJD

- c. þa a *bondin* han egh **ætær gialda** (ÖgL, KrB 9)
då ska bonden.NOM den.MASK.ACK NEG åter gällda
 ”då skall bonden icke återgällda den” (H&W 1933:10)

VANLIG LEDFÖLJD

- d. þa skal þæt *bonde* **ætær gialda** þem sum atte (ÖgL, BB 26)
då ska det.ACK bonde.NOM åter gällda de.DAT som ägde
 ”då skall han återgällda det till den som ägde det” (H&W 1933:214)

LOS-LEDFÖLJD

Bland belägg som har ett pronomen i dativ före nominativen finns två speciella verb: *hjälpa* och *möta*. Dessa två verb står för hela 40 av 52 sådana belägg, och av två skäl bör dessa 40 räknas separat. För det första är argumentens status oftast omöjlig att avgöra vid *möta*, och argument till *hjälpa* kan analyseras som två objekt vid alternativ icke-agentiell betydelse (se diskussion om *möta/hjälpa* i 7.2.4 och 7.3.2 ovan). För det andra är dativ > nominativ är den vanliga ordningen med dessa verb:

¹⁵⁵ Notera att (d)-exemplet har ett argument efter IV, och i sådana här fall räknas endast ackusativ > nominativ som ett belägg för LOS-ledföljd (se diskussion om OVO-ledföljd i avsnitt 7.2.3 ovan).

26 av totalt 37 belägg har denna ordning vid *möta*; 14 av totalt 21 belägg har denna ordning vid *hjälpa*. I (7.42) nedan redovisas två belägg med verbet *möta*, ett med ett substantiviskt argument i nominativ före ett pronominellt argument i dativ i (a)-exemplet, samt ett med den för *möta* vanliga ordningen dativ > nominativ i (b)-exemplet. Notera att det rör sig om ett minimalt par från samma flock i *Upplandslagen*, och här finner jag fyra nästintill identiska belägg med dativpronomen > nominativ; alla fyra kommer efter (a)-exemplet, och det enda som byts ut är nominativen.

(7.42) a. þær skulu *smalændingiær* hanum **möta** (UL, KgB 2)
där ska smålänningarna.NOM honom.DAT möta
 ”Där skola smålänningarna möta honom” (H&W 1933:43)

b. þær skulu hanum *wæstmæn* **möta** (UL, KgB 2)
där ska honom.DAT västmän.NOM möta
 ”Där skola västmännen möta honom” (H&W 1933:43)

möta-belägg, delstudie B3

(a) = NOM > DAT (11 av 37)

(b) = DAT > NOM (26 av 37)

Bland belägg som har ett pronomen i ackusativ finns också ett speciellt verb som utmärker sig: *vita* (‘styrka, pröva’). Detta verb står för hela 23 av totalt 29 sådana belägg, och det rör sig uteslutande om pronomenet *þæt* (‘det’) som står före ett substantiviskt argument i nominativ. Dessa belägg är speciella och bör räknas separat av tre skäl: 1) jag finner dem huvudsakligen i *Upplandslagen* (se diskussion i avsnitt 4.3 ovan, och se Jörgensen 1987:132); 2) ackusativ > nominativ är den vanliga ordningen vid detta verb: 23 av totalt 38 belägg har denna ordning; 3) *þæt* har oklar status i dessa fall. Min bedömning är att *þæt* vanligtvis syftar på ett satsformat argument som står längre till höger i samma sats, och jag noterar att *þæt* kan utelämnas så att *vita* endast tar ett nominalt nominativsubjekt + ett satsformat argument. Ett belägg med *vita* där *þæt* står efter nominativen redovisas i (7.43) nedan; ett belägg med *vita* där *þæt* står före nominativen redovisas i (7.43) nedan. Till dessa belägg lägger jag ett exempel i (7.43) där *þæt* har utelämnats. Notera dels att det i (7.43) rör sig om minimala par från *Upplandslagen*, dels att (c)-exemplet inte ingår bland mina belägg, eftersom detta exempel endast innehåller ett nominalt argument.

(7.43) a. þa aghu *tolffmæn* þæt **wita** hwat þæt hælder waru... (UL, JB 9 § 2)
då äger tolv män.NOM det.ACK pröva vad det ADV var...
 ”då skola tolv män pröva huruvida det var...” (H&W 1933:136)

- b. þa aghu þæt *tolffmæn* **witæ** hwat forsæti giört war... (UL, MB 11)
då ska det.ACK tolv män.NOM pröva vad försåt gjort var...
 ”då skola tolv män pröva huruvida försåt var gjort...” (H&W 1933:93)

vita-belägg, delstudie B3

(a) = NOM > ACK (15 av 38)

(b) = ACK > NOM (23 av 38)

- c. þa skulu *tolffmæn* **witæ** hwat han wiþ þe sak gik... (UL, MB 17 § 1)
då ska tolv män.NOM pröva vad han vid DEM sak gick...
 ”då skola tolv män pröva om han har vidgått denna sak...”

= *vita* utan ACK

Det sista verbet som utmärker sig bland mina belägg med alternativa ledföljder är *böta*. Detta verb är speciellt på tre sätt, och jag menar därför att även belägg med detta verb bör räknas separat: 1) Jag finner belägg med detta verb nästan enbart i de äldre fornsvenska lagtexterna; 2) verbet har ofta konjunktivform i belägg med alternativa ledföljder, och 3) verbet kan ta två eller tre argument.

När *böta* tar två argument står subjektet (= nominativen) oftast före ett objekt i ackusativ (32 av totalt 34 belägg), men med *böta* har jag också funnit två belägg med LOS-ledföljd som avviker mot alla andra belägg med LOS-ledföljd i mitt material. Dessa två har nämligen ett substantiviskt objekt före ett substantiviskt subjekt. I (7.44) redovisas tre belägg, ett med vanlig ledföljd samt de två avvikande beläggen med LOS-ledföljd.

- (7.44) a. þa **böte** *huzzman* sex markær (UL, KkB 19)
då böta.KONJ huvudman.NOM sex marker.ACK
 ”då böte huvudmannen sex marker” (H&W 1933:29)

VANLIG LEDFÖLJD (32 av 34)

- b. ok **böte** sak sinæ *husfrun* æftir wiþær bandumin (UL, ÞB 11)
och böta.KONJ sak sin.ACK hustrun.NOM efter vittne banden
 ”och hustrun skall böta för sitt brott efter vittnesbandens art” (H&W 1933:204)
- c. þær skulu tua luti *fæþrinis frændær* **böta** (ÖgL, DrB VII)
därav ska.PL två lotter.ACK fädrenets fränder.NOM böta
 ”Därav skola fränderna på fädernet böta två lotter” (H&W 1933:58)

LOS-LEDFÖLJD (2 av 34)

När *böta* tar tre argument står argumenten oftast i vanlig ledföljd: nio av totalt 14 belägg har ordningen nominativ > dativ > ackusativ. Fem belägg har DO-IO-ledföljd. Två belägg redovisas i (7.45) nedan, ett med vanlig ledföljd och ett med DO-IO-ledföljd. Notera att det med avseende på predikat, subjekt och IO rör sig om ett minimalt par från samma balk i *Upplandslagen*: (a)-exemplet har ett substantiviskt IO, *biskopi* ('biskop' i dativ), före ett substantiviskt DO, *sex markær* ('sex mark' i ackusativ), medan (b)-exemplet har ett substantiviskt DO, *þre markær* ('tre mark' i ackusativ), före ett substantiviskt IO, *biskupi* ('biskop' i dativ).

- (7.45) a. [...] **bötin** *allir* biskupi sex markær (UL, KkB 17 § 2)
 [...] *böta*.KONJ *alla*.NOM *biskop*.DAT *sex mark*.ACK
 ”[...] böte de alla till biskopen sex marker” (H&W 1933:28)

VANLIG LEDFÖLJD (9 av 14)

- b. þa **bötin** *allir* þre markær biskupi (UL, KkB 17 § 1)
då *böta*.KONJ *alla*.NOM *tre mark*.ACK *biskop*.DAT
 ”då böte de alla tre marker till biskopen” (H&W 1933:28)

DO-IO-LEDFÖLJD (5 av 14)

Om man räknar belägg med de fyra speciella verben separat återstår totalt 33 belägg med alternativa ledföljder vid andra verb: 20 belägg med LOS-ledföljd samt 13 belägg med DO-IO-ledföljd. I (7.46)-(7.48) nedan redovisas två belägg med vanlig ledföljd, två med LOS-ledföljd samt två med DO-IO-ledföljd i satser med tre argument intill varandra efter det finita huvud verbet *giva*. Dessa belägg visar att de två alternativa ledföljdsvarianterna, LOS-ledföljd och DO-IO-ledföljd, förekommer i samma syntaktiska kontexter: alla har *giva* som huvudverb.

- (7.46) a. **Giwær** *bonde* præsti iorþ ællr lösöræ (UL, KkB 14 § 5)
Ger *bonde*.NOM *præst*.DAT *jord eller lösöre*.ACK
 ”Giver bonde jord eller lösöre till präst” (H&W 1933:24)

- b. oc **gaff** *gudh* them sighir oc mykit godz (MBIB, s. 317)
och gav *gud*.NOM *dem*.DAT *seger och mycket gods*.ACK
 ‘och då gav Gud dem seger och mycket gods’

VANLIG LEDFÖLJD

- (7.47) a. **giffwir** os *gudz son* sin guddom oc mandom (MBIB, s. 239)
ger *oss*.DAT *guds son*.NOM *sin gudom och mandom*.ACK
 ‘ger guds son oss sin gudom och mandom’

- b. här ower **gaff** them *gudh* marghfalla nadher (Link, MO, s. 392)
 här över gav dem.IO gud.SUBJ mångfaldig nåd.DO
 ‘här över gav dem Gud mångfaldig nåd’

LOS-LEDFÖLJD

- (7.48) a. **giwær** *man* egu fore siæl sinæ kirkium. ællr klostrum (UL-A, KkB 14)
 ger man ägor för själ sin.ACK kyrka.DAT eller kloster.DAT
 ”Giver någon egendom för sin själ till kyrkor eller kloster” (H&W 1933:23)

- b. sidan **gaff** *han* thz sina wanner (Did, s. 136)
 sedan gav han.NOM det.DO sina vänner.IO
 ‘sedan gav han det till sina vänner’

DO-IO-LEDFÖLJD

Om man räknar alla belägg utom de med *böta*, *vita*, *hjälpa*, *möta* eller de två opersonliga verben som huvudverb återstår 508 belägg med vanlig ledföljd samt 33 belägg med alternativa ledföljder. I Tabell 7.3 nedan redovisas fördelningen av dessa 541 belägg över tid för varje delkorpus.

TABELL 7.3 Fördelning av vanlig respektive alternativa ledföljder i fornsvenska utan speciella verb

KORPUS	VANLIG		ALTERNATIVA		N
	ANTAL	ANDEL	ANTAL	ANDEL	
Äfsv I (1250–1300)	109	91 %	11	9 %	120
Äfsv II (1300–1375)	160	93 %	12	7 %	172
Yfsv I (1375–1450)	104	95 %	5	5 %	109
Yfsv II (1450–1525)	135	96 %	5	4 %	140
TOTALT	508	94 %	33	6 %	541

Som synes blir det empiriska underlaget magert när det fördelas över fyra delperioder efter borträkningen av de speciella verben. Man kan likväl se att alternativa ledföljder begränsas över tid, även om de nu inte följer OV-frekvensens uppgång i sista yngre fornsvenska perioden. Om man för samman belägg från de två traditionella perioderna, äldre fornsvenska (1250–1375) och yngre fornsvenska (1375–1525), får man också en fingervisning: alternativ ledföljd förekommer i högre utsträckning i äldre fornsvenska texter (23 av 292 belägg, 8 %) än i yngre fornsvenska texter (tio av 239 belägg, 4 %). Detta överensstämmer med den tredje hypotesens första prediktion.

En fingervisning om att det fornsvenska kasussystemet har betydelse för de alternativa ledföljderna får man också av följande iakttagelser: 1) LOS-ledföljderna har oftast ett pronomen före ett substantiviskt argument i nominativ, men två belägg avviker från detta mönster och båda beläggen har excerperats ur äldre fornsvenska lagtexter. Beläggen har alltså excerperats ur texter som är skrivna under en period då det fornsvenska kasussystemet är intakt. 2) omvänt gäller vid IO-DO-ledföljd, där flertalet av beläggen har två substantiviska objekt, men två belägg avviker från detta mönster: i ett av dessa står ett pronominellt DO före ett substantiviskt IO, se exempel (7.48) ovan, och i det andra belägget står ett pronominellt DO före ett pronominellt IO. Båda de avvikande beläggen med DO-IO-ledföljd har excerperats ur texter från den sista yngre fornsvenska perioden, och det är i denna period som det fornsvenska kasussystemet faller samman. Det ser alltså ut som att de alternativa ledföljderna begränsas när kasussystemet reduceras (jfr diskussion i 3.6.3 ovan). Dessa iakttagelser överensstämmer med den tredje hypotesens andra prediktion.

Allra sist ska också argumentens inbördes ordning vid de opersonliga verben *teas/synas* redovisas. Med avseende på dessa verb ska det sägas att jag endast finner belägg i tre av fyra delkorpusar, och i den sista delkorpusen hittar jag endast elva belägg. Jag observerar följande: dativen står oftast före nominativen i texter från den näst äldsta fornsvenska perioden, dvs. 1300–1375. Då rör det sig om totalt 28 belägg, varav 19 har ordningen dativ > nominativ och nio har ordningen nominativ > dativ. I texter från den första yngre fornsvenska perioden, dvs. 1375–1450, står nominativen oftare före dativen. Då rör det sig om totalt 19 belägg, varav 16 har ordningen nominativ > dativ, medan endast tre har ordningen dativ > nominativ. I texter från den allra sista yngre fornsvenska perioden, dvs. 1450–1525, hittar jag, som sagt, endast elva belägg och i samtliga belägg står dativen (ett pronomen) före nominativen (ett substantiviskt argument). Fyra belägg redovisas i (7.49) nedan, två med ordningen dativ > nominativ i (a) och (b) samt två med ordningen nominativ > dativ i (c) och (d).

(7.49) a. ok paska dag **tepes** hanum var hærra mz flerom (LegBu, s. 195)
 och påsk dag teddes honom.DAT vår herre.NOM med flera
 ”och påskdagen visade sig för honom Vår Herre med flera”
 (Wiktorsson 2020:77)

b. þa **syntes** þøm cristno sanctus iacobus vpenbarleka (LegBu, s. 177)
 då syntes de kristna.DAT sanct iacobus.NOM uppenbart
 ”Då syntes för de kristna sankt Jacobus uppenbart” (Wiktorsson 2020:70)

teas/synas-belägg, delstudie B3

(a) och (b) = DAT > NOM

- c. Ok **syntis** *war hærra ihesus cristus* hanum *mz kors tekne* (Jär, s. 49)
och syntes vår herre jesu kristus.NOM honom.DAT med kors tecken
 ‘då skymtade han vår herre Jesus Kristus med korstecken’
- d. Än *tha the* [...] **tedhis** *ängillin* konungenom *j sömpne hans* (Greg A, s. 309)
Men då de [...] teddes ängeln.NOM konungen.DAT i sömne hans
 ‘Men då de [...] visade sig ängeln för honom i hans sömn’

teas/synas-belägg, delstudie B3

(c) och (d) = NOM > DAT

Om man bortser från den allra första delkorpusen, där jag inte har funnit några belägg, och den allra sista delkorpusen, där jag endast hittar elva belägg som är av samma typ – ett pronomen i dativ står före substantiv i nominativ – verkar benägenheten att ha dativen före nominativen förändras mellan perioderna vid de opersonliga verben till nominativ > dativ, så som (c)- och (d)-exemplet ovan. Något svar på vad som ligger bakom denna förändring kan jag emellertid inte ge utifrån mitt material.

Sammanfattningsvis indikerar resultaten att ordningen mellan argument till verb varierar i högre utsträckning i äldre fornsvenska än i yngre fornsvenska texter. Därutöver indikerar resultaten att ordningen mellan två substantiviska argument kan variera men denna möjlighet ser ut att begränsas i samband med att det fornsvenska kasussystemet reduceras. Slutligen indikerar resultaten att möjligheten att ha alternativ ordningen mellan två argument i fornsvenska var vanligare med vissa speciella verb än vid andra. Min bedömning är att resultaten styrker den tredje hypotesen: fornsvensk LOS-ledföljd och DO-IO-ledföljd är två undervarianter av GS2, nämligen GS2a och GS2b.

7.4 Sammanfattning av iakttagelser.

I detta kapitel har jag i tre delstudier prövat tre hypoteser som syftar till att ge svar på avhandlingens tredje och fjärde frågeställning. Den tredje frågan var denna: Hur placeras nominala argument i förhållande till varandra? Den fjärde var denna: Hur bör alternativ inbördes ordning analyseras?

I den första och andra delstudien, dvs. B1 och B2, prövades följande hypoteser: fornsvensk LOS-ledföljd är kilkonstruktion i huvudsats respektive fornsvensk LOS-ledföljd är att ett oblikt subjekt står före ett nominativobjekt. Dessa två delstudier gav ett resultat som försvagar hypoteserna. Jag gjorde följande iakttagelser:

- 1) Kilkandidaten, dvs. pronomenet, i en fornsvensk LOS-ledföljd står **alltid** före negation i de belägg som innehåller negation, och subjektskandidaten, dvs. nominativen, verkar kunna stå före adverbial. Detta överensstämmer inte med den första hypotesen som säger att det ska vara precis tvärtom: pronomenet borde stå efter negationen, eftersom negationen är högsta kilkandidat, och nominativen borde inte kunna stå före ett adverbial, eftersom denna placering eliminerar förutsättningen för kil: subjektslucka.
- 2) I mitt material noterar jag att fornsvensk LOS-ledföljd ofta förekommer vid icke-agentiella verbförbindelser: ett pronomen i dativ som har UPPLEVAR-roll före en nominativ som har TEMA-roll och inanimat referens. Sådana fall kan analyseras i enlighet med den andra hypotesen: pronomenet är ett oblikt subjekt som står före ett nominativobjekt. Det finns emellertid inget i mitt material som motsäger att dativen och nominativen i en fornsvensk LOS-ledföljd är två objekt vid icke-agentiella verbförbindelser. Stöd för en sådan tolkning får man av att även typiska objekt (dativer och ackusativer) i ett flertal fall står före typiska AGENT-subjekt.

Genom kontroll av verbböjningen i de fall där LOS-ledföljden ser ut att ge upphov till numerusinkongruens landar jag i slutsatsen att verbet borde ha böjts i numerus efter nominativen i originaltexterna. Det finns alltså inget i mitt material som tyder på att pronomenet i den fornsvenska LOS-ledföljden blockerar kongruens mellan verbet och nominativen.

I den tredje delstudien, dvs. B3, prövades följande hypotes: fornsvensk LOS-ledföljd och DO-IO-ledföljd är två varianter av GS2. Denna delstudie gav ett resultat som dels ger svar på avhandlingens tredje fråga, dels styrker den hypotesen. Jag gjorde följande iakttagelser:

- 3) Nominala argument placeras vanligtvis subjekt > objekt respektive IO > DO. Detta är alltså de vanliga ledföljderna. Alternativa ledföljder, dvs. objekt > subjekt (= LOS-ledföljd) eller DO > IO (DO-IO-ledföljd), är generellt sett ovanliga och verkar vara vanligare vid vissa verb än vid andra i mitt material.

I enlighet med den tredje hypotesen observerar jag att alternativa ledföljder är vanligare i äldre fornsvenska texter än i yngre fornsvenska texter, och alternativ ledföljd med två substantiviska argument ser ut att begränsas i samband med att kasussystemet reduceras.

Mot bakgrund av de angivna iakttagelserna menar jag att svaret på fjärde frågeställning bör hämtas från delstudie B3: alternativ inbördes ordning bör analyseras som GS2. Till detta återkommer jag i kapitel 8.

8 Diskussion och analys

I denna avhandling har jag genomfört två större undersökningar som syftar till att utreda villkoren för (1) varierande placering av objekt i förhållande till satsadverbial, och (2) alternativ inbördes ordning mellan nominala argument, främst mellan objekt och subjekt, men också mellan två objekt. I detta kapitel diskuteras resultaten i förhållande till de frågor som ställdes upp i avhandlingens första kapitel, och här presenteras också min analys av objektsplaceringsmönstren.

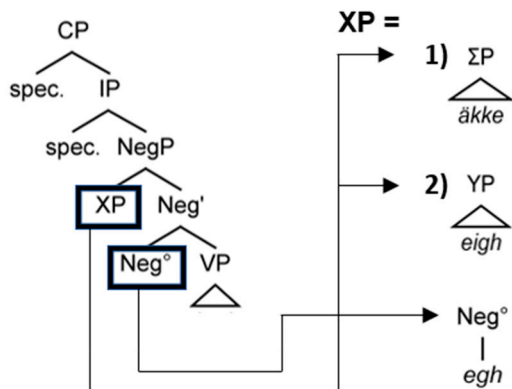
8.1 Object Shift i fornsvenska

Den första frågan som ställdes i kapitel 1 var denna: Hur placeras nominala objekt i förhållande till satsadverbial i fornsvenska? Till denna fråga vill jag utifrån delstudierna i undersökning A ge två svar, eftersom resultaten tydligt pekar på att objektens distribution inte är identisk i de två syntaktiska kontexter som jag har undersökt. Om man ser på satser med finit huvudverb lyder svaret så här: pronominella objekt, och i synnerhet reflexiva pronomen, står ofta före en negation, medan substantiviska objekt nästan alltid står efter en negation. Resultaten visar alltså att objektsplacering före negationen i satser med finit huvudverb i princip är begränsat till pronominella objekt och att denna placering inte är obligatorisk. Jag föreslår att detta resultat analyseras så här: fornsvenska har OS pro i likhet med nutida svenska, vilket innebär att pronominella objekt kan, men måste inte, flytta ut ur VP:n när huvud verbet flyttar. I (8.1) nedan återges ett minimalt par från den yngre fornsvenska texten *Järteckensboken* (1385) från avsnitt 6.4.1; (b)-exemplet illustrerar vad jag tolkar som OS pro i fornsvenska.

- (8.1) a. *tha kände diäfwlen ey han* (Jär, s. 7)
*då kände djävulen NEG *honom*.ACK*
- b. *tha kände dyafwllen han ey* (Jär, s. 58)
*Då kände djävulen *honom*.ACK NEG*
'Då kände djävulen inte igen honom'

Om man ställer mina resultat i relation till tidigare forskning om objektsplacering visavi negation i forndanska och fornnorska kan man se att resultaten tillsammans återspeglar den tvärspråkliga skillnad som gäller mellan danska, norska och svenska än idag. Sundquist rapporterar, som bekant (se avsnitt 5.1.1), att fornnorska har OS pro, och han rapporterar att OS pro är särskilt vanligt med reflexiva pronomen. Mina resultat visar att samma sak gäller i fornsvenska, åtminstone efter 1350. Pedersen rapporterar, som bekant (se avsnitt 5.1.2) att forndanska har en obligatorisk ”letledsregel” i satser med finit huvudverb, och jag översätter detta till att forndanska har obligatorisk OS pro i likhet med nutida standarddanska. Pedersen menar också att fornsvenska i likhet med forndanska och fornnorska har OS pro, och mina resultat ger stöd åt detta. Slutsatsen är att placeringsmönstret för pronomina objekt i de medeltida nordiska fastlandsspråken speglar den skillnad som gäller än idag.

En komplikation är emellertid att OS pro enligt Sundquist (2002) inte är obligatoriskt i fornnorska, vilket inte stämmer överens med det mönster för nutida standardnorska som t.ex. Bentzen m.fl. (2013) rapporterar (se avsnitt 3.3.3). Ett liknande mönster observerar jag när jag ser närmare på OS pro i fornsvenska över tid: äldre fornsvenska ser ut att sakna OS pro fram till ca 1350. Jag menar emellertid att man kan nå en djupare förståelse av dessa avvikande mönster om man ställer dem i relation till tidigare forskning om nutida fastlandsnordiska dialekter och tidigare forskning om negationsformen *äy* i fornsvenska. Som jag framhöll i avsnitt 2.4.4 och 3.4.2 har den fornsvenska negationsformen *äy* analyserats som ett syntaktiskt dubbeltydigt led som kan klitisera till verb (se Brandtler & Håkansson 2014:108–111), och avvikande mönster med avseende på OS pro i nutida fastlandsnordiska dialekter har analyserats så att speciella negationsformer i vissa dialekter bildar ett klitiskt kluster med pronomina objekt (jfr t.ex. Erteschik-Shir m.fl. 2021:739f). Till detta lägger jag mina resultat som visar att ordningen mellan pronomina objekt och negation skiljer sig dels vid olika negationsformer, dels vid olika stavningsvarianter av *äy*. Mina resultat visar dessutom att *äy* har fem stavningsvarianter (*eigh*, *ei*, *egh*, *ei* och *ey*) i äldre fornsvenska texter men bara **en** (*ey*) i yngre fornsvenska texter, vilket jag tolkar så att *äy* genomgår en ljudförändring varigenom den finala frikativan, som stavas <-gh>, försvinner: *eigh* → *egh* → *ei* → *ey*. Utifrån Østbø Munchs idé om en indelning i tre fonologiska representationer av negation (se Østbø Munch 2013:306) tolkar jag mina resultat på följande sätt: negationens fonologiska form har betydelse för objektsplaceringen, och jag menar att språkbrukarna analyserar *äkke* som en fonologiskt stark form medan *äy* analyseras som fonologiskt svag eller klitisk. I Figur 8.1 nedan skisseras satsstrukturen och de tre fonologiska formerna.

FIGUR 8.1 Satsstruktur + stark, svag och klitisk negationsform i fornsvenska

Denna beskrivning ska läsas på följande sätt: språkbrukarna analyserar *äkke* som en fonologiskt stark form, vilken har syntaktisk status som fras, ΣP , medan *äy* analyseras antingen som en fonologiskt svag form, vilken har syntaktisk status som fras, YP, eller som en klitisk form, vilken har syntaktisk status som huvud, Neg° . I beskrivningen betyder XP i spec-NegP att den starka, ΣP , eller den svaga negationsformen, YP, kan basgenereras i spec-NegP. Som typisk fonologisk realisering av den svaga formen av *äy* ser jag de dubbelvokaliska stavningsvarianterna av *äy*, <eigh>, <eig>, och <ei/æi >, medan jag ser den för *Östgötalagen* (1280) dominerande stavningsvarianten <egh>, som fonologiskt är en kombination av enkelvokal + frikativa, /eɣ/, som typisk fonologisk realisering av den klitiska formen. Brandtler & Håkansson (2014) förslag att *äy* har dubbeltydig syntaktisk status tolkar jag så att den svaga respektive klitiska formen kan ha basgenererats i två olika syntaktiska positioner: spec-NegP eller Neg° . När *äy* basgenereras i Neg° bildar den ett klitiskt kluster med verbet när verbet flyttar från VP:n via Neg° och I° upp till C° i huvudsats. När *äy* basgenereras i spec-NegP kan verbet däremot flytta förbi negationen på sin väg upp till C° i huvudsats.

Det nya som jag tillför med min analys är följande: den svaga formen av *äy* analyseras i analogi med den klitiska under den tid då *äy* genomgår ljudförändring, och *äy* börjar då användas som fonologisk klitika. Detta innebär att *äy* inte får hamna allra sist när strukturen linjäriseras, vilket förklarar varför stavningsvarianten <egh> aldrig står allra sist i mitt material. I det enda belägget jag har med ett pronominellt objekt före <egh> står det icke-finita huvud verbet direkt efter <egh>. Jag upprepar mitt belägg i (8.2) nedan.

- (8.2) þa a bondin han egh atær gialda (ÖgL, KrB 9)
 då ska bonden den.MASK.ACK NEG åter gällda
 ”då skall bonden icke återgälda den” (H&W 1933:10)

Om min analys är riktig blir också den iakttagelse som Jörgensen (1987) gör i bl.a. äldre fornsvenska lagtexter väntad: "[i] materialet förekommer inga fall då satsadverbial avslutar satsen, utan någon eller något led följer alltid efter, och ibland kan det förefalla som om ett senare placerat satsadverbial är speciellt knutet till dessa" (Jörgensen 1987:142). Jörgensen (1987:141f) skriver visserligen om satsadverbial generellt, men han ger endast exempel med negation, och nästan enbart med stavningsvarianter av *äy*.

Under 1300-talet menar jag att ett ökat av andra negationer, som är fonologiskt starka och har syntaktisk frasstatus, bidrar till en ny analys av den fonologiskt svaga formen av *äy*: stavningsvarianten <ey/äy>, som blir helt dominerande under andra halvan av 1300-talet, har oftast av alla varianter av *äy* objekt före sig därför att språkbrukarna under första halvan av 1300-talet börjar analysera *äy* i analogi med *äkke* ('icke'), *ängalunda* ('ingalunda') och *änkte* ('inte') (och kanske också *aldre*, 'aldrig'). Det jag tillför diskussionen om utvecklingen av negationen *äy* i äldre svenska (se avsnitt 2.4.4 ovan) är alltså att två förändringsprocesser, ljudförändring och förändring i språkbruket, driver utvecklingen i två motsatta riktningar under fornsvensk tid. Ljudförändringen, *eigh* → *egh* → *ei* → *ey*, driver *äy* mot tredje stadiet i Jespersens Cykel under äldre fornsvensk tid: *äy* används som fonologisk klitika. Ökat bruk av andra negationer under yngre fornsvensk tid hindrar emellertid *äy* från att nå det tredje stadiet, eftersom *äy* börjar analyseras i analogi med andra, fonologiskt starka, negationer.

Min analys av OS pro i fornsvenska är att det är prosodisk klitisering: pronomina objekt klitiserar till andra led när strukturen linjäriseras. Att *äy* används som fonologisk klitika kan nu förklara hur det avvikande mönstret med avseende på OS pro uppstår i äldre fornsvenska: negationen och pronomenet linjäriseras Neg > pronomen och bildar så ett fonologiskt klitiskt kluster, [Neg=pronomen], och kan representeras på följande sätt: [εγ=an]. Med denna analys ansluter jag mig alltså till de forskare (t.ex. Erteschik-Shir & Josefsson 2017, Erteschik-Shir m.fl. 2021) som analyserar OS pro i varieteter av nutida nordiska språk som prosodisk klitisering (se avsnitt 3.5.3 ovan), och flera iakttagelser ligger bakom att jag ser en sådan analys som mest rimlig för OS pro i fornsvenska: 1) reflexiva pronomen, alltså de fonologiskt svagaste bland de pronomina kategorierna, står betydligt oftare än andra pronomina kategorier före negationen; 2) pronomina *det* som har P-referens står ungefär lika ofta före negationen som personliga pronomen; 3) i satser med finit huvudverb står pronomina objekt oftare före negationen när negationen står direkt intill en annan adverbial fras, vilket jag tolkar så att negation och den andra adverbiala frasen tillsammans bildar en prosodiskt prominent enhet, t.ex. [*eigh længar*]; 4) negationsformerna *äkke* och *aldrigh*, som jag tolkar som fonologiskt starka och som syntaktiska fraser, har oftare pronomina objekt före sig än vad (alla varianter av) negationsformen *äy* har. Allt det här pekar mot att fonologi driver OS pro i fornsvenska.

Beträffande de substantiviska objektens distribution i fornsvenska satser med ett finit huvudverb står de nästan uteslutande efter negationen. Jag har endast ett belägg där objektet *thit naffn* ('ditt namn') står före negationen *ække*, och detta skulle man kunna betrakta som belägg för OS NP i fornsvenska. Som jag framhöll i avsnitt 3.3.3 rör det sig prototypiskt om substantiviska objekt i definit form vid OS NP i isländska, och i avsnitt 3.4.1 och 5.1.1 redogjorde jag för Þráinssons (2013) studie som visar dels att isländskt OS NP inte är lika kontextbundet som färöiskt OS NP, dels att OS NP är sällsynt i isländskt skriftspråk. Det substantiviska objektet i mitt belägg har en form som kan tolkas som definit, och enligt min bedömning är kontexten viktig för placeringen före negationen. Även i det belägg som Josefsson (1992:85) presenterar, och som återgavs i avsnitt 1.1 ovan, har det substantiviska objektet, *van herra* ('vår herre'), en form som kan tolkas som definit, och kontexten verkar vara betydelsefull. Mitt belägg upprepas i (8.3) nedan, och i (8.3) upprepas exemplet från Josefsson (1992:85).

- (8.3) a. *tha löne thit naffn ekki for enom manne* (Did, s. 74)
då dölja.KONJ ditt namn.DO NEG för en man
 'Dölj då inte ditt namn för en man'
- b. *Sidhan sagh habraam wan herra ey længer* (ST, s. 288)
Sedan såg abraham vår herre.ACK NEG ADV
 'Sedan såg Abraham inte längre vår herre'

Båda objekten har framförställda possessivattribut, vilket innebär att man kan tolka formen som definit, och med avseende på kontexten ingår (a)-exemplet i en dialog mellan två karaktärer, nämligen huvudkaraktären *Didrik* och kämpen *Ekkia*, medan (b)-exemplet föregås av en dialog mellan *Gud* och *Abraham*. Om man som Þráinsson (2013) betraktar dialog som en lämplig kontext för färöiskt OS NP skulle man kunna se de två aktuella beläggen ovan som två belägg på OS NP av färöiskt snitt i fornsvenska.

Att beläggen i (8.3) kommer från just *Didriksagan* och *Själen tröst* kastar emellertid tvivel över slutsatsen att det rör sig om OS NP. *Själen tröst* anses inom textfilologisk forskning vara en direktöversättning från en lågtysk originaltext (se t.ex. Henning 1954:VII–XVI och s. 441–444), och objektsplaceringen skulle därmed kunna vara en överföring från en lågtysk förlaga (se också Wenning 1930:70–75 angående OV-ledföljd i *Själen Tröst*). En närmare studie av denna text i förhållande till de tyska förlagorna behöver göras för att kunna utesluta överföring.

Angående *Didriksagan* framgick det i materialbeskrivningen i avsnitt 1.3 att denna text är en översättning från en fornnorsk originaltext, men inom textfilologisk forskning har forskare gjort iakttagelser som pekar mot att den svenska översättaren inte endast har arbetat med **en** förlaga, och vissa kopplingar har gjorts till bl.a. tysk

diktning (se Henning 1970:22–34). Som tidigare har nämnts (se avsnitt 2.4.1, 2.4.4 och 5.1.3) avviker *Didriksagan* dessutom på tre sätt i tidigare syntaxhistorisk forskning, vilket ger stöd åt uppfattningen att översättaren har arbetat med mer än en förlaga: 1) den har hög OV-frekvens med sådana objektskategorier som inte står i OV-ledföljd i andra texter från samma period; 2) den har en annan dominerande negationsform än vad andra texter från samma period har, och 3) det är nästan enbart i denna text som Delsing (1999) finner substantiviska objekt före negationen (Även i min undersökning utmärker sig *Didriksagan* bland de profana texterna från samma period med avseende på placering av substantiviska objekt visavi negation i satser med icke-finit huvudverb, och jag återkommer till objektsplaceringmönster i sådana satser i avsnitt 8.2 nedan). Att *Didriksagan* har en annan dominerande negationsform skulle kunna vara en överföring från den fornnorska förlagan.¹⁵⁶ Delsing (1999) hittar emellertid varken motsvarande OV-belägg eller motsvarande belägg med substantiviska objekt före negation i den fornnorska förlagan, och han konstaterar därför att det knappast kan röra sig om överföring från den fornnorska förlagan (se Delsing 1999:179, fotnot 9 och s. 210, fotnot 19). En fråga som alltså återstår för framtida forskning att utreda är denna: har dessa belägg överförts från ytterligare en annan förlaga?

För att sammanfatta tolkar jag mina resultat så att fornsvenska har OS pro enligt samma mönster som i nutida svenska. Utifrån resultaten har jag också argumenterat för en indelning i tre fonologiska representationer av negationen, och jag föreslår en formell analys där fonologi driver OS pro i fornsvenska och där negationsformen *äy* begränsar OS pro i äldre fornsvenska på samma sätt som klitiska negationsformer begränsar OS pro i nutida fastlandsnordiska dialekter. Med andra ord flyttar pronomina kategorier för att klitisera, och negationsformer som är klitiska bildar klitiskt kluster med pronomen. Huruvida fornsvenska har OS NP eller inte är en fråga som jag inte kan besvara, eftersom jag endast har ett belägg som kommer från en text som skulle kunna ha överföringar från en okänd förlaga.

---

156 Den fornnorska förlagan finns tillgänglig i digitalt format på Sagaen om Kong Didrik af Bern og hans Kæmper – heimskringla.no (hämtad 2022-08-11). Utifrån en snabb sökning på <ecke> kan jag konstatera att den norska förlagan har denna negationsform, och <eigi> verkar vara dominerande.

8.2 Varianter av German Scrambling i fornsvenska

Andra svaret till avhandlingens första fråga, dvs. hur nominala objekt placeras i förhållande till satsadverbial i fornsvenska, lyder så här: i satser med icke-finit huvudverb står pronominella objekt ofta, om än inte lika ofta som i satser med finit huvudverb, före negationen, medan substantiviska objekt sällan, om än mindre sällan än i satser med finit huvudverb, står efter negationen. Med den andra delstudien i undersökning A når jag alltså ett resultat som i huvudsak överensstämmer med de resultat som Delsing (1999) rapporterar (se avsnitt 5.1.3 ovan). Jämfört med Delsing (1999) finner jag emellertid 1) en jämnare fördelning av pronominella objekt före respektive efter negationen, och 2) fler belegg med substantiviska objekt före negationen än vad Delsing (1999) gör. Av dessa skäl menar jag, i likhet med Sundquist (2002), att det rör sig om GS i satser med icke-finit huvudverb. Två minimala par ur *Magnus Erikssons landslag* (1350) och *Kristoffers landslag* (1440) från avsnitt 6.4.5 och 6.4.2 upprepas i (8.4) nedan; (b)- och (d)-exemplet illustrerar vad jag tolkar som en variant av GS i fornsvenska.

- (8.4) a. gitir han ei hona vart ... (MEL, EgnB 16)
förmår han NEG *den.FEM.ACK värja* ...
- b. gither han hona ey wart ... (KrL JB 14)
förmår han *den.FEM.ACK* NEG *värja* ...
”och kan han ej värja den ...” (H&W 1962:76)
- c. Nu giter man ei hemuls manne sinum fore kumit (MEL, BjB 17)
Nu förmår man NEG *hemuls man.DAT sin.DAT före kommit*
- d. Gjther han sinom hemuls manne ey fore komit (KrL, TjB 19)
Förmår han *sin.DAT hemuls man.DAT* NEG *före kommit*
”Nu kan han ej skaffa fram sin hemulsman” (H&W 1962:272)

Exempel som (8.4) och (8.4) indikerar att fornsvenska har den variant av GS som jag benämner **GS1**: OV-strukturer möjliggör flyttning av objekt (oavsett kategori) förbi negationen i satser med icke-finit huvudverb, eftersom objektet då flyttar ut ur VP från en preverbal position. I avsnitt 8.2.1 diskuterar jag denna variant närmare.

Avhandlingens andra syfte var att utreda villkoren för alternativ inbördes ordning mellan nominala argument, främst mellan subjekt och objekt, men också mellan två objekt. Efter att ha prövat tre hypoteser i undersökning B kan jag nu ge ett svar till fråga tre och fyra i avsnitt 1.2 ovan.

- 3) Hur placeras nominala argument i förhållande till varandra?
- 4) Hur bör varierande ordning analyseras?

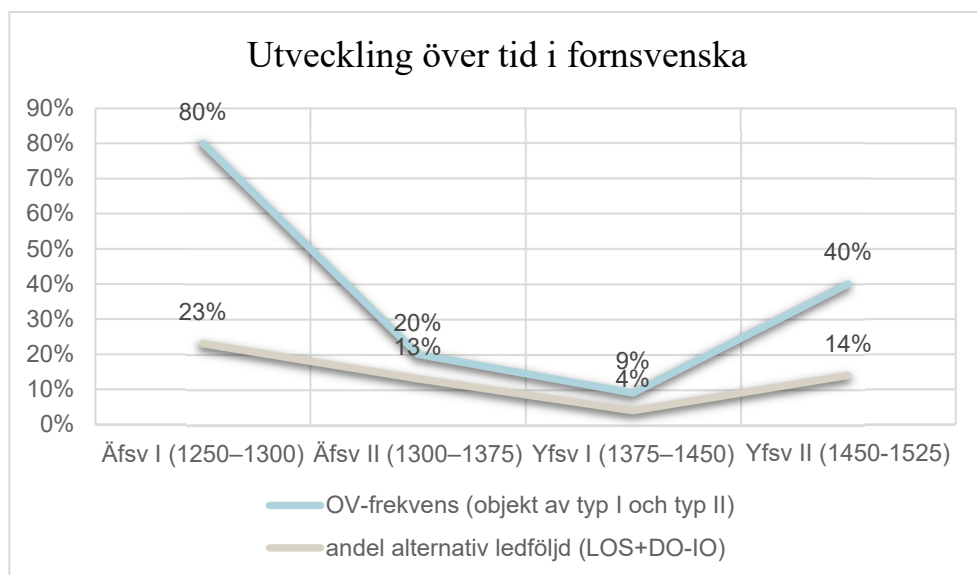
Med delstudie B3 når jag följande svar till fråga 3): den vanliga ledföljden för nominala argument i fornsvenska är subjekt > objekt, och IO > DO vid två objekt, medan alternativa ledföljder är ovanliga och förekommer främst om ett av argumenten är ett pronomen. Detta resultat överensstämmer med tidigare syntaxhistorisk forskning (se diskussion i avsnitt 4.2 och 5.2.3, och se t.ex. Jörgensen 1987, Falk 1997;2013, Delsing 1999, Valdeson 2015).

Undersökning B ger också ett resultat som pekar mot att svaret till fråga 4) är följande: alternativ ledföljd med nominala argument, så som LOS-ledföljd, bör analyseras som den variant av GS som jag benämner **GS2**. I delstudie B1 och B2 prövades hypotes 1 och 2, dvs. att fornsvensk LOS-ledföljd är kilkonstruktion i huvudsats respektive att fornsvensk LOS-ledföljd är oblikt subjekt före nominativobjekt. Båda hypoteserna försvagades av den äldre fornsvenska empirin. I delstudie B3 prövades hypotes 3, dvs. att fornsvensk LOS- och DO-IO-ledföljd är två varianter av GS2, och denna hypotes styrktes av den fornsvenska empirin. Resultaten från delstudie B3 indikerar att morfologisk kasus och, i synnerhet, OV-frekvens har betydelse för alternativa ledföljder. I (8.5) upprepas tre exempel från avsnitt 7.3.3; (a)-exemplet illustrerar den vanliga ledföljden, medan (b)- och (c)-exemplen illustrerar fornsvensk LOS-ledföljd respektive DO-IO-ledföljd. Notera att det i dessa fall inte rör sig om synliga OV-strukturer, men exemplen utgör minimala par med avseende på predikat.

- (8.5) a. *oc gaff gudh them sighir oc mykit godz* (MBIB, s. 317)
och gav gud.NOM dem.DAT seger och mycket gods.ACK
 ‘och då gav Gud dem seger och mycket gods’
- b. *här ower gaff them gudh marghfalla nadher* (Link, MO ,s. 392)
här över gav dem.DO gud.SUBJ mångfaldig nåd.DO
 ‘här över gav dem Gud mångfaldig nåd’
- c. *sidan gaff han thz sina wanner* (Did, s. 136)
sedan gav han det.DO sina vänner.IO
 ‘sedan gav han det till sina vänner’

I delstudie B3 undersökte jag förekomst alternativa ledföljder i samma fornsvenska texter som Delsing (1999) undersöker, och i Figur 8.2 presenteras OV-frekvens från Delsing (1999:151) tillsammans med andelen LOS- och DO-IO-ledföljd som jag redovisade i avsnitt 7.2.5 ovan.

FIGUR 8.2 *OV-utveckling i fornsvenska (Delsing 1999:152) och utveckling av alternativa ledföljder*

Även om andelen LOS- och DO-IO-ledföljd inte minskar eller ökar lika kraftigt som OV-frekvensen gör kan man i diagrammet se att förekomst av dessa alternativa ledföljder följer den OV-utveckling som Delsing (1999) rapporterar. Detta tar jag som indikation på att fornsvenska har den variant av GS som jag benämner GS2, vilken i sin tur har två undervarianter: GS2a respektive GS2b. Jag menar att det är dessa två undervarianter som ger upphov till LOS- och DO-IO-ledföljd i fornsvenska: OV-struktur i VP:n och morfologiskt kasus möjliggör två undervarianter av GS2. **GS2a** innebär att ett objekt flyttar förbi ett annat argument, ett subjekt eller ett annat objekt, över domängränsen IP/VP, medan **GS2b** innebär att ett objekt flyttar över ett annat argument inom VP. I avsnitt 8.2.2 diskuterar jag GS2, och de två undervarianterna, närmare.

8.2.1 Varianten GS1 = Obj > Neg > IV

Min tolkning att fornsvenska har GS1 bygger jag på följande iakttagelser från undersökning A, som jag ställer i relation till tidigare forskning om GS i nutida tyska: 1) substantiviska objekt står oftare före negationen i satser med icke-finit huvudverb än i satser med finit huvudverb. Med andra ord står denna objektskategori oftare före negationen i satser där OV-strukturen i VP:n är synlig i strängen, medan de mycket sällan står före negationen i satser där man av strängen inte kan avgöra om VP:n har VO- eller OV-struktur, eftersom huvud verbet har

flyttat; 2) belägg med substantiviskt objekt före negation kommer främst från sådana fornsvenska texter som enligt tidigare forskning har hög OV-frekvens (se avsnitt 2.4.1 och 6.4.5 ovan, och se t.ex. Delsing 1999:151). Det rör sig främst om fornsvenska lagtexter, men också *Didriksagan*, en text som utmärker sig på samma sätt i Delsing (1999). I avsnitt 3.6.2 framhöll jag att många forskare i litteraturen om nutida tyska utgår från att huvudfinalitet är ett grundläggande kriterium för GS (Haider & Rosengren 1998, 2003), och iakttagelserna som jag nyss nämnde tar jag som indikation på att OV-struktur i VP:n möjliggör GS också i fornsvenska. I (8.6) upprepar jag ytterligare ett minimalt par från avsnitt 6.4.2, återigen från MEL och KrL, och under exemplet skisserar jag en enkel analys av GS1 i fornsvenska:

- (8.6) a. æn man giter ei ben skaba miætít (MEL, BB 8 § 1)
           om man förmår NEG den skada.ACK mätít
       b. om man giter scadan ey mätít (KrL, BB 9 § 1)
           om man förmår skada.DEF.ACK NEG mätít
           ”om man icke kan uppmäta skadan” (H&W 1962:102)

STRUKTUR

- a' ... [^{NegP} NEG [^{VP} OBJ V]]
 b' ... [^{NegP} OBJ_i [^{NegP} NEG [^{VP} t_i V]]]

b = GS1

Jag menar att GS1 ger upphov till ledföljden OBJ > NEG > IV i (b)-exemplet: objektet flyttar ur en preverbal position i VP:n, se (8.6), och adjungerar till NegP ovanför VP, se (8.6).

Det finns också en upplysande likhet mellan mina resultat och de resultat som Pedersen (1993) och Sundquist (2002) rapporterar. De nämnda författarna visar också att objektskategorier inte har samma distribution i satser med finit respektive icke-finit huvudverb. Som jag framhöll i avsnitt 5.1.1 och 5.1.2 rapporterar både Sundquist och Pedersen att substantiviska objekt kan stå före negationen i satser med icke-finit huvudverb, en placering som kan analyseras så som i (8.6) ovan, medan de inte finner substantiviska objekt före negationen över huvud taget i satser med finit huvudverb. Pedersen rapporterar dessutom att pronominella objekt kan stå efter negationen i forndanska satser med icke-finit huvudverb, medan de uteslutande står före negationen i forndanska satser med finit huvudverb

I likhet med Pedersen (1993) finner alltså jag att pronominella objekt har en något jämnare fördelning före respektive efter negationen i satser med icke-finit huvudverb än de har i satser med finit huvudverb. Därutöver finner jag att placeringsmönstret negation > pronominellt objekt håller i sig under längre tid i satser med icke-finit huvudverb än i satser med finit huvudverb. Detta resultat tolkar

jag så att GS1 i fornsvenska inte enbart drivs av fonologiska faktorer. Jämfört med substantiviska objekt står pronominella objekt förvisso oftare före negationen, vilket talar för att fonologiska faktorer är betydelsefulla, men reflexiva, demonstrativa och personliga pronomen står ofta efter negationen. De har dessutom ungefär samma distribution visavi negation och står lika ofta före som efter negationen när negationen står intill en annan adverbial fras i satser med icke-finit huvudverb.

En möjlig förklaring, som jag ser det, till att objekten, och särskilt de pronominella, har ett annat placeringsmönster i satser med icke-finit verb än de har i satser med finit verb är att pragmatiska faktorer kan ha större betydelse för objektsplaceringen i satser med icke-finit huvudverb än det har i satser med finit huvudverb. I satser med ett icke-finit huvudverb riskerar ett prosodiskt icke-prominent objekt (=pronominella objekt) aldrig att hamna allra sist i strängen, eftersom verbet inte flyttar, och objekt kan då i högre utsträckning stå kvar efter negationen av informationsstrukturella skäl. Som jag framhöll i avsnitt 5.1.2 argumenterar Heltoft (2019:182) för att objektsplacering visavi satsadverbial i forndanska inte endast drivs av fonologi utan också av objektens informationsstrukturella status, och han menar att preverbala pronominella objekt som har informationsstrukturell status som fokus får stå kvar i en särskild fokusposition efter negationen. Något liknande skulle man kunna tänka sig för fornsvenska: de pronominella objekten står i en särskild preverbal fokusprojektion, FocP, inom VP. Ett problem med en sådan analys är emellertid att man inte förväntar sig att reflexiva pronomen ska kunna stå ensamma i en fokusposition (så som i (6.23) i avsnitt 6.4.2 ovan), och emot en sådan analys talar sådana minimala par som i (8.4) ovan, där de pronominella objekten har olika placering visavi negationen trots att kontexten är densamma. I linje med Heltoft (2019) öppnar jag för att pragmatiska faktorer har inverkan på objektsplaceringen visavi negation i satser med icke-finit huvudverb, men utifrån mina resultat drar jag slutsatsen att den preverbala positionen inte är en särskild fokusposition i fornsvenska.

Vad gäller placeringen av pronominella objekt visavi negation i satser med icke-finit huvudverb i forndanska, fornnorska och fornsvenska finns också en skillnad som bör nämnas i sammanhanget. Som jag framhöll i avsnitt 5.1.1 rapporterar Sundquist (2002) att pronominella objekt oftare står före negationen i fornnorska satser med icke-finit huvudverb än de gör i fornnorska satser med finit huvudverb. Detta resultat överensstämmer varken med de resultat som Pedersen (1993) rapporterar för forndanska eller med mina resultat för fornsvenska. Sundquist (2002) diskuterar inte detta placeringsmönster närmare, och frågan varför fornnorska utmärker sig på detta sätt i förhållande till forndanska och fornsvenska måste jag överlämna åt framtida forskning att utreda.

Jag menar alltså att fornsvenska har den variant av GS som jag benämner **GS1**, vilket visar sig genom att objektskategorier inte har samma distribution visavi negation i satser med finit verb som de har i satser med icke-finit huvudverb. GS1 i fornsvenska analyserar jag så att objekt flyttar ur en preverbal position och

adjungerar till NegP ovanför VP, och med denna analys ansluter jag mig till de forskare som har analyserat GS1 i nutida tyska som adjungering (se diskussion i avsnitt 3.6.1, och se analys av GS1 i t.ex. Grewendorf & Sternefeld 1990, Müller & Sternefeld 1994, Vikner 1994, och Müller 1995). Jag har därutöver argumenterat för att GS1 i fornsvenska drivs av både pragmatiska och fonologiska faktorer, och i linje med Heltoft (2019) menar jag att pragmatiska faktorer kan ha större betydelse för objektsplaceringen i satser med icke-finit huvudverb än det har i satser med finit huvudverb.

8.2.2 Varianten GS2 = LOS- och DO-IO-ledföljd

Svaret på avhandlingens fjärde fråga hämtar jag, som sagt, från delstudie B3 där resultaten ger stöd åt analysen att fornsvensk LOS-ledföljd och DO-IO-ledföljd är två varianter av GS2. Som utgångspunkt för min analys upprepar jag i (8.7) två exempel från undersökning A. Jag tar upp dessa exempel i detta sammanhang därför att de innehåller en negation och kan därmed ge upplysning om VP-strukturen: (a)-exemplet har ledföljden SUBJ > NEG > OBJ > IV, medan (b)-exemplet har NEG > IO > DO > IV. I dessa syns alltså verbfrasens OV-struktur i strängen.

- (8.7) a. för thy skalt thu ey han forsmā (MBIB, s. 264)
för det ska du NEG honom.ACK försmå
 ‘för det ska du inte försmå honom’
- b. han a egh hanum ransak synia (ÖgL Vap 32 § 4)
han ska NEG honom.DAT ransak.ACK neka
 ‘Han får ej neka honom husranssakan’

STRUKTUR

- a’ ... [^{IP} SUBJ [^{NegP} NEG [^{VP} OBJ V]]]
 b’ ... [^{NegP} NEG [^{VP} IO DO V]]

Till (8.7) lägger jag nu två exempel, varav ett kommer från undersökning B och ett har hämtats från Valdeson (2015:45). Exempel (8.8) kommer från delstudie B1 och har ett pronominent objekt före subjektet. Detta exempel innehåller ett adverbial och har ett finit huvudverb. Exempel (8.8), som kommer från Valdeson (2015:45), har DO före subjektet i en sats med icke-finit huvudverb. Detta exempel tas upp i detta sammanhang eftersom det innehåller en negation.

- (8.8) a oc förbödh os gudh samuledh at stridha widh them (MBIA, s. 431)
och förbjöd oss.DAT gud.NOM ADV att strida vid dem
 ‘och på samma sätt förbjöd Gud oss att strida med dem’

- b. oc wilde sith ia enghalund honum gifua (LegBil, s. 682)
 och (hon) ville sitt ja.ACK NEG honom.DAT giva
 'och hon ville ingalunda ge honom sitt ja'

STRUKTUR

- a' ...V_j [^{IP} DO_i [^{IP} SUBJ [^{VP} ADV [^{VP} t_i t_j ...]]]]]
 b' ... [^{IP} DO_i [^{IP} [^{NegP} NEG [^{VP} IO t_i V]]]]

= GS2a

Jag menar att GS2a ger upphov till ledföljderna i exempel som (8.8) ovan, och i linje med Grewendorf & Sternefeld (1990), Fanselow (1990), Müller & Sternefeld (1994), Vikner (1994), Müller (1995) analyserar jag dem på följande sätt: 1) ett objekt flyttar ur en preverbal position i VP, förbi ett annat argument, antingen ett subjekt som i (a), eller ett objekt, som i (b), och adjungerar till IP, se analys i (a')-(b') ovan. I (b)-exemplet finns en negation vilket ger stöd åt antagandet att DO finns utanför VP:n.

Till detta lägger jag ytterligare två exempel i (8.9) nedan. Dessa exempel har två objekt och kommer från delstudie B3. De har båda DO-IO-ledföljd, men det första har det icke-finita huvud verbet efter objekten, medan det andra har det icke-finita huvud verbet före objekten.

- (8.9) a. þa skal han örthugh præste giua (ÖgL, KrB VII)
 då ska han.NOM öre.ACK präst.DAT giva
 'då ska han ge ören till prästen'
- b. Nw haffwir iak giffwit all tæsse land nabugodonor konoung
 Nu har jag.NOM givit allt detta land.ACK nebudkanessar konung.DAT
 'Nu har jag givit kung Nebukadnessar allt detta land'

(MBIB, s. 8)

STRUKTUR

- a' ... [^{VP} DO [^{VP} IO t_i V]]]
 b' ... V_j [^{VP} DO [^{VP} t_j [^{VP} IO t_i t_j]]]]

= GS2b

Jag menar att GS2b genererar dessa DO-IO-ledföljder, men skillnaden är att verbet också flyttar i (b)-exemplet. I (a)-exemplet syns verbfrasens OV-struktur i strängen, men exemplet saknar satsadverbial, så man kan inte vara säker på att DO adjungerar inom VP:n. I (c)-exemplet, däremot, ser det ut som att DO har adjungerats inom VP:n, och att verbet har flyttat förbi båda objekten, men man kan inte utesluta en

analys där IO basgenereras lägre än DO i en VP med VO-struktur (se analys av DO-IO-ledföljd i nutida isländska i t.ex. Holmberg & Platzack 1995:207).

I undersökning A har jag emellertid funnit enstaka exempel som har DO-IO-ledföljd, icke-finit huvudverb före IO och en negation. I (8.10) ger jag ett sådant exempel. Jag har också ett exempel på LOS-ledföljd från undersökning B, där det icke-finita huvud verbet står före IO. Jag menar att dessa exempel tillsammans talar för en analys där både DO och verbet har flyttat.

(8.10) a. æn første förfædhir haffde ey ilt eter köpt sinne affkømdh (MBIB, s. 92)
men første förfader hade NEG ont eter.ACK köpt sin avkomma.DAT
 'Men den förste förfadern hade inte köpt gift åt sina barn'

b. þa skal þæt bonde ætær gialda þem sum atte (ÖgL, BB 26)
då ska det.ACK bonde.NOM åter gällda de.DAT som ägde
 "då skall han återgällda det till den som ägde det" (H&W 1933:214)

STRUKTUR

a' ... [^{NegP} NEG [^{VP} DO_i [^{VP} V_j [^{VP} IO t_i t_j]]]] (= GS2b)
 b' ... [^{IP} DO_i [^{IP} SUBJ [^{VPt} t_i [^{VP} V_j [^{VP} IO t_i t_j]]]]] (= GS2a)

I likhet med Sundquist (2002:137) tar jag placeringen av DO före det icke-finita huvud verbet i exempel (8.10) som stöd för att DO flyttar. Att DO dessutom står efter negationen tar jag som stöd för att DO har adjungerat inom VP:n. I nästa steg menar jag att ett objekt kan genomgå GS2a, så som i (b'): objektet flyttar förbi subjektet och adjungeras till IP.¹⁵⁷

Undersökning B ger ett resultat som indikerar att de två varianterna av GS2 är begränsas före och under fornsvensk tid. För det första verkar LOS-ledföljden i hög utsträckning vara knutet till speciella verb: *böta*, *vita* i äldre fornsvenska lagtexter, samt *hjälpa*, *möta* i övriga texter. För det andra verkar både LOS- och DO-IO-ledföljd begränsas av formen på argumenten. Särskilt tydligt är det att den fornsvenska LOS-ledföljden begränsas till objektspronomen. Jag har endast två belägg som har substantiviskt objekt före substantiviskt subjekt, och dessa två finns i äldre fornsvenska lagtexter som är daterade före 1300. Att LOS- och DO-IO-ledföljd begränsas av formen på argumenten överensstämmer med vad tidigare forskning har observerat (se avsnitt 4.2 och 5.2.3, och se Delsing 1999, Falk 1997;2013, Jörgensen 1987). Dessa resultat tolkar jag så att GS2 begränsas redan före fornsvensk tid, men under den fornsvenska perioden, när kasussystemet reduceras och OV-frekvensen minskar i texterna, knyts GS2 allt hårdare till enskilda verb.

157 I (8.10b) kan jag förstås inte utesluta en analys där IO har flyttat, men i så fall tvingas man anta både vänsterflyttning (av DO) och högerflyttning av (av IO) i (b)-exemplet, vilket jag ser som teoretiskt oattraktivt.

I detta avsnitt har jag visat hur LOS- och DO-DO-ledföljd kan analyseras som två varianter av GS2 i fornsvenska. Analysen bygger på iakttagelsen att förekomst av LOS- och DO-IO-ledföljd i fornsvenska följer den OV-utveckling som beskrivs i Delsing (1999), vilket indikerar att OV är en förutsättning för de aktuella ledföljdsalternativen. Vilka faktorer som driver GS2-varianterna i fornsvenska och hur GS2 utvecklas till nutida svenskt LOS är frågor som jag måste överlämna åt framtida forskning att utreda närmare.

8.3 Sammanfattande diskussion

Den övergripande slutsats som jag landar i är alltså att fornsvenska har både OS och GS. För att förstå hur detta är möjligt behöver jag knyta an till tidigare forskning om OV- och VO-ledföljd i äldre svenska. Som jag framhöll i avsnitt 2.4.1 antar Delsing (1999), Petzell (2011) och Sangfelt (2019) den fornsvenska språkbrukaren har en inre variationsgrammatik, och i en sådan kan man tänka sig, utifrån princip- och parameterteorin, att OV genereras antingen genom att objekt flyttar till en preverbal position (Delsing 1999, Petzell), eller genom att kategorin verb (= V) varken är specificerad som huvudinitial eller huvudfinal i förhållande till komplementet (Sangfelt 2019). Oavsett vilken analys man väljer är både OV och VO möjliga ordningar, och jag menar att det då är rimligt att såväl OS som GS kan förekomma inom ramen för en och samma inre grammatik. Vid VO-struktur + verbflyttning har man OS, medan man vid OV-strukturer har (olika varianter av) GS.

Av mina undersökningar har det framgått att OS i fornsvenska begränsas på ungefär samma sätt som OS i nutida svenska, men också att fornsvenska har GS av nutida tyskt snitt så länge OV-ledföljden är möjlig och grammatisk funktion kan identifieras genom morfologiskt kasus: fornsvenska har OS enligt nutida svenskt mönster, dvs. OS gäller i princip bara pronomen: OS pro. I fornsvenska är OS emellertid möjligt med pronomina *det* som har propositionell referens i lika hög utsträckning som med i personliga pronomen som har nominal referens, och det är möjligt i bisats, eftersom verbet flyttar, så som i nutida isländska. GS i fornsvenska begränsas när OV begränsas och kasussystemet reduceras.

En övergripande fråga som följer av mina undersökningar är emellertid denna: varför gäller OS och GS främst pronomina objekt i fornsvenska? Svaret på denna fråga är komplicerat, men om man utgår från att GS och OS har samma ursprung kan man utifrån mina resultat ge följande tentativa svar: OS pro är en inskränkt regel – en "letledsregel", för att låna Pedersens term – som är besläktad med GS, och allteftersom VP:n blir specificerad som huvudinitial, kasussystemet reduceras, och subjektpositionen utvecklas vinner OS pro mark, medan GS endast finns kvar som arkaism vid vissa verb.

9 Avslutning

Det övergripande syftet i denna avhandling har varit att ur ett historiskt perspektiv fördjupa vår kunskap om hur objekt placeras i svenska, dels i förhållande till satsadverbial och dels i förhållande till andra argument (subjekt/annat objekt). I de tidigare kapitlen har jag behandlat objektsplacering i nordiska språk såväl teoretiskt som empiriskt. Jag har behandlat ämnet teoretiskt utifrån ett generativt ramverk, och jag har behandlat ämnet komparativt genom att jämföra närbesläktade språk. Jag har då relaterat objektsplaceringsmönster i nutida nordiska standardspråk, främst standardsvenska, till objektsplaceringsmönster dels i äldre och dialektala varieteter av nordiska språk, dels i standardvarieteter av två västgermanska OV-språk, tyska och nederländska. Empiriskt har jag undersökt hur objekt placeras i fornsvenska genom två stora undersökningar. Nu återstår att sammanfatta helheten och avsluta arbetet. Jag börjar med en sammanfattning av helheten i avsnitt 9.1, och därefter avslutas avhandlingen med en utblick i avsnitt 9.2. I båda ger jag förslag till framtida forskning.

9.1 Sammanfattning av avhandlingen

Avhandlingen utgår från exempel och jämförelser med äldre och nutida varieteter av nordiska språk, vilket visar två alternativa placeringsmöjligheter som objekt i svenska har haft sedan medeltiden: 1) före satsadverbial och 2) före subjekt. I avhandlingen benämns det förra *Object Shift*, OS, medan det senare benämns *Long Object Shift*, LOS (Holmberg 1986, Josefsson 1992). De inledande exemplen och jämförelser med äldre och nutida varieteter av nordiska språk ger emellertid skäl att anta att villkoren för de aktuella placeringsmöjligheterna inte alltid har varit desamma i svenskans historia. Mot denna bakgrund ställer jag upp avhandlingens övergripande syfte och frågeställningar med tre tillhörande uppgifter. Den första uppgiften är att kartlägga objektens distribution i fornsvenska, den andra att utreda när och hur objektens distribution förändras under fornsvensk tid. Den tredje uppgiften är att söka svar på varför objektens distribution förändras under fornsvensk tid. Alla tre har syntaxhistorisk orientering.

I avhandlingens andra kapitel introduceras grunderna för det tillämpade teoretiska ramverket, den generativa grammatikmodellen. Detta kapitel presenterar också empiriska skäl till att anta en specifik position för satsnegationen, och det visar hur 1) inbördes ordning mellan finit verb och satsadverbial, FV > ADV eller ADV > FV, 2) inbördes ordning mellan objekt och verb, OV eller VO, och 3) alternativ subjektspacering i några varieteter av germanska språk kan analyseras utifrån det tillämpade ramverket. I kapitlets sista delar presenteras hur ramverket kan förenas med språkförändringsteori, och där redogör jag för fyra språkförändringar i fornsvenska som är relevanta för avhandlingen. De förändringar som behandlas är 1) övergången från OV- till VO-språk, 2) framväxten av subjektstvång, 3) förlusten av fyrkasussystemet, samt 4) utbytet och utvecklingen av negationsformen *äy* ('ej'). De första tre är relevanta för alla de enskilda undersökningarna i avhandlingen, medan den sista är relevant för den första stora undersökningen i kapitel 6.

Det första undersökningsämnet i denna avhandling är objektsplacering visavi satsadverbial, och kapitel 3 ger utifrån litteraturen en detaljerad beskrivning av placeringsmöjligheter i nutida nordiska standardspråk. I detta kapitel relateras objektsplaceringsmönster i varieteter nutida nordiska standardspråk till motsvarande mönster dels i medeltida nordiska språk, dels i några dialektala varieteter av danska, norska och svenska. Objektsplaceringsmönster i nutida nordiska standardspråk relateras också till sådana mönster i två standardvarieteter av nutida västgermanska OV-språk, tyska och nederländska. Kapitlet bidrar med två centrala metodologiska och teoretiska delar till avhandlingens empiriska undersökningar (i kapitel 6 och 7). För det första tillhandahåller det typindelningar och preciserade beskrivningar av de villkor som gäller och de faktorer som påverkar fenomenen *Object Shift*, OS, och *scrambling* (Ross 1967), det senare med tyngdpunkt på *German Scrambling*, GS, i nutida standardtyska (Haider & Rosengren 1998, 2003). För det andra ger det en beskrivning av tre typer av analyser av *Object Shift* i nordiska språk. Kapitlet presenterar också skäl till anta att satsadverbial, och i synnerhet negationer, kan begränsa objektsplaceringen i nordiska språk: det finns dialektala varieteter som inte verkar kunna ha pronomina objekt före fonologiskt svaga negationsformer men som verkar kunna ha sådana objekt före andra, fonologiskt starka, negationsformer (Åkerberg 2012, Østbø Munch 2013, Erteschik-Shir m.fl. 2021),

Avhandlingens andra undersökningsämne är den inbördes ordningen mellan objekt och subjekt/annat objekt, och kapitel 4 ger utifrån litteraturen en preciserad beskrivning av fenomenet *Long Object Shift*, LOS, i nutida standardsvenska. I detta kapitel ser jag också närmare på LOS-liknande strukturer, dels i fornsvenska och dels i andra nutida nordiska standardspråk än svenska. LOS-liknande strukturer benämns *LOS-ledföljd* i avhandlingen. Eftersom frågan om förekomst av LOS i andra nutida nordiska språk än svenska inte har besvarats entydigt i litteraturen granskar jag den närmare i kapitel 4, och jag drar följande slutsats: danska och norska verkar ha haft LOS fram till relativt nyligen (Hellan & Platzack 1995,

Platzack u.å.), vilket behöver undersökas närmare, men LOS är en nutida svensk specialkonstruktion. Innan jag överlämnar åt framtida forskning att närmare utreda villkoren för LOS i nutida svenska bidrar jag också med tre nya iakttagelser, som alla behöver undersökas närmare i framtida forskning: 1) LOS vid bitransitiva verbförbindelser är endast möjligt med indirekt objekt; 2) LOS begränsas vid frånvaro av personsärdrag, och 3) LOS har inverkan på tolkningen av en sats.

Kapitel 5, som dels består av en genomgång av tidigare forskning om objektsplacering visavi negation i forndanska (Pedersen 1993 och Heltoft 2019), fornnorska/fornisländska (Sundquist 2002 och Þráinsson 2013) och fornsvenska (Delsing 1999 och Falk 2013), dels av genomgång av tidigare forskning om kilkonstruktion (Maling 1980), oblika subjekt (Sigurðsson 1989; 2000, Falk 1997) och *German Scrambling* (Haider & Rosengren 1998, 2003), lägger grunden dels för jämförelse av avhandlingens resultat med tidigare forskning, dels för framtagning och prövning av tre hypoteser i kapitel 7. Två centrala slutsatser som jag drar i den första delen av detta kapitel är dels att objekt har olika distribution beroende på huvudverbets placering i forndanska och fornnorska satser, dels att det saknas en robust empirisk grund för att kunna dra några säkra slutsatser om objektsplacering visavi negation i fornsvenska. Något förenklat kan man säga att objekt har olika distribution beroende på om satsen har OV-struktur eller VO-struktur i forndanska och fornnorska. Tidigare forskning om forndanska och fornnorska rapporterar att objekt placeras enligt ungefär samma mönster som i de nutida språken i satser med VO-struktur. Tidigare forskning om fornsvenska har varken kunnat visa att objekt placeras enligt samma mönster som i forndanska och fornnorska, eller att objekt placeras enligt ungefär samma mönster som i nutida standardsvenska. Det var denna kunskapslucka som motiverade den första empiriska undersökningen i kapitel 6 i denna avhandling.

I undersökning A, som jag redogör för i kapitel 6, gör jag flera iakttagelser om hur objekt placeras visavi negation i fornsvenska. Det övergripande resultatet är att objekt placeras enligt ungefär samma mönster som i nutida standardsvenska. Detta betyder att placering före negation i princip bara gäller pronomina kategorier, och särskilt för de fonologiskt svagaste, dvs. reflexiva pronomen, men att pronomina kategorier kan stå såväl före som efter negationen i satser med finit huvudverb. Jag observerar emellertid två skillnader i förhållande till de objektsplaceringsmönster som har tillskrivits nutida svenska. För det första kan objekt, liksom i nutida isländska, placeras före negationen inte bara i huvudsats, utan även i bisats i fornsvenska. Denna skillnad kan förklaras så att huvud verbet flyttar ur verbfrasen i fornsvenska bisatser men inte i nutida svenska bisatser, och därmed uteblir blockeringen i fornsvenska – så som i nutida isländska, alltså (Þráinsson 2001a, 2007). För det andra har pronomenets referens (propositionell eller nominal) inte samma betydelse för objektets distribution visavi negation i fornsvenska som det har i nutida nordiska standardspråk. Jag tolkar mina resultat så att fonologi driver OS i fornsvenska. I (9.1) upprepas fyra exempel från undersökning A som belyser

objektsplaceringsmönstret för reflexiver och pronominella *det* visavi negation i fornsvenska satser med finit huvudverb.¹⁵⁸ Jag tar exemplen med reflexiver först, eftersom dessa oftast står före negationen.

- (9.1) a. ok vphögh ey thik j thinom thanka (BU 1: 179)
 och upphöj (du) NEG dig.ACK i dina tankar
 ‘och upphöj dig inte i dina tankar’
- b. the atir halda sik ey af syndinne (BU 1: 114)
 de återhåller sig.ACK NEG av synden
 ‘de håller sig inte borta från synden’
- c. gör han æi bæt (UL, KpB 9 § 3)
 gör han NEG det.ACK
 ‘Gör han inte det’
- d. Gaar maþær bæt eig (ÄVgL, M § 5)
 Gör man det.ACK NEG
 ‘Gör man inte det’

En central iakttagelse som jag gör i undersökning A är att objekt har olika distribution beroende på huvudverbets placering. Jämfört med satser som har finit huvudverb observerar jag att pronominella kategorier i högre utsträckning kan stå efter negationen och att substantiviska objekt i högre utsträckning kan stå före negationen i satser med icke-finit huvudverb. Något förenklat kan man säga att objekt, liksom i forndanska och fornnorska, har olika distribution beroende på om satsen har OV-struktur eller VO-struktur. Med utgångspunkt i tidigare forskning om objektsplaceringsmönster i de nutida västgermanska OV-språken, tyska och nederländska, samt tidigare forskning om OV-utvecklingen i fornsvenska (Delsing 1999, Petzell 2011, Sangfelt 2019) tar jag objektsplaceringsmönstren i satser med icke-finit huvudverb som stöd för tolkningen att fornsvenska har en variant av *German Scrambling*, som jag i avhandlingen benämner GS1. I (9.2) nedan upprepas fyra exempel som belyser objektsplaceringsmönstren för pronominella och substantiviska objekt i fornsvenska satser med icke-finit huvudverb.¹⁵⁹ Jag börjar med pronominella objekt, eftersom de oftare står före negationen än substantiviska objekt.

¹⁵⁸ Exempel (9.1a-c) motsvarar (6.17a), (6.17b) respektive (6.17e) i avsnitt 6.4.1, medan (9.1d) motsvarar (6.1a) i avsnitt 6.2.1. För exempel med personliga pronomen, se det minimala paret i (8.1), avsnitt 8.1 ovan.

¹⁵⁹ Exempel (9.2a, b) motsvarar exempel (6.32a, b) i avsnitt 6.4.5. Exempel (9.2c, d) motsvarar exempel (6.25a, b) i avsnitt 6.4.2 ovan.

- (9.2) a. *Vilia þe ei honum fylghia* (MEL, GB 4)
Vill de NEG honom.DAT följa
- b. *wilia the honom ey fölghia* (KrL, GB 4)
vill de honom.DAT NEG följa
 ”Vilja de ej följa honom” (H&W 1962:40)
- c. *þa skal han eig lagh biupæ* (YVgL, JB 8)
då ska han NEG lag.ACK bjuda
- d. *þa skal han lag eigh biupa* (ÄVgL, JB 3 § 4)
då ska han lag.ACK NEG bjuda
 ”då skall han icke enligt lag hembjuda” (H&W 1946:134 resp. 332)

I undersökning A observerar jag också att objektsplaceringsmönstren skiljer sig över tid i fornsvenska. I äldre fornsvenska texter står objekt, oavsett kategori, oftast efter negationen, medan de pronominnella kategorierna oftast står före negationen i yngre fornsvenska texter. I min analys förklarar jag detta genom att relatera objektsplaceringsmönstren till skillnader i mönster vid olika negationer och vid olika stavningsvarianter av *äy* i fornsvenska. I korthet menar jag att *äy* genomgår ljudförändring under äldre fornsvensk tid och fungerar då som en fonologisk klitika. Under denna tid begränsar *äy* objektsplaceringen därför att *äy* som fonologisk klitika inte får stå satsfinalt. Istället bildar *äy* ett klitiskt kluster tillsammans med pronominnella kategorier, ungefär så som i de dialektala varieteter av norska och svenska som har tillskrivits ett liknande mönster med avseende på objektsplacering visavi negation (se avsnitt 3.4.2, och se Åkerberg 2012, Østbø Munch 2013, Erteschik-Shir m.fl. 2021).

I avhandlingens andra undersökning, undersökning B, som jag redogör för i kapitel 7, prövas tre hypoteser genom tre delstudier, B1, B2 och B3. Hypoteserna som prövas syftar till att förklara den fornsvenska LOS-ledföljden. Den första hypotesen, att den fornsvenska LOS-ledföljden är kilkonstruktion i huvudsats, prövas mot ett äldre fornsvenskt material i delstudie B1. Denna visar att kilkandidaten, pronomenet, alltid står före en negation. Hypotesen predicerar att det ska vara tvärtom: negationen borde ha företräde därför att negationen står högre i den fornsvenska kilhierarkin (Pettersson 1988, Falk 2013). Jag bedömer därför att empirin motsäger denna hypotes. Den andra hypotesen, att den fornsvenska LOS-ledföljden är ett resultat av att ett oblikt subjekt har placerats före ett nominativobjekt, prövas mot samma äldre fornsvenska material som den första hypotesen prövades mot. Hypotesen predicerar att verbförbindelsen ska vara icke-agentiell, att den oblika subjektskandidaten, pronomenet, ska ha dativform och semantisk UPPLEVAR-roll, att nominativen ska ha typiska objektsegenskaper, så som den semantiska rollen TEMA, och att det finita verbet ska kongruensböjas efter nominativen i numerus (Sigurdsson 1989; 2000, Falk 1997). I denna delstudie finner jag att verbförbindelsen ofta är icke-agentiell, men det är inte ovanligt att den är

agentiell: 1) pronomenet har ofta dativform och UPPLEVAR-roll, men det kan också ha ackusativform och TEMA-roll; 2) nominativen har ofta TEMA-roll men den kan också ha semantisk AGENT-roll. I isländska blockerar obliken kongruensböjning (i person men inte numerus) mellan det finita verbet och nominativen (Sigurdsson 1996; 2000), men jag finner inte något som tyder på att pronomenet blockerar kongruensböjning mellan det finit verbet och nominativen i fornsvenska. Jag menar att detta resultat ger stöd åt tolkningen att obliken alltid är objekt (Falk 1997), och jag gör bedömningen att empirin således motsäger även den andra hypotesen.

Den tredje delstudien prövar den tredje hypotesen, att fornsvenska LOS- och DO-IO-ledföljd är två varianter av *German Scrambling* i fornsvenska. Jag benämner varianterna GS2a och GS2b. Hypotesen, som bygger på att *German Scrambling* förutsätter OV-struktur och morfologiskt kasus (Haider & Rosengren 1998, 2003), predicerar att de alternativa ledföljderna, LOS och DO-IO, ska begränsas när OV-frekvensen minskar och kasussystemet reduceras i fornsvenska. Jag observerar att förekomst av LOS- och DO-IO-ledföljd följer OV-utvecklingen (Delsing 1999) och att de aktuella ledföljderna begränsas till fall där ett av argumenten är kasusböjt när kasussystemet reduceras: LOS-ledföljden gäller i princip bara om objektet är pronominent och subjektet substantiviskt efter 1300, och efter 1450 gäller DO-IO-ledföljd i princip bara om DO är pronominent och IO substantiviskt. Den tredje hypotesen stämmer alltså bäst med den fornsvenska empirin. I kapitel 8 analyserar jag de alternativa ledföljderna som GS2a eller GS2b. Det förra innebär att objektet flyttar ut ur VP:n (slutfältet), förbi ett annat argument (subjekt/annat objekt) och landar i IP (mittfältet), medan det senare innebär att objektet flyttar förbi ett annat objekt och landar inom VP:n (slutfältet).

Denna avhandling ger alltså en uppdaterad sammanfattning av vad som har skrivits om OS och LOS-ledföljd i de nordiska språken, och den lämnar empiriska bidrag till hur man bör se på objektsplaceringen i fornsvenska. I satser med VO-struktur + verbflyttning visar avhandlingen att pronominenta objekt placeras enligt ungefär samma mönster som i nutida standardsvenska, vilket tyder på att svenskan har *Object Shift*, varianten OS pro, under fornsvensk tid. Avhandlingen visar också att de pronominenta objektens distribution skiljer sig vid olika negationer och vid olika stavningsvarianter av samma negation, vilket tyder på att OS pro i fornsvenska begränsas av negationsformer, så som i dialektala varieteter av fastlandsnordiska språk. I satser med OV-struktur visar avhandlingen att pronominenta objekt i högre utsträckning står efter negationen och att substantiviska objekt mindre sällan står före negationen, vilket tyder på att svenska också har *German Scrambling*, varianten GS1, under fornsvensk tid. Vad beträffar LOS-ledföljden i fornsvenska har jag prövat tre olika hypoteser, och den starkaste av dem är den som säger att den fornsvenska LOS-ledföljden bäst beskrivs som en variant av *German Scrambling*.

9.2 Utblick

I inledningen underströk jag att med denna avhandling hoppas kunna bidra till att dels fördjupa kunskapen om ledföljdsvariation i germanska språk mer allmänt, dels staka ut en väg framåt för framtida syntaxhistorisk forskning om äldre svenska mer specifikt. I detta avsnitt ska jag kort peka ut hur min avhandling kan bidra till en fördjupad kunskap om ledföljdsvariation, och i samband med det vill jag också framlägga några uppslag för vidare forskning om äldre svenska.

Denna avhandling ger bland annat stöd åt den gängse uppfattningen i litteraturen att det finns ett samband mellan OV-struktur, morfologiskt kasus och till synes fri placering av argument (Ross 1967). Avhandlingen påvisar ett sådant samband ur ett historiskt perspektiv, och avhandlingens resultat indikerar att OV-struktur är mer betydelsefullt än morfologiskt kasus vad gäller ledföljdsvariation med objekt. Avhandlingen understryker också två förhållanden som brukar framhållas i litteraturen om *Object Shift* och *German Scrambling* (Práinsson 2001a, Haider 2010). Det första är att faktorer på olika språkliga nivåer kan påverka möjligheten att variera ledföljden på olika sätt i olika syntaktiska kontexteter, och det andra är att satsadverbial kan begränsa möjligheten att variera ledföljden.

Till syntaxhistorisk forskning om äldre svenska ger avhandlingen bland annat upplysning om hur objektens distribution utvecklas över tid. Allteftersom VP:n utvecklas till huvudinitial (Platzack 1983, Delsing 1999, Petzell 2011, Sangfelt 2019), kasussystemet reduceras (Delsing 2014), och subjektspositionen utvecklas (Falk 1993, Håkansson 2008) knyts objektens distribution alltmer till fonologiska faktorer. Avhandlingen ger också ett bidrag till forskning om negationsformen *äy* (Jørgensen 1987, Brandtler & Håkansson 2014). Den visar att äldre fornsvenska texter har fler stavningsvarianter av *äy* än vad yngre fornsvenska texter har och att objektens distribution skiljer sig vid de olika stavningsvarianterna. Detta indikerar att *äy* under fornsvensk tid genomgår en ljudförändring som påverkar dess syntaktiska status och distribution.

Utifrån min avhandling vill jag till sist framlägga några uppslag för framtida forskning. Avhandlingen undersöker inte objektens distribution under nysvensk tid. Det är känt att OV-ledföljd i bisats är möjligt fram till tidigt 1700-tal (Platzack 1983), och om min analys är riktig, att fornsvenska har GS vid OV-struktur, väntar man sig att objekt, åtminstone de pronominella, ska kunna placeras före negation i bisatser med OV-struktur under nysvensk tid. Avhandlingen undersöker inte heller närmare placeringen av objekt till andra predikat än verb (t.ex. objekt till adjektiv). Om min analys är riktig borde fornsvenska också kunna ha (olika varianter av) GS vid andra huvudfinala kategorier än verb. Jag har också avstått från att undersöka fornsvensk LOS-ledföljd med reflexiver. Från ett nutida svenskt perspektiv, där reflexiver oftare än objekt står före subjektet, framstår det som angeläget att rikta uppmärksamhet mot denna LOS-ledföljd i svenskans historia.

10 Summary

This thesis focuses on the distribution of objects in the history of Swedish. I examine the distribution of objects in Old Swedish (1225–1526), and I put the observed patterns in relation to equivalent patterns that has been reported for Modern Swedish and closely related languages. The distribution of different constituents, e.g., verb, object, subject and sentential adverbs, was in many ways freer in Old Swedish than in Modern Swedish, and certain word order variation are similar to those that you find in e.g. Modern German. Old Swedish do, however, also have word order variation that are similar to those that you find in Swedish and other Scandinavian languages to this day.

The primary focus of the thesis is a the distribution of objects relative to negation, and the secondary focus is varying order of nominal arguments in Old Swedish. The topic is of interest not only because it is relatively unexplored in Old Swedish, but also because Old Swedish, which at least during the oldest period, approx. 1225–1300, was similar to Modern German in several grammatical respects, appears to be similar to Modern Swedish with regard to restrictions on the distribution of objects.

Objects canonically follow sentential adverbs, e.g. the negation, in Modern Swedish. Objects may precede the negation, but this possibility is restricted to finite main clauses and applies only if the object is an unstressed pronoun. In (1) below, I give three examples to illustrate grammatical and ungrammatical word order in (standard) Modern Swedish. I underline objects.

- (1) a. Då såg läraren inte {honom/Mikael} (MSw.)
Then saw teacher-the not {him Mikael}
'Then, the teacher did not see him/Mikael'
- b. Då såg läraren honom inte
then saw teacher-the him not
'Then, the teacher did not see him'
- c. *Då såg läraren Mikael inte
then saw teacher-the Mikael not
Intended: 'Then, the teacher did not see Mikael'

Since Holmberg (1986), examples like those in (b) and (c), are commonly referred to as *Object Shift, OS*. Objects "shift" from their canonical post-verbal position to a position preceding the negation in finite main clauses. In Modern Swedish, OS only applies to unstressed pronouns.

In Old Swedish, it has been observed that objects may precede the negation only if the object is an unstressed pronoun (Delsing 1999), but this pattern has to this day only been studied in detail in non-finite main clauses with object-verb (= OV) word order. In non-finite main clauses, OS is blocked by the unmoved main verb in Modern Swedish (Holmberg 1986). The same pattern as Old Swedish has in non-finite main clauses is, however, frequently found in Germanic OV-languages like Modern German, where constructions with an object preceding the negation is commonly referred to as *scrambling* (Ross 1967). Objects (and other arguments) "scramble" out of their canonical pre-verbal position to a position preceding a sentential adverb or another argument.

Unstressed pronouns may also, under certain circumstances (Josefsson 1992; 1993; 2010, Heinat 2010), precede the subject in finite main clauses in Modern Swedish, as in (2) below. This construction is commonly referred to as *Long Object Shift, LOS*, in the literature (Holmberg & Platzack 1995). The object (or reflexive) "shifts" longer from its canonical pre-verbal position than it does in OS. In (2) I give two examples that illustrate LOS in (standard) Modern Swedish. The subject is in italics.

- (2) a. Igår tvättade *Mikael* {sig/mig} (MSw.)
Yesterday washed Mikael {himself/me}
- b. Igår tvättade {sig/mig} *Mikael*
Yesterday washed {himself/me} Mikael
 'Yesterday, Mikael washed himself/me'

In Old Swedish, LOS-like constructions has been observed in previous research, but these seem to not be restricted in the exact same way as LOS in Modern Swedish (Jørgensen 1987, Falk 1997, Delsing 1999). First, the LOS-like constructions, but not LOS, is possible in non-finite main clauses. Second, the LOS-like construction seems to mainly apply to unstressed personal pronouns with animate reference, like LOS, but it has also been found with full NP objects and with the neuter gender pronoun *þæt* ('it').

In this thesis I examine (1) if Old Swedish has the same type of OS as Modern Swedish does, i.e. if OS only applies to unstressed pronouns in finite main clauses, and (2) what generates the LOS-construction in Old Swedish. First, the result indicate that Old Swedish does have the same type of OS as Modern Swedish, i.e. pronominal OS (which is called *OS pro* in this thesis). I illustrate it with a minimal pair from my study in (3) below. (Both of these examples are quoted from *Järteckensboken, Jär*, which is dated to 1385.)

- (3) a. *tha kände diäfwlen ey han* (OSw.)
then recognized devil-the NEG honom.ACC
- b. *tha kände dyafwllen han ey*
then recognized devil-the honom.ACC NEG
 ‘Then, the devil did not recognize him’

Second, the results indicate that LOS-like construction in Old Swedish is a type of scrambling that you find in Modern German, often called *German Scrambling* (Haider & Rosengren 1998; 2003, Chocano 2007). In (4) below I give two example from my study, one example with the LOS-like construction in a non-finite main clause and one in a finite main clause. (These examples are quoted from *Pentateuchparafrasen*, MBIB, which is dated to approx. 1330). Subjects are in italics.

- (4) a. *tholikt ordh hafua thik cristne fælsara kiænt* (OSw.)
such words have you.ACC christian deceivers taught
 ‘The Christian deceivers have taught you such words’
- b. *oc förbødh os gud at vroa them*
and forbade us.DAT God to worry them
 ‘and God forbid us to worry them’

Outline of the thesis

In chapter 1, there is a presentation of the topic of the thesis and its aims, as well as a detailed description of the text-material that serves as the basis for the studies of the thesis. Regarding the text-material, it is made up of a total of 18 texts in Old Swedish, dated 1225–1529; the emphasis of the thesis is put on the 13 older and younger texts in Old Swedish that have previously been studied by Delsing (1999) because these 13 texts can serve as a basis for comparisons. In the material chapter, there is also a rationale for the updated version that I make of the traditional division of Old Swedish:

1. Early Old Swedish I (1225–1300)	= EOSw I
2. Early Old Swedish II (1300–1375)	= EOSw II
3. Late Old Swedish I (1375–1450)	= LOSw I
4. Late Old Swedish II (1375–1450)	= LOSw II

In short, I draw on Sangfelt (2019) in this four-part division, but it is also justified by the fact that several language changes that are relevant for the thesis are traditionally dated and sorted into the four periods presented above. Examples of relevant language changes are listed below (cf. Falk 1993, Delsing 1999, 2002,

2014, but see also Petzell 2011 and Sangfelt 2019 for a partly different description of the transition from OV- to VO-language in Swedish history).

1. Old Swedish transitions from OV- to VO-language during the 14th century
2. The Old Swedish case system (nom-acc) is reduced during early 14th century
3. The Old Swedish case system (nom-acc) is lost around 1450
4. OV word order once again becomes common with certain objects around 1450

In chapter 2, there is a description of the theoretical and empirical bases of the thesis. The theoretical parts are retrieved from the paradigm within linguistics that is commonly referred to as generative grammar (Chomsky 1957; 1969; 1975; 1981; 1986; 1995; 2001), and these parts form the basis of a precise formal description of the thesis' topic of interest as well as formal analyses of the results of the study. The empirical points of departure constitute points of comparison: typical grammatical properties are related to the languages within the Germanic language family, such as the placement of the finite verb in main clauses (the so called V2 rule, which all Germanic language have, except English), in subordinate clauses (before or after sentential adverbs), as well as in base word order between object and main verb (OV compared to VO word order). Finally, the chapter gives a closer description of languages changes in Swedish that take place during the Old Swedish/Early Modern Swedish period and are relevant for the thesis.

Chapter 3 provides an updated description of what has been written on *Object Shift*, OS, in varieties of the Modern Scandinavian VO-languages, and I present three different types of analyzes of OS from the literature. OS in standard varieties is also related to (a) OS in old varieties of Scandinavian, (b) OS in Mainland Scandinavian dialects, and (c) *Germanic Scrambling*, GS, in standard varieties of two Modern Germanic OV-languages, namely German and Dutch. The emphasis of the chapter is put on Scandinavian languages, especially Swedish, but the comparative descriptions aims to uncover characteristic traits of OS in the Scandinavian VO-languages and GS in the West Germanic OV-languages, which forms the basis of the thesis' primary study. In short, the VO-languages, i.e. Modern Scandinavian, has two types of OS. As regards the standard varieties, Swedish only has pronominal OS (named OS pro in the thesis), while Icelandic has both types: pronominal OS and full NP OS (named OS NP in the thesis). The OV-languages has two types of GS, one of which has two subtypes. Dutch has only one, but German has both, and one of the types of GS show similarity to OS in that it can move an object to a position preceding a sentential adverb. In chapter 3, OS and GS are defined as follows. Observe that I assume (as is common in generative research, see e.g. Platzack 2011) that sentential adverbs, and especially the negation, mark the boundary between the verb phrase, VP, and the clause middle field, i.e. the IP domain of a clause:

Object Shift has two types:

1. **OS pro** is when an unstressed pronoun (object or reflexive) is moved from its canonical post-verbal position inside the VP to position in the IP domain. 2. **OS NP** is when an object noun phrase, i.e. NP objects, is moved from its canonical post-verbal position inside the VP to position in the IP domain.

German Scrambling has three types:

1. **GS1** is when an argument, e.g., a nominal object (pronominal or a full NP), is moved from its canonical pre-verbal position inside the VP to position in the IP domain. 2. **GS2a** is when an argument, e.g., a nominal object (pronominal or a full NP), is moved from its canonical pre-verbal position inside the VP and crosses another argument on its way to a position in the IP domain. 3. **GS2b** is when an argument, e.g., a nominal object (pronominal or a NP), is moved from its canonical pre-verbal position inside the VP and crosses another argument on its way to a another pre-verbal position inside the VP.

Chapter 4 describes the thesis' secondary topic: the construction that is commonly referred to as *Long Object Shift*, *LOS*, in the English literature on Modern Scandinavian languages (e.g. Holmberg & Platzack 1995). *LOS* in Modern Swedish is defined as movement of an unstressed pronoun (object or reflexive) to a position preceding the subject. In the chapter, *LOS* is described on the basis of the current level of understanding, and I present two previous analysis in the literature: Josefsson (1992) and Egerland (1996). I also highlight several current issues that are in need of further research: 1) variation that shows similarity to *LOS* in Modern Swedish has been observed in older varieties of all of the Scandinavian languages; 2) *LOS* does not appear to be possible in any Modern Scandinavian language other than Swedish; 3) *LOS* in Modern Swedish seems to be more common with reflexive pronouns than with pronominal objects, and 4) *LOS* seems to be restricted by semantic properties of verbs and subjects. In this part, I stress that more research on *LOS* in Modern Swedish is necessary in order to better the understanding of how the Scandinavian languages has changed in different ways. In the last part of the chapter, I present three new observations that contribute to a deeper understanding of *LOS* in Modern Swedish.

Chapter 5 consists of two parts. The first is a literature study which accounts for six previous studies that have dealt with or touched on the distribution of objects relative to negation in medieval varieties of Icelandic/Norwegian (1050–1350 and 1275–1525), Danish (1100–1350), and Swedish (1225–1526). This part constitutes a point of comparison for the discussion and analysis in chapter 8. The second part of chapter 5 deals with syntactic constructions that could (in theory) generate the *LOS*-like word order in Old Swedish, and this part acts as the point of departure for the development of three hypotheses that are tested in chapter 7.

In chapter 6, the results from the thesis' primary study are presented. The main results are these. The distribution of different types of objects relative to negation differs in main clauses as compared to non-finite main clauses, which I take to indicate that Old Swedish has both OS and GS. From a diachronic perspective, however, I observe that objects, both pronominal as well as in full NPs, tend to follow the negation in Early Old Swedish (1225–1350), whereas pronominal objects tend to precede the negation Late Old Swedish (1350–1525). At a first glance, these patterns appear to indicate that Early Old Swedish has neither OS, in similarity to Modern Swedish, nor GS, in similarity to Modern German, and that Old Swedish does not have OS until after 1350. Thus, Early Old Swedish appears to also be distinguished from Old Danish and Old Norwegian, which, according to previous research, both have OS during the same period, and so I ask the following question: what is restricting the distribution of pronominal objects in Early Old Swedish before 1350?

Based on previous research on OS in Mainland Scandinavian dialects, I suggest that it is a clitic form of the negation *äy* ('not') that is blocking pronominal OS in Early Old Swedish. This negation is, according to Brandtler & Håkansson (2014), grammatically ambiguous, functioning either as a head or a phrase, in Old Swedish, and when it functions as a head it is often cliticized to the finite verb. My results indicate that *äy* undergoes sound change during the Early Old Swedish period, and I argue, in chapter 8, that *äy* have two phonological forms, one weak and one clitic, and when it undergoes sound change it mainly functions as a clitic. As a clitic, *äy* may not be clause final, so instead it forms a clitic cluster with pronominal objects: [*egh=han*]. This explains the pattern in Early Old Swedish. The argument is built on the following observations in my study: 1) *äy* is spelled in five different ways in Early Old Swedish texts, but it has only one spelling in texts dated after 1350; 2) spelling variants with two vowels, primarily <ey>, follow objects to a much larger extent than the variant <egh>, which has only one vowel and a fricative; 3) *äkke* follows objects to a considerably larger extent than (all the spelling variants of) *äy*. These results are discussed in more detail in chapter 8.

In chapter 7, three hypotheses that aim to give an answer to what type of construction is present in the LOS-like word order in Old Swedish are put forward and tested. The first hypothesis, H1, states that it is Stylistic Fronting, SF, (Maling 1980) in a main clauses where a pronominal object has undergone SF. H1 predicts that a negation should in most cases precede the pronoun, since the negation takes the highest position in the so called accessibility hierarchy of Old Swedish (Falk 2013). Furthermore, it predicts that an adverb should not be able to follow the subject, because this order indicates that the crucial condition for Stylistic Fronting (= the subject gap, see Holmberg 2000) has been eliminated. In the chapter, this hypothesis is tested on texts from the Early Old Swedish period, and the results show the following: (i) the negation always follows the pronoun, and (ii) in one case, an adverb follows the subject. My conclusion is that these results weaken H1.

The second hypothesis, H2, is that the pronoun in the LOS-like construction is an oblique pronominal subject preceding a nominative object (Sigurðsson 1989, Falk 1997). H2 predicts that the pronoun should have dative form and the semantic role EXPERIENCER, whereas the argument in nominative should have semantic properties that are typical for direct objects, e.g., the semantic role THEME and inanimate reference. Furthermore, the finite verb should agree with the nominative argument in number. In chapter 7, H2 is tested against the same examples that were excerpted to test H1, and the results show that the pronoun has dative form and the EXPERIENCER-role in many cases, but there are also several examples where the pronoun has accusative form and THEME-role. Second, the results show that the argument in nominative has the THEME-role and inanimate reference in many cases, but in several other cases it has semantic properties that are typical for a nominative subject, i.e., the semantic role AGENT and animate reference. Last, the results show that the finite verb agrees with the nominative, but this observation in itself is inconclusive, because finite verbs also agree with nominative subject in number in Old Swedish. My conclusion is that these results weaken H2.

The third hypothesis, H3, is that the LOS-like construction is one of two possible types of GS in Old Swedish. The first has an object preceding a subject, like in LOS, and the second has a direct object preceding an indirect object. GS applies to both pronominal and NP objects and is assumed to be dependent on (i) OV-word order and (ii) morphological case (Haider & Rosengren 1998, 2003). Therefore, H3 predicts the following: the LOS-like construction and the DO-IO construction in Old Swedish should not only apply to pronouns, and they should be reduced in frequency when the frequency of OV and the case-system is reduced. In chapter 7, H3 is tested and the results show the following. The frequency of LOS-like constructions and DO-IO constructions decrease or increase when frequency of OV decrease or increase. The LOS-like constructions primarily applies to pronouns, but this does not hold for DO-IO constructions. Furthermore, two examples with LOS-like constructions deviate from the general pattern in that they have a full NP object preceding the subject, and both are from Early Old Swedish texts wherein the case-system is intact. Last, the LOS-like constructions and the DO-IO constructions seem to be restricted to specific verbs. My conclusion is that these results corroborate H3.

In chapter 8, I discuss the results in relation to previous research, and I give a formal account of the results of chapter 6 and 7. In short, I argue that the results from chapter 6 show that Old Swedish has pronominal OS in finite main clauses, but three types of GS in non-finite main clauses. I claim that this is made possible by a grammar that can have either a head-initial or a head-final VP (Delsing 1999, Petzell 2011, Sangfelt 2019). OS in Old Swedish takes place when the main verb has left the head-initial VP, and it applies to unstressed pronouns, not full NP objects. GS in Old Swedish takes place when the verb is situated in the head-final VP. As regards pronominal OS in Old Swedish, I argue that it should be analyzed in terms of cliticization, as has been suggested for pronominal OS in Modern

Swedish (Erteschik-Shir & Josefsson 2017, Erteschik-Shir et al. 2020). Regarding GS in Old Swedish, I argue that both phonological and pragmatic factors are driving forces behind it, because pronominal objects follow the negation to a larger extent in non-finite main clauses than in finite main clauses, but more research is needed to clarify how these factors interact in more detail. In the end of this chapter, I give a tentative answer to how OS may have developed from GS before and during the Old Swedish period. I assume that OS and GS has a common origin, and that OS is a younger and more restricted version. Based on my results and previous research on other changes in Old Swedish, I suggest that a transition from GS to OS is caused by the transition from OV- to VO-language, loss of morphological case and the development of a subject position (Falk 1993, Håkansson 2008). In Old Swedish, these changes has two consequences. GS is first restricted to pronouns, then restricted to specific verbs.

Finally, in chapter 9, I sum up the empirical and theoretical results. In this chapter, I point how my findings may contribute to better the understanding of word order variation in Germanic language more generally, and Old Swedish in particular. In the very last part, I discuss implications of my analysis and suggest further research on specific issues.

11 Litteratur

- Andersen, Henning (1973). "Abductive and deductive change." I: *Language* 49:4. s. 765-793.
- Anderssen, Merete & Bentzen, Kristine (2012). "Norwegian Object Shift as IP-internal topicalization." I: Kristine Bentzen & Antonio Fábregas (red.), *Nordlyd* 39.1. S. 1-23.
- Andersson, Roger (2014). "Inledning." I: Andersson, Roger (red.), *Heliga Birgittas texter på fornsvenska: Birgittas uppenbarelser. Bok 1*. S. 9-11. Stockholm: Sällskapet Runica et mediævalia.
- Anderson, Stephen (1982). "Where's Morphology?" I: *Linguistic Inquiry* 13. S. 571-612.
- Andréasson, Maia (2007). *Satsadverbial, ledföljd och informationsdynamik i svenskan*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Andréasson, Maia (2008). "Not all objects are born alike – accessibility as the key to pronominal object shift in Swedish and Danish." I: Miriam Butt & Tracey Holloway King (red.), *Proceedings of the LFG08 Conference*. S. 26-45. Stanford, CA: CSLI Publications.
- Andréasson, Maia (2009). "Pronominal object shift – not just a matter of shifting or not." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 84. S. 1-20.
- Andréasson, Maia (2010). "Inte bara objektsskifte – om placering av pronominella komplement i svenska och danska." I: Anne-Catrine Edlund & Ingmarie Mellenius (red.), *Svenskans beskrivning: [SvB.] 31 Förhandlingar vid Trettiöförsta sammankomsten för svenskans beskrivning, Umeå den 20-21 maj 2010*. S. 51-61. Umeå: Institutionen för språkstudier, Umeå universitet.
- Andréasson, Maia (2013). "Object Shift in the Scandinavian languages: The impact of contrasted elements." I: *Nordic Journal of Linguistics* 36(2). S. 187-217.
- Andrews, Avery (1982). "The representation of Case in Modern Icelandic." I: Joan Bresnan (red.), *The Mental Representation of Grammatical Relations*. S. 427-503. MIT Press. Cambridge, Massachusetts.

- Alexiadou, Artemis & Anagnostopoulou, Elena (2001). "The Subject in-Situ Generalization and the Role of Case in Driving Computation." I: *Linguistic Inquiry* 32.2. S. 193-231.
- Atchison, Jean (1991). *Language change: progress or decay?* (2.ed.). Cambridge Univ. Press.
- Axel, Katrin (2007). *Studies in Old High German syntax. Left sentence periphery, verb placement and verb-second.* (Linguistik aktuell/Linguistics today 112.) Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Baker, Mark C. (1988). *Incorporation: A Theory of Grammatical Function Changing.* Diss. MIT, Cambridge.
- Baker, Mark C. (2008). "The macroparameter in a microparametric world." I: Theresa Biberauer (red.), *The limits of Syntactic Variation.* S. 351-374. Amsterdam: Benjamins.
- Barnes, Michael P. (1992). "Faroese Syntax – Achievements, Goals and Problems." I: Jonna Louis-Jensen & Jóhan Hendrik W. Poulsen (red.), *The Nordic Languages and Modern Linguistics* 7. S. 17-37. Forøya Fróðskaparfelag, Tórshavn.
- Barðal, Jóhanna & Eypórsson, Þórhallur (2003). "The Change that Never Happened: The Story of Oblique Subjects." I: *Journal of Linguistics* 39. S. 439-472.
- Beijer, Fabian (2004). *On the relative order of adverbs in the I-domain. A study of English and Swedish.* Diss. Lund: Lunds universitet
- Bentzen, Kristine (2013). "Object Shift." I: *Nordic Atlas of Language Structures (NALS) Journal.* Vol 1. S. 332-343.
- Bentzen, Kristine (2014). "Subject placement with respect to negation." I: *Nordic Atlas of Language Structures (NALS) Journal.* Vol 1. S. 344-352.
- Bentzen, Kristine, Anderssen, Merete & Waldmann, Christian (2013). "Object Shift in Spoken Mainland Scandinavian: A Corpus Study of Danish, Norwegian and Swedish." I: *Nordic Journal of Linguistics* 36(2). S. 115-151.
- Bengtson, Arne (1947). *Nils Ragvaldi, Domareboken och Linköpingslegendariet: en filologisk författarbestämning och ett bidrag till kannedomen om det senmedeltida vadstenaspråket.* Diss. Lund: Lunds universitet.
- Berger, Mikael (2015). *Long Object Shift does not apply to objects.* Masteruppsats. Lund: Lunds universitet.

- Bernstein, Ludwig (1898). *The Order of Old Norse Prose. With Occasional References to the Other Germanic Dialects*. New York: The Knickerbocker Press.
- Besten, Hans den (1983). "On the Interaction of Root Transformation and Lexical Deletive Rules." I: Abraham Werner (red.), *On the Formal syntax of the Westgermania: papers from the "3rd Groningen grammar talks" Groningen, January 1981*. S. 47-131. Amsterdam: Benjamins.
- Bierwisch, Manfred (1963). *Grammatik des deutschen Verbs*. Berlin: Akademie Verlag.
- Bjerre, Tavs, Engels, Eva, Jørgensen, Henrik & Vikner, Sten (2008). "Points of convergence between functional and formal approaches to syntactic analysis." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 82. S. 131-166.
- Brandtler, Johan (2006). "On Aristotle and Baldness – Topic, Reference, Presupposition of Existence, and Negation." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax* 77. S. 177-204.
- Brandtler, Johan (2010). *The evaluability hypothesis: the syntax and semantics of polarity items licensing in Swedish*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Brandtler, Johan (2020). "Vi bara testade en hypotes... Ännu mer om preverbala adverbial i svenska." I: *Norsk Lingvistisk Tidsskrift Årgång* 38. S. 59-92.
- Brandtler, Johan & Håkansson, David (2014). "Not on the Edge. The Syntax and Pragmatics of Clause initial Negation in Swedish." I: *The Journal of Comparative Germanic Linguistics* 17. S. 97-128.
- Broekhuis, Hans (2020). "The Unification of Object Shift and Object Scrambling." I: Putnam, Michael T. & B. Richard Page (red.), *The Cambridge handbook of Germanic linguistics*. S. 413-435. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bobaljik, Jonathan D. & Jonas, Dianne (1996). "Subject positions and the role of TP." I: *Linguistic Inquiry* 27(2). S. 195-236.
- Borin, Lars, Forsberg, Markus & Roxendal, Johan (2012). "Korp – the corpus infrastructure of Språkbanken." I: *Proceedings of LREC 2012*. Istanbul: ELRA. S. 474-478.
- Cinque, Guglielmo (1999). *Adverbs and Functional Heads: A Cross-linguistic Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Chen, Matthew (1972). "The time dimension contribution toward a theory of sound change." I: *Foundations of Language* 8. S. 457-498.
- Chocano, Gema (2007). *Narrow syntax and phonological form: scrambling in the Germanic languages*. Amsterdam: J. Benjamins.

- Chomsky, Noam (1955). *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton.
- Chomsky, Noam (1969[1965]). *Aspects of the theory of syntax*. 5 pr. (1. pbk. ed.) Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam (1975). *The Logical Structure of Linguistic Theory*. New York: Plenum P.
- Chomsky, Noam (1993[1981]). *Lectures on government and binding: the Pisa lectures*. 7. ed. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Chomsky, Noam (1986). *Barriers*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam (1995). *The minimalist program*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam (2000). "Minimalist Inquiries: the Framework." I: Martin, Roger, Michaels, David & Uriagereka, Juan (red.), *Step by step: essays on minimalist syntax in honor of Howard Lasnik*. S. 89-155. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam (2001). "Derivation by Phase." I: Kenstowicz, Michael (red.), *Ken Hale: a life in language*. S. 1-52. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam (2005). "Three factors in language design." I: *Linguistic Inquiry* 36. S. 1-22.
- Chomsky, Noam (2008). "On Phases." I: Freidin, Robert, Otero, Carlos & Zubizarreta, Maria-Luisa (red.), *Foundational Issues in Linguistic Theory: Essays in Honor of Jean-Roger Vergnaud*. S. 133-166. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam (2013). "Problems of projection." I: *Lingua* 130. S. 33-49.
- Christensen, Ken R. (2005). *Interfaces: Negation – Syntax – Brain*. Diss. Aarhus: Universitetet i Aarhus.
- Corver, Norbert & Riemsdijk, Henk C. van (1994). "Introduction: approaches to and properties of scrambling." I: Corver, Norbert & Riemsdijk, Henk C. van (red.), *Studies on scrambling: movement and non-movement approaches to free word-order phenomena*. S. 1-15. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Collins, Chris & Þráinsson, Höskuldur (1996). "VP-internal structure and Object Shift in Icelandic." I: *Linguistic Inquiry* 27(3). S. 391-444.
- Davidson, Herbert (1990). *Han hon den: genusutvecklingen i svenskan under nysvensk tid*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Dalen, Arnold, Hagland, Jan Ragnar, Hårstad, Stian, Rydving, Håkan & Stenshaug, Ola (2008). *Trøndersk språkhistorie: språkforhold i ein region*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.

- Delsing, Lars-Olof (1993). *The internal structure of noun phrases in the Scandinavian languages: a comparative study*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Delsing, Lars-Olof (1994). ”Hans siukt ben’ – Om starka och svaga adjektiv i fornsvenskan.” I: *Språkbruk, grammatik och språkförändring: en festskrift till Ulf Telemann 13.1. 1994* (1994). S. 99-108. Lund: Institutionen för nordiska språk, Univ.
- Delsing, Lars-Olof (1999). ”Från OV-ordföljd till VO-ordföljd. En språkförändring med förhinder.” I: *Arkiv för nordisk filologi* 114. S. 151-232.
- Delsing, Lars-Olof (2000). ”Konungastyrelsens ortografi och tillkomsthistoria.” I: *Studier i svensk språkhistoria 5. Förhandlingar vid Femte sammankomsten för svenska språkets historia Umeå 20-22 november 1997*. Edlund, Lars-Erik (utg.). (Nordsvenska 11.). S. 117-138. Umeå: Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk vid Umeå universitet.
- Delsing, Lars-Olof (2001). ”Stylistic fronting. Evidence from Old Scandinavian” I: *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 68. S. 147-171.
- Delsing, Lars-Olof (2002a). ”Fornsvenska textbanken.” I: *Studier i svenska språkets historia 7. Svenska språkets historia i Östersjöområdet*. Lagman, Svante, Ohlsson, Stig Örjan, & Voodla, Viveka (utg.). S. 149-156. Tartu: Tartu universitet.
- Delsing, Lars-Olof (2002b). ”The morphology of Old Nordic II: Old Swedish and Old Danish.” I: Oskar Bandle m.fl. (red.), *The Nordic Languages*. Vol. 1. S. 925-939. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Delsing, Lars-Olof (2014). ”Stora katastrofen – med för och efterskalv. Om kasussammanfallet i fornsvenska.” I: Bylin, Maria, Falk, Cecilia & Riad, Tomas (red.), *Studier i svensk språkhistoria 12. Variation och förändring* (Acta universitatis Stockholmiensis.) Stockholm studies in Scandinavian philology. New series 60). S. 27-46. Stockholm: Stockholms universitet.
- Diderichsen, Paul (1941). *Sætningsbygningen i Skaanske Lov. Fremstillet som Grundlag for en rationel dansk Syntaks*. Diss. København: København universitet.
- Diderichsen, Paul (1946). *Elementær dansk Grammatik*. København: Gyldendal
- Diderichsen, Paul (1966). *Helhed og struktur: udvalgte sprogvidenskabelige adhandlinger = selected linguistic papers, with detailed English summaries*. København: G. E. C. Gad.
- Diesing, Molly (1992). *Indefinites*. Cambridge, Mass.:MIT Press.

- Diesing, Molly (1996). "Semantic Variables and Object Shift." I: Þráinsson, Höskuldur, Epstein, Samuel D., Peter, Steve (red.), *Studies in Comparative Germanic Syntax II*. S. 66-84. Kluwer, Dordrecht.
- Diesing, Molly (1997). "Yiddish VP Order and the Typology of Object Movement in Germanic." I: *Natural Language & Linguistic Theory* 15. S. 369-427.
- Egerland, Werner (1996). "On Pronoun Positions in Swedish and Italian, Asymmetry, and the Person Phrase." I: *Working Papers in Linguistics* 6(2). S. 65-104.
- Endresen, Øyalf (1988). "Innbyrdes posisjon mellom trykklett pronomen of setningsadverbialet ikkje i trøndske og nordsvenske dialekter" I: Bjørkum, Andreas & Borg, Arve (red.), *Nordiske studiar:innlegg på den tredje nordie dialektologkonferansen* 1986. S. 47-70. Oslo. Univ.forl.
- Engels, Eva & Vikner, Sten (2013). "Object Shift and remnant VP-topicalization: Danish and Swedish verb particles and 'let'-causatives." I: *Nordic Journal of Linguistics* 36(2). S. 219-244.
- Engdahl, Elisabeth (2012). "Ásgrímur Angantýsson, The Syntax of Embedded Clauses in Icelandic and Related Languages. Hugvísindastofnun Háskóla Íslands, 2011. Pp 270" I: *Nordic Journal of Linguistics* 35. S. 91-96.
- Ernst, Thomas B. (2002). *The syntax of adjuncts*. Cambridge University Press
- Erteschik-Shir, Nomi (2005). "Sound patterns of syntax: Object Shift." I: *Theoretical Linguistics* 31. S. 47-93.
- Erteschik-Shir, Nomi & Josefsson, Gunlög (2017). "Scandinavian object shift is phonology." I: Bailey, Laura R. & Sheehan, Michelle (red.), *Order and structure in syntax I: Word order and syntactic structure*. S. 99-115. Berlin: Language Science Press.
- Erteschik-Shir, Nomi, Josefsson, Gunlög & Köhnlein, Björn (2021). "Variation in Mainland Scandinavian Object Shift: A Prosodic Analysis." I: *Linguistic Inquiry* 52(4). S. 711-746.
- Eyþórsson, Þórhallur (1995). *Verbal Syntax in the Early Germanic Languages*. Diss. Cornell University.
- Faarlund, Jan T. (1977). "Transformational syntax in dialectology: Scandinavian word order varieties." I: Fretheim, Thorstein & Hellan, Lars (red.), *Papers from the Trondheim Syntax Symposium*. S. 65-83. Oslo: Lingvistisk inst., universitetet i Oslo.

- Faarlund, Jan T. (2003). "The grammaticalization of movement. Word Order Change in Nordic" I: Blake, Barry J. & Burridge, Kate (red.), *Historical linguistics 2001: selected papers from the 15th International Conference on Historical Linguistics, Melbourne, 13-17 August 2001*. S. 129-142. Amsterdam: J. Benjamins Pub. Co.
- Faarlund, Jan T., Lie, Svein, Vannebo, Kjell I. (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Univ.forl.
- Falk, Cecilia (1987). "Subjectless clauses in Swedish." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 32.
- Falk, Cecilia (1990). "On Double Object Constructions." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 46. S. 53-100.
- Falk, Cecilia (1993). *Non-referential subjects in the history of Swedish*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Falk, Cecilia (1997). *Fornsvenska upplevarverb*. Lund: Lunds univ. Press.
- Falk, Cecilia (2010). "Att analysera fornsvenska infinitivfraser – vad är grammatiskt, vad är ogrammatiskt?" I: Reinhammar, Maj [under medverkan av Elmvik, Lennart] (red.), *Studier i svenska språkets historia 11: förhandlingar vid elfte sammankomsten för svenska språkets historia i Uppsala 23-24 april 2010*. S. 31-48. Stockholm: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur.
- Falk, Cecilia (2013). "Kilkonstruktion och ordföljd i äldre fornsvenska." I: Hellberg, Staffan (red.), *Nordiska språk då och nu: artiklar av stockholmsforskare från skilda tider*. S. 198-206. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.
- Falk, Cecilia & Delsing, Lars-Olof (under arbete). *Svensk syntaxhistoria*.
- Falk, Hjalmar & Torp, Alf (1900). *Dansk-norsk syntax i historisk fremstilling*. Kristiania (Oslo): Aschehoug.
- Fanselow, Gisbert (1990). "Scrambling as NP-movement." I: Grewendorf, Günther & Sternefeld, Wolfgang (red.), *Scrambling and barriers*. S. 113-140. Amsterdam: J. Benjamins Pub. Co.
- Fanselow, Gisbert (2003). "Free constituent order: a minimalist interface account." I: *Folia Linguistica* 37. S. 191-231.
- Fox, Danny & Pesetsky, David (2005). "Cyclic linearization of syntactic structure." I: *Theoretical Linguistics* 31. S. 1-45.
- Frey, Werner (2000). "Über die syntaktische Position der Satztopiks im Deutschen." I: *ZAS Papers in Linguistics* 20. S. 137-172.

- Frey, Werner (2003). "Syntactic conditions on adjunct classes." I: Lang, Ewald, Maienborn, Claudia & Fabricius-Hansen, Catherine (red.), *Modifying adjuncts (Interface Explorations 4)*. S. 163-209. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Garbacz, Piotr (2010). *Word Order in Övdalian: A Study in Variation and Change*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Garbacz, Piotr, Håkansson, David & Rosenkvist, Henrik (2007). "John D. Sundquist. Morphosyntactic Change in the History of the Mainland Scandinavian Languages. Ann Arbor, MI: ProQuest, 2002, 389 pp." I: *Nordic Journal of Linguistics* 30(1). S. 137-146 .
- Garbacz, Piotr & Johannessen, Janne B. (2015). "Övdalian from 1909 to 2009." I: Bentzen, Kristine, Rosenkvist, Henrik & Johannessen, Janne B. (red.), *Studies in Övdalian Morphology and Syntax: new research on a lesser-known Scandinavian language*. S. 11-46. Amsterdam: J. Benjamins Pub. Co.
- Grewendorf, Günther & Sternefeld, Wolfgang (1990). "Scrambling theories." I: Grewendorf, Günther & Sternefeld, Wolfgang (red.), *Scrambling and barriers*. S. 3-37. Amsterdam: John Benjamins.
- Haider, Hubert & Rosengren, Inger (1998). "Scrambling." I: *Sprache und Pragmatik* 49.
- Haider, Hubert & Rosengren, Inger (2003). "Scrambling – non-triggered chain formation in OV-languages." I: *Journal of German Linguistics* 15. S. 203-267.
- Haider, Hubert (2010). *The syntax of German*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haider, Hubert (2013). *Symmetry breaking in syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hale, Mark (2007). *Historical linguistics: theory and method*. Malden, MA: Blackwell Pub.
- Haugan, Jens (2000). *Old Norse word order and information structure*. Diss. Trondheim: universitetet i Trondheim.
- Heinat, Fredrik (2010). "Long object shift and reflexives." I: *Nordic Journal of Linguistics* 33(1). S. 67-80.
- Henning, Samuel (1954). "Utgivarens förord." I: Henning, Samuel (red.) *Sielinna Thrøst / I*. S. V-XVIII. Kritisk uppl. Uppsala: Svenska forskriftsällskapet, SFSS, 59.
- Henning, Bengt (1970). *Didrikskrönikan: handskriftsrelationer, översättningsteknik och stildrag*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.

- Heltoft, Lars [under medverkan av Akhøj, Nielsen, Marita] (2019). "Fra gammeldansk til nutidsdansk." I: Galberg Jacobsen, Henrik, Jørgensen, Bent, Jacobsen, Birgitte, Korvenius Jørgensen, Merete & Fahl, Laurids K. (red.), *Dansk sproghistorie: bøjning og bygning, bind 3*. S. 129-225. Aarhus: Det Danske Sprog- og litteraturselskab & Aarhus universitetsforlag.
- Hellan, Lars & Platzack, Christer (1995). "Pronouns in Scandinavian: an overview." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax* 56. S. 47-69.
- Hesselman, Bengt (1927). *Språkformen i MB I*. (Skrifter utgivna av K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala 24:17.). Uppsala/Leipzig: Almqvist & Wiksell/Otto Harrassowitz.
- Hivonen, Ilkka (1987). *Konstruktionstyperna denne man och denne mannen i svenskan: en språkhistorisk undersökning*. Diss. Åbo: Åbo universitet.
- Holmberg, Anders (1986). *Word order and syntactic features in the Scandinavian languages and English*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Holmberg, Anders (1991). "The Distribution of Scandinavian Weak Pronouns." I: Riemsdijk, Henk van & Rizzi, Luigi (red.), *Clitics and their hosts*. S. 155-174. Geneva/Tilburg.
- Holmberg, Anders (1993). "Two Subject Positions in IP in Mainland Scandinavian." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 52. S. 29-41.
- Holmberg, Anders (1997). "The True Nature of Holmberg's Generalization." I: *North East Linguistics Society* 27(1). S. 203-217.
- Holmberg, Anders (1999). "Remarks on Holmberg's Generalization." I: *Studia Linguistica* 53. S. 1-39.
- Holmberg, Anders. (2000). "Scandinavian Stylistic Fronting: How Any Category can Become an Expletive." I: *Linguistic Inquiry* 31. S. 445-483.
- Holmberg, Anders & Platzack, Christer (1995). *The Role of Inflection in Scandinavian Syntax*. New York: Oxford University Press.
- Holmberg, Anders & Platzack, Christer (2005). "The Scandinavian Languages." I: Cinque, Guglielmo & Kayne, Richard S. (red.), *The Oxford Handbook of Comparative Syntax*. S. 421-457. Oxford University Press.
- Hosono, Mayumi (2010). *Object Shift in the Scandinavian Languages: Syntax, Information Structure, and Intonation*. Diss. Leiden: Leiden University.
- Hrafnbjargarson, Gunnar H. (2004). "Stylistic Fronting." I: *Studia Linguistica* 58. S. 88-134.

- Håkansson, David (2008). *Syntaktisk variation och förändring: en studie av subjektlösa satser i fornsvenska*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Håkansson, David (2017). "Transitive Expletive Constructions in Swedish." I: *Nordic Journal of Linguistics* 40(3). S. 255-285.
- Jansson, Valter (1934). *Fornsvenska legendariet. Handskrifter och språk*. (Nordiska texter och undersökningar 4.) Stockholm/Köpenhamn: Hugo Gebers förlag/Levin & Munksgaard.
- Jensen, Anker (1929). *Studier over H. C. Andersens Sprog*. Haderslev: Carl Nielsens Forlag.
- Jespersen, Otto (1917). *Negation in English and other languages*. København: Andr. Fred. Høst & Søn.
- Johannessen, Janne B., Priestley, Joel, Hagen, Kristin, Åfarli, Tor A., Vangsnes, Øystein A. (2009). "The Nordic Dialect Corpus – an advanced research tool." I: Jokinen, Kristiina & Bick, Eckhard (red.), *17th Nordic Conference of Computational Linguistics May 14-16, NODALIDA 2009 Conference Proceedings*. Vol. 4. S. 73-80. Odense: Universitetet i Odense.
- Jonas, Dianne & Bobaljik, Jonathan D. (1993). "Specs for Subjects: The role of TP in Icelandic." I: *MIT Working Papers in Linguistics* 16. S. 99-148.
- Josefsson, Gunlög (1992). "Object Shift and weak pronominals in Swedish." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 49. S. 59-94.
- Josefsson, Gunlög (1993). "Scandinavian pronouns and Object Shift." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 52. S. 1-28.
- Josefsson, Gunlög (1994). "Scandinavian pronouns and object shift." I: Riemsdijk, Henk van & Hellan, Lars (red.), *Clitics: Their origin, Status and Position EURO TYP Working Papers*. Vol. 6. S. 91-120.
- Josefsson, Gunlög (2003). "Four myths about Object Shift in Swedish – and the Truth..." I: Delsing, Lars-Olof, Falk, Cecilia, Josefsson, Gunlög & Sigurdsson, Halldór Á. (red.) *Grammatik i fokus: festskrift till Christer Platzack den 18 november 2003 = Grammar in focus: festschrift for Christer Platzack 18 November 2003*. Vol 2. S. 199-207.
- Josefsson, Gunlög (2010). "Object Shift and optionality. An intricate interplay between syntax, prosody and information structure." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 86. S. 1-24.
- Julien, Marit (2009). "Clause-final subjects in English and Scandinavian." I: *Nordic Journal of Linguistics* 32(1). S. 73-109.

- Jäger, Agnes (2008). *History of German Negation*. Amsterdam: J. Benjamins Pub. Co.
- Jørgensen, Nils (1987). *Studier över syntax och textstruktur i nordiska medeltidslagar*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 38). Lund: Sandby Grafiska.
- Kalm, Mikael (2016). *Satsekvivalenta infinitivfraser i svenskan: en synkron och diakron undersökning*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Kayne, Richard S. (1975). *French Syntax*. MIT Press, Cambridge MA.
- Kayne, Richard S. (1984). *Connectedness and binary branching*. Dordrecht: Foris.
- Kayne, Richard S. (1991). "Romance Clitics, Verb Movement and PRO." I: *Linguistic Inquiry* 22. S. 647-686.
- Kayne, Richard S. (1995). *The antisymmetry of syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Kemenade, Ans (1987). *Syntactic Case and Morphological Case in the History of English*. Dordrecht: Foris
- Kroch, Anthony S. (1989). "Reflexes of Grammar in Patterns of Language Change." I: *Journal of Language Variation and Change* 1(3). S. 199-244.
- Larsson, Carl (1931). *Ordföljdsstudier över det finita verbet i de nordiska fornspråken*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Larsson, Kent (1988). *Den plurala verbböjningen i äldre svenska*. Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala 22, Uppsala.
- Larsson, Ida & Lundquist, Björn (2022). "The development of Swedish particle placement." I: Larsson, Ida & Petzell, Erik M. (red.), *Morphosyntactic change in Late Modern Swedish*. S. 145-194. Berlin: Language Science Press.
- Larsson, Ida & Lundquist, Björn (inskickad). "Argument placement in Swedish." För utgivning i *Nordic Atlas of Language Structures (NALS) Journal*.
- Lenerz, Jürgen (1992). "Zur Syntax der Pronomina im Deutschen." I: *Sprache und Pragmatik* 29.
- Legendre, Géraldine, Grimshaw, Jane B. & Vikner, Sten (2001). *Optimality-theoretic syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Lightfoot, David W. (1979). *Principles of Diachronic Syntax*. Cambridge University Press.
- Lightfoot, David W. (1991). *How to set parameters: arguments from language change*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

- Lightfoot, David W. (1999). *The Development of Language: acquisition, change and evolution*. Malden, Mass.: Blackwell.
- Lundquist, Björn (2020). "Argument placement in Faroese." I: Larsson, Ida & Lundquist, Björn (red.), *Nordic Atlas of Language Structures (NALS) Journal*. Vol 5.1. S. 5-27.
- Lundquist, Björn, Larsson, Ida, Westendorp, Maud, Tengelsdal, Eirik & Nøklestad, Anders (2019). "Nordic Word Order Database: Motivations, Methods, Material and Infrastructure." I: *Nordic Atlas of Language Structures (NALS) Journal*. Vol 4.1. S. 1-33.
- Maling, Joan (1980). "Inversion in Embedded Clauses in Modern Icelandic." I: *Íslenskt mál* 2. S. 175-193 [Artikeln har också publicerats i Maling, Joan & Zaenen, Annie (red.), *Modern Icelandic Syntax. Syntax and Semantics* 24, 1990. S. 71-91. Academic Press, San Diego.]
- Magnusson, Erik (2007). *Gränsöverskridande koordination. Syntaktisk förändring i äldre svenska*. Diss. (Nordistica Gothoburgensia 27.) Göteborg: Göteborgs universitet.
- Mikkelsen, Line (2002). "Reanalyzing the definiteness effect: Evidence from Danish." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 69. S. 1-75.
- Milsark, Gary L. (1974). *Existential Sentences in English*. Diss. MIT, Cambridge, Mass.
- Milsark, Gary L. (1977). "Towards an explanation of certain peculiarities of the existential construction in English." I: *Linguistic Analysis* 3. S. 1-29.
- Müller, Gereon (1995). *A-bar syntax: a study in movement types*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Müller, Gereon (1999). "Optimality, markedness, and word order in German." I: *Linguistics* 37. S. 777-818
- Müller, Gereon (2002). "Harmonic alignment and the hierarchy of pronouns." I: Simon, Horst J. & Weise, Heike (red.), *Pronouns: grammar and representation*. S. 205-232. Amsterdam: J. Benjamins.
- Müller, Gereon (2007). "Towards a Relativized Concept of Cyclic Linearization." I: Sauerland, Uli & Gärtner, Hans-Martin (red.), *Interfaces + recursion = language? : Chomsky's minimalism and the view from syntax-semantics*. S. 61-115. Berlin: de Gruyter

- Müller, Gereon & Sternefeld, Wolfgang (1994). "Scrambling as A-bar movement." I: Corver, Norbert & Riemsdijk, Henk van (red.), *Studies on Scrambling: Movement and Non-Movement Approaches to Free Word-Order Phenomena*. S. 331-385. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Neeleman, Ad (1994). "Scrambling as a D-structure phenomenon." I: Corver, Norbert & Riemsdijk, Henk van (red.), *Studies on Scrambling: Movement and Non-Movement Approaches to Free Word-Order Phenomena*. S. 387-430
- Neeleman, Ad & Reinhart, Tanya (1998). "Scrambling and the PF Interface." I: Butt, Miriam & Geuder, Wilhelm (red.), *The Projection of Arguments: Lexical and Compositional Factors*. S. 309-352. Stanford, Calif.: CSLI Publications.
- Newmeyer, Frederick J. (1998). *Language Form and Language Function*. Cambridge Mass.: MIT Press.
- Nilsen, Øystein (1997). "Adverbs and A-shift." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 59. S. 1-31.
- Nilsson, Göran B. (2012). *Nytt ljus över Yngre Västgötalagen: den bestickande teorin om en medeltida lagstiftningsprocess*. Stockholm: Institutet för rättshistorisk forskning.
- Nilsson, Göran B. (2014). "Vad man bör veta om Yngre Västgötalagen." I: *Årsbok 2014 KVHAA*. S. 87-107. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- Nygaard, Marius (1900). "Verbets stilling i sætningen i det norrøne sprog." I: *Arkiv för nordisk filologi* 16. S. 209-241.
- Nygaard, Marius (1905). *Norrøn syntax* Kristiania: Aschehoug & CO.
- Ouhalla, Jamal (1990). "Sentential Negation, Relativised Minimality and the Aspectual Status of Auxiliaries." I: *The Linguistic Review* 7. S. 183-231.
- Óttosson, Kjartan G. (1991). "Icelandic Double Objects as Small Clauses." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 48. S. 77-97.
- Ótt, Dennis (2018). "Stylistic fronting as remnant movement." I: *Studia Linguistica* 72(1). S. 1-38.
- Platzack, Christer (1983). "Three Syntactic Changes in the Grammar of Written Swedish around 1700." I: *Struktur och Variation. Festskrift till Bengt Loman 7.8.* S. 43-63. Åbo: Åbo Akademi.
- Platzack, Christer (1986a). "Diderichsens positionsschema och generativ transformationsgrammatik." I: *Nydanske studier & Allmen kommunikationsteori* 16-17. S. 161-170.

- Platzack, Christer (1986b). "COMP, INFL, and Germanic word order." I: Hellan, Lars & Christensen, Kristi K. (red.), *Topics in Scandinavian syntax*. S. 185-234. Dordrecht: D. Reidel publishing company.
- Platzack, Christer (1987a). "Bisatser, huvudsatser och andra satser." I: Teleman, Ulf (red.), *Grammatik på villovägar*. 1upp. Solna: Almqvist & Wiksell.
- Platzack, Christer (1987b). "Huvudsatsordföljd och bisatsordföljd." I: Teleman, Ulf (red.), *Grammatik på villovägar*. (1upp.) S. 87-96. Solna: Almqvist & Wiksell.
- Platzack, Christer (1987c). "The Scandinavian Languages and the null-subject parameter." I: *Natural Language and Linguistic Theory* 5. S. 377-401.
- Platzack, Christer (1988). "Den centralskandinaviska bisatsordföljdens framväxt." I: Pettersson, Gertrud (red.), *Studier i svensk språkhistoria* (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 41). S. 241-255. Lund: Lunds universitet.
- Platzack, Christer (1998). *Svenskans inre grammatik – det minimalistiska programmet: en introduktion till modern generativ grammatik*. Lund: Studentlitteratur.
- Platzack, Christer (2011). *Den fantastiska grammatiken: en minimalistisk beskrivning av svenskan*. Stockholm: Nordstedts.
- Platzack, Christer (opublicerad). "The Emergence of a parametric difference within Mainland Scandinavian." [En första version av artikeln har presenterats på konferensen Second Diachronic Generative Syntax Workshop i Philadelphia i 5-8 november 1992.]
- Pedersen, Karen M. (1993). "Letledsreglen og lighedsreglen. Novation, ekspansion og resistens." I: *Jyske Studier*. S. 199-218. Hans Reitzel Forlag. København.
- Pedersen, Karen M. (2019). "Dialekter: syntaks." I: Galberg Jacobsen, Henrik, Jørgensen, Bent, Jacobsen, Birgitte, Korvenius Jørgensen, Merete & Fahl, Laurids K. (red.), *Dansk sproghistorie: bøjning og bygning, bind 3*. S. 303-336. Aarhus: Det Danske Sprog- og litteraturselskab & Aarhus universitetsforlag.
- Petersson, David (2014). *The Highest Force Hypothesis: subordination in Swedish*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Pettersson, Gertrud (1988). "Bisatsledföljden i svenskan eller Varifrån kommer BIFF-regeln?" I: *Arkiv för nordisk filologi* 97. S. 157-180.
- Petzell, Erik M. (2011). "OV-ordföljden i svenskans historia." I: *Arkiv för nordisk filologi* 126. S. 141-191.
- Pollock, Jean-Yves (1989). "Verb movement, Universal Grammar, and the structure of IP." I: *Linguistic Inquiry* 20. S. 356-424.

- Prince, Alan & Smolensky, Paul (1993). *Optimality Theory: Constraint Interaction in Generative Grammar*. Rutgers University Center for Cognitive Science Technical Report 2.
- Reinhart, Tanya & Reuland, Eric J. (1993). "Reflexivity." I: *Linguistic Inquiry* 24. S. 657-720.
- Reuland, Eric J. (2011). *Anaphora and language design*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Rizzi, Luigi (1997). "The fine structure of the left periphery." I: Haegeman, Liliane (red.), *Elements of grammar: handbook in generative syntax*. S. 281-337. Dordrecht: Kluwer.
- Roberts, Ian G. (1991). "Excorporation and Minimality." I: *Linguistic Inquiry* 22. S. 209-218.
- Roberts, Ian G. (2001). "Language Change and Learnability." I: Bertolo, Stefano (red.) *Parametric Linguistics and Learnability*. S. 81-125. Cambridge: Cambridge University Press.
- Roberts, Ian G. (2007). *Diachronic Syntax*. Oxford: Oxford University Press.
- Roberts, Ian G. (2019). *Parameter hierarchies and universal grammar*. (1 ed.) Oxford: Oxford University Press.
- Roberts, Ian G. & Roussou, Anna (1999). "A Formal Approach to 'Grammaticalization.'" I: *Linguistics* 37-6. S. 1011-1041.
- Ross, John R. (1967) *Constraints on Variables in Syntax*. Diss. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Rosengren, Inger (1993). "Wahlfreiheit mit Konsequenzen – Scrambling, Topikaliserung und FHG im Dienste der Informationsstrukturierung." I: Reis, Marga (red.), *Worstellung und Informationsstruktur*. S.251-309. Tübingen: Niemeyer.
- Rosenkvist, Henrik (2004). *The emergence of conditional subordinators in Swedish – a study in grammaticalization*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Rögnvaldsson, Eiríkur (1982) *Um orðaröð og færslur í nútímaíslensku*. [Om ordföljd och flyttningar i nutida isländska] Masteruppsats. Háskoli Íslands, Reykavík.
- Rögnvaldsson, Eiríkur (1995). "Old Icelandic: A Non-Configurational Language?" I: *North-Western European Language Evolution, NOWELE*, 26. S. 3-29.

- Rögnvaldsson, Eiríkur & Þráinsson, Höskuldur (1990). "On Icelandic Word Order Once More." I: Malin, Joan & Zaenen, Annie (red.) *Modern Icelandic Syntax. Syntax and Semantics* 24. S. 71-91. Academic Press, San Diego.
- Rögnvaldsson, Eiríkur & Helgadóttir, Sigrún (2011). "Morphosyntactic tagging of Old Icelandic texts and its use in studying variation and change." I: Sproleder, Caroline, Bosch, Antal van den, Zervanou, Kalliopi A. (red.), *Language Technology for Cultural Heritage: Selected Papers from the LaTeCH Workshop Series, Theory and Applications of Natural Language Processing*. S. 63-76. Berlin: Springer.
- Rögnvaldsson, Eiríkur, Ingason, Anton K., Sigurðsson, Einar F. & Wallenberg, Joel (2011). "Creating a dual-purpose treebank." I: *Journal of Language Technology and Computational Linguistics* 26(2). S. 141-152.
- Sangfelt, Adrian (2019). *Syntaktiska strukturer i tiden: OV- och bisatsledföljd i svenskans historia*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Sigurðsson, Halldór Á. (1989). *Verbal Syntax and Case in Icelandic*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Sigurðsson, Halldór Á. (1992). "The Case of Quirky Subjects." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 49. S. 1-26.
- Sigurðsson, Halldór Á. (1996). "Icelandic Finite Verb Agreement." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 57. S. 1-46.
- Sigurðsson, Halldór Á. (1997). "Stylistic Fronting." ms. Háskoli Íslands [Föredrag vid workshopen *Subjects, Expletives and the EPP* vid universitetet i Tromsø.]
- Sigurðsson, Halldór Á. (2000). "The Locus of Case and Agreement." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 65. S. 65-108.
- Sigurðsson, Halldór Á. (2004).
- Sigurðsson, Halldór Á. (2010). "On EPP Effects." I: *Studia Linguistica* 64(2). S. 159-189.
- Sigurðsson, Halldór Á. (2013). *Om ordföljd i germanska språk*. ms. Lunds universitet.
- Sigurðsson, Halldór Á. (2014a). "About pronouns." I: *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 92. S. 65-98.
- Sigurðsson, Halldór Á. (2014b). "Context-linked grammar." I: *Language Sciences* 46. S. 175-188.

- Sigurðsson, Halldór Á. (2017). ”Stylistic Fronting in corpora.” I: Þráinsson, Höskuldur, Heycock, Caroline, Petersen, Hjalmar P. & Svabo-Hansen, Zakaris (red.), *Syntactic Variation in Insular Scandinavian*. S. 307-338. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Sells, Peter. (2001). ”Introduction.” I: Sells, Peter (red.), *Formal and Empirical Issues in Optimality Theoretic Syntax*. S. 1-16. Stanford, CA: CSLI Publications.
- Skautrup, Peter (1947). *Det danske sprogs historie Bd 2 Fra unionsbrevet til danske lov*. København: Gyldendalske bogh.
- Stroh-Wollin, Ulla (2008). *Dramernas svordomar: en lexikal och grammatisk studie i 300 års svensk dramatik*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet
- Stroh-Wollin, Ulla (2015). ”Från *gammal man* till *den gamle mannen*. Definitivmarkering i fornsvenska nominalfraser med adjektivattribut. I: *Arkiv för nordisk filologi* 130. S. 101-138.
- Stroh-Wollin, Ulla (2016). The emergence of definiteness marking in Scandinavian – new answers to old questions.” I: *Arkiv för nordisk filologi* 131. S. 129-169.
- Stroh-Wollin, Ulla (2018). ”Stark eller svag? Bestämd eller obestämd? Om utvecklingen adjektivets former i fornsvenskan”. I Lönnroth, Harry, Haagensen, Bodil, Kvist, Maria & Sandvad West, Kim (red.), *Studier i svensk språkhistoria* 14. S. 261-276. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Stroh-Wollin, Ulla (2020). ”Från *sten denna* och *fader sin god* till *denna sten* och *sin gode fader*. Utvecklingen av nominalfrasens ordföljd i fornsvenskan.” I: Sävborg, Daniel, Asu, Eva L. & Laanemets, Anu (red.) *Studier i svensk språkhistoria* 15. S. 286-299. Tartu: Tartu University Press.
- Ståhle, Carl I. (1967). ”Medeltidens profana litteratur.” I: Tigerstedt, Eugène N. (huvudred.) *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria D 1 Fortiden, medeltiden, vasatiden*. S. 37-124. Stockholm: Natur & Kultur.
- Sundquist, John D. (2002). *Morphosyntactic Change in the History of the Mainland Scandinavian Languages*. Diss. Ann Arbor: ProQuest.
- Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan, Andersson, Erik (1999). *Svenska Akademiens Grammatik (SAG)*. Stockholm: Nordstedts Ordbok.
- Thomlevold, Anne C. (2019). ”Hvor plasserer {seg} reflexivt pronomen {seg} i norsk og svensk?” Masteroppsats. Oslo: Universitetet i Oslo
- Þráinsson, Höskuldur (2001a). ”Object Shift and scrambling.” I: Baltin, Mark & Collins, Chris (red.), *The Handbook of Contemporary Syntactic Theory*. S. 148-202. Oxford: Blackwell.

- Þráinsson, Höskuldur (2001b). "Syntactic Theory for Faroese and Faroese for Syntactic Theory." I: Braunnüller, Kurt & Jacobsen, Jógvan í Lon (red.), *Moderne lingvistiske teorier og færøisk*. S. 89-124. Oslo: Novus.
- Þráinsson, Höskuldur (2003). "Syntactic Variation, Historical Development, and Minimalism." I: Randall, Hendrick (red.), *Minimalist Syntax*. S. 152-191. Oxford: Blackwell.
- Þráinsson, Höskuldur (2007) *The Syntax of Icelandic*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Þráinsson, Höskuldur (2013). "Full NP Object Shift: The Old Norse Puzzle and the Faroese Puzzle revisited." I: *Nordic Journal of Linguistics* 36(2). S. 153-186.
- Þráinsson, Höskuldur, Petersen, Halmar P, Jacobsen, Jógvan í Lon & Svabo Hansen, Zakaris (2012). *Faroese: A Handbook and Reference Grammar* (2nd ed.). Tórshavn: Fróðskaparsetur Føroya
- Valdeson, Fredrik (2015). *Argumentstruktur i förändring. Verben sända och giva i fornsvenska och äldre nysvenska*. Masteruppsats. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Valdeson, Fredrik (2016). "Variation mellan olika konstruktioner vid verbet *ge* från fornsvenska till nusvenska." I: Andersson, Daniel, Edlund, Lars-Erik, Haugen, Susanne & Westum, Asbjørg (red.), *Studier i svensk språkhistoria 13 Historica och språkhistoria*. S. 279-292 [Nordsvenska 25/Kungl. Skytteanska samfundets handlingar 76.] Umeå: Institutionen för språkstudier, Umeå universitet & Kungl Skytteanska samfundet.
- Vangsnes, Øystein (2002). "Icelandic Expletive Constructions and the Distribution of Subject Types." I: Svenonius, Peter (red.), *Subjects, Expletives, and the EPP*. S. 43-70. New York: Oxford University Press.
- Vikner, Sten (1990). *Verb Movement and the Licensing of NP-positions in the Germanic Languages*. Diss. Université de Genève
- Vikner, Sten (1994). "Scandinavian Object Shift and West Germanic scrambling". I: Corver, Norbert & Riemsdijk, Henk van (red.), *Studies on Scrambling: Movement and Non-Movement Approaches to Free Word-Order Phenomena*. S. 487-517. Berlin: Mouton de gruyter.
- Vikner, Sten (2006). "Object Shift." I: Everaert, Martin & Riemsdijk, Henk van [under medverkan av Goedemans, Rob & Hollebrandse, Bart] (red.), *The Blackwell companion to syntax*. S. 392-436. Malden, Mass.: Blackwell.
- Webelhuth, Gert (1990), "Diagnostics for Structure". I: I: Grewendorf, Günther & Sternefeld, Wolfgang (red.), *Scrambling and barriers*. S. 3-37. Amsterdam: John Benjamins.

- Wenning, Alf (1930). *Studier över ordföljden i fornsvenska*. Lindstedts universitetsbokhandel, Lund.
- Wendt, Bo A. (1997). *Landslagsspråk och stadslagsspråk: stilhistoriska undersökningar i Kristoffers landslag*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Wessén, Elias (1965). *Svensk språkhistoria*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wollin, Lars (2001). ”Stjórn och Pentateukparafrazen: ett samnordiskt dominikanprojekt i högmedeltiden?” I *Arkiv för nordisk filologi* 2001(116). S. 221-299.
- Wood, Jim (2015). *Icelandic Morphosyntax and Argument Structure*. Cham. Springer.
- Zaenen, Annie, Maling, Joan & Þráinsson, Höskuldur (1985). ”Case and Grammatical Functions: The Icelandic Passive.” I: *Natural Language and Linguistic Theory* 3. S. 441-483 [Artikeln har också publicerats i Maling, Joan & Zaenen, Annie (red.), *Modern Icelandic Syntax. Syntax and Semantics* 24, 1990. S. 163-207. Academic Press, San Diego.]
- Zwart, C. Jan-Wouter (1993). *Dutch syntax: a minimalist approach*. Diss. Groningen.
- Zwart, C. Jan-Wouter (1997). *Morphosyntax of Verb Movement: A minimalist approach to the syntax of Dutch*. Dordrecht: Kluwer.
- Zwart, C. Jan-Wouter (2011). *The Syntax of Dutch*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Åkerberg, Bengt [under medverkan av Gunnar Nyström] (2012). *Älvdalsk grammatik*. Spånga.
- Åkerblom, Sandy (2020). *På väg mot en förståelse av fenomenet inkongruent predikativ: ett försök att beskriva och förklara fenomenet samt skildra dess forskningshistoria*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Ørnsnes, Bjarne (2013). ”VP anaphors and Object Shift: What do VP anaphors reveal about the licensing conditions for Object Shift in Danish?” I: *Nordic Journal of Linguistics* 36(2). S. 245-274.
- Østbø Munch, Christine B. (2013). *North Germanic Negation. A Microcomparative Perspective*. Diss. Tromsø: Tromsø universitet.

Ordböcker och uppslagsverk

SAOB = *Ordbok över svenska språket*, utgiven av Svenska Akademien. Lund 1893-
. www.saob.se (hämtad oktober 2022).

Schlyter, Carl Johan (1877). *Ordbok till Samlingen af Sweriges gamla lagar*. SSGL 13. [Corpus iuris sueo-gotorum antiqui. Samling af Sweriges gamla lagar, på kongl. maj:ts nådigeste befallning utgifen af d. C. J. Schlyter Vol. 13 Glossarium ad Corpus iuris Sueo-Gotorum antiqui]. Lund: Berlinska boktryckeriet. I kommission hos C. W. K. Gleerup.

Söderwall, Knut Fredrik (1988-1918). *Ordbok öfver svenska medeltids-språket*. Lund.

SSGL = *Samling af Sweriges gamla lagar*

Citerade översättningar

Fogelklou, Emilia, Lindblom, Andreas & Wessén, Elias (1917). *Legender från Sveriges medeltid: illustrerade i svensk medeltidskonst*. Stockholm.

Holmbäck, Åke & Wessén, Elias (red.) (1933). *Svenska landskapslagar Ser. 1 Östgötalagen och Upplandslagen*. Stockholm: Geber.

Holmbäck, Åke & Wessén, Elias (red.) (1940). *Svenska landskapslagar Ser. 3 Södermannalagen och Hälsingelagen*. Stockholm: Geber.

Holmbäck, Åke & Wessén, Elias (red.) (1946). *Svenska landskapslagar Ser. 5 Äldre Västgötalagen, Yngre Västgötalagen, Smålands kyrkobalk och Bjärkörätten*. Stockholm: Geber.

Holmbäck, Åke & Wessén, Elias (red.) (1962). *Magnus Erikssons landslag*. Stockholm: Nord. bokh. (distr.)

Wiktorsson, Axel (2020). *Fornsvenska legendariet*. Skara: Skara stiftshistoriska sällskap.

Bilaga 1 Excerperade och citerade texter

Excerperade utgåvor

ÄVgL = *Äldre Västgötalagen*, SSGL 1, utg. av Collin, Hans S. & Schlyter, Carl J. (red.) (1827). *Corpus iuris sueo-gotorum antiqui. Samling af Sweriges gamla lagar, på kongl. maj:ts nådigste befallning utgifven af d. H.S. Collin och d. C.J. Schlyter. Stockholm, hos Z. Haeggström. Vol 1. 1827. = =2-13. 1830-1877= [Del I] Volumen I. Första bandet. Westgötalagen. Codex iuris vestrogotici, cum notis criticis, variis lectionibus, glossariis locupletissimis ac indicibus nominum priorum. Westgöta-lagen, utgifven af d. H.S. Collin och d. C.J. Schlyter. Stockholm, 1827, hos Z. Haeggström. Stockholm: (Haeggström). ÄVgL totalxcerperas i undersökning A.*

ÖgL = *Östgötalagen*, SSGL 2, utg. av Collin, Hans S. & Schlyter, Carl J. (red.) (1830). *Corpus iuris sueo-gotorum antiqui. Samling af Sweriges gamla lagar, på kongl. maj:ts nådigste befallning utgifven af d. H.S. Collin och d. C.J. Schlyter. Vol. 2. Codex iuris Ostrogotici = Östgöta-lagen.. Stockholm, 1830 hos P. A. Norstedt & Söner. ÖgL totalxcerperas i undersökning A, samt undersökning B, delstudie B3.*

YVgL = *Yngre Västgötalagen*, SSGL 1, utg. av Collin, Hans. S. & Schlyter, Carl J. (red.) (1834). *Corpus iuris sueo-gotorum antiqui. Samling af Sweriges gamla lagar, på kongl. maj:ts nådigste befallning utgifven d. C.J. Schlyter. Vol. 1, Codex iuris Uplandici = Uplands-lagen. Stockholm, 1834, hos P. A. Norstedt & Söner. Sidorna 1–74 i YVgL excerperas i undersökning A.*

UL = *Upplandslagen*.

UL-A = SSGL 3, utg. av Collin, Hans S. & Schlyter, Carl J. (red.) (1834). *Corpus iuris sueo-gotorum antiqui. Samling af Sweriges gamla lagar, på kongl. maj:ts nådigste befallning utgifven d. C.J. Schlyter. Vol. 3, Codex iuris Uplandici = Uplands-lagen. Stockholm, 1834, hos P. A. Norstedt & Söner.*

UL-B = SFSS 70, utg. av Henning, Samuel (red.) (1967). *Upplandslagen: enligt Cod. Holm. B 199 och 1607 års utgåva. Uppsala: A & W.*

UL-A totalxcerperas i undersökning A samt undersökning B, delstudie B3, och den kontrollexcerperas i undersökning B, delstudie B1 och B2. UL-B excerperas i undersökning B, delstudie B1 och B2.

Leg = *Fornsvenska legendariet*.

LegBu = SFSS 7, utg. av Stephens, George (red.) (1847). *Svenska medeltidens kloster- och helgonabok: en samling af de äldste på svenska skrifne legender och äfventyr. 2, Ett forn-svenskt legendarium innehållande medeltids kloster-sagor om helgon, påfvar och kejsare ifrån det I:sta till det XIII:de århundradet. Bd 1.*

LegBil = FsvTB < <https://project2.sol.lu.se/fornsvenska/> > [hämtad 2022-10-15]

LegBu totalxcerperas i undersökning A, samt för kontroll i delstudie B1 och B2. LegBil (handskrift Ups C 528) excerperas i undersökning B, delstudie B1 och B2, och citeras efter utgåvan på Fornsvenska textbanken, FsvTB.

SdmL = *Södermannalagen*, SSGL 4, utg. av Collin, H. S. & Schlyter, Carl Johan (red.) (1838). *Corpus iuris sueo-gotorum antiqui. Samling af Sweriges gamla lagar, på kongl. maj:ts nådigste befallning utgifven af d. C.J. Schlyter. Vol. 4, Codex iuris Sudermannici = Södermanna-lagen.* Lund, 1838, i Berlingska boktryckeriet.: Excerperas i undersökning B, delstudie B1 och B2.

MB = *Pentateuchparafrasen*.

MBIA= SFSS 9, utg. av Klemming, Gustav E. (red.) (1848-1853). *Svenska medeltidens bibelarbeten*. Stockholm:

MBIB = *Pentateuchparafrasen*, SFSS 60, utg. av Thorell, O. (red.) (1955). Fem Moseböcker på fornsvenska enligt Cod. Holm. A 1. Uppsala.

MBIA excerperas i undersökning B, delstudie B1 och B2. MBIB totalxcerperas i undersökning A, samt undersökning B, delstudie B3, och kontrollxcerperas i undersökning B, delstudie B1 och B2.

MEL = *Magnus Erikssons landslag*, SSGL 10, utg. av Collin, Hans S. & Schlyter, Carl J. (red.) (1862). *Corpus iuris sueo-gotorum antiqui. Samling af Sweriges gamla lagar, på kongl. maj:ts nådigste befallning utgifven af d. C.J. Schlyter Vol. 10, Codex iuris communis Sueciae Magnæanus = Konung Magnus Erikssons landslag.* Lund, 1862, i Berlingska boktryckeriet: MEL totalxcerperas i undersökning A.

Jär = *Järteckensboken*, SFSS 22, utg. av Klemming, Gustav E. (red.) (1877-1878). *Klosterläsning: Järteckensbok, Apostla gerningar, Helga manna lefverne, legender, Nicodemi evangelium.* Jär totalxcerperas i undersökning A, samt undersökning B, delstudie B3.

Greg A = *Gregorius av Armenien*, SFSS 15, utg. av Klemming, Gustav E. (red.) (1859-1860). Stockholm: Greg A totalxcerperas i undersökning A, samt undersökning B, delstudie B3.

BU = *Birgittas uppenbarelser*, SFSS 15, utg. av Birgittas uppenbarelser. SFSS 23:1, Klemming, Gustav E. (red.) (1848). BU 1 = de första tre böckerna i samlingen totalexcerperas i undersökning A, samt undersökning B, delstudie B3.

MP 1 = *Den äldsta medeltidspostillan*, SFSS 23:1, utg. av Klemming, Gustav E. (red.) (1879). Ungefär halva texten excerperas i undersökning A, samt undersökning B, delstudie B3.

KrL = *Kristoffers landslag*, SSGL 12, utg. av Collin, Hans S. & Schlyter, Carl J. (red.) (1869). *Corpus iuris sueo-gotorum antiqui. Samling af Sweriges gamla lagar, på kongl. maj:ts nådigste befallning utgifven af d. C.J. Schlyter.. Vol. 12, Codex iuris communis Sueciae Christophorianus = Konung Christoffers landslag*. Lund, 1869, i Berlingska boktryckeriet. KrL totalexcerperas i undersökning A.

Val = *Namlös och Valentin*, SFSS 52, utg. av Wolf, Werner (red.) (1934). Val totalexcerperas i undersökning A, samt undersökning B, delstudie B3.

Did = *Didriksagan*, SFSS 10, utg. av Hyltén-Cavallius, Gunnar O. (red.) (1850-1854). De partier som har tillskrivits hand A, dvs. kap 1-268, i Did excerperas i undersökning A, samt undersökning B, delstudie B3.

Regl = *Constitutiones, St Augustini Regel, Lucidarium*, SFSS 9:5, utg. av Klemming, Gustav E. (red.) (1883-1884). Regl totalexcerperas i undersökning A, samt undersökning B, delstudie B3.

Link = *Linköpingslegendariet*, SFSS 7:1-3, utg. av Stephens, George (red.) (1847-1874). I undersökning A, samt undersökning B, delstudie B3, totalexcerperas de 15 legender som enligt Bengtsson (1947) har översatts av Nils Ragvaldi och som finns som samlingsfil på FsvTB. Nedan anges legendernas namn, Bengtssons (1947) förkortningar av namnen, samt nr i SFSS; understrykning betyder att legenden har citerats i avhandlingen.

1. Amalberga (Amal; SFSS 7:3). 2. Marie av Oegnies (MO; SFSS 7:3). 3. Jakelina (Jak; SFSS 7:3). 4. Joleyda (Jol; SFSS 7:3). 5. Otilia (Oti; SFSS 7:3). 6. Rakel (Ra; SFSS 7:3). 7. Elisabeth (El; SFSS 7:3). 8. Phara (Pha; SFSS 7:3). 9. Tecla (Tec; SFSS 7:3). 10. Felicula och Petronilla (Fel; SFSS 7:1). 11. Maria (Mn; SFSS 7:3). 12. Albinus (Alb; SFSS 7:3). 13. Johannes Chrysostomos (JC; SFSS 7:2). 14. Macharius Romanus (MR; SFSS 7:3). 15. Servacius (Serv; SFSS 7:3)

HT = *Historia Trojana*, SFSS 29, utg. av Geete, Robert (red.) (1892). HT totalexcerperas i undersökning A, samt undersökning B, delstudie B3.

SFSS = *Svenska fornskriftsällskapet*

Digitala resurser

Fornsvenska textbanken, FsvTB < <https://project2.sol.lu.se/fornsvenska/> > [hämtad 2020-10-16]. FsvTB Innehåller utgåvor av maskinläsbara fornsvenska (och nysvenska) texter. Lars-Olof Delsing (red.). För närmare uppgift om FsvTB, se Delsing (2002a).

Fornsvensk lexikalisk databas < <https://spraakbanken.gu.se/fsvldb/index2.html> > [hämtad 2020-10-16] = Språkbanken, Göteborgs universitet. Databasen innehåller ca 54 000 uppslagsord..

Korp, < <https://spraakbanken.gu.se/> > [hämtad 2022-10-16] = Språkbankens konkordansverktyg, Göteborgs universitet. Verkyget används i avhandlingen för stickprov i nutida svenska texter. För närmare uppgift om verktyget, se Borin, L., Forsberg, M. & Roxendal, J. (2012).

Nordic Word Order Database, NWD < <https://tekstlab.uio.no/nwd> > [hämtad 2022-10-16] = Textlaboratoriet, universitetet i Oslo. Databasen innehåller eliciterad språkdata och används i avhandlingen för stickprov med LOS-ledföljd i nutida nordiska språk. För närmare uppgift om databasen, se Lundquist m.fl. (2019).

Bilaga 2 Tabeller

Objektskategorier– undersökning A

Totalt antal belägg, 847, fördelat över de olika objektkategorierna i undersökning A redovisas i två tabeller nedan. Den första, Tabell 0.1, visar objektskategorier som har påträffats i satser med finit huvudverb, och den andra, Tabell 0.2, visar objektskategorier som har påträffats i satser med ett icke-finit huvudverb.

PRONOMINELLA	N	SUBSTANTIVISKA	N
(i) reflexivt	28	(I) enkelt definit	33
(ii) personligt	81	(II) enkelt indefinit	160
(iii) demonstrativt	55	(III) utbyggt definit	119
(iv) indefinit	2	(IV) utbyggt indefinit	59
		(V) koordinationsfraser	38
TOTALT	166		409

Tabell 0.1 *Objektskategorier i satser med finit huvudverb*

PRONOMINELLA	N	SUBSTANTIVISKA	N
(i) reflexivt	16	(I) enkelt definit	8
(ii) personligt	52	(II) enkelt indefinit	98
(iii) demonstrativt	34	(III) utbyggt definit	41
(iv) indefinit	7	(IV) utbyggt indefinit	13
		(V) koordinationsfraser	3
TOTALT	109		163

Tabell 0.2 *Objektskategorier i satser med icke-finit huvudverb*

Antal belägg per text – undersökning A

Tabell 0.3 redovisar totalt antal belägg per text för substantiviska och pronominala objektskategorier, NP respektive Pron, i satser med finit huvudverb.

Text	NEG > NP	NP > NEG	NEG > PRON.	PRON. > NEG	N
ÄVgL	12	0	0	3	15
ÖgL	70	0	11	2	83
UL	21	0	2	0	23
YVgL	22	0	2	2	26
LegBu	16	0	2	6	24
MBIB	72	0	6	20	98
MEL	23	0	1	2	26
Jär	5	0	5	18	28
Greg A	2	0	0	0	2
BU 1	72	0	17	26	115
MP 1	21	0	4	10	35
KrL	28	0	1	1	30
Val	6	0	0	1	7
Did	12	1	1	13	27
Regl	6	0	0	2	8
Link	10	0	2	0	12
HT	10	0	1	5	16
Totalt	408	1	55	111	575

Tabell 0.3 *Objekt före resp. efter Neg per text (i satser med finit huvudverb)*

Antal belägg per text – undersökning A

Tabell 0.4 redovisar totalt antal belägg per text för substantiviska och pronominella objektskategorier, NP respektive Pron, i satser med icke-finit huvudverb.

Text	NEG-NP	NP-NEG	NEG-PRON.	PRON.-NEG	N
ÄVgL	8	1	1	0	10
ÖgL	47	0	12	1	60
UL	16	0	1	2	19
YVgL	10	1	0	3	14
LegBu	5	0	4	1	10
MBIB	18	0	10	5	33
MEL	19	4	7	4	34
Jär	4	0	2	2	8
Greg A	0	0	0	0	0
BU 1	1	0	1	3	5
MP 1	0	0	0	0	0
KrL	15	2	3	8	28
Val	0	1	0	4	5
Did	3	4	3	24	34
Regl	1	0	0	0	1
Link	0	0	2	4	6
HT	3	0	1	1	5
Totalt	150	13	47	62	272

Tabell 0.4 Objekt före resp. efter Neg per text (i satser med icke-finit huvudverb)

Antal träffar på sökord per text – undersökning A

Tabell 0.5 visar träffar på sökorden till undersökning A (se avsnitt 6.2.2). Jag anger den stavningsvariant som ger flest träffar inom parentes. Observera att antal träffar inte betyder antal satsnegationer. Här skiljer jag alltså inte på lednegation och satsnegation. Jag markerar också sökordet <änkte> med ”*” eftersom jag här inte skiljer på träffar med pronomenet *änkte* (’inget’) och träffar med negationen *änkte* (’inte’).

Text	<i>äy</i>	<i>äkke</i>	<i>aldre</i>	<i>änkte*</i>	<i>ängalunda</i> <i>ängaledhis</i>	N
ÄVgL	201 (eigh)	24 (iki)	6 (aldrigh)	1 (ængtæ)	0	232
ÖgL	964 (egh)	8 (ække)	43 (aldrigh)	9 (ængte)	0	1024
UL	501 (æi)	0	20 (aldrigh)	29 (ænci)	0	550
YVgL	401 (eig)	22 (ikki)	5 (aldrigh)	7 (ingti)	0	435
LegBu	207 (eigh)	0	43 (aldre)	27 (ængte)	2 (ængalund)	279
MBIB	1302 (ey)	53 (ekke)	127 (aldrigh)	203 (enkte)	33 (engaledh)	1718
MEL	587 (ei)	0	23 (aldre)	26 (ænkte)	0	634
Jär	264 (ey)	1 (ekki)	20 (aldrigh)	36 (enkte)	9 (engaledhis)	330
Greg A	33 (ey)	5 (ekke)	8 (aldrig)	5 (enkte)	0	51
BU 1	1412 (ey)	7 (äkke)	114 (aldre)	206 (änkte)	20 (ängaledhis)	1759
MP 1	515 (ey)	1 (ekke)	10 (aldre)	38 (enkte)	4 (engaledhis)	568
KrL	741 (ey)	10 (icke)	31 (aldre)	24 (engte)	0	806
Val	55 (ey)	0	14 (aldrik)	24 (enkte)	6 (engelunda)	99
Did	89 (äy)	276 (ekke)	81 (aldre)	52 (encte)	5 (ängaledis)	503
Regl	272 (ey)	13 (ekke)	7 (aldrig)	11 (enkte)	12 (engaledhis)	315
Link	185 (ey)	110 (ekke)	31 (aldrigh)	70 (enkte)	7 (engeldhis)	434
HT	352 (ey)	8 (ecke)	26 (aldrig)	0	0	386

Tabell 0.5 *Träffar på sökord per text*

De tre vanligaste negationerna – undersökning A

Tabell 0.6-Tabell 0.9 nedan visar dels fördelningen av de tre vanligaste negationerna, *äy*, *äkke* och *aldre*, dels fördelning av stavningsvarianter av de tre vanligaste negationerna, för 823 av 847 belägg från undersökning A.

FORM	STAVNINGSVARIANTER							KORP
äy	<i>eigh</i>	<i>eig</i>	<i>egh</i>	<i>æi</i>	<i>ei</i>	<i>ey</i>	<i>äy</i>	Äfsv I
N	13	37	131	41	0	9	0	231
äkke	<i>ekke</i>	<i>ecke</i>	<i>eighi</i>	<i>ik(k)i</i>	<i>äkke</i>	<i>äcke</i>	<i>icke</i>	Äfsv I
N	0	0	1	3	0	0	0	4
aldre	<i>aldre</i>	<i>aldri</i>	<i>aldreg(h)</i>	<i>aldrigh</i>	<i>aldrik</i>	<i>aldrig</i>	<i>aldrey</i>	Äfsv I
N	0	0	0	10	0	0	0	10
Totalt								245

Tabell 0.6 De tre vanligaste negationerna och deras stavningar (Äfsv I)

FORM	STAVNINGSVARIANTER							KORP
äy	<i>eigh</i>	<i>eig</i>	<i>egh</i>	<i>æi</i>	<i>ei</i>	<i>ey</i>	<i>äy</i>	Äfsv II
N	27	0	0	0	53	115	0	195
äkke	<i>ekke</i>	<i>ecke</i>	<i>eighi</i>	<i>ik(k)i</i>	<i>äkke</i>	<i>äcke</i>	<i>icke</i>	Äfsv II
N	3	0	0	0	0	0	0	3
aldre	<i>aldre</i>	<i>aldri</i>	<i>aldreg(h)</i>	<i>aldrigh</i>	<i>aldrik</i>	<i>aldrig</i>	<i>aldrey</i>	Äfsv II
N	8	0	1	3	0	0	0	12
Totalt								210

Tabell 0.7 De tre vanligaste negationerna och deras stavningar (Äfsv II)

FORM	STAVNINGSVARIANTER							KORP
äy	<i>eigh</i>	<i>eig</i>	<i>egh</i>	<i>æi</i>	<i>ei</i>	<i>ey</i>	<i>äy</i>	Yfsv I
N	0	0	0	0	4	228	0	232
äkke	<i>ekke</i>	<i>ecke</i>	<i>eighi</i>	<i>ik(k)i</i>	<i>äkke</i>	<i>äcke</i>	<i>icke</i>	Yfsv I
N	0	0	0	0	3	0	0	3
aldre	<i>aldre</i>	<i>aldri</i>	<i>aldreg(h)</i>	<i>aldrigh</i>	<i>aldrik</i>	<i>aldrig</i>	<i>aldrey</i>	Yfsv I
N	2	0	0	3	0	0	0	5
Totalt								240

Tabell 0.8 De tre vanligaste negationerna och deras stavningar (Yfsv I)

FORM	STAVNINGSVARIANTER							KORP
äy	<i>eigh</i>	<i>eig</i>	<i>egh</i>	<i>æi</i>	<i>ei</i>	<i>ey</i>	<i>äy</i>	Yfsv II
N	0	0	0	0	0	37	10	47
äkke	<i>ekke</i>	<i>ecke</i>	<i>eighi</i>	<i>ik(k)i</i>	<i>äkke</i>	<i>äcke</i>	<i>icke</i>	Yfsv II
N	45	7	0	0	0	0	0	52
aldre	<i>aldre</i>	<i>aldri</i>	<i>aldreg(h)</i>	<i>aldrigh</i>	<i>aldrik</i>	<i>aldrig</i>	<i>aldrey</i>	Yfsv II
N	1	0	0	1	3	1	3	9
Totalt								108

Tabell 0.9 De tre vanligaste negationerna och deras stavningar (Yfsv II)

Lundastudier i nordisk språkvetenskap.

Serie A

Serie utgiven av Språk- och litteraturcentrum, Humanistiska och teologiska fakulteterna vid Lunds universitet. Redaktörer: Lisa Holm och Marit Julien.

38. Nils Jörgensen. *Studier över syntax och textstruktur i nordiska medeltidssagor*. 1987.
39. Barbro Lundin. *Bisatser i små barns språk. En analys av fem barns första bisatser*. 1987.
40. Carl-Erik Lundbladh. *Adjektivens komparation i svenskan. En semantisk beskrivning*. 1987.
41. Gertrud Pettersson (red.). *Studier i svensk språkhistoria*. 1988.
42. Lars-Johan Ekerot. *Så-konstruktionen i svenskan*. 1988.
43. Lena Ekberg. *Gå till anfall och falla i sömn. En strukturell och funktionell beskrivning av abstrakta övergångsfaser*. 1989.
44. Gunilla Byrman. *Graviditetsuttryck i svenskan*. 1989.
45. Herbert Davidsson. *Han, hon, den. Genusutvecklingen i svenskan under nysvensk tid*. 1990.
46. Gertrud Pettersson. *Lagspråk och samhällsutveckling. Studier över svenskt lagspråk efter 1734*. 1992.
47. Jan Svensson. *Språk och offentlighet. Om språkbruksförändringar i den politiska offentligheten*. 1993.
48. Gösta Holm. *Nordiska studier. Femton uppsatser om ord, namn, dialekter, filologi, stilhistoria och syntax*. Festskrift till Gösta Holm på 80-årsdagen den 8 juli 1996. Christer Platzack & Ulf Teleman (red.). 1996.
49. Cecilia Falk. *Fornsvenska upplevarverb*. 1997.
50. Magnus Olsson. *Swedish Numerals in an International Perspective*. 1997.
51. Gunlög Josefsson. *On the Principles of Word Formation in Swedish*. 1997.
52. Lisa Christensen. *Framtidsuttrycken i svenskans temporal system*. 1997.
53. Bo-A Wendt. *Landslagsspråk och stadslagsspråk. Stilhistoriska undersökningar i Kristoffers landslag*. 1997.
54. Per Lagerholm. *Talspråk i skrift. Om muntlighetens utveckling i svensk sakprosa 1800–1997*. 1999.
55. Inger Haskå & Carin Sandqvist (red.). *Alla tiders språk. En vänskrift till Gertrud Pettersson november 1999*. 1999.
56. Maria Lindgren. *Utvecklingssamtal mellan chefer och medarbetare. Undersökning av en samtalstyp i arbetslivet*. 2001.
57. Jóhanna Barðdal. *Case in Icelandic – A Synchronic, Diachronic and Comparative Approach*. 2001.

58. Henrik Rahm. *Journalistikens anatomi. Analyser av genrer och textmönster i fem strejkkbevakningar i svensk dagspress 1879–1996*. 2002.
59. Maria Mörnstj. *VI-Declaratives in Spoken Swedish. Syntax, Information Structure, and Prosodic Pattern*. 2002.
60. Katarina Lundin. *Small Clauses in Swedish. Towards a Unified Account*. 2003.
61. Lena Lötmarker. *Krian i förvandling. Uppsatsämnen och skrikanvisningar för läroverkets svenska uppsatsskrivning*. 2004.
62. Henrik Rosenkvist. *The Emergence of Conditional Subordinators in Swedish – a Study in Grammaticalization*. 2004.
63. Cecilia Falk & Lars-Olof Delsing (red.). *Studier i svensk språkhistoria 8*. 2005.
64. David Håkansson. *Syntaktisk variation och förändring. En studie av subjektlösa satser i fornsvenska*. 2008.
65. Christian Waldmann. *Input och output. Ordföljd i svenska barns huvudsatser och bisatser*. 2008.
66. Anna Gustafsson. *Pamfletter! En diskursiv praktik och dess strategier i tidig svensk politisk offentlighet*. 2009.
67. Gudrun Svensson. *Diskurspartiklar hos ungdomar i mångspråkiga miljöer i Malmö*. 2009.
68. Jackie Nordström. *Modality and Subordinators in the Germanic Languages and beyond*. 2009.
70. Piotr Garbacz. *Word Order in Övdalian. A Study in Variation and Change*. 2010.
71. Johan Brandtler. *The Evaluability Hypothesis. The Syntax and Semantics of Polarity Item Licensing in Swedish*. 2010.
72. David Petersson. *The Highest Force Hypothesis. Subordination in Swedish*. 2014.
73. Ulf Teleman. *Nordister och nordistik i Lund – från 1860- till 1930-tal*. 2015.
74. Anna W. Gustafsson, Lisa Holm, Katarina Lundin, Henrik Rahm & Mechtild Tronnier (red.). *Svenskans beskrivning 34. Förhandlingar vid Trettiofjärde sammankomsten, Lund den 22–24 oktober 2014*. 2016.
75. Anna W. Gustafsson & David Håkansson. *Ord på prov. En studie av ordförståelse i Högscoleprovet*. 2017.
76. Sanna Skärlund. *Man, en och du. Generiska pronomen i svenskans historia*. 2017.
77. Andreas Widoff. *Hermeneutik och grammatik. Fenomenologiska undersökningar av språket som tal och teknik*. 2018.
78. Katarina Lundin. *Att utbildas till svensklärare i teori och praktik*. 2018.
79. Pär Nilsson. *Bildliga betydelser i SAOB. Om beskrivningen av betydelseutvecklingsmekanismer analyserad ur ett kognitivt semantiskt perspektiv*. 2019
80. Christiane Müller. *Permeable islands. A contrastive study of Swedish and English adjunct clause extractions*. 2019.
81. Philippe Collberg. *Meningar i text*. 2020.
82. Sandy Åkerblom. *Mot en förståelse av fenomenet inkongruent predikativ. Ett försök att beskriva och förklara fenomenet samt skildra dess forskningshistoria*. 2020.

I svenska står objekt oftast långt till höger i satsen, men det är skillnad på objekt och objekt. Vissa kategorier av objekt har nämligen fler placeringmöjligheter än andra. Pronominella, men inte substantiviska, kan under vissa omständigheter stå före satsadverbial eller före ett subjekt: (1) *Jag köpte den inte* och (2) *Igår hjälpte mig läraren med läxan*. Den första placeringmöjligheten finns i alla de nutida nordiska språken och har tilldragit sig mycket uppmärksamhet inom modern syntaxforskning, där den brukar gå under beteckningen Object Shift.

Om man ser 800 år bakåt i svenskans historia upptäcker man att objekt har fler placeringmöjligheter än de har idag. I fornsvenska, den varietet av svenska som talades och skrevs i Sverige under medeltiden, kan objekt stå direkt före icke-finita verb, vilket innebär att fornsvenska kan ha OV-ledföljd, ungefär så som i nutida tyska. I fornsvenska har forskare också noterat att objekt kan stå före satsadverbial eller före subjekt, men villkoren för dessa två placeringar, som inte verkar vara precis desamma som i nutida svenska, har hittills inte studerats i detalj.

Min avhandling syftar till att ur ett historiskt perspektiv utreda villkoren för objektsplacering före satsadverbial samt alternativ inbördes ordning mellan nominala argument, främst mellan objekt och subjekt, men också mellan två objekt i svenska. I denna avhandling redovisas två ingående undersökningar av objektsplacering före negation respektive före subjekt/annat objekt, och resultaten visar att de två aktuella placeringmöjligheterna inte begränsas så som i nutida svenska, så länge OV-ledföljd är möjlig i språket. Fornsvenska har Object Shift, enligt ungefär samma mönster som nutida svenska, men fornsvenska har också sådan objektsplacering som i litteraturen om nutida tyska brukar gå under beteckningen German Scrambling, om än i mer begränsad utsträckning än i nutida tyska.

